FILOCALIA

2

FILOCALIA

SAU CULEGERE DIN SCRIERILE SFINȚILOR PĂRINȚII
CARE ARATĂ CUM SE POATE OMUL CURAȚI,
LUMINA ŞI DESĂVÂRŞI

Volumul II

MAXIM MĂRTURISITORUL. Cuvânt ascetic, Capete despre dragoste, Capete teologice, Întrebări, nedumeriri şi răspunsuri, Tâlcuire la Tatăl nostru.

Traducere, introducere şi note De
Pr. Prof. Dumitru Stăniloae

Ediția I-a la Tipografia Arhidiecezană, Sibiu,
1947 Ediția a II-a la editura Harisma, Bucureşti,

Prefață la prima ediție din 1947

Cu vrerea şi cu ajutorul milostivului şi atotputernicului Dumnezeu, putem da la lumina tiparului al doilea volum din Filocalia, cuprinzând câteva din scrierile Sfântului Maxim Mărturisitorul.

Împlinirea acestei fapte, în greutățile timpului de față, se datoreşte dragostei ce s-a trezit în poporul nostru față de această carte. E o dragoste care a cuprins până şi pe vrednicii tipografi ai Tipografiei Arhidiecezane din Sibiu, care cu mare însuflețire, îndoindu-şi puterile de muncă şi lucrând chiar şi peste orele de serviciu, au reuşit să culeagă acest volum în timpul record de o lună de zile.

În mod special sunt dator să mulțumesc:

I.P.S. Mitropolit al Ardealului Dr. Nicolae Bălan, care a acceptat tipărirea acestui volum în Tipografia Arhidiecezană şi, cu larga înțelegere ce-o arată necontenit oricărei fapte de cultură, a promis angajarea a cel puțin 300 exemplare din acest volum pentru bibliotecile parohiale;

P.S. Episop al Oradiei Dr. Nicolae Popovici, care, cu entuziasmul şi cu promptitudinea ce-l caracterizează, a ajutat efectiv la tipărirea acestui volum prin suma ce mi-a trimis+o deodată pentru 200 exemplare din vol. I, ed. II, datorită căreia am putut plăti o parte din hârtie, şi prin

acontul apreciabil ce mi l-a pus la dispoziție pentru 250 exemplare din volumul de față, cu ajutorul căruia am achitat o parte din cheltuielile tiparului.

Prin asigurarea ce mi-a dat-o că va merge cu acest număr de exemplare până la tipărirea completă a operei, P.S. Sa îmi va fi un îndemnător şi un susținător principal la tipărirea tuturor volumelor.

Ajutorul hotărâtor la tipărirea acestui volum l-a dat însă iarăşi bunul meu fost student, ieromonahul Arsenie de la mânăstirea Brâncoveanu. Datorită abonamentelor masive ce le-a procurat P.C. Sa, am putut face față unor greutăți ce se ridicau ca munții în calea tipăririi acestui volum. P.C. Sa poate fi numit pe drept cuvânt ctitor de frunte al Filocaliei româneşti. După imboldul ce mi l-a dat necontenit la traducerea acestei opere, acum susține cu putere neslăbită lucrarea de tipărire. Dacă Dumneyeu va ajuta să apară întreaga operă în româneăte, acest act va rămâne legat într+o mare măsură de numele P.C. Sale şi de mişcarea religioasă pe care a trezit-o în jurul mânăstirii de la Sâmbăta de Sus, pe cele mai autentice baze ale tradiției ortodoxe şi cu mijloacele cele mai curate duhovniceşti, ale învățăturii stăruitoare şi ale dragostei de suflete.

Fericit că am putut da la iveală acest al doilea volum, rog pe bunul Dumnezeu să-mi ajute să pornesc îndată, încă în vara aceasta, la tipărirea celui de al treilea volum, care va cuprinde marea scriere a Sf. Maxim Mărturisitorul: „Răspunsurile către Talasie". O parte din hârtia necesară este asigurată, fiind obținută de la fabrică înainte de recentele urcări, prin râvna P.C. Părinte Ioan Cărpinişan de la Petreşti - Alba, care mi-a pus pe deasupra în chip gratuit o cotă la dispoyiție.

În fața minunii care se realiyeayă prin tipărirea acestei cărți în vremuri atât de grele, am simțit cu adevărat ceea cea spus Apostolul: „Când slăbesc, atunci sunt tare" (II Corinteni 12, 10). Cu adevărat puterea lui Dumnezeu întru neputințe se arată. Drept aceea, binecuvântat şi lăudat să fie Domnul pentru toate.

Preamărească-L prin viața lor toți cei ce vor citi această carte.

Bucureşti, Înălțarea Domnului, 1947

Prot. Dr. Dumitru Stăniloae

Prefaţa traducătorului la ediţia a doua a primelor patru volume

Întrucât primele patru volume din Filocalia s-au tipărit la Sibiu în anii 1947-1948 într-un număr de exemplare restrâns şi de aceea s-au epuiyat curând, mi-am dat acordul editurii Harisma să le tipărească într-o a doua ediţie. Scrierile cuprinse în colecţia Filocalia, ajunsă până la volumul 12, au fost foarte căutate prin faptul că descriu un drum progresiv al vieţii duhovniceşti, cu recomandări din cele mai concrete. Drumul acesta este cel al curăţirii omului de patimile ce-l închid în egoismul satisfacţiilor trecătoare, închis orizontului vieţii spirituale mereu mai bogate şi veşnice. Şi el nu este un drum inventat de om ci este calea înfăţişată de viaţa lui Iisus Hristos şi în care poate înainta cel ce crede în El. Hristos însuşi este personificarea acestei «căi» sau, mai bine spus, El însuşi este «calea» ş i a înainta în ea e una cu a înainta în El spre ţinta desăvârşirii la care a înălţat El umanitatea asumată prin biruirea cu răbdare a slăbiciunilor şi patimilor noastre primite de bunăvoie şi a suportării cu iubire a duşmanilor până la răstignire având ca rezultat învingerea morţii şi veşnicia ca viaţă fericită a Lui ca om şi a celor care se vor alipi Lui prin credinţă.

Programul vieţii descrise în Filocalia este un program hristologic. Este trăirea lui Hristos din puterea lui Hristos pe care îl au trăitorii în ei prin rugăciune tot mai deasă. Este calea spre cea mai înaltă nobleţe omenească, este singura cale care promovează unirea oamenilor între ei în Hristos, opusă dezbinărilor care aduc atâta suferinţă omenească.

Separarea operei lui Hristos de lucrarea Lui ca om - unită cu colaborarea omului - a început să fie făcută mai târziu de scolastică prin împărţirea prea strictă în Teologia Dogmatică şi Morală. S-a spus că Dogmatica are să reprezinte ce e Dumnezeu în Sine şi ce a făcut El pentru om, iar Morala ce are de făcut omul. S-a trecut peste faptul că ceea ce face omul nu face singur, ci face întărit de Hristos şi de Duhul Lui cel Sfânt. De aceea în sensul teologic apusean nu există nici un fel de scrieri care să descrie, asemenea celor Filocalice, drumul omului în Hristos sau al lui Hristos în om, de felul Filocalie. În catolicism nu se ştie de o energie necreată a lui Hristos lucrând în om şi întărind lucrarea omului spre a-l face să înainteze tot mai mult în Hristos. Despre o astfel de viaţă în Hristos nu se vorbeşte nici în Reformaţiune nici în grupările neoprotestante. După catolicism Hristos ne-a mântuit, dând prin cruce satisfacţie lui Dumnezeu pentru jignirea adusă Lui de păcatele

oamenilor, terminându-şi cu aceasta lucrarea mântuitoare şi retrăgându-se în cer, lăsând pe pământ un înlocuitor care să împartă oamenilor meritele câştigate de Hristos prin satisfacția adusă de El.

În Reformațiune se merge mai departe negându-se aproape complet Tainele în care catolicismul nu mai vede lucrarea necreată a lui Hristos. Iar în grupările neoprotestante se neagă chiar crucea lui Hristos ca mijloc de mântuire şi de biruire a morții, ba i se refuză lui Iisus chiar numele de Hristos contrar faptului că şi L-a dat El însuşi (Mt. 16,16-17), nume care-L arată ca Fiul lui Dumnezeu.

De aceea toate aceste forme apusene ale creştinismului se mulțumesc să laude pe Iisus ca pe cineva distant care le-a adus sau le va aduce iertarea de păcate, fără să vadă în El pe lucrătorul mântuirii şi al sfințirii în El, trăit într-o unire tot mai mare prin rugăciune, dar şi prin efortul lor de a se asemăna tot mai mult Lui prin ştiința lor de a folosi puterea Lui spre a creşte în unire şi asemănare cu El.

Preot Prof. Dr. D. Stăniloae Sf.
Paşti ale anului 1992

Sfântul Maxim Mărturisitorul

Viața.

Sf. Maxim Mărturisitorul s-a născut la anul 580 în Constantinopol, dintr-o familie nobilă şi a avut parte de o educație aleasă. Pe la anul 610 împăratul Eraclie l-a chemat la curte, încredințându-i slujba de prim secretar. Dar încă după trei sau patru ani a părăsit postul şi a intrat în Mânăstirea Chrysopolis (azi Scutari) de pe țărmul opus al Constantinopolei. Mai târziu a călătorit mult. Pe la începutul anului 632 se găsea în Africa, împrietenit cu monahul Sofronie, viitorul patriah al Ierusalimului. Acesta începuse lupta împotriva noii erezii monotelite ce-şi făcea apariția la orizont.

Patriarhul Sergie din Constantinopol dăduse sfatul împăratului Eraclie să caute să câştige pe monofiziții de "la granița răsăriteană a imperiului, pentru a se putea sprijini pe ei împotriva amenințării perşilor. Împăcarea trebuia să se facă pe baza unui compromis care, lăsând pe al doilea plan problema celor două firi în Hristos, obliga cele două partide să admită o singură lucrare în El. Dintre episcopii ortodocşi a fost câştigat pentru această idee Cyrus din Phasis, care la 630 a fost ridicat pe scaunul de patriarh al Alexandriei. La 633 se încheie pactul formal în acest sens între ortodocşi şi monofiziți.

Dar Sofronie sesiză cel dintâi pericolul acestui compromis. El se prezentă patriarhului Cyrus şi-l rugă în genunchi să renunțe la publicarea pactului. Nereuşind, se duse la patriarhul Sergie din Constantinopol, de la care obținu ca cel puțin să nu se vorbească nici de o lucrare nici de două în Iisus Hristos. Potrivit acestei învoieli, Sergie publică la 634 o epistolă sinodală. Îndată după aceasta Sofronie ajunse patriarh la Ierusalim. Sergie se adresă papei Onoriu, cerându-i să consimtă cu epistola lui sinodală şi cu trecerea sub tăcere a chestiunii de este o lucrare sau două în Iisus Hristos. Papa se declară de acord cu Sergie, admițând că în Iisus Hristos este o singură voință. (Vezi: Dr. Heinrich Straubinger, Die Christologie des Maximus Confessor, Bonn, 1906, p, 7).

Îndată îşi publică însă şi Sofronie epistola sa sinodală (634), în care în fond face distincţie clară între cele două lucrări în Hristos, fără să spună apriat că sunt două. În următorii patru ani a domnit o relativă linişte. Frământările încep cu putere abia la 638, când împăratul Eraclie publică aşa numita Ecthesis, prin care, poruncind de asemenea tăcere asupra chestiunii de este o lucrare sau două în Hristos, dispune ca toţi să mărturisească o singură voinţă
în El.
În lupta pe care aderenţii dreptei credinţe o pornesc acum împotriva acestui decret împărătesc se angajează cu toată puterea şi Maxim. Ba întrucât patriarhul Sofronie moare tocmai în anul în care apare «Ecthesis», Maxim devine conducătorul acestei lupte. Între 642 - 645 el dezvoltă în Africa o activitate intensă pentru întărirea episcopilor de acolo împotriva ereziei. «El este sufletul mişcării care porneşte din Africa pentru păstrarea curată a credinţei» (Straubinger, *op. cit.,* p. 8).

În iulie 645 poartă în Cartagina o mare dispută cu Pyrrhus, fostul patriarh monotelist "al Constantinopolei, în prezenţa a numeroşi episcopi. În acelaşi timp ia parte la mai multe sinoade în Africa, convocate la îndemnul lui pentru osândirea monotelismului. La sfârşitul anului 646 e în Roma, unde rămâne până la 649, determinând pe papa Martin să convoace sinodul din Lateran, prin care de asemenea se condamnă monotelismul.

La 648 împăratul Constantin II (641-668) dăduse un nou decret, prin care oprea sub grea pedeapsă de-a se mai discuta dacă în Hristos este una ori două lucrări şi voinţe (Typos). Maxim şi papa Martin au fost primele victime ale acestei dispoziţii. La 653 Maxim este arestat şi adus la Constantinopol, unde, fiind condamnat, la 655 e exilat la Bizija în Tracia. O nouă audiere încă în acelaşi an la Bizija are ca urmare trimiterea lui în Perberis. La 662 fu adus din nou cu Atanasie apocrisiarul roman şi cu un alt Atanasie, ucenic al său, la Constantinopol pentru o audiere. Intrucât nu vroiau să tacă asupra chestiunii de este în Hristos una sau două lucrări şi voinţe, li se tăie în faţa mulţimii limba din rădăcină şi mâna dreaptă, ca să nu mai poată comunica adevărul nici cu graiul, nici în scris. Astfel se adeveri din nou că fiecare părticică din dogmele Bisericii s-a impus prin

sângele celor ce au fost gata să-şi dea viaţa pentru mărturisirea ei, fiind o chestiune de viaţă, nu o simplă speculaţie teoretică. Cei trei fură trimişi apoi într-un al treilea exil în ţara Lazilor, pe coasta răsăriteană a Mării Negre, unde Maxim, rămas simplu monah până la sfârşitul vieţii trecu în acelaşi an, în ziua de 13 august, la Domnul în urma chinurilor suferite, în vârsta venerabilă de 82 ani.[1]

Pentru această scurtă notă biografică am folosit: V.Grumel, *Maxime de Chrysopolis ou Maxime le Confesseur*, in Dictionnaire de Theologie catholique, tom, X, Premiere partie, p.448-459; Acelaşi, *Notes d'histoire et de chronologie sur la vie de Saint Maxime le Confesseur,* Echos d'Orient, 26 (1926) p.24-32; R.Devreese. *Layie de St. Maxime le Confesseur et ses recensions,* Anal Boll. 1923, p. 5-49; Acelaşi, *Le texte grec d l'Hypomnesticon de Theodore Spoudee,* Anal.

Scrierile Sf. Maxim şi ordinea lor.

Ordinea cronologică a scrierilor Sf. Maxim aproape că n-a format un obiect pentru cercetătorii vieţii lui, până la Hans Urs von Balthasar, care a stabilit cu oarecare aproximaţie datele la care au fost alcătuite unele dintre ele, în studiul său: *Die «gnostischen Centurien» des Maximus Confessor* (Fr. i, Br., Herder, 1941, p. 149- 156).

1. Una dintre cele mai timpurii scrieri a Sf. Maxim este *«Cuvântul Ascetic».*[2]

2. Acesteia îi urmează imediat *«Cele 400 capete despre dragoste»,* adresate amândouă aceluiaşi Elpidie. Cel dintâi este o pledoarie scurtă şi simplă pentru nevoinţele ascetice, scrisă ca pentru nişte începători. Felul simplu în care e

Boll. 53 (1935), p. 49-80; Dr. Heinrich Straubinger, Die *Christologie des Maximus Confessor,* Bonn, 1906; Hans Urs von Balthasar, *Kosmische Liturgie,* Fr. i. Br. (Herder) 1941; P. Peitz, *Martin I und Maximus Confessor, Beitrăge zur Geschichte des Monothelitenstreites* in den Jahren 645-648, în Historisches Jahrbuch 38 (1917) 213-236,429458; V. Grumd, *Recherches sur lhistoire du monothelitisme,* în Echos d'Orient, 29 (1929), 31 urm.; R. Devreese, *La fin inedite d'une lettre de Saint Maxime; un baptăme force des Juifs et des Samaritaines ă Charlage* en 632, în Rev. de Sciences Religieuses 1937, 25-35. În special prin lucrările lui Grumel şi Devreese a fost depăşită lucrarea lui E Montmasson, *Chronologie de la vie de Saint Maxime le Confesseur,* Echos d'Orient 13 (1910) 145-154. Am mai consultat 0. Bardenhewer, *Geschichte der altkirdil Literatur,* Fr. i. Br.,
Herder, V Band p. 28-36.

[2] În Migne P. G. 90, 911-958, unde poartă titlul latinesc *"Liber Asceticus".* O dăm ca prima în acest volum.

[3] În Migne P. G. 90, 959-1073 cu titlul *Capita de Charitate* şi în Filocalia greacă vol.I (ed.II pe care o am eu la dispozi ţie, la pag. 201-232). E a doua din acest volum. O traducere germană a lui Liber Asceticus a dat Garbas, Breslau 1925. Eu n-am avut-o la îndemână. De asemenea nu mi-a parvenit pană acum, deşi am comandat-o, nici

scrisă nici nu ne lasă să bănuim măcar pe adâncul gânditor şi sistematizator din scrierile de mai târziu. Iar «Capetele despre dragoste» sunt după cum mărturiseşte însuşi Sf. Maxim în introducere, excerpte din scrierile Părintilor anteriori, stilizate şi ordonate personal. De aceea P. Viller a greşit când l-a judecat pe Sf. Maxim numai pe baza unor texte scoase din aceste «capete», declarându-l lipsit de originalitate.[4] Ele de fapt trădează o anumită dependenţă verbală de Evagrie Ponticul, dar nu după ele trebuie judecat Sf. Maxim. De altfel chiar şi în acestea, dincolo de apropierile verbale, se revelează liniile unei concepţii de marcă personală.[5] Tot din acest timp datează, după Balthasar:

3. Quaestiones et Dubia [6] şi

traducerea franceză recentă: *Centuries sur la charite.* Introd. et trad. de I. Pegon, 1945, in-12, 175 pg., Paris, Editions du Cerf.

[4] P. Viller, *Aux Sources de la spiritualite de S. Maxime,* Revue d'Ascese et de Mystique (1930), 136-184, 239-268, 331-336. La fel susline J. Hausherr în art "Ignorance Infinie", din Orientalia Christiana Per. 1936, p. 357 urm. că Sf. Maxim e cu totul tributar lui Evagrie socotind ca şi acela (şi ca Origen) că mintea nu trebuie să iasă din sine ca să cunoască pe Dumnezeu, cum susține Dionisie Areopagitul, după care Dumnezeu e mai presus de minte şi de legile de înțelegere, aflându-se în tenebrele unui extaz supramintal, al unei necunoaşteri, ce e în afară de orice cugetare. După Hausherr, la baza scrisului Sf. Maxim ar sta pe toată linia imanentismul şi naturalisrnul mintal şi rațional al lui Evagrie. Din Dionisie nu are decât adausuri verbale, neasimilate în fondul cugetării lui. Dar H.U.v. Balthasar a evidențiat în *"Kosmische Liturgie"* sinteza originală pe care a făcut-o Sf. Maxim între Evagrie şi Areopagitul.

[5] Aşa declară de pildă Hans Urs von Balthasar, *Die "gnostischen Centurien",* p. l, nota 3.

[6] P.G.90, 785-856, E a 4-a din acest volum.

4. Tâlcuirea psalmului 59 , întrucât nici în ele nu se observă nici o urmă din disputele hristologice.

5. Balthasar consideră *«Cele 100 capete gnostice»,* editate de Epiphanovici în «Materiale la viața şi operele lui Maxim Marturisitorul» (Kiev 1917 133-36), după un manuscris din Moscova, chiar mai vechi decât scrierile pomenite, poate ca prima scriere a lui Maxim, întrucât n-ar trăda încă nici o influiență a scrierilor areopagitice, ceea ce nu mai e cazul cu nici una din celelalte scrieri ale lui Sf. Maxim. În schimb ea n-ar trăda o influență evagriană mai mare decât celelalte.
Scrierile de până aici par să fi fost alcătuite înainte de 626, când fuge din mânăstirea sa (poate Chrysopolis), împreună cu ceilalți monahi, din fața năvălirii perşilor.

6. Între 626 şi 632 (când se află cu Sofronie în Africa) trebuie să fi fost scrise cele 4 epistole către Ioan, episcop al Cyzicului, prin care îl roagă să adune la sine pe monahii împrăştiați din mânăstirea sa şi pe fostul egumen George. Maxim e departe peste mări de Ioan.

7. Se poate ca ceva înainte de aceste epistole, Maxim în călătoriile sale să fi petrecut câtva timp la Ioan şi să fi citit şi discutat împreună pe Grigorie de Nazianz. În urma acestei lecturi comune Maxim a plecat, iar Ioan l-a rugat din depărtare să-i tâlcuiască locurile întunecoase din Grigorie de Nazianz. Aşa s-a născut partea a doua din «Ambigua» (P. G. 91, 1061-1417), cea cu mult mai extinsă decât prima (P. G. 91, 1032-1061) şi care a fost scrisă înainte de prima, având un caracter exclusiv ascetic-mistic, spre deosebire de partea primă (ulterioară), care

P.G.90, 855-872.
Ep. 28-31; P.G.91, 620-625.

dezbate problema lucrărilor din Iisus Hristos. Partea a doua, mai veche, trebuie să dateze de pe la 630, la începutul petrecerii lui Maxim în Africa, înainte de izbucnirea disputei monotelite.

Prima parte a acestei scrieri, cea de mai târziu, e adresată egumenului Toma, un prieten al lui Talasie. Din
9
epistola 40 se vede că acela îl rugase pe Maxim să alcătuiască această parte a scrierii şi cererea lui fusese sprijinită şi de Talasie, ba poate fusese chiar însoțită de o scrisoare a lui Talasie. Această parte a scrierii se ocupă cu lucrările din Iisus Hristos. Se vede că ea datează de prin 634, după ce izbucnise disputa monotelită. Dar faptul că Maxim, deşi susține că lucrarea aparține în mod necesar firii şi chiar defineşte firea, totuşi nu vorbeşte apriat de două lucrări în Hristos ci doar de o «lucrare îndoită» (dittin energeian l056D), arată că a fost scrisă în timpul "armistițiului dintre 634-638. El spune aici că nu se "poate vorbi simplu de o lucrare în Hristos (l057B), dar cele două lucrări se întrepătrund şi lucrează unitar (l052B), în sensul termenului areopagitic: lucrare teandrică (1057 A).

E felul în care scriu şi Sergie şi Sofronie în epistolele lor sinodale din 634, în urma acordului din acel an de a nu vorbi nici de două lucrări, nici de una. Altfel va scrie Sf. Maxim după 638, când Ecthesis-ul împăratului Eraclie îl provoacă la luptă pe față. Deci această parte din «Ambigua» trebuie să fi fost scrisă la scurt timp după 634, în nici un caz nu înainte de 638.

8. În timpul dintre alcătuirea părţii mai vechi (a doua) şi a celei mai noi din «Ambigua», trebuie să fi scris Sf. Maxim cealaltă mare operă a sa: Răspunsuri către Talasie

P.G.91, 633C - 636C.

(Quaestiones ad Thalasium, P. G. 90, 243-786),[10] în care lămureşte în sens mistic-ascetic 65 de locuri grele, pe care i le trimisese prietenul său egumenul Talasie. Această operă trimite în răsp. 39 (P .G. 393B) la un loc din partea a doua din Ambigua (l389-l392D).

Deci e scrisă după aceasta. Pe de altă parte încă nu cuprinde nici o aluzie la disputele monoteliste, ceea ce arată că e mai veche ca partea întâi din Ambigua. Opera aceasta, care are acelaşi caracter fundamental ca şi partea a doua din Ambigua, a fost scrisă deci după 630 şi înainte de 633, probabil pe la 631-633.

9.-10. «Mystagogia» sau explicarea Liturghiei (P.G. 81, 657-718)[11] şi «Scurtă tâlcuire la Tatăl Nostru» (P. G. 90, 871-910), trebuie să dateze tot din anii 631-634, mişcându-se în acelaşi cerc de idei ca şi în «Ambigua» şi Răspunsurile către Talasie.

11. «Cele două sute capete despre cunoaşterea lui Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu», sau cum o intitulează alte manuscrise: capetele gnostice (P.G. 90, 1084-1176),[12] sunt considerate de la Balthasar ca alcătuite după «Ambigua» şi «Quaestiones ad Thalasium» dar totuşi nu mai târziu de 634. Ele dezvoltă anumite teme din cele două opere mari ale lui Maxim, dar nu ar trăda şi o influenţă mai mare a lui Origen, ceea ce ar arăta că au fost scrise în timpul şederii lui Maxim la

[10] Opera aceasta va ocupa vol.III din Filocalie.

[11] Tradusă de noi în '"Revista Teologică", Sibiu, 1934, Nr. 3-4, 6-8. O traducere în italiană o dă R. Cantarella, *San Massimo Confessore.* La Mistagogia ed altri scriti in "Testi Christiani", Firenze 1931. Iar o traducere franceză e publicată în "Irenikon" 1935.

[12] Un studiu remarcabil al lor, împreună cu o ţraducere rezumativă a fiecărui cap. ne-a dat Hans Urs von Balthasar, *Die "gnostichen Centurien" des Maximus Confessor.* Fr.i.Br., Herder, 1941. O ediţie critică a lor a promis în 1928 (Byzant. Zeitschrift 28 (1928) 67), F. Skulella. Noi o dăm în acest volum ca a treia de la p. 125.

Alexandria, când va fi citit din nou operele aceluia. Despre

această operă Balthasar zice că e una «din cele mai adânci şi mai importante din câte a produs T eologia mistică a grecilor peste tot».[13]

12. A lui Maxim trebuie să fie şi scurta scriere «Ad Theopemptum Scholasticum» (P .G. 90, 1393-1400), căci două din cele trei locuri evanghelice explicate în ea sunt explicate şi în alte scrieri ale Sf. Maxim («Celui ce te loveşte peste obrazul drept...» în Quaest. et Dubia; Inter. 24; P.G. 90, 804; «Nu mă atinge» în Capit. gnost. II, 45; P.
G. 90, 1145).

Celelalte opere în formă de sentințe care circulă sub numele Sf. Maxim, nu sunt ale lui. Astfel nu sunt ale lui «Loci communes» (P .G. 91, 721-1018).[14] «Capita alia»
în număr de 243 în P. G. 90, 1401-1462) au fost dovedite
de Disdier ca având de autor pe Ilie Ecdicul din sec. XI sau XII.[15] «Cele 500 capete referitoare la teologie şi economie, virtute şi păcat» (P.G.90, 1177-1392) sunt în cea mai mare parte

"... dieses Werk zum Tiefeten und theologisch Bedeutsamsten gehort, was die spätere mystische Theologie der Griechen uberhaupt hervorgebracht hat". *op. cit.,* p. 4.

[14] A se vedea la Bardenhewer, op. cit., p.33.

[15] Aceasta a demonstrat-o întâi W. Soppa, *Die diversa capita unter den Schrif îten des heiligen Maximus Confessor in deutscher Bearbeitung und quellenkritischer Beleuchtung* (Dresden 1922; Diss) iar mai târziu independent de el, M. Th. Disdier, *Une oeuvre douteuse de St. Maxime le Confesseur,* in Echos d'Orient 34 (1941) 160-178. Această operă este o compilație din alte scrieri ale lui Maxim, având ca autor probabil pe Antoine Mellisa din sec. XI. Cea mai mare parte din aceste capete sunt extrase mai mult sau mai puțin literare din *Quaestiones ad Thalasium* şi din scoliile ce o însoțesc, care nu par să fie ale lui Maxim. De pildă de la Cent. I, cap. 49 până la Cent. V, cap. 61 inclusiv din opera amintită. Cent. I, cap. 7-17 sunt compilate din Centuria gnostică de la Moscova cap, 1-7; Cent. l, cap.15 din Marcu

o compilație din operele Sf. Maxim de prin sec.XI.[16] Nu-i aparțin lui Maxim nici cele cinci cărți «De trinitate» (P.G. 28; 6-1285), tratatul «De anima» (P.G. 91, 1139-1176), o mare parte din scoliile la Dionisie Areopagitul şi «Capita Practica», editate de Epifanovici, op. cit., p, 56-60.

O altă grupă de scrieri ale Sf. Maxim o constituie tratatele dogmatic-polemice, unele împotriva monofizitismului, altele împotriva monotelismului. Ultimele au fost alcătuite în partea din urmă a vieții Sf. Maxim, după 640. O serie din acestea a fost editată de Combefis sub titlul «Opuscula theologica et polemica» (P.G. 91, 9-286). De mare importanță este «Discuția cu Pyrrhus» (P.G. 91, 286-354).

Colecția de scrisori păstrate numără 45 numere (P.G. 91, 363-650), dintre care multe au cuprins dogmatic sau ascetic-mistic.

Invățătura "Sf. Maxim.

"Viziunea lumii, pe care ne-a lăsat-o Maxim Mărturisitorul în scrierile sale, este mai mult decât într-o privință culmea şi bilanțul cugetării greceşti, atât a celei teologice şi mistice, cât şi a celei filosofice" (Hans Urs von Balthasar, *Kosmische Liturgie,*
Ascetul P.G. 65, 1064 C; Cent. I, 26-47 incl. din *Ep. despre dragoste* (P.G. 91, 396-408) şi din alte epistole (din P.G. 91, col 580, 613, 629, 637, 640, 641); Cent.V, 72, 70-100 din *Ambigua,* iar V, 62-69 din Dion. Areop. şi scoliile la Dion. Areop. (P.G. 3 şi 4). [16] A se vedea la Hans Urs von Balthasar, *Die Kosmische Liturgie,* p.47, iar despre scoliile la Dionisie Areopagitul studiul aceluiaşi: Das *Scholienwerk des lohannes von Scythopolis*, în Scholastik XV, 1 (1940) 16-38.

p. 1). Scrisul lui este o sinteză grandioasă şi personală a marilor curente filosofice ale antichității şi a principalelor idei patristice.

Origen şi Evagrie, în ceea ce au ireproşabil, se întâlnesc cu Dionisie Areopagitul şi cu Grigorie de Nyssa şi de Nazianz elementele acceptabile din platonism cu cele din aristotelism, topite într-o largă viziune proprie, dominată de Logosul care a coborât prin întrupare până în cele mai de jos şi a străbătut prin înălțare, cu omenitatea Lui dincolo de toate, cuprinzându-le pe toate; ca pe toți cei ce vreau să-i mântuiască, îndumnezeindu-i.

În sinteza Sf. Maxim se dă o importanță nemicşorată omului, lumii şi lui Dumnezeu. Propriu zis tema Sf. Maxim este urcuşul (anabasis) omului spre îndumnezeire.[17] Dar urcuşul acesta nu se poate face decât prin curățirea de patimi şi prin cunoaşterea în duh a rațiunilor lumii, care sunt primele două

trepte ce anticipează pe ultima şi a treia: unirea cu Dumnezeu şi contemplarea în lumina lui directă a raţiunilor tuturor lucrurilor.

Omul are atâta valoare la Sf. Maxim încât toate sensurile Scripturii el le raportează la viaţa lăuntrică a insului, neabătându-se nici o clipă de la tâlcuirea antropologică sau ascetic-mistică a Scripturii. El revine necontenit la descrierea facultăţilor sufleteşti ale omului, a funcţiunii lor conforme cu firea sau contrară firii, a ispitelor de la duhurile rele şi a sugestiilor bune de la Dumnezeu şi îngeri, care pătrund în viaţa sufletească, a stărilor şi deprinderilor lăuntrice de toate nuanţele ce se nasc în urma înrâuririlor ce se produc şi a funcţiunii întrun fel sau altul a puterilor sufleteşti. Răspunsurile către Thalasie ne

Josef Lossen, S.I., *Logos und Pneuma im begnadeten Menschen,* Munster, i.W. 1941.

dau sub acest raport un material psihologic considerabil.

Dar viaţa aceasta lăuntrică a omului nu se desfăşoară în mod izolat, ci într-un contact sau într-un raport necontenit al omului cu lumea, După cum ia omul o atitudine_sau alta faţă de lume, se modifică funcţiunea facultăţilor lui sufleteşti şi stările lui lăuntrice, care la rândul lor se manifestă apoi în atitudinile lui ulterioare.

Omul e dotat cu percepţie sensibilă (simţire) şi cu minte, ca cele două organe de sesizare a realităţii. însuşi faptul că e dotat cu acestea arată că omul nu e făcut ca o fiinţă ce poate trăi separat de orice altă realitate. Prin simţire sesizează cele văzute, prin minte cele nevăzute. Normal este ca simţirea să fie numai un prilej prin care raţiunea ca funcţie discursivă a minţii să ia cunoştinţă de raţiunile divine ce se ascund în lucruri. Aşadar simţirea trebuie să stea în slujba minţii. Când nu se întâmplă aceasta simţirea lucrează singură, nepreocupându-se decât de aspectul văzut, frumos la vedere şi gustos la mâncare, al lucrurilor; sau îşi subordonează raţiunea, care în loc dea struni simţirea, de-a o călăuzi, îi făureşte argumente pretins raţionale pentru această comportare, şi născoceşte moduri de satisfacere a dorinţelor ei. Lumea devine astfel pur materială. Iar facultăţile sufleteşti s-au abătut de la firea lor. Astfel simţirea n-a mai rămas percepţie sensibilă obiectivă, ci a devenit "simţire"

afectată în mod exagerat de plăcere şi durere. Puterile sufleteşti ale poftei şi iuţimii, menite să dorească cele spirituale şi să lupte pentru ele, îşi pun energia lor la dispoziţia simţirii şi astfel omul pofteşte cu tărie ceea ce place simţirii şi urăşte cu toată puterea ceea ce e dureros pentru simţire, raţiunea aducând argumente pentru căutarea plăcerii şi fuga de durere şi născocind modalităţi pentru aflarea plăcerii şi evitarea durerii. Dar efectele acestei orientări sunt multiple: pe de o parte lumea se îngustează pentru om numai la cele văzute şi materiale, iar nemaivăzându-se raţiunile divine din lucruri, nu se mai străvede nici Dumnezeu; pe de altă parte în om totul reducându-se la lucrarea simţirii sau punându-se în slujba ei, omul se unilateralizează, devenind întreg numai simţire, poftă şi mânie, sau nu mai patimă şi iraţionalitate. Cu alte cuvinte ansamblul lume-Dumnezeu în continuă lărgire, se reduce pentru om, legătura acestuia cu el se slăbeşte şi se împuţinează, împuţinându-se şi viaţa lui lăuntrică. Cu cât uită mai mult de Dumnezeu, cu cât neglijează mai mult lumea, cu înţelesul ei larg, cu atâta se sărăceşte şi se denaturează şi viaţa omului. Păcatul, departe de-a însemna o afirmare şi o lărgire a omului şi a legăturilor lui cu lumea, e o diminuare a omului şi o îngustare a lumii. Iar mântuirea din păcat departe de-a însemna o preocupare a omului exclusiv de sine şi de Dumnezeu şi eventual o îngustare a omului, e o lărgire a lui prin activarea legăturilor cu lumea eliberată şi repusă în orizonturile ei tot mai lărgite şi prin această lume cu Dumnezeu. Omul păcătuieşte şi se mântuieşte devenind duh, adică privind lumea din adâncul unei vieţi străbătute de Duhul dumnezeiesc.[18]

[18] Nu e locul aici de-a ilustra această scurtă prezentare la tot pasul cu citate. Dăm numai unul care cuprinde toate ideile de până aici: "Primul om, pierzând mişcarea spre scop a facultăţilor naturale, a ignorat cauza sa... Astfel călcând porunca şi ignorând pe Dumnezeu şi amestecându-şi toată puterea mintală în toată simţirea, a îmbrăţişat cunoştinţa compusă şi stricăcioasă a celor sensibile ce duce la patimă şi s-a asemănat dobitoacelor necugetătoare... şi căzând la iraţionalitate, a schimbat funcţia cea după fire a raţiunii într-una contrară firii. Introd. la *Quaest ad Thalas.* P.G. 90, 253.

în această legare a fiecărui pas al destinului omenesc de lume, se manifestă caracterul larg, cosmic al viziunii Sf. Maxim.

Ridicarea omului la Dumnezeu trebuie să treacă prin faza unei reveniri a lui la starea de natură. Simțirea trebuie să devină pură percepție sensibilă, iar rațiunea trebuie să-şi recâştige fermitatea ei obiectivă. Din tot sistemul Sf. Maxim se desprinde o mare încredere în fire şi în rațiunea firească. Totul e făcut de Dumnezeu conform unei rațiuni şi toate se înțeleg şi se săvârşesc normal conform unei rațiuni. Numai patima e irațională, pentru că n-a făcut-o Dumnezeu. Poruncile divine îşi au rațiunile lor, păcatul provine totdeauna dintr-o despărțire a voii de rațiunea firii, iar virtutea din restabilirea acordului între voie şi rațiunea firii.[19] «Căci nimic nu este irațional în rațiunea firii»[20] . Dar îndată ce voia se hotărăşte să lucreze conform cu rațiunea firii, nu mai e singură, ci are harul dumnezeiesc în ajutor. De aceea o stare a naturii pure, separată de harul dumnezeiesc, nu există în concepția ortodoxă. «Iar dacă nimic irațional nu se află în rațiunea firii, pe drept cuvânt îndată ce voia se mişcă conform rațiunii firii, primeşte lucrarea lui Dumnezeu într-ajutor».[21] E şi firesc să fie aşa o dată ce rațiunile firii sunt de origine divină şi lucrurile sunt purtate în mişcarea lor naturală de energiile proniatoare ale lui Dunmezeu.

Astfel, în concepția Sf, Maxim, mişcarea naturală care însuflețeşte întregul univers şi fiecare făptură e un impuls dat firii şi susținut în ea de Dumnezeu în calitate de cauză şi țintă finală a ei. Mişcarea nu e un efect al căderii de la Dumnezeu ca în concepția lui Origen, ci ține de însăşi firea celor create, manifestând aspirația acestora de la existența simplă la existența fericită şi la existența fericită veşnică.[22] Atât de pozitiv priveşte Sf. Maxim dezvoltarea creațiunii în ansamblul ei, încât după El însuşi Dumnezeu care nu e pentru şi în Sine, nici început, nici țintă finală, nici interval mişcător între acestea două, ca unul ce nu se dezvoltă spre

"Astfel unindu-se voia cu rațiunea firii, se produce împăcarea lui Dumnezeu cu firea". *Tâlcuire la Tatăl nostru,* P.G. 90, 901.

[20] *Ibid.*

[21] *Ibid.*

nimic, fiind nelimitat din veci; se face pentru lume acţiune ce mijloceşte între început şi ţinta finală, sporind şi adaptându-se potrivit cu diferitele faze pe care le parcurge lumea, în sânul lumii, dar totuşi neidentificate cu natura ei creată, sunt ascunse ca forţe efective energiile divine; trecând prin toate fazele de dezvoltare ale ei. Aceasta e Providenţa divină: «Dumnezeu nu este pentru Sine, pe cât putem noi cunoaşte, nici început, nici mijloc, nici sfârşit... începutul existenţelor, mijlocul şi sfârşitul lor este Dumnezeu ca cel ce le face pe acestea, nu ca cel ce le suferă. Căci e început ca Făcător, mijloc ca Proniator şi sfârşit ca Cel ce le circumscrie» (Cap. gnost. I, 1, 10; P.G. 90, 1084, 1088). Dumnezeu le conduce dinlăuntru ca putere eficientă şi din afară ca ţintă atractivă pe toate în dezvoltarea lor spre îndumnezeire şi El fiind Unul, toate sunt legate prin El întreolaltă. «Toate există în împreunare cu toate, fără confuzie, în temeiul legăturii unice şi indisolubile în care le ţine începutul şi Cauza unică şi ocrotitoare, căci legătura aceasta covârşeşte şi acoperă toate relaţiile particulare văzute în toate după firea fiecărui lucru, nu alterându-le şi desfiinţându-le şi făcându-le să nu mai fie, ci copleşindu-le şi arătându-le mai presus de toate,

"Mişcarea e putere naturală". "Ţinta finală a mişcării celor ce se mişcă este însuşi cel ce se află în existenţa veşnic fericită, precum Acela e şi începutul ei, adică Dumnezeu, care e atât dătătorul existenţei cât şi Dăruitorul existenţei fericite, ca început şi ţintă finală (sfârşit). Căci din El avem şi puterea de-a ne mişca pur şi simplu ca din început (principii), şi felul cum ne mişcăm ca ţintă finală".
Ambigua, P.G. 90, 1073.

cum apare întregul faţă de părţi sau mai bine zis cauza întregului, în temeiul căreia se arată şi există atât întregul cât şi părţile întregului» (Mistagogia, P.G. 91, 665; Trad, în Revista Teologică, 1944; Nr. 3-4, p .170).

Cel ce le ţine toate la un loc şi le călăuzeşte atât pe planul mai general al Providenţei, cât şi pe planul mai special al mântuirii este Dumnezeu prin Logosul şi Duhul Sfânt, adică Raţiunea divină ca Raţiunea cea mai generală ce îmbrăţişează toate raţiunile fâpturilor şi viaţa divină,

23

prin care se susţine şi se înalţă calitativ viaţa tuturor.

De aceea înălţarea spre treapta cea mai înaltă a existenţei, spre îndumnezeire nu se poate face decât prin Logos. El este

substanța sau tăria ce lucrează în virtuți, este calea omului întărit în virtuți, ce nu se abate nici la dreapta nici la stânga.[24]

El este uşa care deschide lumea cunoştinţei celor ce au străbătut bine calea virtuților. Cel ce se înalță din faza întâi a purificării de patimi şi a dobândirii virtuților, la cunoaşterea rațiunilor divine din lume, tot în mediul Logosului înaintează, întrucât aceste rațiuni sunt razele Rațiunii. Rațiunile acestea nu pot fi văzute însă decât în duh; după lucrarea de purificare, deci este o cunoaştere harică şi ca atare are în ea ceva intuitiv. Cel ce le vede pe ele vede şi dincolo de ele. Ele sunt «oglinzi» ale

Logosului. Rațiunea discursivă şi privirea intuitivă se întâlnesc

„Cuvântul dumnezeiesc e ca apa ce străbate în felurimea plantelor şi în animale, în cei ce se adapă din El pe măsura puterii lor, în chip activ şi gnostic, arătându-Se în virtuți ca un rod, după calitatea virtuții şi cunoştinţei fiecăruia". Introd. la *Quaest ad Thalas.* P.G. 90, 248. "Duhul Sfânt nu lipseşte din nici o făptură, mai ales din cele ce se împărtăşesc de rațiune", *Quaest, ad. Thalas.* q.13; P.G. 90, 297. Vezi şi *Tâlcuire la Tatăl nostru,* P.G. 90, 892.

[24] *Cap. gnost. II, 68;* P.G. 90, 1156,

[25] *Ibid.* II, 69.

şi se armonizează[26] .

Dar pe măsură ce omul progresează, prin purificare, în cunoaşterea rațiunilor tot mai generale ale lumii, el se simte într-o armonie tot mai deplină cu ansamblul Universului. Căci înaintează în cunoaşterea Rațiunii supreme, din care pornesc toate rațiunile tuturor şi căreia îi sunt subordonate toate. în primul rând el se ridică din dezbinarea față de oameni, refăcând unitatea firii [27] omeneşti, sfâşiată prin păcat. Ajunsă la privirea directă a Logosului, mintea vede toate făpturile în mod unitar şi [28] simplu în El.

Deci până în Dumnezeu e însoțită mintea individuală de ansamblul creațiunii. [a]i nici atunci aceasta nu dispare, ci devine şi mai luminoaă, aşa cum lucrurile dintr-o cameră, când vine lumina soarelui peste ele, se văd mai clare decât atunci când sunt scufundate în întuneric.

Dacă totuşi Sf, Maxim afirmă, în acord cu întreaga mistică răsăriteană, că mintea trebuie să devină «goală» de toate vălurile impresiilor şi ideilor din lume, pentru a vedea pe Logosul «gol>>, neacoperit de vălurile simbolurilor create, [29] aceasta nu înseamnă decât că acestea trebuie să se deplaseze din centrul privirii, spre periferie, spre a

Tâlcuire la Tatăl nostru, P.G. 90, 853D.

[27] Firea omenească propriu zis e una, oamenii se deosebesc prin opiniile şi înclinaţiile voii lor (γνώμη). Când voia fiecăruia se pune în acord cu firea din el se restabileşte acelaşi fel de voire cu toţi, deci se reface unitatea firii. *Tâlcuire la Tatăl nostru,* P.G. 90, 901. Vezi şi Introd la *Quaest. ad, Thalas.,* P.G. 90, 256.

[28] *Cap. gnost.* II, 4,

[29] "Deci e trebuinţă de multă ştiinţă ca străbătând mai întâi dincolo de acoperămintele cuvintelor din jurul Cuvântului, să vedem cu mintea goală pe Cuvântul curat stând de Sine", *Cap. gnost.* II, 73.

fi văzut în centru Logosul şi numai pe laturile lui, în lumina răspândită de El, raţiunile legii şi ale firii, reprezentate prin Moise şi Ilie. Ca pregătire pentru scoaterea lui Dumnezeu pe primul plan al vederii e necesară, pentru o vreme, uitarea înţelesurilor lucrurilor. Dar pe urmă ele pot apărea şi apar de fapt, fără pericol, scăldate în lumina curăţitoare şi unificatoare a Logosului.

Dar ridicarea de pe treapta a doua, a contemplării lui Dumnezeu în mod indirect prin raţiunile lumii, la treapta a treia, a contemplării directe a lui Dumnezeu, nu se mai face prin puterile naturale ale minţii şi voinţei omeneşti, ajutate de har. Această ridicare nu se poate realiza decât prin energia exclusivă a lui Dumnezeu, după oprirea puterilor umane. [30] Aceasta este îndumnezeirea omului, [31] după moartea mistică a puterilor lui naturale. Aceasta este Duminica vieţii îndumnezeite, după Sâmbăta odihnei de puterile naturale şi după cele 6 zile de lucrare naturală a vieţii de aici. Prin trecerea noastră în ziua a 7-a a odihnei de puterile naturale, însuşi Dumnezeu se odihneşte de activitatea creată pe care o susţine în noi, de lucrarea proniatoare, ca susţinătoare şi călăuzitoare a activităţii naturale a lumii create, iar prin ridicarea noastră la activitatea necreată, ale cărei subiecte devenim, însuşi El revine la activitatea Sa exclusiv necreată dinainte de a fi

lumea.[32] Mai bine zis nu exact la aceea, căci atunci nu existau subiecte create după, natură, la nivelul cărora trebuie oricum să

Cap.de *Char.* II, 62.
[31] *Cap. gnost.* II, 88. "Numai Dumnezeu mai apare atât prin suflet cât şi prin trup, însuşirile naturale fiind biruite prin covârşirea slavei".
[32] *Cap. gnost.* II, 47: "Odihna de Sâmbăta a lui Dumnezeu este adunarea tuturor celor create la El. Atunci activitatea lui atotdumnezeiască ce a creat-o în chip negrăit se odihneşte de lucrarea naturală din ele. Căci Dumnezeu se opreşte din lucrarea naturală din fiecare făptură, prin care se mişcă fiecare lucru în mod natural, când

se află activitatea dumnezeiască pe care ele o vor avea atunci, identică calitativ, dar nu şi cantitativ, cu activitatea lui Dumnezeu însuşi.

În această oprire a activităţii noastre create şi primire a activităţii necreate divine, noi suntem însoţiţi nu numai de Logosul providenţial, care după ce a creat lumea şi a dezvoltat-o până la limita puterilor ei, acum se odihneşte ca să revina la exlusiva activitate necreată, ci şi de Logosul întrupat, care moare cu noi, rămânând aşa în ziua Sâmbetei, şi învie cu noi în Duminica fără de sfârşit.[33] Propriu zis, dacă Logosul nu s-ar fi întrupat să moară şi să învie împreună cu noi ca om, n-am fi putut ajunge nici la Sabatul creaţiunii şi la ziua a 8-a a îndumnezeirii, fiind opriţi de păcat. Iar Dumnezeu n-ar fi putut avea satisfacţia de-a trece la această odihnă, după încheierea în mod fericit a lucrării Sale în legătură cu creaţiunea. Logosul îşi desăvârşeşte opera în legătură cu lumea ca Hristos. Prin Hristos ne împlinim destinul nostru, ne îndumnezeim.

Mistica Sf. Maxim este o mistică hristologică, fără să înceteze de a fi un sistem atotcuprinzător, în care lumea intră şi se valorifică pentru veci în toată amploarea ei.[34]

primind fiecare, pe măsura sa, lucrarea dumnezeiască, va pune capăt lucrării sale naturale în jurul lui Dumnezeu".
[33] *Cap, gnost* I, 60; "Cel ce s-a împărtăşit de odihna de ziua a 7-a a lui Dumnezeu cea pentru noi, se va împărtăşi şi de lucrarea Lui din ziua a 8-a, adică de învierea cea mistică, lăsând şi el în mormânt giulgiurile şi ştergarul de pe cap, pe care, văzându-le vreun Petru sau Ioan, cred că s-a sculat Domnul".
[34] Desigur o prezentare atât de sumară e departe de-a reda bogăţia sistemului Sf. Maxim. Poate Dumnezeu ne va ajuta să înfăţişăm cândva într-un studiu amplu concepţia lui.

Ale celui dintre sfinți, Părintele nostru Maxim Mărturisitorul

Cuvânt Ascetic Prin întrebări şi răspunsuri Fratele-Bătrânul[35]

Fratele a întrebat pe bătrânul zicând: rogu-te, Părinte, să-mi spui, care a fost scopul întrupării Domnului?

- Şi bătrânul răspunzând a zis: mă mir, frate, că, deşi auzi în fiecare zi simbolul credinței, mă mai întrebi despre aceasta. Totuşi îți spun că scopul întrupării Domnului a fost mântuirea noastră.

- Iar fratele a spus: în ce fel, Părinte?

- Ş i a răspuns bătrânul: Omul fiind făcut la început de Dumnezeu şi aşezat fiind în Rai, a călcat porunca şi prin aceasta a căzut în stricăciunea morții. Pe urmă, fiind cârmuit prin Providența felurită a lui Dumnezeu generație după generație, a stăruit totuşi să sporească în rău, fiind dus de feluritele patimi ale trupului, până la deznădejdea de viață. Din această pricină Fiul cel Unul Născut al lui Dumnezeu, Cuvântul cel mai dinainte de veci, care este Dumnezeu Tatăl, izvorul vieții şi al nemuririi, ni s-a arătat nouă celor ce şedeam în întunericul şi în umbra morții. Intrupându-se din Duhul Sfânt şi din Fecioara Maria, ne-a arătat chipul unei viețuiri de formă dumnezeiască.

După textul din Migne P.G. 90, 911-958.

Şi dându-ne porunci sfinte şi făgăduind împărăția cerurilor celor ce-şi vor rândui viața după ele şi înfricoşând cu chinurile veşnice pe cei ce le vor călca, iar mai pe urmă suferind patima mântuitoare şi înviind din morti, ne-a dăruit nădejdea învierii şi a vieții veşnice. "Prin aceasta a dezlegat osânda păcatului strămoşesc al neascultării şi a desființat prin moarte stăpânirea morții, ca «precum în Adam toți mor, aşa în El toți să se facă vii».[36]

Suindu-Se apoi la cer şi şezând de-a dreapta Tatălui, a trimis pe Duhul Sfânt, ca arvună, a vieţii şi spre luminarea şi sfinţenia sufletelor noastre, ca şi spre ajutorul celor ce se nevoiesc pentru mântuirea lor prin păzirea poruncilor Lui. Acesta este scopul întrupării Domnului, spus pe scurt.

2. Şi fratele a zis: Ce porunci trebuie aşadar să împlinesc, Părinte, ca să mă mântuiesc prin ele? Aş dori să aud aceasta pe scurt. Iar bătrânul a răspuns: însuşi Domnul a spus după înviere Apostolilor: «mergând învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, învăţându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă»[37].

Prin urmare tot omul, care s-a botezat în numele Treimii Dumnezeieşti şi de viaţă făcătoare, trebuie să ţină toate câte a poruncit Domnul. Din această pricină Domnul a împreunat păzirea tuturor poruncilor cu dreapta credinţă, ştiind că nu e cu putinţă să-i aducă omului mântuirea numai una dintre ele, despărţită de celelalte. De aceea şi David, având credinţa cea dreaptă, a zis către Dumnezeu: «Spre toate poruncile Tale m-am îndreptat; toată calea cea

nedreaptă am urât-o»[38]. Căci toate poruncile Domnului ni

I Corinteni l - 22. Matei 28, 19-
20. Psalmi 118, 129; Luca 10,
19.

s-au dăruit nouă împotriva a toată calea cea nedreaptă. De vom nesocoti aşadar fie şi numai una, ni se va deschide îndată calea păcatului, opusă ei.

3. Şi a zis fratele: Dar cine poate, Părinte, să împlinească toate poruncile, care sunt aşa de multe? A răspuns bătrânul: Cel ce imită pe Domnul şi merge pe urmele Lui. Şi a zis fratele: Şi cine poate să imite pe Domnul? Doar Domnul a fost Dumnezeu, chiar dacă s-a făcut om. Iar eu sunt om păcătos, robit de zeci de mii de patimi. Cum pot aşadar să imit pe Domnul? Şi a răspuns bătrânul: Nimenea din cei robiţi de materia lumii nu poate să imite pe Domnul. Dar cei ce pot zice: «Iată noi am lăsat

toate şi am urmat Ţie», aceştia primesc puterea să-L imite pe El şi să împlinească toate poruncile Lui. Zice fratele: Toată puterea? Răspunse bătrânul: Auzi-L pe El zicând: «Iată v-am dat vouă putere să călcaţi peste şerpi şi scorpii şi peste toată puterea vrăjmaşului; şi nimic nu vă va vătăma pe voi» .

4. Această putere şi stăpânire primind-o, Pavel zice: «Faceţi-vă următorii mei precum şi eu al lui Hristos»[40]. Sau iarăşi: «Nu este acum osândă asupra celor ce sunt în Hristos, care nu umblă după trup, ci după duh»[41]. Sau iarăşi: «Iar de sunt ai lui Hristos, au răstignit trupul împreună cu patimile şi cu poftele lui»[42]. Şi iarăşi: «Mie lumea mi s-a răstignit, ca şi eu lumii»[43].

Lc. 10, 19. Filipeni
3, 17. Romani 8, 1.
Galateni 5, 24.
Galateni 6, 24.

5. Despre această stăpânire şi ajutor proorocind David a zis: «Cel ce locuieşte întru ajutorul Celui Preaînalt se va odihni sub acoperământul Dumnezeului cerului. Şi va zice Domnului: ajutorul meu eşti şi scăparea mea, Dumnezeul meu, şi întru El voi nădăjdui»[44]. Iar puţin după aceea: «Peste aspidă şi vasilisc vei păşi şi vei călca peste leu şi balaur, căci va porunci îngerilor Săi pentru tine, ca să te păzească pe tine în toate cărările tale»[45]. Iar cei ce se lipesc de trup şi iubesc materia lumii, ascultă, ce aud de la Acela: «Cel ce iubeşte pe tatăl său, sau pe mama sa, mai mult decât pe Mine, nu este vrednic de Mine!»[46] Iar după puţin: «Cel ce nu ia crucea sa ca să-mi urmeze Mie nu este vrednic de Mine» (Luca 14, 33). Şi: «Cel ce nu se va lepăda de toate avuţiile sale nu poate să îmi fie ucenic» (Luca 14, 33). Aşadar cel ce vrea să se facă ucenicul Lui şi să se afle vrednic de El şi să primească de la El putere împotriva duhurilor răutăţii se desface de toată legătura trupească şi se goleşte de toată împătimirea după cele materiale şi aşa ia lupta cu vrăjmaşii nevăzuţi pentru poruncile Lui, precum însuşi Domnul ni S-a

făcut pe Sine pildă, ispitit fiind în pustie de către căpetenia lor, iar după ce a venit în lume, de către cei stăpâniţi de acela.

6. Şi a zis fratele: Dar sunt multe, Părinte, poruncile Domnului; şi cine poate să le ţină minte pe toate, ca să se nevoiască pentru toate? Şi mai ales eu, care sunt puţin la minte? De aceea aş vrea să aud un cuvânt scurt ca, ţinându-mă de el, să mă mântuiesc prin el. Şi a răspuns bătrânul: Cu toate că sunt multe, frate, ele sunt cuprinse într-un singur cuvânt: «Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată puterea ta şi din tot cugetul tău: şi pe

Psalmi 90, 1-2. Psalmi 90, 11-13. Matei 11, 37.

47

aproapele tău ca pe tine însuţi». Cel ce se străduieşte să ţină acest cuvânt împlineşte toate poruncile. Dar cel ce nu s-a desfăcut, precum s-a zis mai-nainte, de împătimirea după cele materiale, nu poate să iubească cu adevărat, nici pe Dumnezeu, nici pe aproapele. Căci este cu neputinţă ca cineva să se lipească şi de cele materiale şi să iubească şi pe Dumnezeu. Aceasta este ceea ce zice Domnul:

48

«Nimenea nu poate să slujească la doi Domni!» Sau: «Nimeni nu poate să slujească lui Dumnezeu şi lui Mamona»[49]. Căci în măsura în care mintea noastră se alipeşte de lucrurile lumii, e robită de ele şi nesocoteşte porunca lui Dumnezeu, călcând-o.

7. Şi a zis fratele: de care «lucruri» zici, Părinte? Răspunse bătrânul: De mâncări, de bani, de avuţii, de slavă, de rudenii şi aşa mai departe. Şi zise fratele: Dar Părinte, nu Dumnezeu le-a făcut pe acestea? Şi nu le-a dat oamenilor spre folos? Cum porunceşte atunci să nu se mai îngrijească omul de ele? Răspunse bătrânul: Sigur că Dumnezeu le-a făcut şi le-a dat oamenilor spre întrebuinţare. Şi bune sunt toate cele făcute de Dumnezeu, ca folosindu-ne bine de ele, să-i mulţumim lui Dumnezeu. Dar noi fiind slabi şi trupeşti la înţelegere, am ales mai mult cele materiale în loc de porunca iubirii, şi îngrijindu-ne de ele, ne războim cu oamenii. Se cuvine deci să punem

iubirea de orice om mai presus decât cele văzute şi decât însuşi trupul. Căci ea este semnul iubirii de Dumnezeu, precum însuşi Domnul arată în Evanghelie: «Cel ce mă iubeşte pe Mine, zice, păzeşte poruncile Mele»[50]. Iar care este porunca pe care păzind-o îl vom iubi pe El, auzi de la

Marcu 12, 30.
Matei 6, 24. Luca
16, 13. Ioan 14,
15.

El când zice: «Aceasta este porunca Mea, ca să vă iubiţi unii pe alţii»[51]. Vezi că iubirea întreolaltă întemeiază iubirea de Dumnezeu, care este plinirea a toată porunca lui Dumnezeu? De aceea porunceşte să nu se îngrijească de avuţii, ci să se lepede de toate ale lui, tot cel ce doreşte săI fie ucenic.

8. Şi zise fratele: Fiindcă ai zis, Părinte, că trebuie să, punem iubirea faţă de tot omul mai presus decât toat ecele văzute şi decât trupul nostru însuşi, cum pot să iubesc pe cel ce mă urăşte pe mine şi se întoarce de la mine? Şi cum pot să-l iubesc dacă mă pizmuieşte şi mă înţeapă cu ocări şi îmi întinde vicleşuguri şi îmi pregăteşte curse? Mi se pare, Părinte, că acest lucru este prin fire cu neputinţă, însăşi supărarea silindu-ne în chip firesc să ocolim pe cel ce ne-a supărat. Răspunse bătrânul: Târâtoarelor şi fiarelor, purtate încolo şi încoace de fire, le este într-adevăr cu neputinţă să nu se ferească de cel ce le aduce durere. Dar celor făcuţi după chipul lui Dumnezeu şi cârmuiţi de raţiune şi învredniciţi de cunoaşterea lui Dumnezeu, care au primit legea de la El, le este cu putinţă să nu ocolească pe cei ce-i supără şi să iubească pe cei ce-i urăsc. De aceea şi Domnul spunând: «Iubiţi pe vrăjmaşii voştri, faceţi bine celor ce vă urăsc pe voi...» şi celelalte, nu le-a poruncit ca pe nişte lucruri cu neputinţă, ci ca pe unele cu putinţă. Căci altfel nu ar pedepsi pe cel ce calcă această poruncă. Şi însuşi Domnul ne arată aceasta prin fapte, ca şi ucenicii Lui, care toţi s-au străduit pentru iubirea aproapelui până la moarte şi s-au rugat cu căldură pentru cei ce i-au ucis pe ei. Noi nu putem să iubim pe cei ce ne urăsc, fiindcă suntem iubitori de materie şi de plăcere şi le

punem acestea mai presus de poruncă. Ba de multe ori ocolim din pricina acestora şi pe cei ce ne

Ioan 15, 12.

iubesc, fiind mai răi ca fiarele şi târâtoarele. De aceea, neputând păşi pe urmele lui Dumnezeu, nu putem cunoaşte nici scopul Lui, ca să primim puterea.

9. Şi zise fratele: Iată, Părinte, eu am lăsat toate, familie, avuţie, desfătări şi slava lumii, şi nu mai am nimic în viaţă decât trupul. Dar pe fratele care mă urăşte şi mă ocoleşte nu-l pot iubi, deşi mă silesc în fapt să nu răsplătesc răul cu rău. Spune-mi deci ce trebuie să fac, ca să pot să-l iubesc din inimă, chiar dacă mă necăjeşte şi-mi întinde tot felul de curse. Răspunse bătrânul: Este cu neputinţă să iubească cineva pe cel ce-l necăjeşte, chiar dacă se arată a se fi lepădat de materia lumii, dacă nu cunoaşte cu adevărat scopul Domnului. Iar dacă din darul Domnului va putea să-l cunoască şi se va sili să umble potrivit cu el, va putea să iubească din inimă pe cel ce-l urăşte şi-l necăjeşte, precum şi Apostolii, cunoscându-L, l-au iubit.

10. Deci zise fratele: Te rog, Părinte, să-mi faci cunoscut care a fost scopul Domnului? Răspunse bătrânul: De vrei să cunoşti scopul Domnului, ascultă cu luare aminte. Domnul nostru Iisus Hristos, fiind Dumnezeu prin fire şi primind să se facă om pentru iubirea de oameni, născându-se din femeie, s-a coborât sub lege, după dumnezeiescul Apostol, ca păzind porunca întocmai ca un om, să desfiinţeze osânda cea veche a lui Adam. Ştiind aşadar Domnul că toată legea şi proorocii atârnă în aceste două porunci ale legii: «Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta şi pe aproapele tău ca pe tine însuţi», s-a grăbit să le păzească întocmai ca un om de la început până la sfârşit. Dar diavolul, care a amăgit de la început pe om şi avea de aceea stăpânirea morţii, văzându-L mărturisit la botez de Tatăl şi primind ca om pe Duhul înrudit din ceruri şi mergând în pustie ca să fie ispitit de el, a

pornit împotriva Lui tot războiul, doar va putea cumva să-L facă şi pe El să pună materia lumii mai presus de iubirea lui Dumnezeu. Ştiind prin urmare diavolul că trei sunt lucrurile în jurul cărora se învârteşte tot ce-i omenesc, adică mâncările, avuția şi slava, prin care a prăvălit totdeauna pe om în prăpastia pierzării, cu aceste trei l-a ispitit şi pe El în pustie. Dar Domnul nostru, arătându-se mai presus ca ele, a poruncit diavolului să plece îndărăt.

11. Neputând deci să-L facă să calce porunca iubirii de Dumnezeu, prin cele ce I le-a făgăduit, s-a străduit pe urmă, după ce a venit în lume, să-L facă să calce porunca iubirii de aproapele, prin toate câte a uneltit, lucrând prin nelegiuiții iudei. În acest scop, în vreme ce Acela învăța căile vieții şi zugrăvea prin fapte chipul vietuirii cereşti, vestea învierea morților şi făgăduia viață veşnică şi împărăția cerurilor celor ce cred, iar pe cei necredincioşi îi înfricoşa cu pedeapsa veşnică şi, spre întărirea spuselor Sale, arăta minunatele semne dumnezeieşti, chemând mulțimile la credință, diavolul îndemna pe nelegiuiții Farisei şi Cărturari la feluritele meşteşugiri împotriva Lui, ca neputând răbda încercările, cum credea el, să înceapă a urî pe cei ce-i întindeau viclenii şi aşa să-şi ajungă ticălosul scopul lui, făcându-L să calce porunca iubirii de aproapelui.

12. Dar Domnul, ca un Dumnezeu, cunoscând gândurile lui, nu a urât pe Fariseii puşi la lucru de el (căci cum ar fi făcut-o, fiind prin fire bun?), ci prin iubirea față de ei, bătea pe cel ce lucra prin ei, iar pe cei purtați de el nu înceta să-i sfătuiască, să-i mustre, să-i osândească, să-i plângă ca pe unii ce puteau să nu se lase purtați de el, ci răbdau de bunăvoie să fie purtați din pricina nepăsării.

Blestemat de ei se purta cu îndelungă răbdare, pătimind se arăta îngăduitor şi le arăta toate faptele iubirii, Iar pe cel ce lucra prin ei îl bătea cu iubirea de oameni față de cei purtați de el. O, minunat război! În loc de ură arată iubirea şi răpune pe tatăl răutății prin bunătate. În acest scop, răbdând atâtea rele de la ei, sau mai adevărat vorbind pentru ei, s-a străduit până la moarte

în chip omenesc pentru porunca iubirii şi, dobândind biruinţa deplină împotriva diavolului, a primit cununa învierii pentru noi. Astfel noul Adam a înnoit pe cel vechi. Aceasta este ceea ce zice dumnezeiescul Apostol: «Aceasta să o cugetaţi întru voi, ceea ce şi în Hristos Iisus...»[52] ş.a.m.d.

13. Acesta a fost aşadar scopul Domnului, ca pe de o parte să asculte de Tatăl până la moarte, ca un om, pentru noi, păzind porunca iubirii, iar pe de alta să biruiască pe diavol, pătimind de la el, prin Cărturarii şi Fariseii puşi la lucru de el. Astfel prin faptul că s-a lăsat de bunăvoie învins, a învins pe cel ce nădăjduia să-L învingă, şi a scăpat lumea de stăpânirea lui. În felul acesta "Hristos a fost răstignit din neputinţă"[53], neputinţă prin care a omorât moartea şi «a surpat pe cel ce avea stâpâniea morţii»[54]; în felul acesta era şi Pavel slab prin el însuşi şi «se lăuda întru neputinţele sale, ca să se sălăşluiască în el puterea lui Hristos»[55].

14. Cunoscând chipul acestei biruinţe, el zicea scriind Efesenilor: «nu este lupta noastră împotriva sângelui şi a trupului ci împotriva începătoriilor, stăpâniilor, ş,a.m.d.»[56]

Filipeni 2, 5. II
Corinteni 13, 4. Evrei
2, 15. II Corinteni l2,
9. Efeseni 6, 12.

Ş i le porunceşte «să îmbrace platoşa dreptăţii, coiful nădejdii, pavăza credinţei şi sabia Duhului», ca cei ce poartă războiul cu vrăjmaşii nevăzuţi să poată stinge toate săgeţile cele aprinse ale vicleanului. Arătând cu fapta chipul războirii zice: «Eu deci aşa alerg şi nu orbeşte. Aşa mă lupt, nu bătând văzduhul, ci strunesc şi supun trupul meu, ca nu cumva vestind altora, eu însumi să ajung de lepădat»[57]. Şi iarăşi: «Până în ceasul de faţă, flămânzim şi însetoşăm, goi umblăm şi primim bătăi»[58]. Sau iarăşi: «în osteneală şi în muncă, în privegheri prea adesea, în frig şi dezbrăcaţi, lăsând la o parte cele din afară»[59].

15. Astfel luptă împotriva dracilor, care lucrează în trup plăcerile, alungându-i prin neputința trupului său. El ne arată însă prin fapte şi chipul biruinței împotriva dracilor care luptă ca să aducă pe credincioşi la ură şi de aceea stârnesc împotriva lor pe oamenii mai nebăgători de seamă, ca ispitiți fiind prin aceştia, să-i urască şi să calce porunca iubirii. Zice aşadar Apostolul: «Ocărâți fiind, binecuvântăm; prigoniți noi răbdăm; huliți, noi mângâiem; ca nişte lepădături ale lumii ne-am făcut, ca gunoiul tuturor până astăzi».[60] Dracii au pus la cale ocărârea, hulirea şi prigonirea lui, ca să-l mişte la ura celui ce-l ocărăşte, îl huleşte şi-l prigoneşte, având ca scop să-l facă să calce porunca iubirii. Iar Apostolul, cunoscând gândurile lor, binecuvânta pe cei ce-l ocărau, răbda pe cei ce-l prigoneau şi mângâia pe cei ce-l huleau, ca să depărteze pe dracii care lucrau acestea şi să se unească cu bunul Dumnezeu. Iar pe dracii care lucrau acestea îi bătea prin acest chip al luptei, biruind pururea răul prin bine,

I Corinteni 9, 20 - 27. I
Corinteni 4, 11. I
Corinteni 4, 11. I
Corinteni 4, 12 - 14.

după asemănarea Mântuitorului. Astfel a slobozit toată lumea de sub puterea dracilor şi a unit-o cu Dumnezeu el şi ceilalți Apostoli, biruind prin înfrângerea lor pe cei ce nădăjduiau să învingă. Dacă deci şi tu, frate, vei urmări acest scop, vei putea să iubeşti pe cei ce te urăsc. Iar de nu, este cu neputință.

16. Si zise fratele: Cu adevărat, Părinte, aşa este şi nu altfel. De aceea Domnul hulit fiind şi pălmuit şi celelalte pătimindu-le, câte le-a pătimit de la iudei, a răbdat, compătimindu-i pe aceia ca neştiutori şi rătăciți. De aceea a şi spus pe cruce: «Tată, iartă-le lor, că nu ştiu ce fac». Iar viclenia şi amăgirea diavolului şi a căpeteniilor lui le-a biruit pe cruce, luptând cu ei pentru porunca iubirii până la moarte, iar biruința Lui împotriva lor dându-ne-o nouă. Şi dărâmând stăpânirea morții, a dăruit învierea Lui, spre viață, întregii lumi. Dar roagă-te pentru mine, Părinte, ca să pot înțelege desăvârşit scopul Domnului şi al Apostolilor Săi şi să

pot veghea în vremea ispitelor şi să nu fiu neştiutor cu privire la planurile diavolului şi ale dracilor lui.

17. Şi răspunzând, bătrânul zise: Dacă te vei îngriji mereu de cele spuse mai-nainte, vei putea să nu fii neştiutor. Iar de vei înțelege, îți vei da seama că, precum tu eşti ispitit, la fel şi fratele tău se ispiteşte şi vei ierta pe cel ispitit; iar celui ce vrea să te ispitească, făcându-te să urăşti pe cel ispitit, îi vei sta împotrivă, nesupunându-te uneltirii lui. Aceasta este ceea ce spune Iacob, fratele Domnului, în Epistolele Soborniceşti: «Supuneți-vă lui Dumnezeu, stați împotrivă diavolului, şi va fugi de la voi!»[61] Dacă, precum s-a zis, vei avea neîncetat, cu mare veghe, grijă la cele mai-nainte spuse, vei putea să cunoşti

Iacob 4, 7.

scopul Domnului şi al Apostolilor Săi şi să iubeşti pe oameni şi să suferi pentru ei când greşesc, dar să lupți neîncetat împotriva dracilor vicleni prin iubire. Dar dacă suntem moleşiți nebăgători de seamă şi uşuratici şi ne scufundăm cugetul în plăcerile trupeşti nu mai combatem pe draci, ci pe noi înşine şi pe frați, mai bine zis slujim prin aceştia (prin frați) pe draci, luptând cu oamenii pentru draci.

18. Ş i zise fratele: Aşa este, Părinte. De fapt din nebăgarea mea de seamă iau dracii totdeauna prilejuri împotriva mea. Dar te rog, Părinte, să-mi spui cum pot să dobândesc trezvia atenției? Şi răspunse bătrânul: Negrija totală de cele pământeşti şi ocuparea neîntreruptă cu Sfânta Scriptură aduce sufletul la frica lui Dumnezeu. Iar frica lui Dumnezeu aduce trezvia atenției. Atunci sufletul începe să vadă pe dracii care îl războiesc prin gânduri şi începe să se apere. Despre aceasta a zis David: «Şi a străbătat ochiul meu în vrăjmaşii mei»[62]. Spre această faptă îndemnând şi Petru, corifeul Apostolilor, pe ucenici, le-a zis: «Fiți treji, priveghiați, că potivnicul vostru, diavolul, umblă răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită; căruia stați-i împotrivă, vârtoşi în credință».[63] De asemenea Domnul ne spune; «Priveghiați şi vă rugați, ca să nu intrați în ispită».[64] Ecleziastul încă zice: «Dacă se va urca peste tine duhul stăpânitorului să nu-ți părăseşti locul tău».[65] Iar locul

minții este virtutea, cunoştința şi frica lui Dumnezeu. Minunatul Apostol luptând cu mare trezvie şi vitejie, zice: «Umblând în trup, nu ne oştim trupeşte. Căci armele cu care luptăm nu sunt trupeşti, ci putenice înaintea

Psalmi 53, 9.
I Petru 5, 8.
Matei 26, 41.
Ecclesiastul 10, 4.

lui Dumnezeu ca să dărâme întăriturile; noi surpăm cugetările şi orice înălțare care se ridică împotriva cunoştinței lui Dumnezeu, şi tot gândul îl robim spre ascultarea lui Hristos; şi gata suntem să pedepsim orice neascultare».[66] Dacă aşadar vei imita şi tu pe sfinți şi desfăcându-te de toate vei sluji cu osteneală numai lui Dumnezeu, vei dobândi trezvia atenției.

19. Şi zise fratele: Dar ce trebuie să facă cineva, ca să poată să se ocupe neîncetat numai de Dumnezeu? Şi răspunse bătrânul: Este cu neputință ca mintea să se ocupe cu desăvârşire numai de Dumnezeu, dacă nu va dobândi aceste trei virtuți: iubirea, înfrânarea şi rugăciunea. Căci iubirea îmblânzeşte iuțimea; înfrânarea veştejeşte pofta; iar rugăciunea desface mintea de toate înțelesurile şi o înfățişează goală lui Dumnezeu. Aşadar aceste trei virtuți îmbrățişează toate virtuțile şi fără de ele mintea nu se poate ocupa de Dumnezeu, slobozită de toate celelalte.

20. Şi zise fratele: Rogu-te, Părinte, să mă înveți, cum îmblânzeşte iubirea iuțimea? Şi răspunse bătrânul: Fiindcă are puterea să se milostivească şi să facă bine aproapelui şi să fie cu îndelungă răbdare față de el şi să îndure cele ce îi vin de la el, cum am spus adeseori. Avându-le prin urmare iubirea pe acestea, îmblânzeşte iuțimea celui ce a dobândit-o. Şi zise fratele: Nu sunt mici faptele ei, dar fericit este cel ce poate să o dobândească. Eu însă într-adevăr sunt departe de ea. Dar rogu-te, Părinte, spune-mi ce însemnează a avea îndelungă răbdare?

21. Şi răspunse bătrânul: A sta neclintit în împrejurări aspre şi a răbda relele; a aştepta sfârşitul încercării şi a nu da drumul iuţimii la întâmplare; a nu vorbi cuvânt

II Corinteni 10, 4-6.

neînţelept, nici a gândi ceva din cele ce nu se cuvin unui închinător al lui Dumnezeu. Căci zice Scriptura: «Până la o vreme va răbda cel cu îndelungă răbdare şi pe urmă i se va răsplăti lui cu bucurie; până la o vreme va ascunde cuvintele lui, şi buzele multora vor spune înţelepciunea lui.»[67]

22. Acestea sunt semnele îndelungii răbdări. Dar nu numai acestea, ci propriu îndelungii răbdări mai este şi a se socoti pe sine pricina încercării. Şi poate că aşa şi este de fapt. Fiindcă multe dintre cele ce ni se întâmplă, ni se întâmplă spre îndrumarea noastră sau spre stingerea păcatelor trecute, sau spre îndreptarea neatenţiei prezente, sau spre ocolirea păcatelor viitoare. Cel ce socoteşte aşadar că pentru una din acestea i-a venit încercarea, nu se răzvrăteşte când e lovit, mai ales dacă e conştient de păcatul său, nici nu învinovăţeşte pe acela prin care i-a venit încercarea, căci fie prin acela fie prin altul, şi a avut să bea paharul judecăţilor dumnezeieşti. Ci el priveşte spre Dumnezeu şi-I mulţumeşte Lui care a îngăduit încercarea, şi se învinovăţeşte pe sine şi primeşte certarea cu inimă bună, purtându-se ca David cu Semei, sau ca Iov cu soţia sa. Nebunul însă roagă pe Dumnezeu să-l miluiască; dar mila nu o primeşte, fiind-că nu a venit precum a voit el, ci precum doctorul sufletelor a socotit că e de folos. Şi de aceea se face nepăsător şi se tulbură şi uneori se războieşte aprins cu dracii, alte-ori huleşte pe Dumnezeu; astfel arătându-se nemulţumit, nu primeşte decât bâta.

23. Şi zise fratele: Bine ai spus, Părinte, dar rogu-te să-mi spui şi cum veştejeşte înfrânarea pofta? Şi bătrânul răspunse: Intrucât te face să te reţii de la toate care nu împlinesc o trebuinţă, ci aduc o plăcere; şi te îndeamnă să

Înţel. Sirah 1, 22-23.

nu te împărtăşeşti de nimic decât de cele trebuincioase vieţii nici să urmăreşti cele dulci, ci cele de folos, şi să măsori cu trebuinţa mâncările şi băuturile; de asemenea întrucât te îndeamnă să nu laşi trupului must de prisos, ci să întreţii numai viaţa trupului şi să-i păzeşti netulburat de pornirea spre împreunare. Astfel veştejeşte înfrânarea pofta. Căci plăcerea şi săturarea de mâncări şi băuturi încălzeşte stomacul şi aprinde dorinţa spre poftă de ruşine, împingând întreg animalul spre amestecare nelegiuită. Acesta nu mai este atunci decât ochi neruşinaţi, mână desfrânată, limbă vorbitoare de lucruri care desfată auzul, ureche care primeşte cuvinte deşarte, minte dispreţuitoare de Dumnezeu şi suflet care desfrânează cu înţelegerea şi stârneşte trupul spre fapta neîngăduiţă.

24. Şi zise fratele: Cu adevărat, Părinte, aşa este. Dar rogu-te să mă înveţi şi despre rugăciune, cum desface mintea de toate înţelesurile? Şi răspunse bătrânul: Înţelesurile sunt înţelesuri ale lucrurilor. Iar dintre lucruri unele cad sub simţuri, iar unele sunt inteligibile. Ocupându-se aşadar mintea cu ele, poartă în sine înţelesurile lor. Harul rugăciunii însă uneşte mintea cu Dumnezeu. Iar unind-o cu Dumnezeu, o desface de toate înţelesurile. Atunci mintea, întreţinându-se cu Dumnezeu dezbrăcată de toate, ajunge să ia formă dumnezeiască. Ajungând astfel, cere cele cuvenite şi nu greşeşte niciodată în ceea ce cere. De aceea Apostolul porunceşte să ne rugăm neîncetat[68] ca având mintea continuu unită cu Dumnezeu, să o rupem câte puţin de la pofta celor materiale.

25. Şi zise fratele: Dar cum poate mintea să se roage neîncetat? Căci cântând şi citind, întâlnindu-ne mai mulţi şi slujind, o tragem spre multe gânduri şi vederi. Şi răspunse bătrânul: Dumnezeiasca Scriptură nu porunceşte nimic din cele cu neputinţă, căci şi Apostolul cânta, citea şi slujea şi totuşi se

I Tesalonicieni 5, 17.

ruga neîncetat. Rugăciunea neîntreruptă stă în a avea mintea alipită de Dumnezeu cu evlavie multă şi cu dor şi a atârna pururea cu nădejdea de El şi a te încrede în El în toate, orice ai face şi ţi s-ar întâmpla. Aflându-se în această dispoziţie, Apostolul zicea: «Cine ne va despărţi pe noi de dragostea lui

Hristos? Necazul sau strâmtorarea?»... ş.a.m.d. [9] Şi după puțin: «Sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii». Sau iarăşi: «în toate obijduiți, dar nu striviți, în mare cumpănă, dar nu deznădăjduiți, prigoniți, dar nu năpăstuiți, trântiți jos, dar nu nimiciți. Totdeauna purtăm în trup moartea Domnului Iisus, ca şi viața lui Iisus să se arate în trupul nostru muritor».

26. In astfel de dispoziție aflându-se Apostolul, neîncetat se ruga. Căci în toate cele ce făcea şi i se întâmpla, atârna cu nădejdea de Dumnezeu. De aceea toți Sfinții când se aflau în necazuri se rugau neîncetat, ca să dobândească aptitudinea dragostei. Şi de aceea zicea Apostolul: «Deci cu dulceață mă voi lăuda întru neputințele mele, ca să locuiască întru mine puterea lui

71

Hristos». Iar puțin mai departe: «Când sunt slab, atunci sunt tare».[72] Dar vai nouă, netrebnicilor, că am părăsit calea Sfinților Părinți şi de aceea suntem pustii de orice rod duhovnicesc.

27. Şi zise fratele: De ce, Părinte, nu am străpungerea

Romani 8, 35. II
Corinteni 4, 8-10. II
Corinteni 12, 9.
Ibidem 10.

inimii? Şi răspunse bătrânul: Fiindcă nu este frica lui Dumnezeu înaintea ochilor noştri. Ne-am făcut groapa tuturor răutăților şi de aceea am disprețuit ca pe-o simplă vorbă pedeapsa înfricoşată a lui Dumnezeu. Căci cine nu s-ar simți străpuns auzind pe Moise grăind în numele lui Dumnezeu despre păcătoşi: «Foc a ieşit din mâna Mea şi va arde până la iadul cel mai de jos. Mânca-va pământul şi rodurile lui; arde-va temeliile munților. Îng73rămădi-voi asupra lui rele şi voi rupe săgețile Mele în ei»[73]. Şi iarăşi: «Voi ascuți ca fulgerul sabia Mea şi va începe mâna Mea Judecata şi mă voi răzbuna pe vrăjmaşii Mei şi voi răsplăti

74

celor ce mă urăsc». Să auzim şi pe Isaia strigând: «Cine va vesti vouă că focul arde, cine va vesti vouă focul cel veşnic. Mergeti în lumina focului vostru şi în flacăra care ați ars»[75]. Şi iarăşi «şi voi ieşi şi voi vedea stârvurile oamenilor care s-au răzvrătit împotriva Mea. Căci viermele lor nu va muri şi focul lor nu se va stinge, şi vor fi spre vedere pentru tot trupul».[76] Auzi şi pe Ieremia care zice: «Dați Domnului Dumnezeului vostru slavă, până nu se întunecă şi până nu se poticnesc picioarele voastre prin munți întunecoşi».[77] Şi iarăşi: «Ascultați popor nebun şi fără de inimă: ochi au şi nu văd, urechi au şi nu aud. Au nu vă veți teme de Mine, zice Domnul, şi nu veți tremura de fața Mea? De cel ce a pus nisipul hotar mării şi graniță veşnică peste care nu va trece».[78] Şi iarăşi: «Pedepsi-te-va necredința ta şi răutatea ta te va mustra. Cunoaşte şi vezi că amar îți este ție că M-ai părăsit pe Mine, zice Domnul.

Deut. 32, 22 - 23.
Deut 32, 41.
Is. 33, 14; 50, 11.
Isaia 66, 24. Ier.
l3,16.
Ier. 5, 21, 22.

Eu te-am sădit viță roditoare, toată adevărată. Cum te-ai întors la amărăciune, viță străină?»[79] Şi iarăşi: «Intru adunarea celor ce râd n-am şezut, ci m-am temut de fața mâniei Tale şi am şezut singur, căci mă săturasem de amărăciune».[80] Şi cine nu va tremura auzind pe Iezechiil strigând: «Voi vărsa mânia Mea peste tine, cheltui-voi urgia mea asupra ta. Şi te voi judeca pe tine în căile tale şi voi arunca peste tine ticăloşiile tale; şi ochiul Meu nu te va cruța, nici mă voi milui de tine. Şi atunci vei cunoaşte că eu sunt Domnul».[81] Dar cine nu se căieşte auzind pe Daniil descriind limpede ziua înfricoşatei judecăți, când zice: «Eu Daniil am privit până fură aşezate scaunele. Şi sa aşezat Cel vechi de zile. Haina Lui, albă ca zăpada, iar părul capului Său,

curat ca lâna. Şi scaunul Lui pară de foc, iar roţile scaunului foc arzător. Un râu de loc se vărsa şi ieşea înaintea Lui. Mii de mii îi slujeau Lui şi zeci de mii stăteau înaintea Lui. Judecătorul se aşeză şi cărţile fură deschise».[82] - adică faptele săvârşite. Şi iarăşi: «Văzut-am în vedenie de noapte; şi iată pe norii cerului venea cineva ca un Fiu al omului. Şi a ajuns până la cel vechi de zile şi L-au adus înaintea Lui, şi I-au dat Lui stăpânirea, cinstea şi împărăţia, şi toate neamurile, seminţiile şi limbile îi vor sluji Lui. Şi stăpânirea Lui stăpânire veşnică şi împărăţia împărăţie veşnică. Şi m-am cutremurat cu duhul meu, eu, Daniil, şi vedeniile din capul meu m-au tulburat».[83]

28. Şi cine nu se înfricoşează auzind şi pe David zicând: «A grăit o dată Dumnezeu şi am auzit acestea două: că puterea este a lui Dumnezeu şi a Ta este mila,

Ier. 2, 19, 21. Ier.
15, 17.
Iez. 7, 4-9. Daniil
7, 9-10. Daniil 7,
13-15.

Doamne; că Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui».[84] Şi iarăşi: să auzim pe Ecclesiastul care zice: «Sfârşitul cuvântului: ascultă tot, teme-te de Dumnezeu şi păzeşte poruncile Lui. Acesta este tot omul. Căci Dumnezeu va aduce tot ce s-a făcut întru ascuns la judecată, cu tot lucrul trecut cu vederea, fie bun, fie rău».[85]

29. Dar cine nu tremură auzind pe Apostolul spunând lucruri asemănătoare: «Căci noi trebuie să ne înfăţişăm înaintea scaunului lui Hristos, ca să ia fiecare din noi cele făcute prin trup, fie bine fie rău».[86] Cine nu va plânge aşadar necredinţa noastră şi orbirea sufletului nostru că, auzind toate acestea, nu ne căim şi nu plângem cu amar,

pentru marea noastră negrijă şi uşurință. Acestea văzându-le de mai-nainte, Ieremia zicea: «Blestemat cel ce săvârşeşte lucrurile Domnului cu negrijă».[87] Căci dacă am avea grijă de mântuirea sufletelor noastre, am tremura de cuvântul Domnului şi ne-am grăbi să împlinim poruncile Lui, prin care ne şi mântuim. Dar noi auzind pe Domnul zicând: «Intrați prin poarta cea strâmtă, care duce la viață»,[88] am ales pe cea lată şi largă, ce duce la pierzare. De aceea vom auzi când va veni din ceruri să judece viii şi morții: «Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veşnic, care este gătit diavolului şi îngerilor lui».

30. Ş i vom auzi acestea, nu fiindcă am făcut fapte rele, ci fiindcă de cele bune n-am grijit şi pe aproapele n-am iubit. Iar dacă am făcut rele, cum vom îndura ziua aceea, o dată ce am fost cu atâta negrijă? De altfel: «să nu curveşti, să nu

Psalmi 61, 11.
Ecclesiastul. 12, 13-14.
II Corinteni 5, 10.
Ieremia 48, 10.
Matei 7, 10. Matei 25,
41.

furi, să nu omori» şi celelalte, au fost spuse prin Moise celor de demult. Domnul însă, ştiind că nu ajunge creştinului numai păzirea acestora spre desăvârşire, a zis: «Amin zic vouă, că de nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decât a Cărturarilor şi a Fariseilor, nu veți intra întru împărăția cerurilor».[90] De aceea a poruncit cu orice prilej sfințirea sufletului, pentru care se sfințeşte şi trupul, şi dragostea curată față de toți oamenii, prin care putem să dobândim şi iubirea față de El; iar pe Sine ni s-a dat pildă până la moarte, ca şi pe ucenicii Săi, precum s-a zis adeseori.

31. Ce apărare vom avea aşadar în ziua aceea, având o asemenea pildă şi fiind cu atâta negrijă: Plângându-ne Ieremia pe noi cei ce ne-am învrednicit de atâta har, dar ne-am purtat cu

atâta negrijă, mai bine zis am fost plini de toată răutatea, zicea: «Cine va da capului meu apă şi ochilor mei izvor de lacrimi, ca să plâng pe poporul acesta ziua şi noaptea?».[91]

Dar eu aud şi pe Moise zicând despre noi: «Şi a mâncat Iacob şi s-a săturat şi s-a făcut îndărătnic cel iubit; îngrăşatu-s-a, îngroşatu-s-a şi s-a lăţit şi a părăsit pe Dumnezeu care l-a făcut pe el şi s-a depărtat de la Dumnezeu Mântuitorul lui»,[92] Iar Mihea plânge şi zice: «Vai sufletului meu, că a pierit cel evlavios de pe pământ şi nu se mai aflã între oameni cel ce săvârşeşte virtutea. Fiecare necăjeşte cu necaz pe aproapele; spre rău îşi gătesc mâinile lor».[93] Iar Psalmistul zice despre noi asemenea:

Matei 5, 20.
Ieremia 9, 1.
Deut. 32, 15.
Miheia 7, 2.

«Mântuieşte-mă, Doamne, că a lipsit cel cuvios; că s-au împuținat adevărurile dintre fiii oamenilor...» şi celelalte.[94]

32. Dar şi Apostolul plânge pentru noi cu Proorocul zicând; «Nu este cel ce face bunătate, nu este până la unul. Mormânt deschis este gâtlejul lor, cu limbile lor grăiau vicleşuguri. Venin de aspide este sub limbile lor, gura lor e plină de blestem şi de amărăciune. Întristare şi necaz este în căile lor, şi calea păcii nu au cunoscut-o. Nu este frica lui Dumnezeu înaintea ochilor lor».[95] De aceea, prevăzând cele viitoare, scrie despre purtarea noastră cea rea de acum, către Timotei: «Cunoaşte aceasta, că în zilele cele de apoi se vor ivi vremuri înfricoşate; că vor fi oamenii iubitori de sine, iubitori de argint, lăudăroşi, trufaşi, hulitori, neascultători de părinți, nemulțumitori, fără cucernicie, lipsiți de dragoste, neînduplecați, clevetitori, neînfrânați, neîmblânziți, neiubitori de bine, vânzători, obraznici...» ş. a. m. d.[96] Vai nouă, că am ajuns la cele din urmă dintre rele, căci spune-mi mie care dintre noi nu e părtaş al relelor pomenite? Nu s-a împlinit la noi proorocia? Nu suntem toți lacomi cu

Psalmi 11, 1.
Romani 3, 12 - 18; Psalmi 13, 3; Psalmi 5, 9; Psalmi 35, 1.
II Timotei 3, 1 - 4.

stomacul? Nu suntem toți iubitori de plăcere, nu toți nebuni pentru pământ şi iubitori de materie? Nu toți plini de mânie? Nu toți întărâtați? Nu ținem toți minte răul? Nu suntem toți trădători a toată virtutea? Nu suntem toți clevetitori? Nu toți iubitori de sudalme? Nu toți obraznici, nu toți urâtori de frați? Nu toți îngâmfați? Nu toți trufaşi? Nu toți lăudăroşi? Nu toți fățarnici? Nu toți iubitori de slavă deşartă? Nu toți vicleni, nu toți pizmaşi? Nu toți nesupuşi? Nu toți nepăsători? Nu toți nestatornici? Nu toți uşuratici, nu toți fără grijă la poruncile Mântuitorului? Nu toți plini de toată răutatea? Nu ne-am făcut în loc de biserică a lui Dumnezeu templu al idolilor? Nu suntem sălaşuri ale duhurilor rele, în loc să fim ai Duhului Sfânt? Nu numim pe Dumnezeu Tată, în chip mincinos? Nu ne-am făcut, în loc de fii ai lui Dumnezeu, fii ai gheenei? Nu ne-am făcut mai răi decât iudeii, noi cei ce purtăm azi numele lui Hristos? Nimenea să nu se răzvrătească auzind adevărul, fiindcă şi aceia, nelegiuiți fiind, ziceau: «Noi avem un singur Tată, pe Dumnezeu».[97] Dar au auzit de la Mântuitorul: «Voi sunteți din tatăl vostru diavolul şi poftele tatălui vostru diavolul vreți să le faceți».[98]

33. Cum deci, fiind şi noi călcători ai poruncilor Lui, nu vom auzi de la El aceleaşi cuvinte? Căci şi Apostolul, pe cei purtați de Duhul i-a numit fii ai lui Dumnezeu: «Câți sunt, zice, purtați de Duhul, aceştia sunt fii ai lui Dumnezeu».[99] Dar cum putem să auzim noi, cei purtați de moarte, că suntem fii ai lui Dumnezeu? «Căci cugetul trupului este moarte».[100] Cei purtați de Duhul se fac arătați din roadele Duhului. Să vedem aşadar roadele Duhului. «Căci roada Duhului este, zice, iubirea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, facerea de bine, bunătatea, credința, blândețea, înfrânarea».[101] Oare avem acestea în noi? Sau nu cumva le avem pe toate cele potrivnice? Cum putem aşadar să auzim că suntem fii ai lui Dumnezeu, şi nu mai degrabă ai celui potrivnic? Căci cel născut din cineva este asemenea celui care l-a născut. Arată aceasta şi Domnul[102]

zicând: «Cel născut din Duhul, duh este». Noi însă neam făcut trupuri ce poftesc împotriva Duhului şi de aceea cu dreptate

[97] Ioan 8, 41.
[98] Ioan 5, 44.
[99] Romani 8, 14.
[100] Romani 8, 6.
[101] Galateni 5, 22.
[102] Ioan 3, 6.

auzim de la El: «Nu va rămânea Duhul Meu în

103

oamenii aceştia, deoarece sunt numai trupuri». Cum putem să auzim aşadar că suntem creştini, neavând nimic al lui Hristos în noi?

34. Dar va zice, poate, cineva: Dar am credinţa, şi-mi ajunge credinţa în El pentru mântuire. Îi va răspunde acestuia Iacob, zicând: «Că şi diavolii cred şi se cutremură».[104] Şi iarăşi: «Credinţa fără fapte moartă este, precum şi faptele fără credinţă».[105] Dar cum şi credem în El, sau cum îi credem Lui în privinţa celor viitoare, noi care nu-l credem în privinţa celor vremelnice şi prezente, şi de aceea suntem amestecaţi cu cele pământeşti şi trăim trupului, oştindu-ne împotriva Duhului? Cei ce au crezut cu adevărat lui Hristos şi L-au sălăşluit întreg în ei prin porunci, ziceau aşa: «Nu mai trăiesc eu ci Hristos trăieşte în mine. Iar de trăiesc acum în trup, trăiesc prin credinţa Fiului lui Dumnezeu, al Celui ce m-a iubit pe mine şi s-a dat pe Sine pentru mine».[106] De aceea pătimind de dragul Lui, pentru mântuirea tuturor, ca nişte următori întocmai ai Lui şi ca nişte păzitori adevăraţi ai poruncilor Lui, ziceau: «Ocărâţi, noi binecuvântăm; prigoniţi, noi răbdăm; huliţi, noi mângâiem». Aceasta o făceau pentru că-L auziseră pe El zicând: «Iubiţi pe văjmaşii voştri, faceţi bine celor ce vă urâsc pe voi, binecuvântati pe cei ce vă blestemă,

108

rugați-vă pentru cei ce vă dosădesc pe voi» şi celelalte. Prin cuvintele şi faptele lor se arăta lucrând în ei Hristos.

Facerea 6, 3.
Iacob 2, 19.
Iacob 2, 20.
Galateni 2, 20. I
Corinteni 4, 12.
Matei 5, 44.

Dar noi, fiindcă lucrăm împotriva tuturor poruncilor Lui, ne-am umplut de toată necurăția. Şi de aceea am ajuns, în loc de biserică a lui Dumnezeu, casă de negustorie şi în loc de casă de rugăciune, peşteră de tâlhari; în loc de neam sfânt, neam păcătos şi în loc de popor al lui Dumnezeu, popor plin de păcate; în loc de sămânță sfântă, sămânță rea şi în loc de fii ai lui Dumnezeu, fii ai nelegiuirii, fiindcă am părăsit poruncile Domnului şi slujim duhurilor viclene prin patimile necurate, mâniind pe Sfântul lui Israel.

35. De aceea, plângându-ne marele Isaia şi vrând să ne ajute în căderea noastră, zice: «De ce vă mai răniți iarăşi, adăugând fărădelege? Tot capul vă este spre durere şi toată inima spre întristare. De la picioare până la cap, nu este în el loc întreg. Totul este numai rană, numai vânătaie şi numai bube pline de puroi. Nu se mai poate pune plasture, nici untdelemn, nici o legătură».[109] Apoi urmează: «Părăsită va fi fata Sionului ca o colibă într-o vie şi ca un pătul într-o grădinărie, ca o cetate împresurată».[110] Această pustiire a sufletelor noastre a arătat-o şi Apostolul, zicând: «Şi precum n-au găsit cu cale să-L cunoască pe Dumnezeu, i-a lăsat pe ei Dumnezeu în minte netrebnică să facă cele ce nu trebuie; plini fiind de toată nedreptatea, răutatea, viclenia, lăcomia, plini de pizmă, de ucidere, de ceartă, de înşelăciune, de purtări urâte, şoptitori, bârfitori, urâtori de Dumnezeu, ocărâtori, semeți trufaşi, născocitori de rele, nesupuşi părinților, bezmetici, neiubitori, călcători de cuvânt, nemilostivi, care deşi cunosc dreptatea lui Dumnezeu, că adică cei ce fac acestea sunt vrednici de moarte, nu numai că fac acestea, ci şi încuviințează pe cei ce le fac. De aceea i-a dat pe ei Dumnezeu spre patimi de necinste, ca să-şi necinstească

trupurile lor între ei».[111] Iar urmarea acestora este că: «Se descoperă mânia lui Dumnezeu din ceruri peste toată necredinţa şi nedreptatea oamenilor»,[112] şi celelalte.

36. Această pustiire a sufletului, vestind-o şi Domnul, zice: «Ierusalime, Iemsalime, care ucizi pe prooroci şi omori cu pietre pe cei trimişi la tine, de câte ori n-am vrut să strâng pe fiii tăi, cum îşi adună găina puii săi sub aripi, şi n-ai vrut? Iată casa voastră se va lăsa pustie».[113] Iar Isaia, văzându-ne pe noi, aşa zişii monahi, săvârşind numai slujbele trupeşti şi dispreţuind pe cele duhovniceşti şi de aceea aflându-ne plini de trufie, a zis: «Ascultaţi cuvântul Domnului; fruntaşi ai Sodomei luaţi aminte la legea Domnului, popor al Gomorei. Ce-mi trebuie Mie mulţimea jertfelor voastre? M-am săturat de arderile de tot ale berbecilor şi nu mai vreau grăsimea mieilor şi sângele taurilor şi al ţapilor. Căci cine le-a cerut acestea din mâinile voastre? Nu mai călcaţi în curtea templului Meu. De-mi veţi aduce floarea făinii, zadarnic este. Tămâierea voastră îmi face scârbă. Lunile nouă, Sâmbetele şi ziua cea mare, nu le mai pot suferi. Sufletul Meu urăşte postul, odihna şi sărbătorile voastre. M-am săturat de voi, nu vă mai pot răbda. Când întindeţi mâinile spre Mine, Eu îmi întorc ochii de la voi. Şi de veţi înmulţi rugăciunea, nu vă voi auzi».[114] De ce? «Pentru că mâinile voastre sunt pline de sânge».[115] Căci «Cel ce urăşte pe fratele său este ucigaş de oameni».[116] De aceea toată nevoinţa (asceza) care nu are iubire e străină de Dumnezeu.

37. De aceea, mustrând de departe şi făţărnicia noastră, zice: «Poporul acesta cu buzele lui mă cinsteşte; dar inima lor este

[111] Romani 1, 28-32.
[112] Romani 1, 18.
[113] Matei 23, 37-38.
[114] Is. 1, 10-15.
[115] Ibid. 15.
[116] Ioan 3, 15.

departe de Mine şi în zadar mă cinsteşte», şi
[117]

celelalte. Căci cele pe care Domnul nostru le-a spus, plângând pe Farisei, eu le aud ca spuse pentru noi, făţarnicii de azi, care ne-am învrednicit de atâta har şi suntem mai răi ca aceia. Oare nu legăm şi noi poveri grele şi anevoie de purtat şi le punem pe umerii oamenilor, iar noi nu vrem să le mişcăm nici cu vârful degetului? Oare nu facem şi noi toate faptele noastre spre a fi văzuţi de oameni? Oare nu iubim şi noi să şedem în fruntea mesei la ospeţe şi pe scaunul de frunte în adunări, şi să fim chemaţi de oameni: «Rabi, rabi», iar pe cei care nu ni le dau acestea îi urmărim până la moarte? Oare n-am luat şi noi cheia cunoştinţei şi închidem împărăţia cerurilor înaintea oamenilor, neintrând nici noi şi nelăsându-i nici pe alţii să intre?

Oare nu ocolim şi noi marea şi pământul ca să facem un prozelit, şi când se întâmplă aceasta îl facem fiul gheenei, îndoit decât noi? Oare nu suntem şi noi povăţuitori orbi, strecurând ţânţarul şi înghiţind cămila? Oare nu curăţim şi noi partea din afară a paharului, cea de la vedere, iar cea dinăuntrul nostru e plină de răpire şi lăcomie, mai bine zis de necurăţie?

Oare nu zeciuim şi-n izma şi mărarul şi orice legumă, şi trecem cu vederea judecata şi iubirea lui Dumnezeu? Oare nu suntem şi noi nişte morminte întunecoase arătându-ne oamenilor pe dinafară drepţi, iar pe dinăuntru fiind plini de toată făţărnicia, nelegiuirea şi necurăţia? Oare nu zidim şi noi mormintele mucenicilor şi

Is. 29, 13; Matei 15, 8.

împodobim monumentele Apostolilor, dar suntem asemenea cu ucisasii lor?

Cine nu ne va plânge aşadar pe noi pentru o astfel de simtire? Cine nu va plânge o asemenea robie a noastră? De aceea noi, cei ce suntem fii cinstiţi ai lui Dumnezeu, suntem socotiţi ca nişte vase de lut. De aceea s-a înnegrit aurul şi s-a stricat argintul cel bun. De aceea noi, Nazareii Sionului, care luminam mai tare ca zăpada, am ajuns ca nişte Abisinieni; noi, care eram mai albi ca laptele, ne-am înnegrit mai tare ca cerneala. De aceea s-a întunecat chipul nostru mai tare ca funinginea. Cei ce ne hrăneam cu nuci de cocos ne tâvălim

acum în lături. S-au mărit nelegiuirile noastre mai mult decât nelegiuirile Sodomei. Noi, cei ce eram fiii zilei şi fiii luminii am ajuns fiii nopţii şi ai întunericului; iar din fii ai împărăţiei ne-am făcut fiii gheenei. De aceea noi, fiii Celui Preaînalt, murim ca nişte

[118]

oameni şi cădem ca unul dintre boieri. De aceea am fost predaţi în mâinile vrăjmaşilor nelegiuiţi, adică ale dracilor cumpliţi şi ale împăratului nedrept şi atotviclean al întregului pământ, al căpeteniei lor adică, ca unii ce am păcătuit şi am săvârşit fărădelege, nesocotind poruncile Domnului Dumnezeului nostru, şi am călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu, şi am socotit sângele Testamentului Său lucru de rând.

Dar să nu ne predai până în sfârşit, pentru numele Tău Doamne; şi să nu rupi Testamentul Tău; şi să nu depărtezi de la noi mila Ta, pentru milostivirile Tale, Tatăl nostru cel din ceruri, şi pentru mila Sfântului Tău Duh. «Nu pomeni fărădelegile noastre cele vechi, ci degrabă să vie înaintea noastră milostivirile Tale, că am ajuns săraci foarte. Ajută-ne nouă, Dumnezeule, Mântuitorul nostru pentru slava numelui Tău; Doamne miluieşte-ne şi iartă-ne păcatele noastre, pentru numele Tău, Doamne, adu-Ţi

Ps. 81, 7.

aminte de pârga pe care, luând-o dintre noi, pentru iubirea de oameni, Unui Născut Fiul Tău o ţine pentru noi în ceruri, ca să ne dăruiască nădejdea tare a mânturii şi să nu devenim din deznădejde mai răi. Mântuieşte-ne pentru cinstit sângele Lui, pe care l-a vărsat pentru viaţa lumii, pentru Sfinţii Săi Apostoli şi ucenici, care şi-au vărsat sângele lor propriu pentru numele Lui, pentru sfinţii Prooroci, Părinţi şi Patriarhi, care s-au nevoit să facă bucurie numelui Tău. Nu trece cu vederea rugăciunea noastră, Doamne, şi nu ne părăsi până la sfârşit. Căci nu ne încredem în dreptăţile noastre, ci în mila Ta, prin care porţi grijă de tot neamul nostru. Cerşim şi rugăm bunătatea Ta, ca să nu ni se facă nouă spre osândâ taina mântuirii, hărăzită nouă de Unui Născut Fiul Tău, şi să nu ne lepezi pe noi de la faţa Ta. Nu te scârbi de nevrednicia noastră, ci ne miluieşte pe noi după mare mila Ta; şi după mulţimea îndurărilor Tale şterge fărădelegile

noastre, ca apropiindu-ne fără de osândă înaintea sfintei Tale slave, să ne învrednicim de acoperământul Fiului Tău cel Unul născut şi să nu fim lepădaţi ca nişte slugi netrebnice ale păcatului.

Da, Stăpâne, Doamne atotputernice, auzi rugăciunea noastră, că afară de Tine pe altul nu cunoaştem. Numele Tău numim; căci Tu eşti Cel ce lucrează toate în toţi şi ajutorul de la Tine îl cerem toţi. «Caută din cer, Doamne şi priveşte din casa sfintei Tale slave. Unde este râvna şi tăria Ta? Unde este mulţimea milei Tale şi a îndurărilor Tale, că ai răbdat căderea noastră? Căci Tu eşti Tatăl nostru, fiindcă Avram nu ne-a cunoscut pe noi şi Israil nu ne-a ştiut pe noi. Ci Tu, Doamne Tatăl nostru, mântuieşte-ne pre noi, că de la început este peste noi numele Tău cel sfânt şi al Fiului Tău cel Unul Născut şi al Sfântului Tău Duh. De ce ne-ai rătăcit pe noi, Doamne, de la calea Ta? Nu ne pedepsi pe noi cu toiagul judecăţilor Tale. De ce ai învârtoşat inimile noastre, ca să nu se teamă de Tine? Neai părăsit pe noi în propria lege a rătăcirii noastre? Întoarce, Doamne, pe robii Tăi pentru sfânta Ta Biserică şi pentru toţi sfinţii Tăi din veac, ca să moştenim puţin din muntele Tău cel sfânt. Vrăjmaşii noştri au călcat locul tău cel sfânt. Ne-am făcut ca la început, când nu stăp âneai peste noi, nici nu se chema numele Tău peste noi.»[11]

38. «De vei deschide cerul, se vor cutremura de Tine munţii şi se vor topi ca ceara de faţa focului; focul va arde pe cei potrivniri şi înfricoşat va fi Numele Tău vrăjmaşilor Tăi. Când vei face lucrurile Tale mărite, se vor cutremura de Tine munţii. Din veac n-am auzit, nici ochii noştri n-au văzut Dumnezeu, afară de Tine. Şi lucrurile Tale, pe care le vei face, vor fi milă celor ce vor răbda. Căci dreptatea se va întâlni cu cei ce o fac şi-şi vor aduce aminte de căile

[120]

Tale. Iată Tu te-ai mâniat şi noi am păcătuit». Mai bine zis noi am greşit şi Tu te-ai mâniat. «De aceea am rătăcit toţi şi ne-am făcut ca nişte necuraţi. Ca o cârpă lepădată e toată dreptatea noastră şi am căzut ca frunzele pentru fărâdelegile noastre; aşa ne va duce vântul pe noi. Nu este cine să cheme numele Tău si cine să Te pomenească spre a fi ajutat. Întors-ai faţa Ta de la noi

[119] Isaia 63, 15 - 19. Citat liber.
[120] Isaia 64, 1-5.

şi ne-ai părăsit pe noi pentru păcatele noastre. Şi acum, Doamne, Tatăl nostru eşti Tu, iar noi tină, lucrul mâinilor Tale suntem toți. Nu te mânia pe noi foarte, nici pomeni vreodată păcatele noastre. Priveşte, căci poporul Tău suntem toți. Cetatea sfântului Tău, Sionul, a ajuns pustie. Ca un pustiu s-a făcut Ierusalimul. Casa sfântului nostru a ajuns blestem şi slava pe care au binecuvântat-o Părinții noştri a fost cuprinsă de foc şi toate cele mărite s-au dărâmat. Şi toate acestea le-ai răbdat Doamne, şi ai tăcut şi ne-ai smerit din cale afară».[121]

39. Toate acestea i s-au întâmplat poporului Tău vechi prin preînchipuire, dar acum s-au împlinit cu adevărat la noi. «Făcutu-ne-am de ocară vecinilor noştri, diavolii, şi[122] de batjocură şi de râs celor ce stau în jurul nostru». Ci caută din cer şi vezi şi ne mântuieşte pe noi pentru numele Tău cei sfânt. Fă-ne să cunoaştem meşteşugirile vrăjmaşilor noştri şi ne mântuieşte de uneltirile lor. Nu depărta de la noi ajutorul Tău, că noi nu suntem în stare să învingem cele ce ne vin împotrivă, dar Tu eşti puternic să ne mântuieşti de toți vrăjmaşii. Mântuieşte-ne pe noi, Doamne, din greutățile lumii acesteia după bunătatea Ta, ca în curată conştiință, trecând marea vieții şi înfățişându-ne întregi şi fără pată înaintea scaunului înfricoşat, să ne învrednicim de viața cea veşnică.

40. Auzindu-le toate acestea fratele şi cuprins fiind de mare căință, zise cu lacrimi bătrânului: Din câte văd Părinte, nu mi-a rămas nici o nădejde de mântuire. «Căci[123] fărădelegile mele au covârşit capul meu». Ci rogu-te să-mi spui ce trebuie să fac? Iar bătrânul răspunzând zise: Mântuirea este un lucru oamenilor cu neputință. La Dumnezeu însă, toate-s cu putință, precum a zis însuşi Domnul. «Să ieşim înaintea feței Lui întru mărturisire, să ne închinăm, să cădem şi să plângem înaintea Domnului, care ne-a făcut pe noi, căci El este Dumnezeul

nostru».[125] Să auzim ceea ce spune El prin glasul lui Isaia:

[121] Isaia 64, 6-12.
[122] Psalm 78, 4.
[123] Psalm 37, 5.
[124] Mt. 19, 24.
[125] Ps.94, 4.

«Când te vei întoarce şi vei suspina, atunci te vei mântui».[126] Şi iarăşi: «Nu e puternică mâna Domnului ca să ne mântuiască? Sau s-a îngreunat urechea Lui, ca să nu audă. Dar păcatele pun zid între noi şi Dumnezeu şi din pricina păcatelor noastre şi-a întors fata Lui ca să nu ne miluiască».[127] De aceea zice: «Spălati-vă, faceti-vă curati, smulgeti răutătile din sufletele voastre înaintea ochilor Mei, opriti-vă din răutătile voastre, învătati să faceti binele, cereti judecată, scăpati pe cel nedreptătit, faceti dreptate orfanului şi apărati pe văduvă. Şi veniti să ne judecăm, zice Domnul. Şi de vor fi păcatele voastre ca purpura, ca zăpada le voi albi; şi de vor fi stacojii ca focul, ca lâna le voi albi. De veti vrea să mă ascultati bunătătile pământului veti mânca, căci gura Domnului a grăit acestea».[128] Şi iarăşi prin Ioil: «Intoarceti-vă la Mine din toată inima voastră în post, în plângere şi jelanie. Sfâşiati-vă inimile voastre şi nu hainele voastre. Căci milostiv şi îndurat este Domnul şi-I pare rău de cele rele».[129] Iar către Ezechiil: «Fiul omului, spune casei lui Israil: aşa ati vorbit zicând: rătăcirile noastre şi fărădelegile noastre asupra noastră sunt şi în ele ne topim, şi cum vom trăi? Spune lor: Viu sunt Eu, zice Domnul; nu voiesc moartea necredinciosului, ci să se întoarcă de la calea lui şi să fie viu. Cu întoarcere întorceti-vă de la calea voastră; pentru ce să muriti casa lui Israil».[130] Iar Cartea a treia a Regilor, arătând covârşitoarea bunătate a lui Dumnezeu,, zice prin Ilie, ca să audă Ahab, care se afla în via lui Nabot pe care o moştenise omorându-l prin Izabela: «Acestea zice Domnul: ai ucis şi ai

[126] Is. 30,15.
[127] Is. 59,1-2.
[128] Is. 1, 16-19.
[129] Ioil 2, 12-13.
[130] Ezechil 33, 10-14.

moştenit. În locul în care au lins câinii sângele lui Nabot, acolo vor linge câinii sângele tău. Ş i pe Izabela câinii o vor mânca la marginea zidului lui Israel. Şi auzind Ahab aceste cuvinte şi-a rupt hainele sale şi a pus sac pe trupul său, şi a postit şi a dormit în sac. Şi a fost cuvântul Domnului către Ilie zicând: Iată că s-a ruşinat Ahab de fata Mea. Nu voi mai aduce rele în zilele

lui».[131] Iar David zice: «Fărădelegea mea am cunoscut şi păcatul meu nu l-am acoperit. Zis-am: mărturisit-am împotriva mea fărădelegea mea Domnului; şi Tu ai iertat necredinta inimii mele. Pentru ea se va ruga Ţie tot cuviosul la vreme rânduită; însă în potop de ape multe de el nu se vor apropia».[132] Iar în Evanghelie zice Domnul:

«Pocăiti-vă, că s-a apropiat împărătia cerurilor».[133] Iar lui Petru care întreabă: «De câte ori pe zi îmi va greşi fratele meu şi îi voi ierta lui? Au doară până la şapte ori?», îi răspunde Cel ce e prin fire bun şi neasemănat în bunătate: «Nu zic tie de şapte ori, ci până la şaptezeci de ori câte şapte».[134]

41. Cunoscând aşadar frica de Dumnezeu, bunătatea şi iubirea Lui de oameni, din Vechiul şi Noul Testament, să ne întoarcem din toată inima noastră. De ce să pierim, fratilor? Să ne spălăm mâinile noi, păcătoşii. Să ne curătim inimile, noi, cei cu sufletele îndoite. Să ne tânguim, să jelim şi să plângem pentru păcatele noastre. Să încetăm din răutătile noastre. Să credem în milostivirile Domnului. S ă ne temem de amenintările Lui, să păzim poruncile Lui. Să ne iubim unii pe altii din toată inima. Să zicem fratilor şi celor ce ne urăsc pe noi şi se scârbesc de noi, ca să se mărească numele Domnului şi să ni se arate în bucuria

III Regi 21, 19, 23, 27-29.
Psalmi 31, 5-7. Matei 4, 17.
Matei 18, 22.

Lui. Să dăm iertare unii altora, noi, cei ce ne-am ispitit unul pe altul ca unii ce am fost războiti toti de vrăjmaşul comun. Să

stăm împotrivă gândurilor noastre chemând pe Dumnezeu ca aliat în lupta noastră şi să alungăm din noi duhurile rele şi necurate. Să su13p5unem trupul duhului, chinuindu-l şi târându-l robit,[135] prin tot felul de strâmtorări. «Să ne curătim pe noi de toată întinăciunea trupului şi a duhului». Să ne stârnim unii pe altii la sporirea în iubire (în text: paroxismul iubirii) şi fapte bune. S ă nu ne pizmuim între noi, nici pizmuindu-ne să ne sălbăticim la inimă. Mai degrabă să avem milă unii de altii şi să ne tămăduim unii pe altii prin smerenie. Să nu ne bârfim unii pe altii, nici să nu ne batjocorim unii pe altii, căci suntem unii altora mădulare. Să lepădăm de la noi negrija şi uşurinta şi să stăm bărbăteşte, luptând împotriva duhurilor răutătii, căci «Îl avem pe Iisus Hristos mângâietor drept la Tatăl, şi El ne este ispăşire pentru păcatele noastre».[136] Să ne rugăm Lui cu inimă curată din tot sufletul nostru, şi ne va ierta păcatele noastre. «Căci aproape este Domnul de toti cei ce-L cheamă pe El întru

137

adevăr». De aceea zice: «Jertfeşte lui Dumnezeu jertfă de laudă şi dă Celui Preaînalt rugăciunile tale. Şi mă cheamă pe Mine în ziua necazului tău şi te voi scăpa şi mă

138

vei slăvi pe Mine». Iar Isaia zice: «Rupe toată legătura nedreptătii, dezleagă jugul legămintelor silnice, dă drumul celor asupriti şi rupe toată scrisoarea nedreaptă. Frânge celui flămând pâinea ta şi pe săracii fără sălaş adu-i în casa ta. De vezi pe cineva gol, îmbracă-l şi nu trece cu vederea pe cei din sământa neamului tău. Atunci lumina ta va izbucni ca zorile, şi tămăduirea ta va răsări degrabă. Şi va umbla înaintea ta

I Corinteni 9, 27. I
Ioan 2, 1-2. Psalmi
144, 19. Psalmi 49,
15, 16.

dreptatea ta, şi slava Domnului te va

139

înconjura». Iar după acestea zice: «Atunci vei striga şi Dumnezeu te va auzi pe tine. Încă grăind tu, va zice: Iată aici sunt. Atunci va răsări în întuneric lumina ta şi întunericul tău va fi ca amiaza. Şi Dumnezeu va fi cu tine întotdeauna şi te va

sătura precum pofteşte sufletul tău».[140] Iată aşadar că rupând toată legătura nedreptăţii din inima noastră şi dezlegând tot jugul legămintelor silnice, adică al ţinerii minte a răului, şi grăbindu-ne să facem bine aproapelui din tot sufletul, ajungem să fim înconjuraţi de lumina cunoştinţei şi ne slobozim de patimile de ocară, umplându-ne de toată virtutea, luminându-ne de slava lui Dumnezeu şi eliberându-ne de toată neştiinţa; iar rugându-L pe Hristos, suntem auziţi şi-L avem pe Dumnezeu cu noi pururea şi ni se satură dorinţa după Dumnezeu.

42. Să ne iubim aşadar unii pe alţii şi vom fi iubiţi de Dumnezeu. Să fim cu îndelungă răbdare întreolaltă şi va fi şi El cu îndelungă răbdare faţă de păcatele noastre. Să nu răsplătim răul cu rău şi nu vom primi după păcatele noastre. Căci iertarea greşelilor noastre o aflăm în iertarea fraţilor. Iar mila lui Dumnezeu e ascunsă în milostivirea noastră faţă de aproapele. De aceea a zis Domnul: «Iertaţi şi vi se va ierta vouă».[141] Şi iarăşi: «De veţi ierta oamenilor greşalele lor şi Tatăl vostru cel din ceruri va ierta vouă greşalele voastre».[142] Sau: «Fericiţi cei milostivi, că aceia se vor milui»[143] Sau: «Cu ce măsură veţi măsura, cu aceea se va măsura vouă».[144] Iată ne-a dăruit nouă Domnul chip de mântuire şi ne-a dat nouă putere veşnică de a ne face fii ai lui Dumnezeu. Prin urmare în voia noastră stă mântuirea noastră.

[139] Isaia 58, 6-8.
[140] Ibid. 9-10.
[141] Luca 6, 37.
[142] Matei 6, 14.
[143] Matei 5, 7.
[144] [illegible]

43. Drept aceea să ne dăm pe noi înşine Domnului în întregime, ca să-L primim pe El întreg. Să ne facem dumnezei pentru El. Căci pentru aceasta s-a făcut om, fiind Dumnezeu şi Stăpân prin fire. Să ascultăm de El şi va birui fără greutate asupra vrăjmaşilor noştri. «Dacă

poporul Meu ar fi ascutat de Mine, zice, dacă Israil ar fi umblat în căile Mele, aş fi umilit până la nimicire pe vrăjmaşii lor şi aş fi pus mâna Mea pe cei ce-i necăjesc pe ei».[145] Să ne punem toată nădejdea noastră numai în El şi să aruncăm toată grija noastră numai asupra Lui, şi ne va mântui pe noi de tot necazul şi toată viața ne va hrăni El însuşi. Să iubim pe tot omul din suflet; dar să nu ne punem nădejdea în nici unul dintre oameni.

Căci câtă vreme ne susține Domnul, ne înconjoară toți prietenii şi toți vrăjmaşii noştri sunt fără putere. Când însă ne părăseşte Domnul, atunci ne părăsesc şi prietenii cu toții şi toți vrăjmaşii dobândesc putere împotriva noastră. Dar şi cel ce îndrăzneşte bizuindu-se pe sine va cădea cu cădere jalnică. Cel ce se teme însă de Domnul se va înălța. De aceea a zis David: «Nu voi nădăjdui în arcul meu şi sabia mea nu mă va mântui. Că Tu ne-ai mântuit pe noi de cei ce ne necăjesc şi ai făcut de ruşine pe cei ce ne urăsc.[146]

44. Să nu stăruim în gânduri care ne prezintă păcatele noastre micşorate şi care ne spun ca nişte oracole că am primit iertarea. Întărindu-ne împotriva lor, Domnul a zis: «Păziți-vă pe voi de prooroci mincinoşi, care vor veni la

Psalmi 80, 12-13.
Psalmi 43, 9.

voi în piele de oaie, iar pe dinăuntru sunt lupi răpitori».[147] Căci câtă vreme mintea noastră este încă tulburată de păcat, încă n-am primit iertarea Lui, fiindcă n-am făcut încă roade vrednice de pocăință. Şi roada căintei este nepătimirea sufletului; iar nepătimirea înseamnă ştergerea păcatului. Dar nu avem încă desăvârşită nepătimire, dacă aici suntem tulburati de patimi, aici nu. Deci n-am primit încă desăvârşit nici iertarea păcatelor. De păcatul strămoşesc ne-am slobozit prin Sf. Botez, dar de cel pe care am îndrăznit să-l săvârşim după Botez ne slobozim prin căință.

45. Drept aceea să ne căim cu adevărat ca, sloboziţi de patimi, să dobândim iertarea păcatelor. Să dispretuim cele vremelnice, ca nu cumva, luptând pentru ele cu oamenii, să călcăm porunca iubirii şi să cădem din dragostea lui Dumnezeu. «Să umblăm în duh şi nu vom mai împlini[148] pofta trupului». Să veghem, să fim treji, să lepădăm somnul uşurătătii. Să râvnim a păşi pe urmele sfintilor atleti ai Mântuitorului; să imităm luptele lor, uitând pe cele dindărăt şi întinzându-ne spre cele dinainte. Să imităm drumul lor neodihnit, râvna lor aprinsă, stăruinta în înfrânare, sfintenia neprihănirii, vitejia răbdării, neclintirea îndelungii răbdări, duioşia milei, netulburarea blândetii, căldura râvnei, nefătărnicia iubirii, înăltimea smereniei, neprisosinta sărăciei, bărbătia, bunătatea, îngăduinta. Să nu ne dedăm plăcerilor; să nu ne moleşim în cugetări; să nu ne întinăm conştiinta. «Să urmărim pacea cu toată lumea şi sfintenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul».[149] Pe lângă acestea, să fugim de lume, fratilor, şi de stăpânul lumii. Să părăsim trupul şi cele trupeşti. Să

Matei 7, 15.
Galateni 5, 16.
Evrei 12, 14.

păşim întins spre cer; acolo vom vedea cetatea noastră. Să imităm pe dumnezeiescul Apostol, să primim pe Căpetenia vieții, să ne bucurăm de izvorul vieții. Să cântăm în cor cu îngerii; să lăudăm cu Arhanghelii pe Domnul nostru Iisus Hristos, căruia I se cuvine slava şi stăpânirea, împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Ale celui dintre sfinți, Părintele nostru Maxim Mărturisitorul

Cele patru sute capete despre dragoste[150] Cuvânt înainte către Elpidie

Iată am trimis Cuvioşiei tale, Părinte Elpidie, pe lângă Cuvântul despre viața ascetică, şi Cuvântul despre dragoste, în tot atâtea sute de capete cât cele patru Evanghelii. Poate nu este în ele nimic vrednic de aşteptarea ta. Dar atâta ne-a fost puterea. Pe lângă aceasta, ca să afle Sfinția Ta că nici acestea nu sunt roadele cugetării mele. Ci, străbătând scrierile Sfinților Părinți şi culegând de acolo cele ce stau în legătură cu tema noastră, am îndesat lucruri multe în cuvinte puține, ca să fie uşoare de ținut minte. Şi aşa le-am trimis Cuvioşiei Tale, rugându-te să le citeşti cu îngăduință şi să scoți numai folosul din ele, iar lipsa de frumusețe a cuvintelor să o treci cu vederea şi să te rogi pentru smerenia mea, cea pustie de tot folosul duhovnicesc. Mai rogu-te încă şi pentru aceea ca să nu socoteşti că le-am scris acestea ca să te conturb. Căci am împlinit o poruncă. O spun aceasta, fiindcă mulți suntem astăzi care conturbăm prin cuvinte, iar cei care învață prin fapte sau se lasă învățați sunt foarte puțini. Dar mai ales te rog să iei aminte cu multă stăruință la fiecare dintre capete. Căci socotesc că nu sunt toate uşor de înțeles de toți, ci cele mai multe au lipsă de o împreună cercetare din partea multora, deşi pare că sunt simple după cuvânt.

Poate din ele va ieşi la iveală ceva folositor pentru suflet. Şi cu siguranță prin harul lui Dumnezeu va răsări ceva folositor celui ce citeşte fără gânduri iscoditoare, ci cu frica lui

Migne P.G. 90, 954-1080; Filocalia greacă, vol I, ed. II, p. 20l-231

Dumnezeu şi cu dragoste. Dar celui ce nu citeşte pentru folosul duhovnicesc această lucrare sau oricare alta, ci pentru a aduna cuvinte spre a batjocori pe scriitor, ca să se înfătişeze pe sine, vezi Doamne, mai înțelept decât acela, ca unul ce e plin de închipuire, nu-i va răsări de nicăieri niciodată nici un folos.

Întâia sută a capetelor despre dragoste

1. Dragostea este o dispoziție bună şi afectuoasă a sufletului datorită căreia el nu cinsteşte nici unul dintre lucruri mai mult decât cunoştința lui Dumnezeu. Dar este cu neputință să ajungă la deprinderea dragostei cel ce e împătimit de ceva din cele pământeşti.

2. Dragostea este născută de nepătimire; nepătimirea, de nădejdea în Dumnezeu; nădejdea de răbdare şi îndelungă răbdare; iar pe acestea le naşte înfrânarea cea atot-cuprinzătoare. Înfrânarea la rândul ei, e născută de frica lui Dumnezeu, în sfârşit frica de credința în
Domnul.[151]

3. Cel ce crede în Domnul se teme de chinuri; cel ce se teme de chinuri se înfrânează de la patimi; cel ce se înfrânează de la patimi rabdă necazurile; cel ce rabdă necazurile va avea nădejde în Dumnezeu, iar nădejdea în Dumnezeu desface mintea de toată împătimirea după cele pământeşti; în sfârşit mintea desfăcută de acestea va avea

Cap. 2-3 ne arată ordinea cronologică a virtuților, după Sf. Maxim Mărturisitorul.

iubirea către Dumnezeu.

4. Cel ce iubeşte pe Dumnezeu prețuieşte cunoştința Lui mai mult decât toate cele făcute de El şi stăruieşte pe lângă ea neîncetat cu mare dor.

5. Dacă toate cele ce sunt, prin Dumnezeu şi pentru Dumnezeu au fost făcute, şi dacă Dumnezeu este mai bun decât cele ce au fost făcute de El, cel ce părăseşte pe Dumnezeu, care e neasemănat mai bun, şi se ocupă cu cele mai rele, se arată pe sine prețuind mai mult cele făcute de Dumnezeu decât pe Dumnezeu.

6. Cel ce are mintea pironită în dragostea de Dumnezeu dispreţuieşte toate cele văzute şi însuşi trupul său, ca pe ceva străin.

7. Dacă sufletul e mai bun decât trupul şi dacă Dumnezeu, care a făcut lumea, e neasemănat mai bun decât lumea, cel ce cinsteşte trupul mai mult decât sufletul şi lumea zidită de Dumnezeu mai mult decât pe Dumnezeu nu se deosebeşte întru nimic de închinătorii la idoii.

8. Cel ce şi-a desfăcut mintea de iubirea şi de preocuparea stăruitoare de Dumnezeu şi o are legată de ceva din cele ce cad sub simţuri, acela cinsteşte trupul mai mult decât sufletul şi cele făcute de Dumnezeu mai mult decât pe Dumnezeu, care le-a făcut.

9. Dacă viaţa minţii este lumina cunoştinţei, iar aceea e născută de dragostea către Dumnezeu, bine s-a zis că nimic nu este mai mare decât dragostea dumnezeiască.

10. Când mintea porneşte în focul dragostei spre Dumnezeu, nu se mai simte nici pe sine, nici vreun lucru oarecare. Căci luminată fiind de lumina dumnezeiască cea nemărginită, părăseşte simţirea faţă de toate cele făcute de Dumnezeu, precum şi ochiul sensibil nu mai simte stelele, când răsare soarele.

11. Toate virtuţile ajută mintea să câştige dragostea dumnezeiască. Dar mai mult ca toate, rugăciunea curată. Căci prin aceasta zburând către Dumnezeu, iese afară din toate cele ce sunt.

12. Când mintea e răpită prin dragoste de cunoştinţă dumnezeiască şi, ieşind afară din toate cele făcute, simte nemărginirea dumezeiască, atunci copleşită de prezenţa dumnezeiască, se trezeşte la simţirea smereniei sale asemenea dumnezeiescului Isaia şi rosteşte cu uimire cuvintele Proorocului: «O, nenorotitul de mine! Sunt pierdut! Căci om fiind şi buze spurcate având şi locuind în mijlocul unui popor ce are gură spurcată, am văzut cu

ochii mei pe împăratul Domnul Savaot».[152]

13. Cel ce iubeşte pe Dumnezeu (4) nu poate să nu iubească şi pe tot omul ca pe sine însuşi, deşi nu are plăcere de patimile celor ce nu s-au curăţit încă. De aceea când vede întoarcerea şi îndreptarea lor, se bucură cu bucurie mare şi negrăită.

14. Necurat este sufletul pătimaş, care e plin de gânduri de poftă şi de ură.

15. Cel ce vede în inima sa vreo urmă de ură faţă de un om oarecare, pentru vreo anumită greşeală, e cu totul străin de iubirea de Dumnezeu, deoarece iubirea de Dumnezeu nu suferă câtuşi de puţin ura faţă de om.

16. «Cel ce Mă iubeşte pe Mine, zice Domnul, va păzi poruncile Mele».[153] «Iar 15p4orunca Mea aceasta este, ca să vă iubiţi unii pe altii».[154] Cel ce nu iubeşte aşadar pe aproapele nu păzeşte porunca. Iar cel ce nu păzeşte porunca nici pe Domnul nu-L poate iubi.

17. Fericit este omul care poate să iubească pe tot omul la fel.

18. Fericit este omul care nu se lipeşte de nici un lucru stricăcios sau vremelnic.

19. Fericită este mintea care a trecut peste toate lucrurile şi se desfătează neîncetat de frumuseţea dumnezeiască.

20. Cel ce preface grija de trup în poftă şi pentru lucruri vremelnice ţine minte răul de la aproapele, acela slujeşte zidirii în locul Ziditorului.

21. Cel ce îşi păstrează trupul nesupus plăcerii şi sănătos îl are împreună slujitor spre lucrarea celor bune.

Ioil 14, 15.
Ioil 15, 12.

22. Cel ce fuge de toate poftele lumeşti se aşează pe sine mai presus de toată întristarea lumească.

23. Cel ce iubeşte pe Dumnezeu cu siguranță iubeşte şi pe aproapele. Iar unul ca acesta nu poate păstra banii, ci-i foloseşte cu dumnezeiască cuviință, dând fiecăruia din cei ce au trebuință.

24. Cel ce face milostenie imitând pe Dumnezeu nu cunoaşte deosebire între rău şi bun, între drept şi nedrept, când e vorba de cele ce sunt de trebuință trupului, ci împarte tuturor la fel, după trebuință, chiar dacă cinsteşte mai mult, pentru buna aplecare a voii, pe cel virtuos decât pe leneş.

25. Precum Dumnezeu, fiind prin fire bun şi fără patimă, iubeşte pe toți la fel, ca făpturi ale sale, dar pe cel virtuos îl slăveşte, ca pe unul ce şi-a însuşit cunoştința şi prin aplecarea voii, iar pe cel leneş îl miluieşte pentru bunătatea Sa şi îl întoarce în veacul acesta prin certare, tot aşa şi cel bun fără patimă în aplecarea voii sale iubeşte pe toți oamenii la fel: pe cel virtuos pentru fire şi pentru buna aplecare a voii lui, iar pe cel leneş îl miluieşte pentru fire şi din compătimire, ca pe un lipsit de minte ce umblă în întuneric.

26. Dragostea se face cunoscută nu numai prin dăruirea de bani, ci cu mult mai mult prin împărtăşirea cuvântului lui Dumnezeu şi prin slujirea trupească.

27. Cel ce s-a lepădat cu adevărat de lucrurile lumii şi slujeşte nefățarnic aproapelui prin iubire se slobozeşte degrabă de orice patimă şi se face părtaş de iubirea şi cunoştința dumnezeiască.

28. Cel ce a dobândit în sine dragostea dumnezeiască, nu osteneşte urmând Domnului Dumnezeului său, asemenea dumnezeiescului Ieremia[155] ci suferă cu vitejie orice osteneală, batjocoră şi ocară, neluând în seamă câtuşi de puțin răul de la nimeni.

Ieremia 17, 6.

29. Când vei fi ocărât de cineva, sau dispreţuit în vreo privinţă oarecare, fii cu luare aminte dinspre gândurile mâniei, ca nu cumva, despărţindu-te de dragoste din pricina supărării, să te aşezi în ţinutul urii.

30. Când vei suferi pentru vreo ocară sau necinste, să ştii că te alegi cu un folos. Căci prin ocară e alungată de la tine slava deşartă.

31. Precum amintirea focului nu încălzeşte trupul, aşa credinţa fără dragoste nu lucrează în suflet iluminarea cunoştinţei.

32. Precum lumina soarelui atrage ochiul cel sănătos, aşa şi cunoştinţa lui Dumnezeu atrage spre sine în chip firesc mintea curăţită prin dragoste (5).

33. Minte curată este aceea care s-a despărţit de neştiinţă şi e luminată de lumina dumnezeiască.

34. Suflet curat este acela care s-a eliberat de patimi şi se bucură neîncetat de dragostea dumnezeiască.

35. Patimă de ocară este mişcarea sufletului împotriva firii.

36. Nepătimirea este o stare paşnică a sufletului, care face ca sufletul să se mişte cu anevoie spre răutate.

37. Cel ce prin sârguinţă a dobândit roadele dragostei nu se strămută din aceasta, chiar de-ar pătimi zeci de mii de rele. Să te încredinţeze despre aceasta Ştefan, ucenicul lui Hristos, şi cei ca el şi însuşi Mântuitorul, care se ruga Tatălui pentru cei ce-L ucideau şi cerea iertarea de la El, ca pentru unii ce nu ştiau ce fac.

38. Dacă propriu iubirii este să rabde îndelung şi să fie cu bunătate, cel ce se luptă cu mânie şi plănuieşte vicleşug vădit este că se face străin de Dumnezeu, dacă Dumnezeu este dragoste.

39. «Să nu ziceți, spune dumnezeiescul Ieremia, că sunteți biserica Domnului».[156] Iar tu să nu zici că simpla credință în Domnul nostru Iisus Hristos poate să mă mântuiască. Căci aceasta este cu neputință de nu vei dobândi şi iubirea față de El prin fapte. Doar despre credința simplă s-a spus: «şi dracii cred şi se cutremură»
(Iacob 2, 19).

40. Roadele iubirii sunt: a face bine aproapelui din toată inima, a răbda îndelung, a fi cu îngăduință şi a folosi lucrurile cu dreaptă judecată.

41. Cel ce iubeşte pe Dumnezeu nu întristează pe nimeni şi nu se întristează pentru cele vremelnice. Întristează şi se întristează însă cu singura întristare mântuitoare, cu care şi fericitul Pavel s-a întristat şi a întristat pe corinteni.

42. Cel ce iubeşte pe Dumnezeu trăieşte pe pământ viață îngerească, postind şi priveghind, cântând şi rugându-se şi gândind pururea numai lucruri bune de tot omul.

43. Dacă pofteşte cineva ceva, se luptă ca să şi dobândească. Dar dintre toate bunurile şi lucrurile

Ieremia 7, 4.

vrednice de poftit, cel fără asemănare mai bun şi mai vrednic de dorit este Dumnezeu. Câtă sârguință nu suntem aşadar datori să arătăm ca să dobândim acest lucru bun şi vrednic de dorit prin fire?

44. Să nu-ți întinezi trupul cu fapte de ruşine şi să nu-ți spurci sufletul cu gânduri viclene şi pacea lui Dumnezeu va veni peste tine aducând iubire.

45. Chinuieşte-ți trupul cu foamea şi cu privegherea şi îndeletniceşte-te fără lenevire cu cântarea şi cu rugăciunea; şi sfințenia neprihănirii va veni peste tine aducând iubire.

46. Cel ce s-a învrednicit de cunoştinţa dumnezeiască şi a dobândit lumina acesteia prin dragoste nu va fi tulburat niciodată de duhul slavei deşarte. Iar cel ce nu s-a învrednicit încă de aceea, cu uşurinţă este prins de aceasta. Dacă aşadar unul ca acesta va căuta în tot ce face spre Dumnezeu, ca unul ce le face toate pentru el, mai lesne va scăpa cu Dumnezeu de ea.

47. Cel ce nu a câştigat încă cunoştinţa dumnezeiască (6), care se agoniseşte prin dragoste, cugetă lucru mare despre cele săvârşite de el după voia lui Dumnezeu. Iar cel ce s-a învrednicit de ea zice din suflet cuvintele Patriarhului Avraam, pe care le-a spus când s-a învrednicit

157

de arătarea dumnezeiască: - Eu sunt pământ şi cenuşă».

48. Cel ce se teme de Domnul are pururea ca tovarăşă smerenia, şi prin gândurile acesteia vine la dragostea şi la mulţumirea către Dumnezeu. Căci îşi aminteşte de

Facerea 18, 27.

purtarea lumească de mai-nainte şi de feluritele greşeli, ca şi de ispitele ce i s-au întâmplat din tinereţe, şi cum din toate acestea l-a izbăvit pe el Domnul şi l-a strămutat de la viaţa pătimaşă la viaţa după Dumnezeu. În felul acesta dobândeşte pe lângă temere şi dragostea, mulţumind pururea cu smerenie multă Făcătorului de bine şi Cârmuitorului vieţii noastre.

49. Să nu-ţi întinezi mintea ta, răbdând gânduri de poftă şi de mânie, ca nu cumva căzând din rugăciunea curată, să te cuprindă duhul moleşelii.

50. Mintea cade de la îndrăznirea cea către Dumnezeu atunci când se însoţeşte cu gândurile viclene şi spurcate.

51. Cel fără de minte fiind purtat de patimi, când se tulbură împins de mânie, se grăbeşte fără judecată să ocolească pe fraţi, iar când e aprins de poftă răzgândindu-se, fuge să-i întâlnească. Iar cel înţelept lucrează în amândouă împrejurările cu totul dimpotrivă: căci în vreme de mânie, tăind pricinile tulburării, se

scutură de scârbă față de frați, iar în vreme de poftă, se reține de la pornirea spre întâlnirea nesocotită.

52. În vremea ispitelor să nu părăsești mănăstirea ta, ci suferă cu vitejie valurile gândurilor și mai ales pe cele ale deznădejdii și ale moleșelii (acedia). Căci așa fiind probat cu bun rost prin necazuri, vei dobândi o nădejde și mai întărită în Dumnezeu. Iar de-o vei părăsi, te vei afla neprobat, lipsit de bărbăție și nestatornic.

53. De vrei să nu cazi din dragostea cea după Dumnezeu, să nu lași nici pe fratele tău să se culce întristat împotriva ta, nici tu să nu te culci scârbit împotriva lui; ci [158] «mergi și te împacă cu fratele tău», și venind, adu lui Hristos, cu conștiință curată, prin rugăciune stăruitoare, darul dragostei.

54. Dacă cel ce are toate darurile Domnului, dar dragoste nu are, nimica nu folosește, după dumnezeiescul Apostol,[159] câtă sârguință trebuie să arătăm ca să o dobândim pe aceasta.

55. Dacă «dragostea nu face rău aproapelui»,[160] cel ce pizmuiește pe fratele și se întristează de binele lui și întinează numele lui cel bun cu defăimări, sau îi întinde niscai curse spre a-l atrage la rele, cum nu se va face pe sine străin de dragoste și vinovat de osânda veșnică?

56. Dacă «plinirea legii este iubirea»[161] cel ce se gândește la rău împotriva fratelui și uneltește vicleșuguri împotriva lui și dorește căderea lui și se bucură de ea, cum nu va fi călcător de lege și vrednic de chinurile veșnice?

57. Dacă «cel ce defaimă pe fratele și-l judecă defaimă și judecă legea»,[162] iar legea lui Hristos este iubirea, cum nu va cădea defăimătorul din iubirea lui Hristos și nu se va face sieși pricină a chinurilor veșnice?

58. Nu da urechea ta limbii celui ce defaimă, nici limba ta urechii iubitorului de ponegrire, ascultând sau grăind cu plăcere

Matei 5, 24. I
Corinteni 13, 1.
Romani 13, 10.
Romani 13, 10.
Iacob 4, 11.

cele rele împotriva aproapelui, ca să nu cazi din dragostea dumnezeiască şi să te afli străin de viața veşnică.

59. Nu primi bârfeală "împotriva Părintelui tău, nici nu-l încuraja pe cel ce-l necinsteşte pe el, ca să nu se mânie Domnul pentru faptele tale şi să te stârpească din pământul celor vii.

60. Închide gura celui ce bârfeşte la urechile tale, ca să nu săvârşeşti păcat îndoit împreună cu acela: pe tine obişnuindu-te cu patima pierzătoare, iar pe acela neoprindu-l de a flecări împotriva aproapelui.

61. «Iar Eu zic vouă, spune Domnul, iubiți pe vrăjmaşii voştri, faceți bine celor ce vă urăsc pe voi, rugați-vă pentru cei ce vă blestemă».[163] De ce a poruncit atunci acestea? Ca să te slobozească pe tine: de ură, de întristare, de mânie şi de ținerea minte a răului, şi să te învrednicească de cea mai mare avuție, care este dragostea desăvârşită. Căci e cu neputință să o aibă pe aceasta cel ce nu iubeşte pe toți oamenii la fel asemenea lui Dumnezeu, care iubeşte pe toți oamenii la fel şi «vrea ca toți să se mântuiască şi la cunoştința adevărului să vie».[164]

62. «Iar Eu zic vouă: să nu stați împotriva celui rău, ci celui ce te va lovi peste obrazul drept, întoarce-i şi pe celălalt; şi celui ce vrea să se judece cu tine ca să-ți ia haina, lasă-i lui şi cămaşa; şi celui ce te sileşte să mergi cu el o stadie, mergi cu el două».[165] De ce? Ca pe tine să te păzească nemânios, netulburat şi neîntristat, iar pe acela să-l îndrepteze prin răbdarea ta, şi pe amândoi să vă aducă, ca

Matei 5, 44. I
Timotei 2, 3.
Matei 5, 39.

un Bun, sub jugul dragostei.

63. Lucrurile față de care am simțit vreodată vreo patimă ne fac să le purtăm după aceea închipuirile pătimaşe. Cel ce a biruit aşadar închipuirile pătimaşe dispreţuieşte desigur şi lucrurile ale căror închipuiri le purta. Căci lupta cu amintirile e cu atât mai anevoioasă, ca lupta cu lucrurile înseşi, cu cât este mai uşoară păcătuirea cu cugetul, ca cea cu fapta.

64. Dintre patimi, unele sunt trupeşti, altele sufleşti (7). Cele trupeşti îşi iau prilejurile din trup, iar cele sufleteşti din lucrurile de din afară. Dar şi pe unele şi pe altele le desfiinţează dragostea şi înfrânarea cea dintâi pe cele sufleteşti; cealaltă pe cele trupeşti.

65. Unele dintre patimi sunt ale iuţimii (mâniei), altele ale părţii poftitoare a sufletului. Dar şi unele şi altele se stârnesc prin simţuri. Se stârnec însă atunci când sufletul se află în afară de dragoste şi de înfrânare.

66. Mai anevoie de biruit sunt patimile iuţimii (8) decât ale părţii poftitoare. De aceea a şi dat Domnul, ca o doctorie mai tare împotriva ei, porunca dragostei.

67. Toate patimile ţin sau numai de iuţimea sufletului, sau numai de partea poftitoare a lui, sau de cea raţională, cum e uitarea sau neştiinţa. Dar moleşeala (acedia), făcându-se stăpână peste toate puterile sufletului, stârneşte deodată aproape toate patimile. De aceea este şi cea mai grea dintre toate celelalte patimi. Bine zice aşadar
Domnul, când dă doctoria împotriva ei: «întru răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre».[166]

68. Să nu loveşti vreodată pe vreunul dintre fraţi, mai ales fără pricină şi fără judecată, ca nu cumva, nerăbdând jignirea, să plece şi să nu mai scapi niciodată de mustrarea conştiinţei, aducându-ţi pururea întristare în vremea rugăciunii şi răpindu-ţi mintea de la dumnezeiasca îndrăznire.

69. Să nu suferi bănuieli, sau măcar oameni care îţi aduc sminteli împotriva altora. Căci cei ce primesc smintele în orice

Luca 21, 19.

chip, față de cele ce se întâmplă cu voie sau fără voie, nu cunosc calea păcii, care duce prin dragoste la cunoştința lui Dumnezeu pe cei ce o iubesc pe ea.

70. Încă nu are dragoste desăvârşită cel ce se mai ia după părerile oamenilor, de pildă pe unul iubindu-l, iar pe altul urându-l pentru pricina aceasta sau aceea, sau pe acelaşi o dată iubindu-l, altădată urându-l, pentru aceleaşi pricini.

71. Dragostea desăvârşită nu sfâşie firea cea unică a oamenilor, luându-se după părerile şi înclinările diferite ale voii lor. Ci privind pururea la ea, iubeşte pe toți oamenii la fel: pe cei buni şi strădalnici, ca pe prieteni, iar pe cei leneşi, ca pe duşmani, făcându-le bine, răbdând îndelung şi suferind cele ce-i vin de la ei. Ea nu ia în seamă câtuşi de puțin răul de la aceştia, ci chiar suferă pentru ei dacă vremea o cere, ca să şi-i facă şi pe ei prieteni de este cu putință; iar de nu se poate, cel puțin să nu cadă din dragostea proprie față de ei, arătând pururea, la fel, roadele iubirii față de toți oamenii. De aceea şi Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, arătându-şi dragostea Sa față de noi, a pătimit pentru toată omenirea şi tuturor le-a dăruit la fel nădejdea învierii, chiar dacă atârnă pe urmă de fiecare să se facă pe sine vrednic fie de slavă, fie de chinuri.

72. Incă nu a dobândit dragostea desăvârşită cel ce nu dispreţuieşte slava şi ocara, bogăţia şi sărăcia, plăcerea şi întristarea. Ba dragostea desăvârşită nu le dispreţuieşte numai pe acestea, ci şi însăşi viaţa vremelnică şi moartea.

73. Ascultă pe cei ce s-au învrednicit de dragostea desăvârşită, cum grăiesc: «Cine ne va despărţi pe noi de dragostea lui Hristos? Oare necazul, ori strâmtorarea, ori prigoana, ori foametea, ori golătatea, ori primejdia, ori sabia? Căci precum este scris: pentru Tine suntem omorâţi în fiecare zi; socotitu-ne-am ca nişte oi de junghiere. Ci în toate acestea suntem mai mult decât biruitori prin Acela care ne-a iubit pe noi. Pentru că sunt încredinţat că nici moartea, nici viaţa, nici îngerii, nici stăpâniile, nici puterile, nici cele ce sunt acum, nici cele ce vor fi, nici înălţimea, nici adâncimea, nici vreo altă

[167] Romani 8, 35.

făptură nu va putea să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus Domnul nostru».[167]

74. Iar despre dragostea către aproapele, ascultă iarăşi ce spun: «Adevăr zic vouă în Hristos, nu mint, mărturisind împreună cu mine şi conştiinţa mea în Duhul Sfânt, că întristare multă îmi este şi durere necurmată inimii mele. Căci aş vrea să fiu eu însumi anatema de la Hristos pentru fraţii mei, a rudeniilor mele după trup, care sunt israeliţii» şi celelalte.[168] La fel şi Moise şi ceilalţi Sfinţi.

75. Cel ce nu dispreţuieşte slava, plăcerea şi iubirea de argint, care le sporeşte pe acelea şi stă în slujba lor, nu poate tăia de la sine prilejurile de mânie. Iar cel ce nu le taie pe acestea nu poate ajunge la dragostea desăvârşită.

76. Smerenia şi reaua pătimire slobozesc pe om de tot păcatul. Cea dintâi taie patimile sufletului, cea de-a doua pe ale trupului. Aceasta se arată făcând-o şi fericitul David, când se roagă lui Dumnezeu zicând: «Priveşte la smerenia mea şi la osteneala mea, şi iartă toate păcatele mele».[169]

77. Prin porunci Domnul face nepătimaşi pe cei ce le împlinesc; iar prin dumnezeieştile dogme le dăruieşte luminarea cunoştinţei.

78. Toate dogmele sunt sau despre Dumnezeu, sau despre cele văzute şi nevăzute, sau despre Providenţa şi judecata arătată în acelea.

79. Milostenia tămăduieşte iuţimea sufletului; postul vestejeşte pofta; iar rugăciunea curăţeste mintea şi o pregăteşte spre contemplarea lucrurilor. Căci Domnul ne-a dăruit poruncile pentru şi potrivit cu puterile sufletului.

Romani 9, l-3.
Psalmi 118, 135.
Matei 11, 29.

80. «Învăţaţi de la Mine, zice, că sunt blând şi smerit cu inima» şi următoarele. Blândeţea păzeşte iuţimea netulburată, iar smerenia slobozeşte mintea de fumul mândriei şi de slava deşartă.

81. Temerea de Dumnezeu este îndoită. Una se naşte în noi din ameninţările chinurilor. Aceasta face să se nască în noi pe rând: înfrânarea, răbdarea, nădejdea în Dumnezeu şi nepătimirea, din care răsare dragostea. Iar cealaltă e împreunată cu dragostea. Ea susţine pururea în suflet sfiala evlaviei, ca nu cumva, pentru îndrăzneala dragostei, să ajungă la nesocotirea lui Dumnezeu.

82. Prima temere este scoasă afară de dragostea desăvârşită a sufletului, care a dobâdit-o şi care nu se mai teme de chinuri. A doua temere este împreunată pururea, cum s-a spus, cu dragostea. Celei dintâi temeri i se potriveşte cuvântul: «De frica Domnului se abate tot omul de la rău»;[171] sau: «începutul înţelepciunii este frica Domnului».[172] Celei de-a doua, cuvântul: «Frica Domnului cea curată rămâne în veacul veacului»;[173] sau: «Nimic nu le lipseşte celor ce se tem de El».[174]

83. «Omorâţi mădularele voastre cele de pe pământ: curvia, necurăţia, patima, pofta cea rea, lăcomia» şi celelalte.[175] «Pământ» a numit cugetul trupului; «curvie» păcatul cu fapta; «necurăţie» a numit învoirea; «patimă» gândul cel pătimaş; «pofta cea rea» primirea simplă a gândului de poftă; «lăcomie» a numit materia care naşte şi face să crească patima. Toate acestea a poruncit dumnezeiescul Apostol să le omorâm,

[171] Prov. l5, 27.
[172] Prov. l, 7.
[173] Psalmi 18, 9.
[174] Psalmi 33, 9.
[175] Coloseni 3, 5

ca pe nişte mădulare ale cugetului trupesc.

84. Mai întâi amintirea aduce gândul simplu în minte; acesta zăbovind, se stârneşte patima. Aceasta, la rândul ei, nefiind scoasă afară, încovoaie mintea la învoire; întâmplându-se aceasta, se ajunge, în sfârşit, la păcatul cu fapta. Prea înțeleptul Apostol, scriind către cei din neamuri porunceşte aşadar ca mai întâi să despărțim rezultatul păcatului, apoi, păşind pe rând spre început, să sfârşim cu pricina păcatului. Iar pricina este, cum s-a zis mai înainte, lăcomia, care naşte şi face să crească patima. Şi socot că aici este arătată lăcomia pântecului, care este maica şi doica curviei. Căci lăcomia nu este rea numai când se îndreaptă spre avuție, ci şi când se îndreaptă spre mâncări, precum şi înfrânarea nu e bună numai când se reține de la mâncări, ci şi când se reține de la avuție.

85. Precum pasărea, când începe să zboare având piciorul legale trasă la pământ de sfoară, aşa şi mintea care n-a dobândit încă nepătimirea (11) dacă vrea să zboare spre cunoştința celor cereşti, e trasă la pământ de patimi.

86. Când mintea s-a eliberat desăvârşit de patimi înaintează fără să se întoarcă îndărăt în contemplarea lucrurilor, făcându-şi călătoria spre cunoştința Sf. Treimi (12).

87. Dacă mintea e curată când primeşte înțelesurile lucrurilor, acestea o stârnesc spre contemplarea duhovnicească a lor. Dar dacă din trândăvie s-a făcut necurată, rămâne simplu la înțelesuri, când e vorba de alte lucruri; iar când e vorba de oameni, le preface în gânduri spurcate şi viclene.

88. Când ai ajuns ca niciodată în vremea rugăciunii să nu-ți mai tulbure mintea vreo idee din cele ale lumii, să ştii că nu le mai afli în afară de hotarele nepătimirii.

89. Când sufletul începe să-şi simtă sănătatea proprie, începe să vadă şi nălucirile din visuri ca nişte lucruri deşarte ce nu mai tulbură.

90. Precum ochiul sensibil e atras de frumusețea celor văzute, la fel mintea curată e atrasă de cunoştința celor nevăzute. Iar nevăzute socotesc pe cele netrupeşti.

91. Mare lucru este să nu fii cuprins de patimă față de lucruri. Dar cu mult mai mare este să rămâi fără patimă şi față de nălucirile lor. Căci războiul dracilor împotriva noastră prin gânduri e mai cumplit ca războiul cel prin lucruri.

92. Cel ce a dobândit virtuțile şi s-a îmbogățit în cunoştință, privind de aici înainte lucrurile în chip natural, pe toate le face şi le spune după dreapta judecată, nealunecând nicidecum de la aceasta. Căci după cum întrebuințăm lucrurile cu dreaptă judecată sau fără judecată, devenim virtuoşi sau răi.

93. Semnul celei mai depline nepătimiri stă în aceea că totdeauna se urcă la inimă numai înțelesurile simple ale lucrurilor, fie în vremea de veghe a trupului, fie în vreme de somn.

94. Prin împlinirea poruncilor, mintea se dezbracă de patimi; prin contemplarea duhovnicească a celor văzute, se dezbracă şi de înțelesurile pătimaşe ale lucrurilor. În sfârşit, prin cunoaşterea celor nevăzute (13), leapădă şi contemplarea celor văzute. Iar de aceasta se dezbracă prin cunoştința Sfintei Treimi (13).

95. Precum soarele, răsărind şi luminând lumea, se arată şi pe sine şi arată şi lucrurile luminate de El, tot aşa şi Soarele dreptății, răsărind minții curate, se arată şi pe sine, dar arată şi rațiunile tuturor celor ce au fost făcute sau vor fi făcute de El.

96. Nu cunoaştem pe Dumnezeu din ființa Lui, ci din măreția faptelor şi din purtarea de grijă ce-o are pentru cele ce sunt. Căci prin acestea înțelegem, ca prin nişte oglinzi, nemărginita bunătate, înțelepciune şi putere a Lui.

97. Mintea curată petrece sau în înțelesurile simple ale lucrurilor omeneşti, sau în contemplarea naturală a celor văzute, sau în cea a celor nevăzute, sau în lumina Sfintei Treimi.

98. Mintea, petrecând în contemplarea celor văzute, sau cercetează rațiunile naturale ale lor, sau pe cele indicate prin ele, sau caută însăşi Cauza lor.

99. Petrecând însă în contemplarea celor nevăzute, caută rațiunile naturale ale lor şi Cauza facerii lor, precum şi cele ce urmează din acestea. De asemenea Providența şi Judecata arătată în ele.

100. În sfârşit, ridicându-se mintea în Dumnezeu caută mai întâi, arzând de dor, rațiunile privitoare la ființa Lui dar nu află ceea ce este El însuşi căci acesta e un lucru cu neputință şi oprit întregii firi create, deopotrivă; ci se mângâie cu cele dimprejurul Lui, adică cu cele privitoare la veşnicia, la nesfârşirea şi la nehotărnicia Lui, la bunătatea, la înțelepciunea şi la puterea creatoare, providențiatoare şi judecătoare a celor ce sunt. Numai aceasta se poate cuprinde din cele ale Lui: nesfârşirea. Iar a nu cunoaşte din El nimic înseamnă a cunoaşte că e mai presus de minte, cum au spus cuvântătorii de Dumnezeu Grigorie şi Dionisie.

A aceluiaşi A doua sută a capetelor despre dragoste

1. Cel ce iubeşte cu adevărat pe Dumnezeu, acela se şi roagă cu totul neîmprăştiat. Şi cel ce se roagă cu totul neîmprăştiat acela şi iubeşte pe Dumnezeu cu adevărat. Nu se roagă însă neîmprăştiat cel ce-şi are mintea pironită de ceva din cele pământeşti. Aşadar nu iubeşte pe Dumnezeu cel ce are mintea legată de ceva din cele pământeşti.

2. Mintea, care zăboveşte în vreun lucru supus simțurilor, e stăpânită cu siguranță de vreo patimă față de el, ca de pildă de vreo poftă, de vreo întristare, de mânie,

sau de amintirea vreunui rău. Şi de nu dispreţuieşte acel lucru, nu se poate slobozi de patima aceea.

3. Când patimile stăpânesc mintea, o leagă de lucrurile materiale şi despărţind-o de Dumnezeu, o fac să se ocupe cu acelea. Când însă o stăpâneşte iubirea de Dumnezeu, o dezleagă de legăturile lor, înduplecând-o să dispreţuiască nu numai lucrurile ce cad sub simţuri, ci şi însăşi viaţa noastră vremelnică.

4. Rostul poruncilor este să facă simple înţelesurile lucrurilor;[176] iar al citirii şi al contemplării să facă mintea nepământească şi fără formă. Aceasta îi dă putinţa de a se ruga fără împrăştiere.

5. Nu ajunge făptuirea morală pentru a se slobozi mintea cu desăvârşire de patimi (15), ca să poată să se roage neîmprăştiat, dacă nu vin în ea unele după altele contemplaţiile duhovniceşti. Căci aceea slobozeşte mintea numai de neînfrânare şi de ură, pe când contemplaţiile duhovniceşti o izbăvesc şi de uitare şi de neştiinţă. Şi numai aşa va putea să se roage cum trebuie.

6. Două sunt stările cele mai înalte ale rugăciunii curate. De una au parte cei ce se îndeletnicesc cu făptuirea, de alta cei ce se îndeletnicesc cu contemplaţia. Cea dintâi se naşte în suflet din frica lui Dumnezeu şi din nădejdea cea bună; cea de a doua din dragostea dumnezeiască şi din curăţia cea mai deplină. Semnele prin care cunoaştem că am ajuns la măsura celei dintâi le avem în aceea că mintea se adună din toate ideile lumii şi-şi face rugăciunea neîmprăştiată şi nesupărată de parcă însuşi Dumnezeu ar fi în faţa ei, precum şi este. Iar semnele celei de-a doua stau în aceea că mintea este răpită în avântul rugăciunii de lumina dumnezeiască şi nemărginită, şi nu se mai simte nici pe sine nici altceva din cele ce sunt, decât numai pe Cel ce lucrează în ea prin dragoste această iluminare. Atunci, mişcată fiind şi în jurul raţiunilor despre Dumnezeu, primeşte curate şi limpezi arătările cu privire
la El.

[176] Înţelesul simplu al lucrului (jnAOv vOrma) înseamnă, după Sf. Maxim, desfacerea acestui înţeles de orice gând pătimaş.

7. Ceea ce iubeşte cineva, aceea şi îmbrăţişează cu toată puterea, dispreţuind toate cele care îl împiedică de la acel lucru, ca să nu fie lipsit de el. Cine iubeşte aşadar pe Dumnezeu stăruie în rugăciunea curată şi aruncă din sine toată patima ce-l împiedică de la aceasta.

8. Cel ce a lepădat de la sine pe maica patimilor, adică iubirea trupească de sine (filautia), uşor leapădă, cu ajutorul lui Dumnezeu, şi pe celelalte, ca mânia, întristarea, pomenirea răului şi cele ce urmează. Iar cel ce e stăpânit de cea dintâi e rănit şi de-a doua, chiar dacă nu vrea. În iubirea trupească de sine este patima îndreptată spre trup.

9. Oamenii se iubesc unii pe alţii, fie în chip vrednic de ocară, fie pentru aceste cinci pricini: sau pentru Dumnezeu, cum iubeşte cel virtuos pe toţi, atât pe cel virtuos cât şi pe cel ce încă nu este virtuos; sau pentru fire, cum iubesc părinţii pe copii şi invers; sau pentru slava deşartă, cum iubeşte cel slăvit pe cel ce-l slăveşte; sau pentru iubirea de argint, cum iubeşte cineva pe cel bogat pentru a primi bani; sau pentru plăcere, ca cel ce-şi slujeşte stomacul şi cele de sub stomac.
Dragostea cea dintâi este vrednică de laudă; a doua e mijlocie; celelalte sunt pătimaşe.

10. Dacă pe unii îi urâşti, pe alţii nici nu-i iubeşti nici nu-i urăşti, pe alţii iarăşi îi iubeşti dar potrivit, şi în sfârşit pe alţii îi iubeşti foarte tare, din această neegalitate cunoaşte că eşti departe de dragostea desăvârşită, care cere să iubeşti pe tot omul deopotrivă.

[177]

11. «Fugi de rău şi fă binele», adică războieşte pe vrăjmaş ca să-ţi micşorezi patimile, apoi ţine-te treaz ca să nu crească. Şi iarăşi: luptă ca să dobândeşti virtuţile, şi după aceea ţine-te treaz ca să le păstrezi. Aceasta înseamnă a lucra şi a păstra.

12. Cei ce ne ispitesc cu îngăduinţa lui Dumnezeu, sau încălzesc partea poftitoare, sau tulbură iuţimea, sau întunecă partea raţională, sau învelesc trupul în dureri, sau ne jefuiesc de cele trupeşti.

13. Dracii sau ne ispitisc prin ei înşişi, sau înarmează împotriva noastră pe cei ce nu se tem de Domnul. Prin ei înşişi ne ispitesc când vieţuim despărţiţi de oameni, ca pe Domnul în pustie; prin oameni, când ne aflăm împreună cu oamenii, ca pe Domnul prin Farisei. Dar noi, căutând la Cel ce ne este pildă, să-i respingem din amândouă părţile.

14. Când începe mintea să înainteze în dragostea de Dumnezeu, atunci şi dracul hulirii începe să o ispitească, şi-i şopteşte astfel de gânduri, pe care nu le poate născoci nici un om, ci numai diavolul, tatăl lor. Iar aceasta o face pentru că pizmuieşte pe cel iubitor de Dumnezeu. El vrea ca aceasta, venind la deznădejde, pentru că a cugetat unele ca acestea, să nu mai îndrăznească să se avânte către Dumnezeu prin rugăciunea obişnuită. Dar cu nici un folos nu se alege din aceasta ticălosul pentru scopul său, ci şi mai tari ne face. Căci războiţi fiind de ei şi războindu-ne împotriva lui, ne aflăm mai cercaţi şi mai adevăraţi în dragostea lui Dumnezeu. «Iar sabia lui va intra în inima lui şi săgeţile lui se vor zdrobi».[178]

[177] Psalmi 26, 27.
[178] Psalmi 36, 15.

15. Mintea, aplecându-se spre cele văzute, înţelege lucrurile potrivit cu firea, prin mijlocirea simţurilor. Şi nici mintea nu e rea, nici înţelegerea cea după fire, nici lucrurile, nici simţurile. Căci acestea sunt lucrurile lui Dumnezeu. Ce este rău atunci? Vădit este că patima asociată la înţelesul cel după fire, şi deci ea poate să lipsească din cugetarea înţelesurilor, dacă mintea priveghează.

16. Patima este o mişcare a sufletului împotriva firii fie spre o iubire neraţională, fie spre o ură fără o judecată a vreunui lucru, sau din pricina vreunui lucru din cele supuse simţurilor. De pildă e o mişcare spre iubirea neraţională a mâncărurilor, sau a femeii, sau a avuţiei, sau a slavei trecătoare, sau a altui lucru din cele supuse simţurilor, sau din pricina acestora. Sau e o

mişcare spre ura fără judecată a ceva din cele spuse mai înainte, sau din pricina acestora.

17. Sau iarăşi păcătoşenia este o judecată greşită cu privire la înțelesurile lucrurilor, căreia îi urmează reaua întrebuințare a lucrurilor (abuzul de lucruri). De pildă când e vorba de femeie, judecata dreaptă cu privire la împreunare trebuie să vadă scopul ei în naşterea de prunci. Deci cel ce urmăreşte plăcerea greşeşte în judecată, socotind ceea ce nu e bine ca bine. Aşadar unul ca acesta face rea întrebuințare (abuzează) de femeie, împreunându-se cu ea. Tot aşa este cu celelalte lucruri şi înțelesuri.

18. Când dracii scot mintea ta din neprihănire, învăluind-o în gânduri de curvie, strigă cu lacrimi către

179

Domnul: «Scoțându-mă afară, acum m-au înconjurat». Făcând aşa, vei fi mântuit.

Psalmi 16, 11; 31, 7.

19. Apăsător este dracul curviei şi năpraznic năvăleşte asupra celor ce luptă împotriva patimii, mai ales când nu sunt cu băgare de seamă la felul de hrană şi în întâlnirile cu femeile. Furând pe nebăgate de seamă mintea prin vraja plăcerii, pe urmă năvăleşte prin amintire asupra isihastului, aprinzându-i trupul şi înfățişând minții felurite forme îndemnându-l astfel să consimtă la păcat. Dacă nu vrei să zăbovească acestea în tine, apucă-te de post, de osteneală, de priveghere şi de bună isihie unită cu rugăciune stăruitoare.

20. Cei ce caută pururea sufletul nostru, îl caută prin cugetări pătimaşe (16), ca să-l împingă la păcatul cu gândul, sau la cel cu lucrul. Deci când vor vedea că mintea nu-l primeşte, se vor ruşina; iar când o vor găsi ocupată cu contemplația duhovnicească, se vor întoarce şi se vor ruşina tare şi degrabă.

21. Slujbă de diacon împlineşte cel ce-şi găteşte mintea pentru luptele sfinte şi depărtează cugetările pătimaşe de la ea; slujbă de preot cel ce o luminează spre cunoaşterea lucrurilor şi

Sunt cele trei trepte ale urcuşului duhovnicesc: a) nevoința cu fapta în vederea purificării de patimi, b) contemplarea lui Dumnezeu prin lucruri şi c) cunoaşterea Lui nemijlocită. E o lărgire a ideii de diacon, preot şi episcop.

alungă cunoştinţa mincinoasă; iar slujbă de episcop cel ce o desăvârşeşte prin sfântul Mir al cunoştinţei sfintei şi închinatei Treimi.[180]

22. Dracii slăbesc când prin împlinirea poruncilor se micşorează patimile în noi; şi pier când sunt stinse cu totul prin nepătimirea sufletului, nemaiaflându-le pe acelea, prin care se găseau în suflet şi îl războiau. Aceasta trebuie să fie ceea ce s-a spus: «Vor slăbi şi vor pieri de la faţa Ta!».[181]

23. Unii dintre oameni se reţin de la patimi de frica omenească; alţii pentru slava deşartă; alţii de dragul înfrânării; şi în sfârşit alţii se izbăvesc de ele de teama judecăţilor dumnezeieşti.

24. Cuvintele Domnului cuprind aceste patru lucruri: poruncile, dogmele, ameninţările, făgăduinţele. Pentru acestea răbdăm toată asprimea vieţuirii: posturi, privegheri, culcarea pe jos, osteneli şi greutăţi în slujbe, necinstiri, ocări, chinuri, omoruri şi cele asemenea. «Pentru cuvintele buzelor Tale, zice, am păzit căi aspre!»[182]

25. Plata înfrânării este nepătimirea, iar a credinţei cunoştinţa. Nepătimirea la rândul ei naşte discernământul; iar cunoştinţa dragostea către Dumnezeu.

26. Mintea deprinsă cu făptuirea înaintează la dreapta judecată; iar deprinsă cu contemplaţia înaintează la cunoştinţă. Propriu celei dintâi este să ducă pe cel ce se străduieşte la puterea de-a deosebi virtutea şi păcatul. Propriu celei de-a doua este să ducă pe cel părtaş de ea la raţiunile fiinţelor netrupeşti şi a trupurilor. Iar de harul cunoştinţei de Dumnezeu se va învrednici atunci când, străbătând toate cele spuse mai înainte prin aripile iubirii şi ajungând în Dumnezeu, va scruta prin duhul raţiunea privitoare la El, atât cât este minţii omeneşti cu putinţă.

Psalmi 4, 9. Psalmi 16, 14. Iarăşi cele trei trepte.

27. Vrând să cunoşti pe Dumnezeu, să nu cauți rațiunile din El (căci nu le va afla vreo minte omenească), dar nici pe ale altei existențe de după Dumnezeu, ci cercetează-le pe cele din jurul Lui, atât cât se poate; de pildă pe cele privitoare la veşnicie, nemărginire şi nehotărnicie, la bunătate şi înțelepciune, ca şi pe cele privitoare la puterea creatoare proniatoare şi judecătoare a făpturilor. Căci acela este între oameni mare teolog care află rațiunile acestora întrucâtva.

28. Bărbat puternic este cel ce uneşte cunoştința cu făptuirea. Prin cea din urmă veştejeşte partea poftitoare şi domoleşte iuțimea, iar prin cea dintâi înaripează mintea şi călătoreşte spre Dumnezeu.

[185]

29. Când zice Domnul: «Eu şi Tatăl una suntem», arată identitatea ființei. Iar când zice: «Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine»,[186] arată nedespărtirea ipostaselor. Prin urmare triteiştii, despărțind pe Fiul de Tatăl, cad pe amândouă părțile în prăpastie. Căci sau spun de Fiul că este coetern cu Tatăl, dar despărțindu-L de El sunt siliți să spună că nu s-a născut din El şi să susțină astfel trei Dumnezei şi trei principii, sau zic că s-a născut din Acela, dar despărțindu-L sunt siliți să spună că nu este coetern cu Tatăl şi aşa să facă supus timpului pe Stăpânul timpurilor. Deci trebuie să păstrăm şi pe Dumnezeu cel unul, dar să mărturisim şi cele trei ipostase după marele Grigorie; şi pe fiecare cu proprietatea Lui personală. Căci se «împarte», dar «neîmpărțit», şi «se împreună», dar «deosebindu-se», după acelaşi. De aceea neînțeleasă este şi împărțirea şi unirea. Dar unde ar mai fi neînțelesul, dacă unirea şi despărțirea

[184] Deci cel ce s-a ridicat pe treapta contemplației, nu trebuie să neglijeze activitatea morală.
[185] Ioan 10, 30.
[186] Ioan 10, 38.

Fiului şi a Tatălui ar fi aşa cum este unirea şi despărțirea dintre om şi om şi n-ar mai consta în nimic altceva?

30. Cel desăvârşit în iubire şi ajuns la culmea nepătimirii nu mai cunoaşte deosebirea între al său şi al altuia, sau între a sa şi a alteia, sau între credincios şi necredincios, între rob şi slobod, sau peste tot între bărbat şi femeie; ci, ridicat mai presus de tirania patimilor şi căutând la firea cea una a oamenilor, priveşte pe toţi la fel şi are faţă de toţi aceeaşi dragoste. Căci nu mai este în el elin şi iudeu, nici bărbat şi femeie, nici rob sau slobod, ci toate şi în toţi este Hristos.[187]

31. Dracii iau prilejurile de-a stârni în noi gândurile pătimaşe din patimile aflătoare în suflet. Pe urmă, războindu-ne mintea prin aceste gânduri, o silesc la consimţirea cu păcatul. Astfel biruitor fiind, o duc la păcatul cu cugetul. Iar acest păcat săvârşindu-se, o duc în sfârşit, ca pe o roabă, la faptă. După aceasta cei ce au pustiit sufletul prin gânduri se depărtează împreună cu ele şi rămâne în minte numai idolul păcatului, despre care zice Domnul: «Când veţi vedea urâciunea pustiirii stând în locul cel sfânt, cel ce citeşte să înţeleagă»,[188] că loc sfânt şi biserică a lui Dumnezeu este mintea omului în care dracii, după ce au pustiit sufletul prin gânduri pătimaşe, au aşezat idolul păcatului. Iar că acestea s-au petrecut şi istoriceşte, cred că nu se va îndoi nici unul dintre cei ce au

[187] Galateni 3, 18.
[188] Matei 24, 15.

citit cărţile Iui Iosif.[189] Unii însă zic că acestea se vor întâmpla şi pe timpul lui Antihrist.

32. Trei sunt cele ce ne mişcă pe noi spre cele bune: Seminţele naturale, Sfintele Puteri şi hotărârea cea bună. Seminţele naturale, de pildă atunci când ceea ce vrem să ne facă nouă oamenii facem şi noi lor asemenea, sau atunci când,

văzând pe cineva în strâmtorare şi nevoie, ne milostivim de el în chip natural. Sfintele Puteri, de pildă atunci când, mişcându-ne noi spre un lucru bun, aflăm un ajutor bun şi izbutim în acest lucru. Iar hotărârea cea bună, atunci când, deosebind binele de rău, alegem binele.

33. Trei sunt iarăşi cele ce ne mişcă spre cele rele: Patimile, dracii şi hotărârea cea rea. Patimile, atunci când dorim vreun lucru împotriva raţiunii, de pildă mâncare fără vreme şi fără trebuinţă, femeie fără scopul naşterii de prunci, sau nelegitimă: sau iarăşi când ne mâniem sau ne supărăm fără să se cuvină, ca de pildă împotriva celui ce ne-a ocărât sau ne-a păgubit. Dracii, ca de pildă atunci când, din neatenţia noastră, folosind prilejul, stârnesc deodată cu multă furie patimile pomenite şi cele asemenea lor. Iar hotărârea cea rea când, cunoscând binele, alegem răul.

34. Răsplăţile ostenelilor pentru virtute sunt nepătimirea şi cunoştinţa, care ne aduc împărăţia cerurilor, precum patimile şi neştiinţa ne aduc chinurile veşnice. (Cel ce le caută prin urmare pe acestea pentru slava de la oameni şi nu pentru binele însuşi, aude Scriptura zicând: «Cereţi şi nu primiţi, pentru că cereţi rău».[190]

[189] Iosif Flaviu, istoricul evreu, care a descris cucerirea Ierusalimului de către romani şi arderea templului, la anul 70 d. H.
[190] Iacob 4, 3.

35. Sunt multe lucruri bune prin fire făcute de oameni. De pildă postul şi privegherea, rugăciunea şi cântarea de psalmi, milostenia şi primirea de străini sunt fapte bune prin fire. Dar când se fac pentru slava deşartă, nu sunt bune.

36. Dumnezeu caută la scopul tuturor celor săvârşite de noi, ca să vadă de le facem pentru El, sau pentru altă pricină.

37. Când auzi Scriptura zicând:«Că Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui»[191] să ştii că Dumnezeu nu va răsplăti cu bine cele făcute fără un scop drept. Căci

judecata lui Dumnezeu nu priveşte la cele făcute, ci la scopul celor făcute (17).

38. Dracul mândriei e plin de o îndoită răutate: căci sau înduplecă pe monah să pună în socoteala sa isprăvile şi nu în ale lui Dumnezeu; că este şi dătătorul celor bune şi ajutătorul spre izbutirea în ele, sau, neputându-l îndupleca la aceasta, îi insuflă gândul să dispreţuiască pe cei mai puţin desăvârşiţi dintre fraţi. Iar cel ce primeşte acest gând nu-şi dă seama că şi pe el îl face să se lepede de ajutorul lui Dumnezeu. Căci dacă dispreţuieşte pe aceia, ca pe unii ce nu sunt în stare de isprăvile lui, vădit este că se socoteşte pe sine ca unul ce-a înfăptuit asemenea isprăvi din proprie putere. Dar aceasta n-o poate nimenea, căci însuşi Domnul a zis: «Fără de Mine, nu puteţi face[192] nimic!». Fiindcă slăbiciunea noastră, mişcată spre cele bune nu poate ajunge la ţintă, fără Dătătorul celor bune.

[191] Romani 2, 6.
[192] Ioan 15, 5.

39. Numai cine a cunoscut slăbiciunea firii omeneşti a făcut experienţa puterii dumnezeieşti. Iar unul ca acesta izbutind prin ea în unele lucruri, iar în altele silindu-se să izbutească, nu va dispreţui niciodată pe nici un om. Căci ştie că precum i-a ajutat lui şi l-a slobozit din multe şi grele patimi, poaţe să ajute tuturor dacă vrea, şi mai ales celor ce se nevoiesc de dragul Lui, deşi pentru anumite judecăţi nu izbăveşte pe toţi deodată de patimi, ci, ca un doctor bun şi de oameni iubitor, vindecă pe fiecare dintre cei ce se străduiesc, la timpul său.

40. Când patimile îşi încetează lucrarea, fie pentru că se ascund pricinile lor, fie pentru că se depărtează dracii în chip viclean, se strecoară mândria.

41. Aproape tot păcatul se face de dragul plăcerii. Iar desfiinţarea lui se face prin reaua pătimire şi întristare, fie de bunăvoie, fie fără de voie, prin pocăinţă, sau prin vreo certare adusă de Providenţa dumnezeiască. «Căci dacă neam judeca pe

noi înşine, n-am fi judecaţi; iar judecaţi fiind de Domnul ne pedepsim ca să nu fim osândiţi împreună cu ea»[193].

42. Când îţi va veni vreo încercare pe neaşteptate, nu învinovăţi pe cel prin care a venit; ci întreabă pentru ce a venit? Şi vei afla îndreptare. Deoarece fie prin acela, fie prin altul, trebuie să bei amărăciunea judecăţii lui Dumnezeu.

43. Dacă ai purtări rele, nu ocoli reaua pătimire, ca smerindu-te prin ea, să verşi trufia din tine.

I Corinteni 11, 31.

44. Unele ispite aduc oamenilor plăceri, altele întristări, şi iarăşi altele dureri trupeşti. Căci după pricina patimilor aflătoare în suflet, aduce şi doctorul sufletelor leacul prin judecăţile Lui.

45. Necazurile încercărilor sunt aduse peste unii pentru ştergerea păcatelor săvârşite, peste alţii pentru oprirea celor ce vor avea să le facă. Dar afară de acestea mai sunt şi cele ce vin pentru dovedire, ca de pildă cele venite asupra lui Iov.

46. Omul cuminte, gândindu-se la puterea tămăduitoare a judecăţilor dumnezeieşti, poartă cu mulţumire necazurile care-i vin prin ele, nefăcând pe nimeni vinovat pentru ele decât păcatele sale. Iar cel nebun, necunoscând Providenţa atotînţeleaptă a lui Dumnezeu, păcătuieşte şi când e mustrat, socotind fie pe Dumnezeu, fie pe oameni ca pricinuitori ai relelor sale.

47. Sunt unele lucruri care opresc patimile din mişcarea lor şi nu le lasă să sporească în creştere; şi sunt altele care le împuţinează şi le duc spre micşorare. De pildă postul, osteneala şi privegherea nu lasă pofta să

crească; iar singurătatea, contemplaţia, rugăciunea şi dragostea de Dumnezeu o împuţinează şi o sting cu totul. La fel se întâmplă cu mânia. De pildă îndelunga răbdare, nepomenirea răului şi blândeţea o opresc şi nu o lasă să crească; iar iubirea, milostenia, bunătatea şi iubirea de oameni o micşorează.

48. Dacă mintea cuiva caută pururea spre Dumnezeu, pofta lui de asemenea creşte covârşitor după dragostea dumnezeiască, iar iuţimea i se întoarce întreagă spre iubirea dumnezeiască. Căci prin însoţirea îndelungată cu strălucirea dumnzeiască, omul a ajuns întreg chip de lumină. Acela, strângând la sine partea pătimitoare a sa, sa întors spre iubirea dumnezeiască neîncetată, mutându-se cu totul de la cele pământeşti spre cele dumnezeieşti.

49. Cel ce nu pizmuieşte şi nu se mânie pe cel ce l-a întristat şi nu ţine minte răul de la el, prin aceasta încă nu are şi dragoste faţă de acela. Căci poate să nu răsplătească răul cu rău chiar dacă nu are încă dragoste, pentru că aşa e porunca. Dar încă nu poate răsplăti răul cu bine fără silă. Căci a face bine din îndemn lăuntric celor ce ne urăsc este propriu numai, dragostei duhovniceşti desăvârşite.

50. Cel ce nu iubeşte pe cineva prin aceasta încă nu-l şi urăşte; iar cel ce nu-l urăşte, încă nu-l şi iubeşte. Ci poate să stea la mijloc: adică nici să-l iubească, nici să-l urască. Căci dispoziţia iubitoare nu o produc decât numai cele cinci soiuri de dragoste, amintite în capitolul al 9-lea al acestei sute, cel de laudă, cel de mijloc şi cel de ocară.

51. Când vezi mintea ta ocupându-se cu plăcere cu cele materiale şi zăbovind pe lângă chipurile lor, cunoaşte că le iubeşti pe acestea mai mult decât pe Dumnezeu. Căci unde este comoara ta, acolo e şi inima ta>>, zice Domnul.[194]

52. Mintea unindu-se cu Dumnezeu şi petrecând în El prin rugăciune şi dragostele face înţeleaptă, bună, puternică, iubitoare de oameni, milostivă, îndelung răbdătoare şi, simplu

Matei 6, 21.

vorbind, poartă în sine aproape toate însuşirile dumnezeieşti. Dar despărţindu-se de El şi lipindu-se de cele materiale, sau se face dobitocească, ca una ce a devenit iubitoare de plăcere, sau sălbatică, războindu-se cu oamenii pentru acestea.

53. «Lume» numeşte Scriptura lucrările materiale; iar lumeşti sunt cei ce zăbovesc cu mintea în acestea. Pe aceştia îi îndeamnă: «Nu iubiţi lumea, nici cele din lume! Pofta trupului, pofta ochilor şi trufia vieţii nu sunt de la Dumnezeu, ci de la lume» şi cele următoare.[195]

54. Monah este cel ce şi-a desfăcut mintea de lucrurile pământeşti şi, prin înfrânare, prin dragoste, prin cântare de psalmi şi prin rugăciune, se lipeşte statornic de Dumnezeu.

55. Păstor de vite spiritual este cel ce se îndeletniceşte cu făptuirea,[196] căci isprăvile morale au înţelesul de vite. De aceea a spus Iacob: «Păstorii de vite sunt slugile tale».[197] Iar păstor de oi este cel ce se îndeletniceşte cu cunoaşterea.[198] Căci cugetările au înţelesul de oi, fiind păstorite pe munţii vederilor de către minte. De aceea orice «păstor de oi este urâciune Egiptenilor»,[199] adică puterilor vrăjmaşe.

56. Mintea netrebnică, când trupul se mişcă prin simţuri spre poftele şi plăcerile sale, îl urmează şi se învoieşte cu închipuirile şi cu pornirile lui; iar cea virtuoasă se înfrânează şi se reţine de la închipuirile şi pornirile pătimaşe şi mai degrabă se străduieşte să facă mai bune mişcările de felul acesta ale trupului.

57. Dintre virtuţi, unele sunt ale trupului, altele ale sufletului. Ale trupului sunt de pildă: postul, privegherea, culcarea pe jos, lucrul mâinilor, spre a nu îngreuna pe cineva

[195] I Ioan 2, 15.
[196] O TTpOCKTIKO" .
[197] Facerea 47, 5.
[198] O yVWOTIKOţ.
[199] Facerea 46, 34.

sau spre a dărui, şi cele următoare. Iar ale sufletului sunt de pildă: iubirea, îndelungata răbdare, blândeţea, înfrânarea, rugăciunea şi cele următoare. Dacă prin urmare din vreo nevoie sau împrejurare trupească, de pildă din pricină de boală, sau altceva de felul acesta, ni s-ar întâmpla să nu putem împlini pomenitele virtuţi ale trupului, avem iertare de la Domnul, care cunoaşte şi pricinile. Dar neîmplinind pe cele ale sufletului, nu vom avea nici o apărare. Căci nu sunt supuse nevoii.

58. Dragostea către Dumnezeu înduplecă pe cel ce se împărtăşeşte de ea să dispreţuiască toată plăcerea trecătoare şi toată osteneala şi întristarea. Convingă-te despre acestea toţi sfinţii, care au pătimit atâtea pentru Hristos.

59. Păzeşte-te de maica relelor, de iubirea de sine,[200] care este iubirea neraţională a trupului. Fiindcă din aceasta se nasc, după toate semnele, cele dintâi trei gânduri pătimaşe, care sunt şi cele mai generale: al lăcomiei pântecelui, al iubirii de argint şi al slavei deşarte. Căci acestea îşi iau prilejurile din aşa zisa trebuinţă neapărată a trupului. Din ele se naşte toată lista patimilor. Trebuie prin urmare, cum s-a zis, să ne păzim în chip necesar şi să ne războim cu ea cu multă trezvie. Căci stârpită fiind aceasta, se stârpesc totodată toate gândurile ce se nasc din ea.

60. Patima iubirii de sine insuflă monahului gândul să-şi miluiască trupul şi să îndrăznească la bucate peste ceea ce se cuvine. Şi o face aceasta aducând ca motiv buna grijă şi chivernisire ca, atrăgându-l puţin câte puţin, să-l facă să cadă până la urmă în prăpastia iubirii de plăceri. Iar mireanului îi insuflă ca grija de trup să şi-o prefacă în poftă.

fiAocuTioc.

61. Starea cea mai înaltă a rugăciunii spun unii că este aceea în care mintea a ajuns în afară de trup şi de lume şi a devenit cu totul imaterială şi fără formă în vremea[201]

rugăciunii. Prin urmare cel ce păstrează nevătămată această stare cu adevărat se roagă neîncetat.

62. Precum trupul murind se desparte de toate lucrurile vieții, la fel şi mintea, murind când ajunge la culmea rugăciunii, se desparte de toate cugetările lumii. Căci de nu moare cu această moarte, nu poate să se afle şi să trăiască cu Dumnezeu.

63. Nimenea să nu te înşele, monahule, că te poți mântui slujind plăcerii şi slavei deşarte.

64. Precum trupul păcătuieşte prin lucruri şi are ca pedagogi virtuțile trupeşti ca să se cumințească, la fel şi mintea păcătuieşte prin cugetările pătimaşe şi are ca pedagogi virtuțile sufleteşti ca, văzând lucrurile curat şi nepătimaş, să devină neprihănită.

65. Precum nopțile urmează zilelor şi iernile verilor, la fel şi întristările şi durerile urmează slavei deşarte şi plăcerii, fie în timpul de față, fie în cel viitor.

66. Cel ce a păcătuit nu poate scăpa de judecata viitoare fără să rabde aici osteneli de bunăvoie, sau necazuri fără de voie.

[201] Evagrie, Despre rugăciune, cap. 117, 119, Filocalia, vol. I, ed. I, p.90.

67. Pentru cinci pricini spun unii că îngăduie Dumnezeu să fim războiți de către draci. Cea dintâi, pentru ca, războiți fiind şi războindu-ne în apărare, să venim la puterea de-a deosebi virtutea şi păcatul. A doua, ca dobândind prin luptă şi durere virtutea, să o avem sigură şi nestrămutată. A treia, ca înaintând în virtute, să nu ne îngâmfăm, ci să învățăm a ne smeri. A patra, ca după ce am fost ispitiți de păcat să-l urâm cu ură desăvârşită. A cincea, care-i mai presus de toate, ca devenind nepătimaşi, să nu uităm slăbiciunea noastră, nici puterea Celui ce ne-a ajutat.

68. Precum minții celui flămând i se năluceşte numai pâine, iar celui însetat numai apă, la fel celui lacom i se nălucesc tot felul de mâncări, iubitorului de plăceri forme de femei, iubitorului de slavă deşartă cinstiri de la oameni, iubitorului de argint câştiguri, celui ce ține minte răul răzbunare asupra celui ce l-a supărat, pizmaşului necazuri venite asupra celui pizmuit, şi aşa mai departe în toate celelalte patimi. Căci mintea tulburată de patimi primeşte cugetări pătimaşe, fie că veghează trupul, fie că doarme.

69. Când creşte pofta, mintea îşi năluceşte materiile plăcerilor în vremea somnului; iar când creşte iuțimea, vede lucrurile pricinuitoare de frică. Iar patimile le fac să crească dracii necurați, luând în sprijin negrija noastră, şi tot ei le întărâtă. Le micşorează însă sfinții îngeri, mişcându-ne spre lucrarea virtuților.

70. Partea poftitoare a sufletului întărită mai des, aşează în suflet deprinderea anevoie de clintit a iubirii de plăcere; iar iuțimea tulburată continuu face mintea fricoasă şi fără bărbăție. Pe cea dintâi dintre acestea o tămăduieşte nevoința statornica cu postul, privegherea şi cu rugăciunea; pe cea de-a doua bunătatea, iubirea de oameni şi mila.

71. Dracii ne războiesc fie prin lucruri, fie prin înțelesurile pătimaşe ale lucrurilor. Prin lucruri, pe cei ce sunt între lucruri, iar prin înțelesuri pe cei despărțiri de lucrări.

72. Cu cât e mai uşor de-a păcătui cu mintea decât cu lucrul, cu atât e mai greu războiul cu gândurile decât cel cu lucrurile.

73. Lucrurile sunt afară de minte, dar ideile lor stau înăuntru. In minte este prin urmare puterea de-a se folosi bine sau rău de ele. Căci folosirea greşită a ideilor este urmată de reaua întrebuințare a lucrurilor.

74. Prin acestea trei primeşte mintea înțelesuri pătimaşe: prin simțire, prin schimbări în starea organică şi prin amintire. Prin simțire, când lucrurile de care suntem împătimiți, venind în atingere cu ea, o mişcă spre gânduri pătimaşe. Prin schimbări în starea organică, când mustul trupului schimbându-şi amestecarea printr-o hrană neînfrânată, sau prin lucrarea dracilor, sau prin vreo boală, mişcă mintea iarăşi spre gânduri pătimaşe sau împotriva Providenței. Iar prin amintire, când aceasta, aducând în legătură cugetările sale cu lucrurile față de care am simțit vreo patimă, de asemenea mişcă mintea spre gânduri pătimaşe.

75. Dintre lucrurile care ne-au fost date de Dumnezeu spre întrebuințare, unele se află în suflet, altele în trup, iar altele în jurul trupului. De pildă în suflet sunt facultățile lui; în trup organele simțurilor şi celelalte mădulare; iar în jurul trupului mâncările, avuțiile şi celelalte. Buna sau reaua întrebuințare a acestora, sau a accidentelor ce stau în legătură cu acestea, ne arată sau virtuoşi sau netrebnici.

76. Dintre accidentele lucrurilor pomenite, unele sunt ale lucrărilor din suflet, altele ale celor din trup, iar altele ale celor din jurul trupului. Ale celor din suflet sunt de pildă cunoştința şi neştiința, uitarea şi amintirea, iubirea şi ura, frica şi curajul, întristarea şi bucuria şi celelalte. Ale celor din trup sunt de pildă plăcerea şi durerea, simțirea şi împietrirea, sănătatea şi boala, viața şi moartea şi cele asemenea. Iar ale celor din jurul trupului, de pildă bogăția de prunci şi lipsa de prunci, belşugul şi sărăcia, slava şi lipsa de slavă şi celelalte. Dintre acestea, unele se socotesc de oameni bune, iar altele rele. Dar nici una nu este rea în sine, ci după întrebuințare sunt sau cele rele sau bune.

77. Cunoştința este bună prin fire; asemenea şi sănătate? Dar cele dimpotrivă i-au folosit pe mulți, mai mult decât acestora. Căci celor netrebnici cunoştința nu le este spre bine, deşi prin fire este bună. De asemenea nici sănătatea nici bogăția, nici bucuria. Căci nu le

întrebuințează cu folos. Prin urmare acestora le sunt de folos cele dimpotrivă. Aşadar nici acelea nu sunt rele în ele însele, deşi par că sunt rele.

78. Nu întrebuința rău ideile (19), ca să nu fii silit să întrebuințezi rău şi lucrurile. Căci de nu păcătuieşte cineva mai întâi cu mintea, nu va păcătui nici cu lucrul.[202]

79. «Chipul celui pământesc» sunt păcatele generale, ca nechibzuința, frica, necumpătarea, nedreptatea. Iar

[202] Marcu Ascetul, Despre legea duhovnicească, cap. 119, Filocalia, vol. I, ed. I, p. 243.

«chip al celui ceresc» sunt virtuțile generale, ca înțelepciunea, bărbăția, cumpătarea, dreptatea. «Dar precum am purtat chipul celui pământesc, să purtăm şi chipul celui ceresc».[203]

80. De vrei să afli calea ce duce la viață, caut-o în «Cale» şi acolo o vei afla pe ea, adică în «Calea» care a zis: «Eu sunt Calea, viața şi adevărul».[204] Dar caut-o cu mare osteneală, căci «puțini sunt care o află pe ea»;[205] şi nu cumva rămânând pe din afara celor puțini, să te afli cu cei mulți.

81. Pentru aceste cinci pricini se opreşte sufletul de la păcate: Sau pentru frica oamenilor, sau pentru frica judecății, sau pentru răsplata viitoare, sau pentru dragostea lui Dumnezeu, sau în sfârşit pentru mustrarea conştiinței.

82. Unii spun că n-ar fi răul în făpturi, dacă n-ar fi vreo altă putere care ne atrage spre el. Iar aceasta nu e nimic altceva decât neîngrijirea de lucrările fireşti ale minții. Căci cei ce au grijă de acestea fac cele bune, iar pe cele rele nu le fac niciodată. Deci dacă vrei, alungă negrija, şi vei alunga totodată şi păcatul. Căci păcatul este întrebuințarea greşită a ideilor, căreia îi urmează reaua întrebuințare a lucrurilor.

[203] I Corinteni 15, 47.
[204] Ioan 14, 6.
[205] Matei 7, 14.

83. Firesc este pentru partea raţională din noi să se supună raţiunii dumnezeieşti şi să stăpânească peste partea neraţională. Să se păzească aşadar această rânduială în toate şi nu va mai fi răul în făptură, nici vreo putere care să atragă spre rău.

84. Unele dintre gânduri sunt simple, altele complicate. Simple sunt cele nepătimaşe. Iar compuse sunt cele pătimaşe, ca unele ce constau din patimă şi idee. Aşa fiind, se pot vedea multe din cele simple urmând celor compuse, când încep să fie mişcate spre păcatul cu mintea. Să luăm de pildă aurul, în amintirea cuiva s-a iscat gând pătimaş despre aur, iar acest fapt l-a dus cu mintea la furt şi la săvârşirea păcatului în cuget. Amintirii aurului i-a urmat deci îndată amintirea pungii, a lădiţei, a vistieriei şi cele următoare. Amintirea aurului era compusă, căci avea în ea patima. Dar a pungii, a lădiţei şi a celor următoare era simpla. Căci mintea nu nutrea nici o patimă faţă de ele. La fel stau lucrurile cu orice gând, cu slava deşartă, cu femeia şi cu celelalte. Căci nu toate gândurile care urmează gândului pătimaş sunt şi ele pătimaşe, cum am arătat mai sus. Din acestea putem cunoaşte care sunt înţelesurile pătimaşe şi care cele simple.

85. Unii spun ca dracii atingându-se în somn de anumite părţi ale trupului stârnesc patima curviei. Pe urmă patima stârnită aduce în minte forma femeii, prin amintire. Iar alţii zic că aceia se arată minţii în chip de femeie şi atingând părţile trupului, stârnesc dorinţa şi aşa se ivesc nălucirile. Alţii iarăşi spun că patima, care domneşte în dracul ce se apropie, stârneşte patima şi aşa se aprinde sufletul spre gânduri, aducând înainte formele prin amintiri. De asemenea despre alte năluciri pătimaşe, unii spun că se produc într-un fel alţii într-alt fel. Dar în nici unul din modurile amintite nu pot dracii să mişte nici un fel de patimă, dacă se găsesc în suflet iubirea şi înfrânarea, fie că se află trupul în stare de veghe, fie în stare de somn.

86. Unele dintre poruncile legii trebuie păzite si trupeşte şi duhovniceşte; altele numai duhovniceşte. De pildă: să nu curveşti, să nu ucizi, să nu furi şi cele asemenea, trebuie păzite

şi trupeşte şi duhovnicesc. Iar duhovniceşte în chip întreit.[206] Dar tăierea împrejur, păzirea Sâmbetei, junghierea mielului şi mâncarea azimei cu lăptuci amare şi cele asemenea, numai duhovniceşte.

87. Trei sunt stările morale cele mai generale la monahi. Cea dintâi stă în a păcătui cu lucrul. A doua, în a nu zăbovi în suflet gândurile pătimaşe. Iar a treia, în a privi cu mintea formele femeilor şi ale celor ce i-au întristat, fără patimă.

88. Sărac este cel ce s-a lepădat de toate avuţiile şi nu mai are nimic pe pământ afară de trup; iar de acesta nu-l mai leagă nici o afecţiune, ci toată grija de sine a încredinţat-o lui Dumnezeu şi creştinilor evlavioşi.

89. In ce priveşte lucrurile posedate, unii le posedă fără patimă; de aceea când le pierd nu se întristează. Aşa sunt cei ce primesc cu bucurie răpirea bunurilor lor. Alţii le posedă cu patimă; de aceea la gândul că le vor pierde se întristează, ca bogatul din Evanghelie, «care a plecat [207] întristat»; iar când le pierd de fapt, se întristează până la moarte. Prin urmare pierderea lor dă pe faţă atât dispoziţia celui fără patimă cât şi a celui pătimaş.

90. Dracii războiesc pe cei ce se ridică pe cea mai înaltă treaptă a rugăciunii, ca să nu primească simple înţelesurile (chipurile) lucrurilor sensibile; pe cei ce se îndeletnicesc cu cunoaşterea, ca să zăbovească în ei gândurile pătimaşe; iar pe cei ce se nevoiesc cu făptuirea, ca să-

Vezi cap. următor.

Matei 19, 22.

i înduplece să păcătuiască cu lucrul. In tot felul îi războiesc pe toţi, ca să îi despartă, nemernicii pe oameni de Dumnezeu.

91. Cei ce se nevoiesc în viaţa aceasta spre evlavie sub îndrumarea Providenţei dumnezeieşti sunt probaţi prin aceste trei ispite: sau li se dăruiesc cele plăcute, ca sănătate, frumuseţe, belşug de prunci, bogăţie, slavă şi cele asemenea; sau vin asupra

[208] Aici aceleaşi trei trepte, dar cea mai înaltă e numită nu a cunoaşterii tainice a lui Dumnezeu - a teologiei - ci a rugăciunii.

[209] Luca l4, 33.

[210] Luca 21, 19.

lor pricini de întristare, ca lipsa de prunci, de avuţie şi de slavă; sau le vin pricini de dureri în trup, ca boli, chinuri şi cele asemenea (20). Către cei dintâi zice Domnul: «De nu se va lepăda cineva de toate câte le are, nu va putea să fie ucenicul Meu».[209] Iar către cei de-al doilea şi de-al treilea: «întru răbdarea voastră veţi dobândi sufletele voastre» .

92. Acestea patru zic unii că schimbă starea organică a trupului şi dau minţii prin ea gânduri, fie pătimaşe, fie fără patimi: îngerii, dracii, aerul şi hrana. Ingerii, zic, o schimbă prin cuvânt (raţiune); dracii prin atingere; aerul prin ardere (metabolism); iar hrana, prin felurile mâncărilor şi băuturilor, prin înmulţirea sau împuţinarea lor. Mai sunt, apoi, schimbările care se ivesc prin amintire, auz şi vedere, când pătimeşte întâi sufletul din pricina unor lucruri de întristare sau de bucurie. Pătimind din pricina acestora mai întâi sufletul, schimbă starea organică a trupului. Cele mai înainte înşirate, însă, schimbă întâi starea organică, iar acestea insuflă apoi minţii gândurile.

93. Moartea înseamnă propriu zis despărţirea de Dumnezeu. Iar boldul morţii este păcatul,[211] pe care primindu-l Adam a fost izgonit şi de la pomul vieţii şi din Rai şi de la Dumnezeu. Acestei morţi i-a urmat în chip necesar şi moartea trupului. Căci viaţa este propriu zis Cel ce a zis: «Eu sunt viaţa».[212] Acesta coborându-se în moarte, l-a adus pe cel omorât iarăşi la viaţă.

94. Cuvântul scris se scrie sau ca să-l ţină minte cel ce l-a scris, sau pentru vreun folos, sau pentru amândouă, sau pentru păgubirea vreunora, sau pentru dovedire, sau din trebuinţă.

95. «Locul păşunii» este virtutea lucrătoare; iar «apa odihnei», cunoştinţa lucrurilor.[213]

96. «Umbra mortii» este viaţa omenească. Dacă prin urmare cineva este cu Dumnezeu şi Dumnezeu este cu el,

acela poate spune limpede: «Chiar de voi umbla în mijlocul umbrei morţii, nu mă voi teme de rele, căci Tu cu mine eşti».[214]

97. Mintea curată vede lucrurile drepte; raţiunea exercitată aduce cele văzute sub privire; iar auzul clar le primeşte. Cel lipsit însă de acestea trei ocărăşte pe cel ce îi vorbeşte de ele.

98. «Cu Dumnezeu» este cel ce cunoaşte pe Sf. Treime, lumea făcută de Ea şi Providenţa, şi şi-a făcut partea pătimitoare a sufletului nepătimaşă.

99. «Toiagul» spun unii că însemnează Judecata lui

[211] I Corinteni l5, 56.
[212] Ioan 14, 6.
[213] Ps. 22, 2.
[214] Psalmi 22, 4.

Dumnezeu; iar «varga» Providenţa. Cel ce s-a împărtăşit de cunoştinţa lor poate să zică: «Toiagul şi varga Ta, acestea m-au mângâiat».[215]

100. Când mintea se goleşte de patimi şi se luminează prin contemplarea făpturilor, atunci poate să ajungă şi în Dumnezeu şi să se roage cum trebuie.

A aceluiaşi Suta a treia capetelor despre dragoste

1. Folosindu-ne cu dreaptă judecată de înţelesurile lucrurilor, dobândim cumpătare, iubire şi cunoştinţă. Iar folosindu-ne fără judecată, cădem în necumpătare, ură şi neştiinţă.

2. «Gătit-ai înaintea mea masă»... şi cele următoare. «Masă» aici însemnează virtutea lucrătoare. Căci aceasta ne-a fost gătită de Hristos «împotriva celor ce ne necăjesc». Iar «untul-de-lemnul care unge mintea» este contemplaţia

făpturilor. «Paharul» e cunoştinţa lui Dumnezeu. Iar «mila Lui» Cuvântul Său şi Dumnezeu. Căci acesta, prin întruparea Lui, ne «urmăreşte în toate zilele», până ce ne va prinde pe toţi cei ce ne vom mântui, ca pe Pavel. Iar «casa» însemnează împărăţia în care sunt reaşezaţi toţi sfinţii. In sfârşit «îndelungarea de zile» este viaţa veşnică.[216]

Psalmi 22, 5.
Tot acest cap. este o explicare a Ps. 22.

3. Păcatele ne vin prin reaua întrebuinţare a puterilor (facultăţilor)[217] sufletului, a celei poftitoare, irascibile şi raţionale. Neştiinţa şi nechibzuinţa vin din reaua întrebuinţare a puterii raţionale. Ura şi necumpătarea din reaua întrebuinţare a puterii irascibile (iuţimea) şi poftitoare. Iar din buna întrebuinţare a acestora ne vine cunoştinţa şi chibzuinţa iubirea şi cumpătarea. Dacă e aşa, nimic din cele create şi făcute de Dumnezeu nu este rău.

4. Nu mâncările sunt rele, ci lăcomia pântecelui; nici facerea de prunci, ci curvia; nici banii, ci iubirea de bani; nici slava, ci slava deşartă. Iar dacă-i aşa, nimic nu e rău din cele ce sunt, decât reaua întrebuinţare, care vine din negrija minţii de-a cultiva cele fireşti.

5. Răul din draci stă în acestea, zice fericitul Dionisie:[218] în mânia fără judecată, în poftirea fără minte, în închipuirea pripită. Iar lipsa de judecată, lipsa de minte şi pripirea la fiinţele raţionale sunt scăderi ale raţiunii, ale minţii şi ale chibzuiţii, Scăderile însă vin după aptitudini.[219] Aşadar a fost odată când era în ei raţiune, minte şi chibzuiala cuviincioasă. Iar dacă-i aşa, nici dracii nu sunt prin fire răi, ci prin reaua întrebuinţare a puterilor fireşti s-au făcut răi.

6. Unele dintre patimi pricinuiesc necumpătare; altele ură; şi iarăşi altele şi necumpătare şi ură.

Prin "reaua întrebuinţare" am tradus totdeauna grecescul papdxphoi", alegând un cuvânt mai popular. Dar poate că "abuzul" ar reda mai bine sensul.
[218] *De div. nom.* cap. 4.
[219] Prin scăderi am tradus grecescu: aTeprjaei" iar prin aptitudini

7. Multa mâncare şi mâncarea cu plăcere sunt pricini de necumpătare; iubirea de argint şi slava deşartă sunt pricini de ură faţă de aproapele. Iar maica acestora: iubirea trupească de sine este pricină a amândurora.

8. Iubirea trupească de sine este iubirea pătimaşă şi neraţională faţă de trup. Ei i se împotriveşte iubirea şi înfrânarea. Cel ce are iubirea trupească de sine e vădit că are toate patimile.

9. «Nimenea, zice Apostolul, nu şi-a urât trupul său»[220], dar «îl struneşte şi târăşte robit»[221], nedându-i nimic mai mult afară de hrană şi îmbrăcăminte, iar din acestea numai atâta cât este de trebuinţă pentru a trăi. Aşa îşi iubeşte cineva fără patimă trupul şi-l hrăneşte ca pe un slujitor al celor dumnezeieşti şi-l încălzeşte numai cu cele ce-i împlinesc cele de trebuinţă.

10. Pe cine iubeşte cineva pe acela se şi grăbeşte să-l slujească. Dacă iubeşte deci cineva pe Dumnezeu, acela se şi grăbeşte să facă cele plăcute Lui. Iar dacă îşi iubeşte trupul, se grăbeşte să împlinească cele ce-l desfătează pe acesta.

11. Lui Dumnezeu îi place iubirea, cumpătarea, contemplaţia şi rugăciunea, iar trupului lăcomia pântecelui, necumpătarea şi cele ce le sporesc pe acestea. De aceea: «Cei ce sunt în trup nu pot să placă lui

Dumnezeu». [222] Iar «cei ai lui Hristos şi-au răstignit trupul dimpreună cu patimile şi cu poftele». [223]

Efeseni 5, 29.
I Corinteni 9,
27. Romani 8, 8.
Galateni 5, 24.

12. Dacă mintea înclină spre Dumnezeu, are trupul ca rob şi nu-i dă nimic mai mult decât cele de trebuinţă pentru a trăi. Iar dacă înclină spre trup e robită de patimi, punând pururea grija ei în slujba poftelor.

13. Dacă vrei să biruieşti gândurile, tămăduieşte-ţi patimile şi uşor le vei scoate afară din minte. De pildă, pentru curvie, posteşte, priveghează, osteneşte-te şi petrece în singurătate. Pentru mânie şi întristare, dispreţuieşte slava, necinstea şi lucrurile materiale. Iar pentru ţinerea minte a răului, roagă-te pentru cel ce te-a supărat şi te vei izbăvi.

14. Nu te măsura pe tine cu cei mai slăbănogi dintre oameni, ci tinde mai degrabă spre porunca dragostei. Căci măsurându-te cu aceia, cazi în prăpastia închipuirii de sine; dar întinzându-te după aceasta, te ridici la înălţimea smeritei cugetări.

15. Dacă păzeşti deplin porunca dragostei faţă de aproapele, pentru ce laşi să se nască în tine amărăciunea întristării? Vădit este că, făcând astfel, pui mai presus de dragoste lucrurile vremelnice şi pe acestea le cauţi, luptând împotriva fratelui.

16. Nu din trebuinţă e atât de râvnit aurul de către oameni, cât pentru faptul că mulţimea îşi împlineşte prin el plăcerile.

17. Trei sunt pricinile dragostei de bani (21): iubirea de plăcere, slava deşartă şi necredinţa. Cea mai rea dintre acestea este necredinţa.

18. Iubitorul de plăceri iubeşte argintul, ca să-şi procure dezmierdări printr-însul; iubitorul de slavă

deşartă, ca să se slăvească printr-însul; iar necredinciosul, ca să-l ascundă şi să-l păstreze temându-se de foamete, de bătrâneţe, de boară, sau de ajungerea între străini. Acesta nădăjduieşte mai mult în argint decât în Dumnezeu, Făcătorul tuturor lucrurilor şi Proniatorul tuturor, până şi al celor mai de pe urmă şi mai mici vietăţi.

19. Patru sunt oamenii care se îngrijesc de bani: cei trei de mai înainte şi cel econom. Dar numai acesta se îngrijeşte în chip drept, ca să nu înceteze adică niciodată de-a ajuta pe fiecare la trebuinţă.

20. Toate gândurile pătimaşe sau aţâţă partea poftitoare a sufletului, sau tulbură pe cea irascibilă (raţiunea), sau întunecă pe cea raţională. De aceea orbesc mintea, împleticind-o de la contemplarea duhovnicească şi de la călătoria prin rugăciune. Din această pricină monahul şi mai ales cel ce se linişteşte este dator să ia aminte la gânduri şi să cunoască şi să taie pricinile lor. Astfel poate cunoaşte, de pildă, cum partea poftitoare a sufletului e aţâţată de amintirile pătimaşe ale femeilor şi cum pricina acestora este necumpătarea la mâncări şi băuturi şi întâlnirea deasă şi neraţională cu femeile înseşi. Dar le taie pe acestea foamea, setea, privegherea şi retragerea în singurătate. Iuţimea e tulburată de amintirile pătimaşe ale celor ce ne-au supărat. Iar pricina acestora este iubirea de plăcere, slava deşartă şi iubirea de cele materiale. Căci pentru acestea se supără cel pătimaş, fie că le-a pierdut, fie că nu le-a dobândit. Şi le fac pe acestea dispreţuirea şi nesocotirea lor, pentru dragostea de Dumnezeu.

21. Dumnezeu se cunoaşte pe Sine însuşi, dar cunoaşte şi cele făcute de El. Sfintele Puteri de asemenea cunosc pe Dumnezeu şi cunosc şi cele făcute de Dumnezeu. Dar nu cum se cunoaşte Dumnezeu pe Sine şi cele făcute de El, cunosc Sfintele Puteri, pe Dumnezeu şi cele făcute de El.

22. Dumnezeu se cunoaşte pe Sine în fiinţa Sa cea fericită; iar cele făcute de El din înţelepciunea Sa, prin

care şi în care a făcut toate. Dar Sfintele Puteri îl cunosc pe Dumnezeu prin participare, El fiind deasupra participării; iar cele făcute de El prin perceperea aspectelor şi sensurilor din ele.

23. Lucrurile făcute sunt în afară de minte; dar ea primeşte înlăuntrul ei vederea lor. Nu tot aşa este la Dumnezeu cel veşnic, nemărginit şi nesfârşit, care a dăruit celor ce sunt atât existența, cât şi existența fericită şi de-a pururea.

24. Ființa rațională şi mintală se împărtăşesc de Dumnezeu Cel Sfânt, adică de bunătatea şi înțelepciunea Lui, prin însuşi faptul că există şi prin capacitatea de a fi fericită, ca şi prin harul de a dăinui veşnic. Prin aceasta cunoaşte pe Dumnezeu. Iar cele făcute de El le cunoaşte, cum s-a zis, prin perceperea înțelepciunii artistice (22) contemplată în făpturi, care este simplă şi fără ipostază proprie, aflându-se numai în minte.

25. Patru dintre însuşirile dumnezeieşti care susțin, păzesc şi izbăvesc cele ce sunt, le-a împărtăşit Dumnezeu, pentru bunătatea Sa desăvârşită, aducând la existență ființa

E Sofia, punctul de trecere al lui Dumnezeu spre lumea creată şi modul în care se ridică făpturile prin îndumnezeire şi unde petrec vesnic. E împărăția cerurilor.

rațională şi mintală: Existența, existența veşnică, bunătatea şi înțelepciunea. Dintre acestea, primele două le-a dăruit ființei, iar ultimele două, adică bunătatea şi înțelepciunea, capacității de a voi. Aceasta pentru ca ceea ce este El prin ființă să ajungă şi zidirea prin împărtăşire. Pentru acestea se spune de ea că s-a făcut după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu; după chipul existenței, ca existență şi după chipul existenței veşnice, ca existență veşnică; căci deşi nu e fără de început, este fără de sfârşit; şi după asemănarea Celui bun şi drept după ființă, cel bun şi înțelept după har. Adică toată firea rațională este după chipul lui Dumnezeu; dar numai cei buni şi cei înțelepți sunt după asemănarea Lui.

26. Toată firea raţională şi mintală se împarte în două: adică în firea îngerească şi în firea omenească. Şi toată firea îngerească se împarte iarăşi în două grupe generale şi în două feluri de voinţe generale; într-una sfântă şi întruna păcătoasă; adică în Sfintele Puteri şi în dracii necuraţi. Firea omenească însă se împarte numai în două feluri de voinţe generale: evlavioase şi necuvioase.

27. Dumnezeu, ca cel ce este însăşi existenţa, însăşi bunătatea şi însăşi înţelepciunea, mai adevărat vorbind chiar şi deasupra tuturor acestora, nu are nimic contrariu. Dar făpturile, care toate au existenţa în participare şi har, iar cele raţionale şi mintale, şi capacitatea de bunătate şi înţelepciune, au ceva contrariu. Şi anume existenţei lor li se opune neexistenţa, iar capacităţii de bunătate şi înţelepciune răutatea şi neştiinţa. Deci ca ele să existe

Făpturile au chiar în ele o virtualitatea contrară. Existenţa lor e ameninţată de neant, bunătatea lor de răutate, Sâmburele lor, luat în el însuşi, este "nimicnicia" (Nichtigkeit, cum îi spune Heidegger). În Dumnezeu nu e nici o virtualitate contrară. Existenţa Lui nu e de-a pururi sau să nu existe, stă în puterea Celui ce le-a făcut; dar ca să participe la bunătatea şi la înţelepciunea Lui, sau ca să nu participe, stă în voia fiinţelor raţionale.

28. Elinii, spunând că fiinţa lucrărilor există împreună cu Dumnezeu din veci şi că numai calităţile din jurul fiinţei le au de la El, susţineau că fiinţa nu are nimic contrariu şi contradicţia este numai între calităţi. Noi însă zicem că numai fiinţa dumnezeiască nu are nimic contrariu, ca fiind veşnică şi infinită şi dăruind şi altora veşnicia. Fiinţa lucrurilor, însă, are contrară ei neexistenţa. Deci stă în puterea Celui ce este cu adevărat ca ea să existe de-a pururi sau să nu existe. Dar fiindcă Lui nu-i pare rău de darurile Sale, ea va exista veşnic şi va fi susţinută prin puterea Lui atotţiitoare, chiar dacă are nimicul contrariu ei, cum s-a zis, ca una ce a fost adusă la existenţă din neexistenţă şi stă în voia Lui ca ea să fie sau să nu fie.

29. Precum răul este lipsa binelui şi neştiinţa lipsa cunoştinţei, tot aşa şi neexistenţă este lipsa existenţei; dar nu a existenţei celei adevărate şi proprii, căci aceea nu are nimic contrariu, ci a celei ce există prin împărtăşire de existenţa cea adevărată. Lipsa celor dintâi atârnă de voinţa făpturilor; a celei de-a doua atârnă de voinţa Făcătorului, care vrea însă, pentru bunătatea Sa, ca făpturile să existe veşnic şi veşnic să aibă parte de binefacerile Lui.

30. Dintre făpturi unele sunt raţionale şi mintale şi capabile de cele contrare, ca de pildă de virtute şi păcat, de cunoştinţă şi neştiinţă; altele sunt corpuri de diferite soiuri, constătătoare din elemente contrarii, adică din pământ, aer,

ameninţată de non-existenţă, nici bunătatea de răutate. Căci atunci cine l-ar ajuta să rărnână în existenţă, cum ajută El făpturile, sau ce-ar fi dacă ar înceta să fie bun?

foc şi apă. Cele dintâi sunt cu totul netrupeşti şi nemateriale, chiar dacă unele din ele sunt legate de trupuri; cele de al doilea sunt alcătuite numai din materie şi formă.

31. Toate trupurile sunt după fire inerte; ele sunt mişcate de suflet. Unele de suflet raţional, altele de suflet neraţional, şi iarăşi altele de suflet fără simţire.

32. Dintre puterile sufleteşti, una hrăneşte şi susţine creşterea, şi alta este imaginativă şi impulsivă, iar alta este raţională şi intelectuală. De cea dintâi se împărtăşesc plantele. Fiinţele neraţionale, pe lângă aceasta, se mai împărtăşesc şi de a doua. Iar oamenii, pe lângă acestea două, şi de a treia. Primele două puteri sunt supuse stricăciunii, a treia se dovedeşte nestricăcioasă şi nemuritoare.

33. Sfintele Puteri, comunicându-şi una alteia lumina, precum o comunică şi firii omeneşti, împărtăşesc sau din virtutea lor, sau din cunoştinţa care este în ele. Împărtăşind din virtute, adică dintr-o bunătate ce imită bunătatea dumnezeiască, îşi fac bine atât lor înseşi cât şi una alteia şi celor mai prejos de ele, devenind toate deiforme. Iar împărtăşind din cunoştinţă, dau

Psalmi 92, 9.

sau ceva mai înalt spre Dumnezeu («Ci Tu, Doamne, zice, eşti Cel mai înalt pururea»[226]), sau ceva mai adânc despre corpuri, sau ceva mai cu de-amănuntul despre fiinţele netrupeşti, sau ceva mai limpede despre Providenţă sau ceva mai lămurit despre Judecată.

34. Necurăţia minţii constă întâi în a avea o cunoştinţă mincinoasă; al doilea, în a ignora ceva din cele universale (zic acestea despre mintea omenească, căci îngerului îi e propriu să nu-i fie necunoscut nimic din cele particulare); al treilea, în a avea gânduri pătimaşe (23); iar al patrulea, în a consimţi cu păcatul.

35. Necurăţia sufletului constă în a nu lucra după fire (24). Căci din aceasta se nasc în minte gândurile pătimaşe. Şi lucrează după fire atunci când puterile ei pătimitoare, (pasionale), adică iuţimea şi pofta, rămân fără patimă în întâlnirea cu lucrurile şi cu înţelesurile (chipurile) lor.

36. Necurăţia trupului este păcatul cu fapta.

37. Iubeşte liniştea şi singurătatea (isihia) cel ce nu se împătimeşte de lucrurile lumii. Iubeşte pe toţi oamenii cel ce nu iubeşte nimic omenesc. Şi are cunoştinţa lui Dumnezeu şi a celor dumnezeieşti cel ce nu se sminteşte de cineva, fie că greşeşte, fie că nutreşte gânduri bănuitoare.

38. Mare virtute este să nu te împătimeşti de lucruri. Dar cu mult mai mare decât aceasta e să rămâi fără patimă faţă de înţelesurile (chipurile) lor.

39. Iubirea şi înfrânarea păstrează mintea nepătimaşă faţă de lucruri şi faţă de înţelesurile lor.

40. Mintea celui iubitor de Dumnezeu nu luptă împotriva lucrurilor, nici împotriva înţelesurilor acestora, ci împotriva patimilor împletite cu înţelesurile. De pildă nu luptă împotriva femeii, nici împotriva celui ce l-a

supărat, nici împotriva chipurilor acestora, ci împotriva patimilor împletite cu ele.

41. Tot războiul monahului împotriva dracilor urmăreşte să despartă patimile de înțelesuri (de chipuri). Căci altfel nu poate privi lucrurile fără patimă.

42. Altceva este lucrul, altceva înțelesul lui, şi altceva patima. Lucrul este de pildă: bărbat, femeie, aur şi aşa mai departe, înțelesul (chipul) este amintirea simplă a ceva din cele de mai sus. Iar patima este iubirea nerațională sau ura fără judecată a ceva din cele de mai înainte. Deci lupta monahului este împotriva patimei.

43. Înțeles pătimaş este gândul compus din patimă şi înțeles. Să despărțim patima de înțeles şi va rămâne gândul simplu. Şi o despărțim prin iubire duhovnicească şi înfrânare, dacă voim.

44. Virtuțile despart mintea de patimi; contemplațiile duhovniceşti de înțelesurile simple; în sfârşit, rugăciunea curată o înfățişază lui Dumnezeu însuşi.

45. Virtuțile sunt pentru cunoştința lucrurilor create; cunoştința pentru cunoscători; iar cunoscătorul pentru Cel cunoscut în chip necunoscut şi pentru Cel ce cunoaşte mai presus de cunoştință.

46. Dumnezeu, Cel supraplin, n-a adus cele create la existență fiindcă avea lipsa de ceva, ci ca acestea să se bucure împărtăşindu-se de El pe măsura şi pe potriva lor, iar El să se veselească de lucrurile Sale, văzându-le pe ele veselindu-se şi săturându-se fără săturare de Cel de care nu se pot sătura.

47. Mulți săraci cu duhul are lumea, dar nu cum se cuvine. Şi mulți care plâng, dar pentru pagube de bani sau pentru pierderi de copii. Şi mulți blânzi, dar față de patimile necurate. Mulți care flămânzesc şi însetoşază, dar pentru a răpi cele străine şi a câştiga din nedreptate. Mulți milostivi, dar față de trup şi cele ale trupului. Şi curați cu inima, dar pentru slava

deşartă. Şi făcători de pace, dar prin aceea că supun sufletul trupului. Mulţi prigoniţi, dar fiindcă sunt fără rânduială. Mulţi ocărâţi, dar pentru păcate ruşinoase.

Fericiţi sunt însă numai aceia (25) care fac şi pătimesc acestea pentru Hristos şi după pilda lui Hristos. De ce? Pentru că «a lor este împărăţia cerurilor» şi pentru că «aceştia vor vedea pe Dumnezeu», şi aşa mai departe. Aşadar nu fiindcă fac acestea şi le pătimesc sunt fericiţi căci şi cei mai-nainte pomeniţi fac acelaşi lucru. Ci pentru că fac şi pătimesc acestea pentru Hristos şi după pilda lui Hristos.

48. În toate cele făcute de noi, Dumnezeu ia seama la scop (26), cum s-a spus adeseori: de lucrăm pentru El, sau pentru altceva. Când vrem deci să facem vreun bine, să avem de scop nu plăcerea oamenilor, ci pe Dumnezeu, ca privind pururea la El toate să le facem pentru El, ca nu cumva să răbdăm şi oboseala şi să pierdem şi plata.

49. În vremea rugăciurii alungă din minte şi înţelesurile simple ale lucrurilor omeneşti şi vederile tuturor celor create, ca nu cumva, încărcat cu închipuirile celor mărunte, să cazi de la Cel neasemănat mai înalt şi mai bun decât toate cele ce sunt.

50. De vom iubi pe Dumnezeu ca adevărat, vom lepăda patimile prin însăşi această iubire. Iar iubirea faţă de El stă în a-L preţui pe El mai mult decât lumea şi sufletul mai

Matei 5, 3 urm.

mult decât trupul şi în a dispreţui lucrurile lumeşti şi a ne îndeletnici cu El pururea prin înfrânare, dragoste, rugăciune, cântare de psalmi şi cele asemenea.

51. De ne vom îndeletnici cu Dumnezeu vreme îndelungată şi vom avea grijă de partea pătimitoare (pasională) a sufletului, nu vom mai fi atraşi de momelile gândurilor, ci înţelegând mai exact pricinile lor şi tăindu-le de la noi, vom deveni mai străvăzători şi aşa se va împlini cu noi cuvântul: «Şi a văzut

ochiul meu în duşmanii mei; şi întru cei vicleni ce se scoală asupra mea va auzi urechea

52. Când vezi mintea ta petrecând cu evlavie şi cu dreptate în ideile lumii, cunoaşte că şi trupul tău rămâne curat şi fără de păcat. Dar când vezi mintea îndeletnicindu-se cu păcatele şi nu o opreşti, cunoaşte că nu va întârzia nici trupul să alunece în ele.

53. Precum trupul are ca lume lucrurile, aşa şi mintea are ca lume ideile. Şi precum trupul desfrânează cu trupul femeii, aşa şi mintea desfrânează cu ideea femeii prin chipul trupului propriu. Căci vede în gând forma trupului propriu, amestecată cu forma femeii. De asemenea se răzbună în gând cu chipul celui ce l-a supărat, prin chipul trupului propriu. Şi acelaşi lucru se întâmplă şi cu alte păcate. Căci cele ce le face trupul cu fapta în lumea lucrurilor, acelea le face şi mintea în lumea gândurilor.

54. Nu trebuie să ne cutremurăm, să ne mirăm şi să ne uimim cu mintea de faptul că Dumnezeu şi Tatăl nu judecă pe nimenea, ci toată judecata a dat-o «Fiului».[229] Căci zice

[228] Psalmi 91, 11.
[229] Ioan 5, 22.

Fiul: «Nu judecaţi ca să nu fiţi judecaţi, nu osândiţi ca să nu fiţi osândiţi». Iar Apostolul la fel: «Nu judecaţi ceva înainte de vreme, până ce nu va veni Domnul»,[231] şi: «Cu judecata cu care judeci pe altul, te judeci pe tine însuţi».[232] Dar oamenii, lăsând grija de a-şi plânge păcatele lor, au luat judecata de la Fiul şi se judecă şi se osândesc unii pe alţii, de pare că ar fi fără păcat, «Cerul s-a uimit de aceasta şi pământul s-a cutremurat».[233] Ei însă nu se ruşinează, ca nişte nesimţiţi.

55. Cel ce iscodeşte păcatele altora, sau judecă din bănuieli pe fratele său încă nu a pus început pocăinţei, nici cercetării şi cunoaşterii păcatelor sale, care sunt cu adevărat mai grele ca

[230] Matei 7, l; Luca 6, 37.

[231] I Corinteni 4, 5.
[232] Rom. 2, l.
[233] Ieremia 2, 12.

plumbul ce cântăreşte mai mulţi talanţi. Acela n-a cunoscut încă nici din ce pricină se face omul greoi la inimă, iubind deşertăciunea şi căutând minciuna. De aceea ca un nebun şi ca unul ce umblă în întuneric lăsând păcatele sale, cugetă la ale altora, fie că există de fapt, fie că şi le închipuie el din bănuială.

56. Iubirea trupească de sine, cum s-a spus adeseori, e pricina tuturor gândurilor pătimaşe. Căci din ea se nasc cele trei gânduri mai generale ale poftei: al lăcomiei pântecelui, al iubirii de argint şi al slavei deşarte. La rândul lor, din lăcomia pântecelui se naşte gândul curviei; din iubirea de argint gândul lăcomiei şi al zgârceniei; iar din slava deşartă, gândul mândriei. Şi toate celelalte gânduri izvorăsc din aceste trei: al mândriei, al întristării, al pomenirii răului, al deznădejdii, al pizmei, al bârfirii, şi celelalte. Aceste patimi leagă mintea de lucrurile materiale

(27) şi o ţin la pământ, stând cu toate deasupra ei asemenea unui bolovan foarte greu, ea fiind prin fire mai uşoară şi mai sprintenă ca focul.

57. Începutul tuturor patimilor este iubirea trupească de sine, iar sfârşitul este mândria. Iubirea trupească de sine este iubirea neraţională faţa de trup. Cine a tăiat-o pe aceasta, a tăiat deodată toate patimile care se nasc din ea.

58. Precum părinţii trupurilor sunt împătimiţi de dragostea faţa de cei născuţi din ei, la fel şi mintea se alipeşte din fire de cuvintele sale. Si precum celor mai împătimiţi dintre aceia, copiii lor, chiar de vor fi în toate privinţele cei mai de râs, li se vor părea cei mai drăgălaşi şi mai frumoşi dintre toţi, la fel minţii nebune îi vor părea cuvintele ei, chiar de vor fi cele mai prosteşti, cele mai înţelepte dintre toate. Înţeleptului însă nu-i apar aşa cuvintele sale, ci când i se va părea că e mai sigur că sunt adevărate şi bune, atunci se va încrede mai puţin în judecata lui. El ia pe alţi înţelepţi ca judecători ai cuvintelor şi gândurilor sale, ca «să nu alerge sau să nu fi alergat în deşert»;[234] şi prin ei primeşte întărirea.

59. Când birui vreuna din patimile mai necinstite, de pildă lăcomia pântecelui, sau curvia, sau mânia, sau lăcomia, îndată se repede asupra ta gândul slavei deşarte. Iar de birui şi pe acesta, îi urmează cel al mândriei.

60. Toate patimile necinstite, când stăpânesc sufletul, alungă din el gândul slavei deşarte. Iar când toate cele mai înainte înşirate sunt biruite (23), îl trimit pe acela.

61. Slava deşartă, fie că e alungată, fie că e de faţă, naşte

[234] Galateni 2, 2.

mândria. Când e alungată, naşte părerea de sine; când e de faţă, îngâmfarea.

62. Slava deşartă e alungată de făptuirea într-ascuns; iar mândria de voinţa de-a pune pe seama lui Dumnezeu toate isprăvile.

63. Cel ce s-a învrednicit de cunoştinţa lui Dumnezeu şi se împărtăşeşte de dulceaţa ei cu adevărat dispreţuieşte toate plăcerile născute din poftă.

64. Cel ce pofteşte cele pământeşti, sau pofteşte mâncăruri, sau cele ce satisfac pe cele de sub pântece, sau slava omenească, sau bani, sau altceva din cele ce urmează acestora. Şi dacă nu află mintea ceva mai înalt decât acestea la care să-şi mute pofta, nu poate fi înduplecată să le dispreţuiască pe acestea până la capăt. Dar mai bună decât acestea fără de asemănare este cunoştinţa lui Dumnezeu şi a celor dumnezeieşti.

65. Cei ce dispreţuiesc plăcerile le dispreţuiesc datorită sau fricii (29), sau nădejdii, sau cunoştinţei, sau dragostei de Dumnezeu.

66. Cunoştinţa fără pasiune a celor dumnezeieşti încă nu înduplecă mintea să dispreţuiască până la capăt cele materiale, ci ea se aseamănă înţelesului simplu al unui

[235] În greceşte paGoţ deci acelaşi cuvânt ca pentru patimile pe care le dezaprobă toţi scriitorii ascetici. Dar în cap, următor Sf. Maxim ne spune că există o patimă fericită, deosebită de cele necinstite. Ea trebuie să însoţească cunoştinţa de Dumnezeu, ca aceasta să nu rămână o simplă teorie intelectuală. Pasiunea aceasta fericită este iubirea. De aici se vede că nepătimirea căutată de sfinţi nu e o nesimţire, ci o supremă iubire de Dumnezeu şi de oameni.

lucru ce cade sub simţuri. De aceea se găsesc mulţi dintre oameni, care au multă cunoştinţă, dar care se tăvălesc în patimile trupului ca nişte porci în mocirlă. Căci curăţindu-se pentru puţină vreme cu sârguinţă şi dobândind cunoştinţă, nemaiavând pe urmă nici o grijă se aseamănă lui Saul, care învrednicindu-se de împărăţie dar purtându-se cu nevrednide, a fost lepădat cu mânie înfricoşată din ea.

67. Precum înţelesul[236] simplu al lucrurilor omeneşti (30) nu sileşte mintea să dispreţuiască cele dumnezeieşti, aşa nici cunoştinţa simplă a celor dumnezeieşti nu o înduplecă deplin să dispreţuiască cele omeneşti deoarece adevărul se află acum în umbre şi ghicituri. De aceea este nevoie de fericita pasiune a sfintei iubiri care leagă mintea de vederile (contemplaţiile) duhovniceşti şi o înduplecă să preţuiască cele nemateriale mai mult decât pe cele materiale şi cele inteligibile şi dumnezeieşti mai mult decât pe cele supuse simţurilor.

68. Cel ce a tăiat patimile de la sine şi şi-a făcut gândurile simple prin aceasta încă nu le-a întors spre cele dumnezeieşti, şi poate să nu fie împătimit nici de cele omeneşti nici de cele dumnezeieşti. Aceasta se întâmplă însă numai celor aflători pe treapta făptuirii, care nu s-au învrednicit încă de cunoştinţă (31) şi care se reţin de la patimi mai mult de frica chinurilor, decât din nădejdea împărăţiei.

Cuvântul vo^ma, pe care l-am tradus de obicei prin "înţeles", s-ar putea traduce şi prin "chipul" sau "reprezentarea" unui lucru, păstrată prin amintire.

69. «Prin credință umblăm, nu prin vedere»[237]; şi în oglinzi şi în ghicituri avem cunoştință. De aceea avem lipsă de multă îndeletnicire cu aceasta ca, prin îndelungata cercetare şi pătrundere a lor, să ne câştigăm o deprindere anevoie de abătut de la aceste vederi (contemplații).

70. Dacă tăiem pricinile patimilor pentru puțin timp şi ne îndeletnicim cu vederile duhovniceşti, dar nu petrecem în ele de-a pururi, ocupându-ne anume cu acest lucru, cu uşurință ne întoarcem iarăşi la patimile trupului (32), nedobândind alt rod de-acolo decât cunoştința simplă împreunată cu părerea de sine. Iar sfârşitul acesteia este întunecarea treptată a cunoştinței şi totala abatere a minții spre cele materiale.

71. Patima de ocară a dragostei ocupă mintea cu lucrurile materiale; iar patima de laudă a dragostei o leagă de cele dumnezeieşti. Căci în care lucruri zăboveşte mintea, în acelea se şi lărgeşte. Şi cu lucrurile în care se lărgeşte, cu acelea îşi nutreşte şi pofta şi iubirea, fie cu cele dumnezeieşti şi proprii şi inteligibilele cu lucrurile şi cu patimile trupului.

72. Dumnezeu a zidit şi lumea nevăzută şi pe cea văzută; deci El a făcut şi sufletul şi trupul. Dacă lumea văzută este aşa de frumoasă, cu cât mai mult va fi cea nevăzută? Iar dacă aceea este mai frumoasă şi mai bună decât aceasta, cu cât nu le va întrece pe amândouă Dumnezeu, care le-a făcut pe ele? Dacă prin urmare Făcătorul tuturor bunurilor e mai bun decât toate cele făcute, pentru care pricină părăseşte mintea pe Cel ce e mai bun decât toate şi se ocupă cu cele mai rele decât toate, adică cu patimile trupului? E vădit că pentru faptul

II Corinteni 5, 7.

că a petrecut şi s-a obişnuit cu trupul de la naştere, iar experiența Celui mai bun şi mai presus de toate încă n-a făcut-o desăvârşit. Dacă prin urmare printr-o deprindere îndelungată cu înfrânarea de plăceri şi printr-o îndeletnicire cu cele dumnezeieşti rupem puțin câte puțin această legătură şi afecțiune, mintea se lărgeşte în cele dumnezeieşti înaintând

treptat în ele, şi-şi descoperă demnitatea proprie. Iar sfârşitul este că îşi mută tot dorul spre Dumnezeu.

73. Cel ce spune păcatul fratelui fără patimă, îl spune din două pricini: sau ca să-l îndrepteze pe el, sau să folosească pe altul. Iar dacă îl spune pentru alte pricini, fie aceluia, fie altuia, îl spune pentru a-l batjocori sau a-l bârfi. Dar atunci nu va scăpa de părăsirea dumnezeiască, ci va cădea sigur fie în aceeaşi greşeală fie în alta, şi va suferi ruşine, mustrat fiind şi batjocorit de alții.

74. Acelaşi păcat săvârşit de mai mulți nu are o singură pricină, ci mai multe. De pildă altceva este a păcătui din deprindere şi altceva a păcătui dintr-o nebăgare de seamă. Cel din urmă nu s-a gândit la păcat nici înainte de a-l săvârşi nici după aceea. Ba chiar e foarte îndurerat pentru ceea ce s-a întâmplat. Cel ce a păcătuit însă din deprindere, dimpotrivă: înainte de-a săvârşi păcatul, nu va înceta de-a păcătui cu gândul, iar după ce l-a săvârşit păstrează aceeaşi dispoziție.

75. Cel ce cultivă virtuțile pentru slava deşartă, vădit este că şi cunoştința o cultivă pentru slava deşartă. Iar unul ca acesta nu face şi nu grăieşte nimic spre zidire, ci în toate vânează slava de la cei ce privesc sau ascultă. Dar patima aceasta e dată pe față (33), când unii dintre cei pomeniți îl ocărăsc pentru anumite fapte sau cuvinte.

Atunci acela se întristează foarte; nu pentru că nu s-au zidit aceia (nici nu era acesta scopul lui), ci pentru că a fost disprețuit el.

76. Patima iubirii de argint se dă pe față în bucuria ceo are cineva când primeşte şi în întristarea ce o are când dă. Unui ca acesta nu economiseşte bunurile pentru a ajuta pe cei lipsiți.

77. Omul rabdă pătimiri pentru una din acestea: sau pentru dragostea lui Dumnezeu, sau pentru nădejdea răsplății, sau de frica muncilor, sau de frica oamenilor, sau pentru fire, sau pentru plăcere, sau pentru câştig, sau pentru slava deşartă, sau de nevoie.

78. Altceva este a te izbăvi de gânduri şi altceva a te elibera de patimi. Adeseori se izbăveşte cineva de gânduri, când nu sunt de faţă acele lucruri, faţă de care are anumite patimi. Dar patimile se ascund în suflet, iar când se arată, lucrurile ies la iveală. Prin urmare trebuie să observăm mintea în faţa lucrurilor ca să cunoaştem pentru care din ele e stăpânită de patimă.

79. Prieten adevărat este acela care îndură necazurile, nevoile şi nenorocirile aproapelui atunci când acela e încercat, ca pe ale sale, fără zgomot şi fără tulburare.

80. Să nu-ţi dispreţuieşti conştiinţa, care totdeauna îţi dă sfaturile cele mai bune. Căci ea îţi insuflă socotinţa şi hotărîrea dumnezeiască şi îngerească şi te slobozeşte de întinăciunile ascunse ale inimii, iar în vremea ieşirii îţi dăruieşte îndrăznire către Dumnezeu.

81. De vrei să fii cu pătrundere şi cu dreaptă măsură şi să nu slujeşti patimii închipuirii de sine, caută totdeauna să cunoşti ce ascund lucrurile bun pentru cunoştinţa ta. Şi aflând foarte multe şi felurite cunoştinţe ascunse de tine, te vei mira de neştiinţa ta şi-ţi vei înfrâna cugetul. Iar cunoscându-te pe tine, vei înţelege multe mari şi minunate lucruri. Fiindcă socotinţa că ştii nu te lasă să sporeşti în a şti (34).

82. Numai acesta vrea cu dinadinsul să se mântuiască, care nu se împotriveşte leacurilor doftoriceşti. Iar acestea sunt durerile şi întristările aduse de diferitele lovituri. Cel ce se împotriveşte însă, nu ştie ce negustorie se face aici, nici cu ce câştig va ieşi de aici.

83. Slava deşartă şi iubirea de argint se nasc una pe alta. Căci cei ce iubesc slava deşartă se silesc să se îmbogăţească; iar cei ce s-au îmbogăţit doresc să fie slăviţi. Dar aceasta se întâmplă la mireni. Căci monahul tocmai când e sărac suferă mai mult de slava deşartă, iar când are argint îl ascunde, ruşinându-se că are un lucru nepotrivit cu schima.

84. Propriu slavei deşarte a monahului este că se întemeiază pe virtute şi pe cele ce urmează acesteia. Propriu mândriei lui

este că se făleşte cu biruinţele sale morale, punându-le pe seama sa, nu pe a lui Dumnezeu, iar pe alţii îi dispreţuieşte. Iar propriu slavei deşarte şi mândriei mireanului este că se făleşte cu frumuseţea, cu bogăţia, cu puterea şi chibzuinţa lui.

85. Izbânzile mirenilor sunt decăderile monahilor; iar izbânzile monahilor sunt decăderile mirenilor. De pildă izbânzile mirenilor sunt bogăţia, slava, puterea, desfătarea, bunăstarea trupească, belşugul de prunci şi cele asemenea, la care ajungând iubitorul de lume, împotriva voii, le socoteşte o mare decădere, fiind adeseori chiar în primejdie să se spânzure, cum s-au şi spânzurat unii.

86. Mâncările s-au făcut pentru două pricini: pentru hrană şi pentru tămăduire. Prin urmare cei ce se împărtăşesc de ele în afară de aceste pricini, se vor osândi ca unii ce s-au dedat desfătărilor, folosind rău cele date de Dumnezeu spre trebuinţă. Şi în toate lucrurile reaua folosire este păcat.

87. Smerita cugetare este o rugăciune neîntreruptă, împreunată cu lacrimi şi cu durere. Căci aceasta, chemând pururea pe Dumnezeu într-ajutor, nu lasă pe om să se încreadă nebuneşte în puterea şi înţelepciunea proprie, nici să se ridice peste alţii, lucruri care sunt boale înfricoşate ale patimii mândriei.

88. Altceva este a lupta împotriva gândului simplu (35), ca să nu stârnească patima; şi altceva este a lupta 'împotriva gândului pătimaş, ca să nu se producă consimţirea. Dar nici unul din aceste două feluri de luptă nu lasă gândurile să zăbovească în suflet.

89. Supărarea este împletită cu amintirea răului. Prin urmare când mintea va oglindi faţa fratelui cu supărare, vădit este că-şi aminteşte răul de la el. «Iar căile celor ce [238] ţin minte răul duc spre moarte», fiindcă «tot cel ce ţine minte răul e nelegiuit».

[238] Proverbe 12, 29.
[239] Proverbe 21, 24.

90. Dacă îți aminteşti de răul de la cineva, roagă-te pentru el şi vei opri patima din mişcare, despărțind, prin rugăciune, supărarea de amintirea răului ce ți l-a făcut. Iar devenind iubitor de oameni, vei şterge cu totul patima din suflet. Dacă însă altul tine minte răul de la tine, fii îndatoritor şi smerit față de el şi stai cu dragoste în preajma lui şi-l vei izbăvi de patima lui.

91. Supărarea celui ce te pizmuieşte o vei alina prin osteneală. Căci el îşi socoteşte pricină de nenorocire ceea ce pizmuieşte la tine. De aceea nu poți să-l alini altfel, decât ascunzând-o aceasta de la el. Dacă aceasta le foloseşte multora, iar pe acela îl întristează, pe care parte o vei nesocoti? E de trebuință, desigur, să fii de folos celor mulți, dar, după putere, nici pe acela să nu-l nesocoteşti. S ă nu te laşi înrâurit de răutatea patimii lui. Căci nu te răzbuni pe patimă, ci pe pătimaş. Drept aceea socoteşte-l întru smerenie pe acela mai presus de tine şi în toată vremea, în tot locul şi lucrul dă-i lui mai multă cinste. Iar pizma ta o poți alina, dacă te bucuri împreună cu cel pizmuit de cele ce se bucură el şi te întristezi împreună cu acela de cele ce se întristează el, împlinind cuvântul Apostolului: «Bucurați-vă cu cei ce se bucură şi plângeți cu cei ce plâng».[240]

92. Mintea noastră este la mijloc între două ființe, care îşi lucrează fiecare cele proprii, una virtutea, cealaltă răutatea; adică între înger şi drac. Dar ea are libertatea şi puterea să urmeze sau să se împotrivească cui vrea.

93. Sfintele Puteri ne îndeamnă spre cele bune, iar semințele naturale şi hotărârea cea bună ne ajută. La rândul lor atacurile (momelile) dracilor sunt ajutate de patimi şi de hotărârea cea rea.

[240] Romani l2, 15.

94. Mintea curată primeşte uneori învățătură de la Dumnezeu însuşi, care vine în ea. Alteori îi insuflă cele bune Sfintele Puteri. Şi iarăşi alteori, firea lucrurilor contemplate.

95. Mintea care s-a învrednicit de cunoştinţă trebuie să păstreze înţelesurile lucrurilor nepătimaşe, vederile duhovniceşti (contemplaţiile) limpezi şi starea rugăciunii netulburată. Dar nu poate să le apere pe acestea necontenit de izbucnirile trupului, umplându-se de fum prin meşteşugirile dracilor.

96. Nu ne mâniem pentru toate câte ne întristăm. Căci sunt mai multe cele ce ne pricinuiesc întristare, decât cele ce ne pricinuie mânie. De pildă s-a spart vasul acesta, s-a pierdut lucrul acela, a murit cutare. Pentru unele ca acestea numai ne întristăm. Pentru celelalte însă ne şi întristăm şi ne şi mâniem, dovedindu-ne lipsiţi de înţeleptiune.

97. Primind mintea chipurile lucrurilor, îşi schimbă forma după fiecare chip; iar privindu-le duhovniceşte, se modifică în chip felurit după fiecare vedere. Ajungând însă în Dumnezeu, devine cu totul fără chip, şi fără formă. Căci contemplând pe Cel uniform devine uniformă şi întreagă luminoasă.

98. Suflet desăvârşit este acela a cărui putere pătimitoare pasională înclină cu totul spre Dumnezeu.

99. Mintea desăvârşită este aceea care prin credinţă adevărată a supracunoscut în chip supraneştiut pe Cel supranecunoscut şi contemplă trăsăturile universale ale făpturilor Lui şi a primit de la Dumnezeu cunoştinţa cuprinzătoare a Providenţei şi a Judecăţii arătată în ele; se înţelege, atâta cât e cu putinţă oamenilor.

100. Timpul se împarte în trei. Credinţa se întinde împreună cu toate trei părţile; nădejdea, cu una dintre ele; iar dragostea, cu două.[241] Atât credinţa cât şi nădejdea sunt până la o vreme; dar iubirea, supraunindu-se pentru veacuri nemărginite cu Cel supranemărginit, rămâne pururea, crescând mereu mai sus de ea. De aceea «mai mare decât toate este dragostea».[242]

A aceluiaşi A patra sută a capetelor despre dragoste

1. Mai întâi se minunează mintea, gândindu-se la nemărginirea lui Dumnezeu în toate privinţele şi la acel ocean nestrăbătut şi mult dorit. În al doilea rând se uimeşte, întrebându-se cum a adus toate lucrurile din nimic la existenţă. Dar precum «măreţia Lui nu are margine»,[243] la fel «înţelepciunea Lui nu poate fi iscodită».[244]

2. Dar cum să nu se minuneze, privind (contemplând) acel ocean nemărginit şi mai presus de uimire al bunătăţii? Sau cum să nu se umple de uimire, întrebându-se cum şi

[241] Cred în cele trecute, prezente şi viitoare, nădăjduiesc în cele viitoare, iubesc cele prezente şi viitoare. Pentru iubire nimic nu aparţine trecutului, nimic nu e mort, ci totul viu.
[242] I Corinteni 13, 13.
[243] Psalmi 144, 3.
[244] Baruch 3, 18.

de unde s-a făcut ființa rațională și mintală și cele patru elemente, din care sunt corpurile, o dată ce nu exista nici o materie mai-nainte de ce s-au făcut acestea? Sau întrebându-se ce fel de putere este aceea care, mișcată spre faptă, a adus acestea la existență? Dar elinii nu primesc aceasta, necunoscând bunătatea atotputernică, înțelepciunea și cunoștința Lui, capabile de lucru și mai presus de minte.

3. Dumnezeu, fiind Făcător din veci, creează când vrea prin Cuvântul cel de o ființă și prin Duhul, pentru bunătatea Sa nemărginită. Să nu zici: pentru care motiv le-a făcut acuma, o dată ce e pururea bun? Fiindcă înțelepciunea ființei nemărginite e nepătrunsă și nu cade sub cunoștința omenească.

4. Cunoștința lucrurilor având-o Făcătorul preexistentă în Sine din veci, a adus-o la ființă (a substanțializat-o) și a scos-o la iveală atunci când a voit. Căci este o nebunie a te îndoi că Dumnezeu Cel atotputernic poate să aducă ceva la ființă, atunci când vrea.

5. Pentru care pricină a creat Dumnezeu, cercetează! Căci e chestiune de cunoștință. Dar cum și de ce acum de curând nu căuta! Căci nu e lucru care să poată cădea sub mintea ta. Fiindcă cele dumnezeiești, unele sunt cu putință de cuprins, altele nu pot fi cuprinse de oameni. Căci «vederea fără frâu poate să împingă pe cineva și în prăpăstii», precum a zis oarecare dintre sfinți.[246]

' ouoiwoe. '

[246] Sf. Sf. Grigorie, Cuvântare la ziua Nașterii și Cuvântarea a II-a la Paști.

3. Unii spun că făpturile există dimpreună cu Dumnezeu din veci. Dar aceasta este cu neputință. Căci cum pot cele întru toate mărginite să existe din veci împreună cu Cel întru totul nemărginit? Sau cum mai sunt propriu zis făpturi, dacă sunt împreună veșnice cu Făcătorul? Dar aceasta este învățătura elinilor, care nu socoteasc pe Dumnezeu Făcător al ființelor, ci numai al însușirilor. Dar noi cunoscând pe atotputernicul Dumnezeu, zicem că El este Făcătorul nu al însușirilor, ci al ființelor străbătute de însușiri. Iar dacă e așa, făpturile nu există împreună cu Dumnezeu din veci.

4. Intr-o anumită privință Dumnezeu şi cele dumnezeieşti pot fi cunoscute; în altă privință nu pot fi cunoscute. Poate fi cunoscut prin cele din jurul Lui; dar nu poate fi cunoscut în ceea ce este El însuşi.

8. Să nu cauți deprinderi şi aptitudini la ființa simplă şi nemărginită a Sfintei Treimi, ca să nu o faci compusă ca pe făpturi. Căci este un lucru nebunesc şi neîngăduit aşa ceva cu privire la Dumnezeu.

9. Singură ființa nemărginită, atotputernică şi a toate făcătoare este simplă, umformă, fără calități, liniştită şi nedezbinată. Toată făptura însă e compusă din ființă şi accident şi are pururea trebuință de Providența dumnezeiască, nefiind slobodă de prefacere.

10. Toată ființa mintală şi sensibilă, adusă la existență de Dumnezeu, a primit puteri de-a percepe lucrurile; ființa mintală, puterile de înțelegere; iar cea sensibilă, simțurile.

11. Dumnezeu se lasă împărtăşit numai; zidirea însă şi primeşte prin împărtăşire şi dă mai departe. Primeşte prin împărtăşire existența şi feririrea; dar dă mai departe numai fericirea, însă altfel ființa trupească şi altfel cea netrupească.

12. Ființa netrupească transmite fericirea vorbind, lucrând şi fiind contemplată; cea trupească numai prin faptul că e contemplată.

13. Ca să existe ființa rațională şi mintală veşnic, sau să nu existe, atârnă de voia Celui ce a zidit toate bune; dar ca să fie bune acestea sau rele, după libera alegere, atârnă de voia făpturilor.

14. Răul nu se contemplă ca stând în legătură cu ființa făpturilor, ci în legătură cu mişcarea lor greşită şi nerațională.

15. Sufletul se mişcă cum se cuvine când facultatea lui poftitoare s-a pătruns de înfrânare, iuțimea stăruie în dragoste, întorcându-se de la ură, iar rațiunea se îndreaptă spre Dumnezeu, prin rugăciune şi contemplație duhovnicească.

16. încă nu are dragoste desăvârşită, nici conştiința adâncă a Providenței dumnezeieşti cel ce în vreme de încercare nu

suferă cu îndelungă răbdare întâmplările supărătoare, ci se depărtează de la dragostea fraţilor duhovniceşti.

17. Scopul Providenţei dunnezeieşti este să unească pe cei pe care i-a dezbinat răutatea în tot felul, prin dreaptă credinţă şi dragoste duhovnicească. Căci pentru aceasta a pătimit Mântuitorul, ca pe copiii lui Dumnezeu cei [247] împrăştiaţi să-i adune spre a fi una. Prin urmare cel ce nu rabdă lucrurile supărătoare nu suferă pe cele întristătoare şi nu le îndură pe cele dureroase umblă în afară de dragostea dumnezeiască şi de scopul Providenţei.

18. Dacă «dragostea îndelung rabdă şi se [248] milostiveşte» cel ce se descurajează de întâmplările supărătoare şi de aceea se poartă cu răutate faţă de cei ce l-au supărat şi se întoarce de la dragostea faţă de ei, cum nu va cădea de la scopul Providenţei dumnezeieşti?

19. Ia aminte la tine, de nu cumva răutatea care te desparte de fratele tău nu se află în fratele, ci în tine. Şi grăbeşte de te împacă cu el, ca să nu cazi din porunca dragostei.

20. Să nu dispreţuieşti porunca dragostei, fiindcă printr-însa vei fi fiul lui Dumnezeu. Dar călcând-o, te vei afla fiul gheenei.

21. Cele ce desfac dragostea dintre oameni sunt acestea: a pizmui sau a fi pizmuit; a păgubi sau a fi păgubit, a nu cinsti sau a nu fi cinstit; gândurile bănuitoare. Deci ia seama, nu cumva ai făcut sau ai pătimit vreuna din acestea şi de aceea eşti despărţii de dragostea prietenului?

22. Ţi-a venit vreo ispită de la fratele şi supărarea te-a dus la ură? Nu te lăsa biruit de ură, ci învinge ura în dragoste. Şi vei invinge în chipul acesta: rugându-te pentru el cu adevărat lui Dumnezeu, primind apărarea lui, sau chiar iscodindu-i tu apărarea şi socotindu-te pe tine cauză a ispitei şi fiind cu îndelungă răbdare până va trece norul.

[247] Ioan 11, 52.
[248] I Corinteni 13, 4.

23. îndelung răbdător este cel ce aşteaptă sfârşitul ispitei şi lauda stăruinţei.

24. «Bărbatul îndelung răbdător este cu mare înţelepciune»,[249] fiindcă toate cele ce-i vin asupra le aduce în legătură cu sfârşitul; şi aşteptându-l pe acesta, rabdă întâmplările supărătoare; iar «sfârşitul este viaţa veşnică»,[250] după dumnezeiescul Apostol. «Iar viaţa veşnică aceasta este, ca să te cunoască pe Tine Unul adevăratul Dumnezeu şi pe Cel ce L-ai trimis, Iisus Hristos».[251]

25. Nu lepăda cu uşurinţă dragostea duhovnicească, fiindcă altă cale a mântuirii nu le-a rămas oamenilor.

26. Pe fratele ce-l socoteai ieri duhovnicesc şi virtuos (36), nu-l socoti azi rău şi viclean, pentru ura care s-a ivit în tine din ispita celui rău, ci prin dragostea îndelung răbdătoare gândeşte-te la lucrurile bune de ieri şi alungă ura de astăzi din suflet.

27. Pe fratele ce-l lăudai ieri ca bun şi-l vesteai ca virtuos, nu-l bârfi astăzi ca rău şi viclean, făcând din defăimarea fratelui motiv de apărare a urii viclene din tine, în urma mutării tale de la dragoste la ură. Ci stăruie în aceleaşi laude chiar dacă eşti încă stăpânit de supărare şi uşor te vei întoarce la dragostea mântuitoare.

28. Lauda obişnuită pe care o aduci fratelui (37) să nu o

[249] Proverbe 14, 29.
[250] Romani 6, 21
[251] Ioan 17, 3.

pătezi, în întâlnirea cu ceilalţi fraţi, din pricina supărării ascunse pe care o ai împotriva lui, amestecând pe neobservate defăimarea în cuvintele tale, ci foloseşte în întâlniri lauda curată şi roagă-te sincer pentru el ca pentru tine. În chipul acesta te vei izbăvi repede de ura pierzătoare.

29. Să nu zici: nu urăsc pe fratele meu, în vreme ce te scârbeşti de pomenirea lui. Ci ascultă pe Moise, care zice: «S ă nu urăşti pe fratele tău în cugetul tău; cu mustrare vei mustra pe fratele tău şi nu vei lua pentru el păcat».[252]

30. Dacă vreun frate, ispitit fiind, stăruie în a te vorbi de rău, nu te lăsa scos din starea dragostei, răbdând câtă vreme acelaşi diavol rău caută să-ţi tulbure cugetul. Şi nu vei fi scos din ea, dacă, ocărât fiind, vei binecuvânta şi pândit cu gânduri rele, te vei purta cu bunăvoinţă. Căci aceasta este calea înţelepciunii după Hristos. Şi cel ce nu merge pe ea nu va locui împreună cu El.

31. Nu-i socoti binevoitori pe cei ce-ţi aduc vorbe care produc în tine supărare şi ură împotriva fratelui (38), chiar dacă s-ar părea că spun adevărul. Ci întoarce-te de la unii ca aceştia, ca de la nişte şerpi care omoară, ca lor să le retezi vorbirea de rău, iar sufletul tău să-l izbăveşti de răutate.

32. Nu înţepa cu vorbe acoperite pe fratele tău, ca nu cumva primind şi tu cele asemenea de la el, să alungi de la amândoi starea dragostei. Ci mergi şi mustră-l pe el cu îndrăznire iubitoare, ca împrăştiind pricinile supărării să te izbăveşti şi pe tine şi pe el de tulburare şi de supărare.

Leviticul 19, 17.

33. Cercetează-ţi conştiinţa cu de-amănuntul, ca să vezi nu cumva din pricina ta nu e împăcat fratele tău? Şi nu o nesocoti, căci ea cunoaşte cele ascunse ale tale şi te va pârî în vremea ieşirii, iar în vremea rugăciunii ţi se va face piedică.

34. Nu aminti în vreme de pace cele spuse de fratele tău în vreme de supărare, fie că au fost spuse acele lucruri supărătoare în faţa ta, fie că au fost spuse către altul, iar tu le-ai auzit după aceea. Aceasta pentru ca nu cumva, stăruind în ţinerea de minte a răului, să te întorci la ura pierzătoare a fratelui.

35. Sufletul raţional care nutreşte ură faţă de om, nu poate avea pace cu Dumnezeu, dătătorul poruncilor. «Căci de nu veţi ierta, zice, oamenilor greşelile lor, nici Tatăl vostru cel ceresc nu va ierta greşelile voastre». Iar dacă acela nu vrea să se împace, păzeşte-te măcar pe tine de ură, rugându-te pentru el sincer şi negrăindu-l de rău faţă de cineva.

36. Pacea negrăită a Sfinţilor îngeri se susţine prin aceste două dispoziţii: prin dragostea faţă de Dumnezeu şi prin dragostea întreolaltă. Asemenea stă lucrul şi cu toţi sfinţii din veac. Deci prea frumos s-a spus de către Mântuitorul nostru: «în aceste două porunci atână toată

254

Legea şi Proorocii».

37. Nu umbla să-ţi placi ţie, şi nu vei urî pe fratele tău; şi nu fii iubitor de trupul tău, şi vei fi iubitor de Dumnezeu.

Matei 6, 14.
Matei 22, 40.

38. De ţi-ai ales să vieţuieşti cu cei duhovniceşti, leapădă la porţi voile tale. Căci nu vei putea în alt chip să trăieşti în pace nici cu Dumnezeu, nici cu cei împreună vieţuitori.

39. Cel ce a putut dobândi dragostea desăvârşită şi şi-a întocmit toată viaţa potrivit cu aceasta, acela zice «Doamne Iisuse... » în Duhul Sfânt. Iar cel dimpotrivă cele dimpotrivă le face.

40. Dragostea faţă de Dumnezeu doreşte pururea să întraripeze mintea spre vorbirea dumnezeiască; iar cea către aproapele o face să cugete totdeauna cele bune despre el.

41. Cel ce iubeşte încă slava deşartă, sau e legat de vreunul din lucrurile materiale, se supără pe oameni pentru cele vremelnice sau ţine minte răul, sau are ură faţă de ei, sau slujeşte gândurilor urâte. Dar pentru sufletul iubitor de Dumnezeu toate acestea sunt străine.

42. Când nu zici şi nu faci cu gândul nici un lucru rău, şi când nu ţii minte răul de la cel ce te-a păgubit sau te-a bârfit, şi când în vremea rugăciunii ai mintea pururea nematerială şi fără formă, să ştii că ai ajuns la măsura nepătimirii şi a dragostei desăvârşite.

43. Nu mică luptă se cere pentru a te izbăvi de slava deşartă; şi se izbăveşte cineva de aceasta prin lucrarea ascunsă a virtuţilor şi prin rugăciunea deasă. Iar semnul izbăvirii stă în a nu mai ţine minte răul de la cel ce te-a defăimat sau te defăimează.

44. De vrei să fii drept, dă fiecărei părţi din tine, adică sufletului şi trupului, cele de care sunt vrednice. Părţii raţionale a sufletului dă-i citiri, vederi duhovniceşti şi rugăciune; iuţimii dă-i dragoste duhovnicească ce se opune urii; părţii poftitoare dă-i cumpătare şi înfrânare; iar trupului hrană şi îmbrăcăminte, atâta cât sunt de trebuinţă.

45. Mintea lucrează după fire (39), când şi-a supus patimile şi contemplă raţiunile lucrurilor, aducându-le în legătură cu Dumnezeu.

46. Precum se raportează sănătatea şi boala la trupul animalului şi lumina şi întunericul la ochi, tot aşa se raportează virtutea şi păcatul la suflet şi cunoştinţa şi neştiinţa la minte.

47. În aceste trei stă filosofia creştinului: în poruncă, în dogme şi în credinţă. Poruncile despart mintea de patimi; dogmele o aduc la cunoştinţa făpturilor; iar credinţa la contemplarea Sfintei Treimi.

48. Unii dintre cei ce se nevoiesc resping numai gândurile pătimaşe; alţii însă taie şi patimile înseşi. Gândurile pătimaşe se resping fie prin psalmodiere, fie prin rugăciune, fie prin înălţarea minţii spre cer, sau prin altă oarecare desfacere de lucruri şi de loc. Iar patimile le fac, nesocotind acele lucruri faţă de care le nutresc.

49. Lucrurile spre care putem nutri vreo patimă sunt de pildă acestea: femeia, banii, darurile şi cele asemenea. Femeia o poate nesocoti cineva, când, după retragerea din lume, îşi veştejeşte şi trupul cum trebuie, prin înfrânare. Banii, când îşi convinge cugetul ca în toate să se mulţumească cu ceea ce are. Iar slava, când iubeşte lucrarea ascunsă a virtuţilor, arătată numai lui Dumnezeu. În privinţa celorlalte trebuie făcut la fel. Cel ce nesocoteşte acestea nu va ajunge niciodată la ura împotriva cuiva.

50. Cel ce s-a lepădat de lucruri, de pildă de femeie şi de bani şi de celelalte, a făcut pe omul din afară monah; dar încă nu şi pe cel dinlăuntru. Iar cel ce s-a lepădat şi de înţelesurile (chipurile) pătimaşe ale acestora l-a făcut şi pe omul dinlăuntru, care este mintea. Pe omul din afară îl poate face cineva uşor monah, numai să vrea. Dar nu mică e lupta care se cere pentru a face pe omul dinlăuntru monah.

51. Cine oare s-a izbăvit în acest neam cu totul de înţelesurile pătimaşe şi s-a învrednicit de rugăciunea curată şi nematerială, ceea ce este semnul monahului dinlăuntru?

52. Multe patimi sunt ascunse în sufletele noastre; ele ies la iveală de abia atunci când se arată lucrurile.

53. Cineva poate să nu fie tulburat de patimi, când lipsesc lucrurile, bucurându-se de-o parțială nepătimire; când însă se arată lucrurile, îndată răpesc patimile mintea.

54. Nu socoti că ai ajuns la nepătimirea desăvârşită, câtă vreme lipseşte lucrul. Când se arată însă şi te lasă nemişcat atât lucrul cât şi amintirea lui de după aceea, să ştii că ai intrat în hotarele ei. Totuşi nici atunci să nu dispreţuieşti grija, deoarece numai virtutea prelungită omoară patimile, pe când cea neglijată le scormoneşte iarăşi.

55. Cel ce iubeşte pe Hristos (41), desigur că-L şi imită, după putere. Astfel Hristos n-a încetat să facă bine oamenilor; iar răsplătit cu nerecunoştinţă şi cu hulă se purta cu îndelungă răbdare; în sfârşit, bătut şi omorât de ei, răbda neînvinuind pe nimeni. Aceste trei sunt faptele dragostei faţă de aproapele, fără de care cel ce zice că iubeşte pe Hristos sau că va dobândi împărăţia Lui, se amăgeşte pe sine: «Căci nu cel ce-mi zice Mie Doamne, Doamne, va intra întru împărăţia cerurilor, ci cel ce face

[255]

voia Tatălui Meu». Şi iarăşi: «Cel ce mă iubeşte pe Mine păzeşte poruncile Mele»... şi celelalte.[256]

56. Tot scopul poruncilor Mântuitorului este să slobozească mintea de necumpătare şi de ură şi să o ducă la dragostea Lui şi a aproapelui, din care se naşte în mod efectiv lumina sfintei cunoştinţe.

57. Dacă te-ai învrednicit de puţină cunoştinţă de la Dumnezeu, nu nesocoti dragostea şi înfrânarea. Căci acestea curăţind (42) partea pasională (pătimitoare) a

[257]

sufletului, îţi gătesc necontenit calea spre cunoştinţă.

58. Calea spre cunoştinţă este (43) nepătimirea şi smerenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul.

59. Deoarece «cunoş tinţa îngâmfă, iar iubirea

[258]

zideşte», împreună dragostea cu cunoştinţa şi vei fi fără trufie şi ziditor duhovnicesc, zidindu-te atât pe tine, cât şi pe toţi cei ce se apropie de tine.

^ Ioan 14, 11.

[257] Din acest cap. şi cel anterior se vede că dragostea şi cunoştinţa se nasc şi se sporesc una pe alta, după Sf. Maxim.

[258] I Corinteni 8, 1.

60. Dragostea zideşte prin aceea că nu pizmuieşte şi nu supără pe cei ce ne pizmuiesc; dar nici nu se făleşte cu lucrul pizmuit şi nu se socoteşte pe sine că a ajuns la ţintă. Iar în privinţa lucrurilor pe care nu le ştie îşi mărturiseşte fără să roşească neştiinţa. Astfel face mintea fără trufie (44) şi o pregăteşte să sporească necontenit în cunoştinţă.

61. De obicei cunoştinţa e însoţită de închipuirea de sine şi de pizmă, mai ales la început. Închipuirea de sine vine numai dinlăuntru; iar pizma şi dinlăuntru şi din afară. Dinlăuntru, ca să se îndrepte împotriva celor ce au cunoştinţă; iar din afară, de la cei ce de asemenea au cunoştinţă. Dar dragostea le împrăştie pe toate trei: închipuirea de sine, întrucât nu se îngâmfă; pizma dinlăuntru, întrucât nu pizmuieşte; iar cea din afară, întrucât îndelung rabdă şi se milostiveşte. E de trebuinţă deci ca cel ce are cunoştinţa să dobândească şi dragostea, ca să-şi păzească mintea întru toate nerănită.

62. Cel ce s-a învrednicit de darul (harisma) cunoştinţei şi e stăpânit de supărare, sau de ţinerea minte a răului, sau de ură, este asemenea celui ce înghimpă ochii cu spini şi mărăcini. De aceea cunoştinţa are numaidecât lipsă de dragoste.

63. Ia aminte să nu-ţi închini toată preocuparea ta trupului, ci hotărăşte-i lui nevoinţă, după putere. Şi toată mintea ta întoarce-o spre cele dinlăuntru. Căci «nevoinţa trupească la puţine foloseşte, iar evlavia spre toate este de folos»... şi cele următoare.

[259] I Timotei 4, 8.

64. Cel ce petrece neîncetat întru cele dinlăuntru este cumpătat, rabdă îndelung, se milostiveşte şi cugetă smerit. Dar nu numai atâta, ci şi contemplă, teologhiseşte[260] şi se roagă. Aceasta este ceea ce spune Apostolul: «În duh să umblaţi» ş i cele următoare.[261]

65. Cel ce nu ştie să umble pe calea duhovnicească nu e cu grijă la gândurile pătimaşe, ci toată preocuparea lui se mişcă numai în jurul trupului. Iar urmarea e că sau petrece în lăcomia pântecelui, în neînfrânare, în supărare, în mânie şi în pomenirea

[260] Contemplă raţiunile din tire şi cunoaşte tainic pe Dumnezeu în mod nemijlocit

[261] Galateni 5, 16.

răului şi prin aceasta i se întunecă mintea, sau se dă la o nevoinţă fără măsură şi-şi tulbură înţelegerea.

66. Scriptura nu înlătură nimic din cele date nouă de Dumnezeu spre folosire, dar pedepseşte lipsa de măsură şi îndreaptă lipsa de judecată. De pildă nu opreşte pe om să mănânce, să facă copii, să aibă avere şi să o chivernisească drept. Dar îl opreşte de la lăcomia pântecelui, de la desfrânare şi celelalte. Nu-l opreşte nici să cugete la acestea (căci pentru aceasta s-au făcut), dar îl opreşte să cugete pătimaş.

67. Unele dintre cele săvârşite de noi după voia lui Dumnezeu se săvârşesc potrivit poruncii: altele nu din poruncă, ci, cum ar zice cineva, ca o jertfă de bunăvoie, De pildă, potrivit poruncii este a iubi pe Dumnezeu şi pe aproapele, a iubi pe duşmani, a nu desfrâna, a nu ucide şi celelalte, pe care călcându-le vom fi osândiţi. Iar nu din poruncă este traiul în feciorie, necăsătoria, sărăcia, retragerea din lume şi celelalte.[262] Acestea au înţelesul de daruri, că de nu vom putea să împlinim din slăbiciune vreunele dintre porunci, să câştigăm prin daruri îndurarea Bunului nostru Stăpân.

68. Cel ce şi-a ales viaţa în necăsătorie sau în feciorie, e dator «să aibă mijlocul încins şi făclia aprinsă»;[263] mijlocul prin înfrânare, iar făclia prin rugăciune, contemplaţie şi dragoste duhovnicească.

69. Unii dintre fraţi se socotesc că sunt afară de darurile (harismele) Duhului Sfânt. Lenevia în lucrarea poruncilor îi face să nu ştie că cel ce are credinţa în Hristos nesmintită are în sine deodată toate darurile dumnezeieşti. Căci aflându-ne, din pricina lenii, departe de dragostea lucrătoare faţă de El, care ne arată comorile dumnezeieşti ascunse în noi, ne socotim, pe drept cuvânt, afară de darurile dumnezeieşti.

70. Dacă «Hristos locuieşte în inimile noastre prin credinţă», după dumnezeiescul Apostol, pe de altă parte «toate comorile înţelepciunii şi ale cunoştinţei sunt ascunse în El»[264] atunci toate comorile înţelepciunii şi ale cunoştinţei sunt ascunse în inimile noastre. Şi se vor face cunoscute inimii pe măsura curăţirii fiecăruia prin
• 265
porunci.

71. Aceasta este comoara ascunsă în ţarina inimii tale, pe care nu ai aflat-o încă din pricina nelucrării. Căci de ai fi aflat-o, ai fi vândut toate şi ai fi cumpărat ţarina aceasta. Dar

Sfaturile evanghelice.
[263] Lc. 12, 35. 26 5
Coloseni 2, 3.
[265] De la cap. 69 la cap. 78 se expune tema Sf. Marcu Ascetul din "Despre botez", Filocalia, vol I.

acum, fiindcă ai părăsit ţarina, te îngrijeşti de cele din jurul ţarinei, în care nu se află nimic altceva decât spini şi pălămidă (45).

72. De aceea zice Mântuitorul: «Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu».[266] Deci îl vor vedea pe El şi comorile din El atunci când se vor curăţi pe ei înşişi prin dragoste şi înfrânare; şi cu atât mai mult, cu cât vor spori curăţirea.

73. De aceea iarăşi zice: «Vindeţi averile voastre şi daţi-le milostenie şi iată toate vor fi vouă curate».[267] Adică nu vă mai îndeletniciţi cu lucrurile din jurul trupului, ci străduiţi-vă de vă curăţiţi mintea de ură şi neputinţă, prin inimă înţelegând Domnul mintea. Căci acestea întinând mintea,[268] nu o lasă să vadă pe Hristos, care locuieşte în ea, prin harul Sf. Botez.

74. «Căi» numeşte Scriptura virtuţile. Iar mai mare decât toate virtuţile este dragostea. De aceea a zis Apostolul: «Vă arăt vouă încă o cale mai presus de orice altă cale»[269], ca una ce-i înduplecă să dispreţuiască lucrurile materiale şi să nu pună nimic din cele vremelnice mai presus de cele veşnice.

75. Dragostea de Dumnezeu se împotriveşte poftei (46), căci înduplecă mintea să se înfrâneze de la plăceri.

Iar cea către aproapele se împotriveşte mâniei; căci o face să dispreţuiască slava şi avuţia. Aceştia sunt cei doi dinari, pe care

2f" Luca l2, 33; 11, 41.
[268] Adeseori Sf. Părinţi folosesc alternativ termenii "minte" şi "inimă" şi chiar "duh". Inima ar fi, după ei, un fel de centru al minţii, mintea fiind centrul omului. Vezi şi Diadoh al Foticeii, Filocalia vol I.
[269] I Corinteni l2, 31

Mântuitorul i-a dat îngrijitorului casei de oaspeți, ca să îngrijească de tine. Deci să nu te arăți nerecunoscător, însoțindu-te cu tâlhari, ca nu cumva să fii rănit iarăşi şi de astădată să nu te afli numai pe jumătate mort, ci mort de-a-binelea.

76. Curățeşte-ți mintea de mânie, de amintirea răului şi de gândurile urâte. Şi atunci vei putea cunoaşte sălăşluirea lui Hristos.

77. Cine te-a luminat pe tine în credința Sfintei, celei de o ființă şi închinatei Treimi? (47). Sau cine ți-a făcut cunoscută iconomia întrapării Unuia din Sf. Treime? Cine te-a învățat rațiunile privitoare la ființele netrupeşti, sau cele privitoare la facerea şi sfârşitul lumii văzute, sau cele privitoare la învierea din morți şi viața veşnică, sau la slava împărăției cerurilor şi la înfricoşata judecată? Nu harul lui Hristos, care sălăşluieşte în tine şi care este arvuna Duhului Sfânt? Ce este mai mare decât acest har? Sau ce e mai bun ca această înțelepciune şi cunoştință? Sau ce este mai mult ca făgăduințele? Drept aceea, de suntem nelucrători zăbavnici şi fără grijă şi nu ne curățim de patimile ce ne împiedică şi ne orbesc
mintea noastră, ca să putem vedea rațiunile privitoare la acestea mai luminos ca soarele, ne învinovățim pe noi înşine, dar nu tăgăduim locuirea harului în noi.

78. Dumnezeu, care ți-a făgăduit ție bunurile veşnice şi a dat în inima ta arvuna Duhului, ți-a poruncit să ai grijă de viața ta, ca omul dinlăuntru, izbăvindu-se de patimi, să înceapă de aici înainte a se bucura de bunuri.

79. Dacă te-ai învrednicit de vederile (contemplațiile) dumnezeieşti şi înalte, cultivă cu mare grijă dragostea şi înfrânarea, ca păzindu-ți partea pătimitoare (pasională) netulburată, să ai neîntunecată lumina sufletului.

80. Înfrânează iuțimea sufletului cu dragostea: vestejeşte partea poftitoare a lui cu înfrânarea; înaripează partea rațională a lui cu rugăciunea. Şi lumina minții nu se va întuneca niciodată.

81. Cele ce risipesc dragostea sunt acestea: necinstirea, păgubirea, defăimarea, fie că sunt îndreptate împotriva credinței, fie împotriva vieții; apoi bătăile, rănirile şi cele următoare. Şi acestea fie că se întâmplă cuiva personal, fie vreunuia dintre rudeniile sau prietenii lui. Prin urmare cel ce

stinge dragostea prin vreuna din acestea încă n-a cunoscut care este scopul poruncilor lui Hristos.

82. Sileşte-te pe cât poţi să iubeşti pe tot omul. Iar dacă nu poţi încă, cel puţin să nu urăşti pe nimeni. Dar nu vei putea face nici aceasta, dacă nu vei dispreţui lucrurile lumii.

83. Te-a blestemat cineva? Să nu-l urăşti pe el, ci blestemul şi pe dracul care a pus la cale blestemul. Căci dacă urăşti pe cel ce te-a blestema, ai urât un om şi ai călcat porunca. Şi ceea ce a făcut acela cu cuvântul, tu faci cu fapta. Iar de păzeşti porunca, arată semnele dragostei; şi de poţi face ceva, ajută-l, ca să-l izbăveşti de rău.

84. Hristos nu vrea ca tu să porţi vreunui om ură sau supărare, sau mânie, sau să ţii minte răul, în nici un chip şi pentru nici un lucru vremelnic. Aceasta o strigă cele patru Evanghelii.

85. Mulţi suntem cei ce vorbim, dar puţini cei ce facem. Dar nimenea nu trebuie să strice cuvântul lui Dumnezeu pentru negrija proprie, ci să-şi mărturisească neputinţa sa, nu să ascundă adevărul lui Dumnezeu. Aceasta pentru ca nu cumva să ne facem vinovaţi pe lângă călcarea poruncilor, şi de răstălmăcirea cuvântului lui Dumnezeu.

86. Iubirea şi înfrânarea slobozesc sufletul de patimi; citirea şi contemplarea izbăvesc mintea de neştiinţă; iar starea de rugăciune o înfăţişează lui Dumnezeu însuşi.

87. Când ne văd dracii că dispreţuim lucrurile lumii (48), ca să nu mai urâm pentru ele pe oameni şi să cădem din dragoste, stârnesc împotriva noastră defăimări, ca nerăbdând supărarea să urâm pe cei ce ne defaimă.

88. Nu este durere mai grea a sufletului decât defăimarea, fie că-ţi defaimă cineva credinţa, fie că viaţa (49). Şi nimenea nu poate să o dispreţuiască, decât numai cel ce caută la Dumnezeu, ca Suzana, singurul care poate să ne izbăvească din nevoi, ca şi pe aceea, şi să le descopere oamenilor adevărul, ca şi în cazul acela, şi să mângâie sufletul cu nădejdea.

89. Cu cât te rogi mai mult din suflet pentru cel ce te defaimă, cu atât Dumnezeu le arată adevărul celor ce se smintesc.

90. Singur Dumnezeu e bun prin fire; iar bun prin hotărârea voinței e numai cel ce imită pe Dumnezeu. Scopul acestuia este să unească pe cei răi cu Cel bun prin fire, ca să se facă buni. De aceea, când e batjocorit, binecuvântează; când e prigonit, rabdă; când e blestemat, mângâie; iar când e ucis se roagă cu prisosință.[270] Toate le face ca să nu cadă de la scopul iubirii.

91. Poruncile Domnului ne învață să folosim cu bună judecată lucrurile de mijloc.[271] Căci întrebuințarea cu bună judecată a celor de mijloc curățește starea sufletului. Iar starea curată naşte puterea de discernământ (dreapta socoteală). Puterea de discernământ, la rândul ei, naşte nepătimirea, din care se naşte dragostea desăvârşită.

92. Încă nu a ajuns la nepătimire acela care, pentru vreo încercare întâmplătoare, nu e în stare să treacă cu vederea scăderea prietenului, fie ea numai părută. Căci numai fiindcă s-au tulburat patimile care zăceau în suflet (50), i s-a orbit înțelegerea şi nu o lasă să pătrundă la razele adevărului, nici să deosebească binele de rău. Deci unul ca acesta nu a dobândit nici dragostea desăvârşită, care aruncă afară frica judecății.

93. «Pe prietenul credincios nu-l poți schimba cu nimic»[272]. Căci el socoteşte nenorocirile prietenilor ca ale sale proprii şi rabdă împreună cu el până la moarte, rău pătimind.

94. Mulți sunt prietenii, dar la vreme bună. În vremea încercărilor însă, abia de vei afla vreunul.

95. Să iubim pe tot omul din suflet, dar să ne punem nădejdea numai în Dumrtezeu şi Lui să-I slujim din toată puterea. Câtă vreme ne susține El, umblă în jurul nostru toți

[270] I Corinteni 4, 12.
[271] Poate e vorba de "lucrurile care servesc de mijloace" ToTț paroiț ppdypaoi.
[272] Ecclesiastul 4, 15.

prietenii şi duşmanii n-au nici o putere împotriva noastră. Când însă ne părăseşte El, ne ocolesc prietenii şi duşnanii capătă putere împotriva noastră.

96. Patru sunt felurile generale ale părăsirii: Una din iconomie, cum este la Domnul, ca prin păruta părăsire cei

părăsiţi să se mântuiască. Alta spre dovedire, cum este la Iov şi Iosif, ca să se arate unul stâlp al bărbăţiei, altul al neprihănirii. A treia spre povăţuire duhovnicească, cum este la Apostolul, ca, smerindu-se în cugetare, să păstreze covârşirea harului. In sfârşit a patra este lepădarea, ca la iudei, ca pedepsiţi fiind, să fie încovoiaţi spre pocăinţă. Dar toate felurile sunt mântuitoare şi pline de bunătatea şi de iubirea de oameni a lui Dumnezeu.[273]

97. Numai cei ce păzesc întocmai poruncile şi cunosc adevărat judecăţile dumnezeieşti nu părăsesc pe prietenii încercaţi prin îngăduinţa lui Dumnezeu. Dar cei ce dispreţuiesc poruncile şi nu cunosc judecăţile dumnezeieşti, când îi merge prietenului bine, se bucură împreună cu el, iar când e încercat şi pătimeşte, îl părăsesc. Ba uneori se dau chiar cu duşmanii.

98. Prietenii lui Hristos iubesc din inimă pe toţi. Dar nu sunt iubiţi de toţi. Iar prietenii lumii nici nu iubesc pe toţi nici nu sunt iubiţi de toţi. Prietenii lui Hristos păstrează dragostea neîntreruptă până la sfârşit; ai lumii, până ce se ciocnesc întreolaltă din pricina lucrurilor lumii.

[273] Vezi Diadoh în Vol. I al Filocaliei româneşti, care cunoaşte numai două părăsiri.

99. «Prietenul credincios este acoperământ puternic»[274]. Când îi merge prietenului bine, îi este sfătuitor bun şi ajutător din suflet; iar în vremea pătimirii îi este sprijinitorul cel mai sincer şi apărătorul cel mai duios.

100. Mulţi au spus multe despre dragoste. Dar numai căutând-o între ucenicii lui Hristos o vei afla. Căci numai ei au avut Dragostea adevărată, ca învăţător al dragostei. Ei ziceau despre ea: «De aş avea proorocie şi de-aş cunoaşte toate tainele şi toată cunoştinţa, iară dragoste nu am, nimic nu-mi foloseşte»[275]. Cel ce a dobândit prin urmare dragostea, a dobândit pe Dumnezeu însuşi, întrucât «Dumnezeu iubire este».[276] A Lui e slava în veci. Amin.

Sfârşitul sutei a patra a capetelor despre dragoste Scoliile unui necunoscut[277]

1. Noi nu putem învăţa şi nu ne lăsăm învăţaţi nici prin cuvinte, nici prin fapte. Dar totuşi vrem să învăţăm prin cuvinte şi să ne facem altora doctori, când noi înşine suntem plini de răni. Gândeşte-te şi la aceea că: «Nu toate sunt uşor de înţeles celor ce vor să înţeleagă, chiar dacă se pare că da». Deci cine nu se va mira de cei ce făgăduiesc, cu toată seriozitatea, să înveţe acestea chiar şi pe muieruştile ce trăiesc în desfătări şi pe prunci.

[274] Ecclesiastul 6, 14
[275] I Corinteni 13, 2.
[276] I Ioan 4, 16.
[277] După scolia 49 ar putea presupune cineva că autorul e Dimitrie Cydone sau fratele său Prohor, adversarii Sf. Grigorie Palama în sec. XIV. Fiecare avea motiv să se plângă că îi este defăimată "viaţa şi credinţa", fiind declaraţi eretici de Biserică. Numai când aceia se numeau Kudwvnh", pe când acesta îşi zice Khdovnio". (Vezi despre Dim. Cydone le Giuseppe Cammelli: Demetrius Cydones, Correspondance, Paris 1930).

2. Când Apostolul zice: «Iar de iubeşte cineva pe Dumnezeu, acela cunoscut este de El»[278], vrea să spună că iubindu-l noi pe Domnul, suntem cunoscuţi de El. «Iar dacă suntem cunoscuţi, suntem şi învăţaţi», zice Grigorie cel Mare atât în virtute cât şi în teologie. Acesta cred că este şi înţelesul sentinţei: «Iubirea e născută de nepătimire; iar iubirea naşte lumina cunoştinţei».

3. Pe cine nu impresionează această sentinţă? Socotesc că mai ales pe cei ce mor pentru Mamona, adică pentru domnul şi stăpânul lumii acesteia.

4. Dumnezeu vrea ca toţi oamenii să se mântuiască şi pentru toţi a murit, ca toţi să se mântuiască. Deci cel ce iubeşte pe Dumnezeu păzeşte ceea ce vrea Dumnezeu. Iar păzind aceasta, cum nu va iubi pe tot omul şi nu va vrea ca toţi să se mântuiască, o dată ce Dumnezeu o vrea aceasta?

5. Prin cunoştinţa lui Dumnezeu înţelege credinţa, iar prin dragoste păzirea poruncilor, pe care le numeşte şi voia lui Dumnezeu, dreptăţile şi lumina Lui, după cuvântul:

«Lumină sunt poruncile Tale»[279]. Sentinţa vorbeşte de cunoştinţa lucrătoare.

6. Cauza virtuţilor e Dumnezeu. Iar cunoaşterea efectivă a acestuia înseamnă prefacerea în duh prin deprindere a celui ce a cunoscut cu adevărat pe Dumnezeu.

[278] I Corinteni 8, 3.
[279] Isaia 26, 9.

7. Citeşte capitolul 76 al aceleiaşi sute şi vei afla acelaşi lucru, dar cu alte cuvinte.

8. Precum porunca iubirii s-a dat ca doctorie împotriva mâniei, înfrânarea s-a dat împotriva poftei. Citeşte cap. 79.

9. Iar noi care suntem robii tuturor trei, câtă ură nu nutrim întreolaltă, ajungând să nu ne mai săturăm de patimă. Citeşte cap. 64.

10. Spunând în cap. 77 că prin porunci Domnul ne face nepătimaşi; acum prin acest cap. arată cum: prin dragoste şi post, înfrânare şi rugăciune.

11. Gnosticul de asemenea e tras iarăşi în jos.

12. Dar noi cei înfundaţi în patimi, cum vom contempla? Sau nu ne vor scoate cele pe care le contemplăm de la cunoştinţa Sfintei Treimi?

13. Vezi treptele contemplaţiei?

14. Precum în credinţă nu e nici o raţiune a necredinţei, tot aşa în raţiunile după fire nu e nimic neraţional. Iar sâmburele poruncilor e o raţiune lucrătoare. Citeşte cap. 84 (suta II) şi vei afla destul.

15. Contemplaţia naturală a poruncilor, adică dragostea sinceră faţă de aproapele, eliberează pe cei ce o păzesc de iubirea trupească de sine şi de ură (tiranie). Iar cunoştinţa

lucrurilor izbăveşte pe cei ce se îndeletnicesc cu cunoştinţa (gnostici) de uitare şi de neştiinţă. Prin acestea toate se presupune că cele trei părţi ale sufletului, mişcându-se conform cu raţiunea şi cu firea, lucrează orice virtute: dar mişcându-se contrar raţiunii şi firii, lucrează toată răutatea. Adu-ţi aminte că izvoarele şi pricinile întregii răutăţi sunt acestea trei: neştiinţa, iubirea trupească de sine şi ura (tirania). Iar acestea le-a aşezat vicleanul în noi, folosindu-se de reaua întrebuinţare a puterilor din noi.

16. De acestea patimaşe curăţă (yilou'sin) înţelesurile lucrurilor poruncile, cum s-a arătat în cap. 4 al acestei sute
(a II-a).

17. Cele săvârşite fără un scop drept sunt cele făcute împotriva voii lui Dumnezeu, care vrea ceea ce e bun, bineplăcut şi desăvârşit, adică dispoziţie bună faţă de aproapele pentru Dumnezeu. Iar că lipsa dispoziţiei bune faţă de aproapele e potrivnică voii lui Dumnezeu arată Domnul în Evanghelie, când zice: «Intrucât le-aţi făcut, şi
[280]
întrucât nu le-aţi făcut», înşirând apoi felurile dragostei şi ale urii. Bagă de seamă că cei ce au lucrat împotriva scopului drept, adică împotriva poruncii lui Dumnezeu, lepădând iubirea de oameni, apar ca unii ce nu pot înfiripa nici o apărare şi nu pot dovedi un scop. Ei ştiu că cel ce face ceva în afară de scopul drept al lui Dumnezeu, chiar dacă ar aduce zeci de mii de argumente, nu va scăpa de gheenă.

18. Pofta e oprită de dragostea lui Dumnezeu. Iar dragostea aproapelui domoleşte mânia înfuriată.

19. Cei ce confundă chipurile materiale ca caracterele spirituale ale lui Dumnezeu simbolizate de acelea abuzează de înţelesurile caracterelor. Căci caracterele spirituale indicând ipostaza divină, aceia socotesc substanţa sau materia, în care sunt simbolizate caracterele,

Matei 25, 40 drept caractere. Dar abuzând în gând, în mod necesar abuzează şi cu fapta, arzând fără ruşine caracterele sfinte ca materie simplă şi mută.

20. Ia seama la deosebirea dintre supărare şi durere, precum şi la faptul că durerea e urmarea plăcerii, iar supărarea a slavei deşarte.

21. Cele trei capete următoare ne iau orice scuză, prin care voim să ne ţinem avuţiile.

22. Inţelepciune artistică numeşte nu pe cea câştigată prin învăţătură, ci pe cea prin care a făcut Dumnezeu toate.

23. Trei feluri de necurăţii întinează mintea. Dar mai e una: a se socoti pe sine mai înţeleaptă ca alţii.

24. Niciodată n-a lucrat sufletul meu potrivit cu firea. Ştie aceasta Cel ce cunoaşte toate. Şi niciodată n-a încetat de-a săvârşi păcate cu fapta.

25. Aşadar atunci nu putem arăta un scop, când nu facem ceva pentru Hristos, ci pentru altceva. Aceasta pentru că am lucrat nu după scopul lui Dumnezeu, ci după al nostru.

26. De înseteazǎ cineva după răpirea celor străine, ceea ce nu este voia lui Dumnezeu, cum va arăta că lucrează după scopul Lui, când scopul lui Dumnezeu este să facem milă şi să dăruim?

27. Cel ce slujeşte iubirii de trup e greoi la inimă, iubind şi căutând deşertăciunea şi minciuna, care este cugetul trupesc.

28. Cele spuse mai înainte sunt iubirea de plăcere, de slavă şi de argint. Dacă cineva se ţine strâns de ele, ca mine, nu văd cum se va putea învrednici de cunoştinţa lui Dumnezeu.

29. Deci sau ca robii, sau ca cei cu plată, sau ca nişte fii, adică sau ca cei ce se îndeletnicesc numai cu făptuirea (practicii), sau ca cei ce s-au învrednicit şi de cunoştinţă (gnosticii).

30. Gând simplu e cel fără patimă. Căci cel pătimaş depărtează de la Dumnezeu. Tot aşa nici cuoştinţa simplă nu depărtează de la cele omeneşti, ci cea care pătimeşte iubirea (e încărcată de pasiunea iubirii). Iar aceasta e prefacerea în duh prin deprindere.

31. Fiii se reţin de la patimi prin cunoştinţă şi iubire. Iar robii şi cei cu plată, sau cei ce se îndeletnicesc cu făptuirea (practicii), sau de frică, sau din nădejde.

32. Acestea încă îi opresc pe cei ce vor să scrie, arătând din sfârşit paguba.

33. Socotesc că la noi s-a gândit scriind acestea.

34. Cei ce socotesc că ştiu n-au înțeles câştigul ce-l pot avea din metoda aceasta. Căci de l-ar fi cunoscut, ar fi câştigat înaintând la cunoştință.

35. Zăbovind gândul simplu, se stârneşte patima, iar zăbovind cel pătimaş, se produce învoirea.

36. Ştii, Doamne, cum mă judec azi şi pentru care pricină; nu ne părăsi pe noi.

37. Nu poate face acestea cel ce crede rațiunilor sale şi socoteşte că a cuprins cele ce şi după ce-au fost cuprinse rămân fire necuprinse.

38. Supărarea şi ura sunt boli ale părții pătimitoare (pasionale) a sufletului.

39. Priveşte cum ne amăgim, făcând cele contrare şi socotind că viețuim după Hristos, ba ceea ce e mai grav închipuindu-ne că deja pătimim dragostea duhovnicească

40. Cineva suferă de patima lăcomiei, dar nu are prilejul de-a se lăcomi. Când are prilejul, îndată se dă pe față.

41. Priveşte când trebuie folosită îndelunga răbdare şi când răbdarea. Căci dacă amândouă se arată în încercările fără voie, dar precum acestea se împart în cuvinte şi în răni, aşa se împart împreună cu ele şi acelea pentru cei ce înțeleg.

42. Cunoştința cea bună şi lucrătoare se naşte prin înfrânare şi iubire.

43. Deci ce aiuresc unii oameni pătimaşi şi îngâmfați, fălindu-se că au cunoştința dumnezeiască? Poate din patimă şi fudulie?

44. Iar cel ce îşi închipuie că a înțeles şi ştie tot e vădit că nu are dragoste. Iar neavând, cum va înainta la cunoştință?

45. Având spinii şi mărăcinii răutății şi ai neştiinței, socotim că avem virtute şi cunoştință duhovnicească.

46. Aici a zugrăvit mai deplin dragostea şi cei doi dinari i-a tălmăcit ca dragostea de Dumnezeu şi de aproapele.

47. Cunoştința lui Hristos ne vine prin curățirea celor trei părți ale sufletului.

48. Cei ce se îngrijesc de lucrurile lumii cad cu necesitate din dragostea lui Hristos şi din pricina lor se u-plu de ură neîmpăcată față de semeni.

49. In amândouă privințele a fost defăimat Sf. monah Cedonie. Dar căutând spre Dumnezeul Suzanei, se întăreşte cu nădejdea dumnezeiască.

50. Cel ce slujeşte patimilor şi-a învârtoşat înțelegerea şi având puterea de discernământ oarbă, nu poate deosebi binele de rău.

Ale celui dintre sfinţi, Părintele nostru. Maxim Mărturisitorul Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia Fiului lui Dumnezeu[281]

Suta întâia

1. Dumnezeu este unul, fără de început, necuprins, având toată puterea de-a exista. El exclude pe «când» şi[282] «cum», întrucât e cu totul inaccesibil şi nu poate fi cuprins de nici una dintre făpturi, prin vreo descoperire fiinţială a Sa.

2. Dumnezeu nu este în şi pentru Sine însuşi (cât ne este cu putinţă să ştim) nici început[283] nici mijloc,[284] nici sfârşit, nici altceva din cele ce sunt cugetate în chip natural ca existând după El. Căci este nedeterminat, nemişcat şi infinit, ca Cel ce e infinit mai presus de toată fiinţa, puterea şi lucrarea (realizarea).

3. Toată fiinţa, purtându-şi în sine determinarea proprie, este izvorul (principiul, începutul) mişcării sale,

Migne. P. G. 90, 1083-1186: *Capita theologica et oeconomica*, şi în Filocalia greacă vol. I, ed. II, p. 232-256, unde în continuare ca suta 3-7, sunt cele 500 de capete P. G. 90, 1117-1392.

[282] Dumnezeu exclude din fiinţa Sa timpul şi orice modalitate determinată a existenţei, căci aceasta i-ar lua caracterul de absolută infinitate.

[283] Nu e principiu, sau izvor, din care să pornească ceva înlăuntrul său, ca să aibă o dezvoltare, cum la făpturi fiinţa e principiul, izvorul mişcării, iar aceasta e mijlocul ce duce la o realizare, ca sfârşit sau ţintă finală.

[284] Intervalul dintre punctul de plecare, sau dintre începutul şi punctul final, sau sfârşitul. 4b. Nedeterminat (indefinit, nerotunjit în sine) înseamnă lipsa unei baze de plecare; nemişcat lipsa unui interval între baza de plecare şi sfârşit, care să fie parcurs prin mişcare; iar infinit înseamnă lipsa unui sfârşit, a unei ţinte, care odată realizată, Dumnezeu să-şi fi terminat lucrarea.

ce se cugetă existând în ea în mod virtual. Toată mişcarea naturală spre realizarea unei lucrări presupune înainte de ea fiinţa; dar pe de altă parte, fiind cugetată ca fiinţa lucrării, ea deţine locul de mijloc, aflându-se în chip natural între amândouă, ca intermediară. Şi toată lucrarea (realizarea), definită după sensul ei natural, este sfârşitul mişcării fiinţiale[285], ce e cugetată ca aflându-se înainte de aceea.

4. Dumnezeu nu este fiinţă, în sens de fiinţă pur şi simplu, sau de fiinţă determinată în oarecare fel,[286] ca să fie şi principiu (început, izvor), nici putere, în sens de putere pur şi simplu, sau de putere în oarecare fel[287] determinată, ca să fie şi mijloc, nici lucrare (realizare), în sens de lucrare pur şi simplu, sau de lucrare în oarecare fel determinată, ca să fie şi sfârşit al mişcării fiinţiale, gândită ca existând mai înainte ca virtualitate. Ci este entitate de viaţă făcătoare şi suprafiinţială; şi temelie de putere făcătoare şi mai presus de toată puterea; şi aptitudine lucrătoare şi fără de

Aici Maxim corectează opinia lui Origen şi Evagrie că mişcarea nu aparţine naturii fiinţelor, ci a apărut în urma căderii în păcat. Vezi Hans Urs von Balthasar, Die "gnostischen" Centurien des Maximus Confessor, Fr. i Br, (Herder), 1941, p. 110.

[286] Adică în sensul fiinţei celei mai generale a întregii lumi create, sau în sensul fiinţei cutărui sau cutărui lucru.

[287] Interval între început şi sfârşit.

sfârşit;[288] scurt vorbind, e entitate făcătoare a toată fiinţa.[289]

5. Inceputul (principiul), mijlocul şi sfârşitul sunt însuşirile celor pe care le împarte timpul;[290] ba ar putea zice cineva, fără să greşească, că sunt ale celor privite la[291]

un loc în veac. Căci timpul, având mişcarea măsurată, se circumscrie prin număr; iar veacul, fiind cugetat în existenţa lui împreună cu categoria lui "când" (cu timpul),[292] implică intervalul, întrucât îşi are un început al existenţei. Iar dacă timpul şi veacul nu sunt fără de început, cu atât mai mult cele cuprinse în ele.

[288] In Dumnezeu nu se poate cugeta deosebit fiinţa, puterea (mişcarea) şi realizarea; de aceea la El fiinţa e totodată mişcare şi lucrare, ce nu se opreşte, ajungând la un sfârşit Dumnezeu e deodată şi etern început şi sfârşit, dpxrj rai TeAoţ, cum zice Evagrie (Urs von Balthasar, op. cit. 110); nu e întâi început (principiu), ca apoi să ajungă la sfârşit.
[289] Dar pe de altă parte Dumnezeu e Făcătorul fiinţei, al mişcării şi al realizărilor în lume, deci al începutului (şi începuturilor) şi al sfârşitului (respectiv sfârşiturilor) din ea. Dacă-i aşa, mişcarea din lume nu mai e produs al păcatului, cum, după Urs von Balthasar, ar spune Origen şi Evagrie.
[290] Fiecare făptură e împărţită sau deşirată de timp în început sau punct de plecare, în mijlocul sau intervalul dinamic dintre început şi sfârşit, şi în sfârşit, sau forma realizată.
[291] După Balthasar, op. cit. 112, deosebirea între timp şi veac o ia Maxim de la Grigorie de Nissa, dar le desparte mai consecvent ca acesta. Timpul e măsurat, deci mărginit şi de aceea circumscris de un număr precis. Aceasta împotriva neoplatonicilor, care făceau timpul infinit. Veacul (eonul) e fiinţa a tot ce e creat.
[292] Termenul distanţă sau interval (SidoTnmia), termenul central al lui Grigorie de Nissa, exprimând prin el "distanţa făptuirii de ea însăşi", drumul parcurs de la punctul ei de plecare (fiinţă) până la punctul de realizare, prin mişcare, e reluat de Sf. Maxim ca diavstasi" cf. Hans Urs von Balthasar, op. cit., 110.

6. Dumnezeu este cu adevărat şi pururea Unul şi singur după fire, cuprinzând în Sine, în tot chipul toată existenţa propriu zisă, ca Unul ce, propriu zis, e mai presus chiar şi decât existenţa. Iar dacă e aşa, Cel ce are existenţa propriu zisă nu are nici când şi nici unde nimic din al celor ce se spun că există. Prin urmare, nimic din ceea ce este după fiinţă deosebit nu poate fi cugetat împreună ca El din veci: nici veac, nici timp, nici ceva din cele ce se petrec în acestea. Căci nu se pot întruni

laolaltă niciodată ceea ce este propriu zis şi ceea ce nu există în mod propriu.

7. Nici un început, nici un mijloc şi nici un sfârşit nu exclud însuşirea de-a atârna, prin relaţie, de altceva, Dumnezeu însă, fiind de infinite ori infinit cu totul mai presus de orice relaţie, ca drept cuvânt nu e nici început, nici mijloc, nici sfârşit, şi peste tot nici altceva din acelea în care poate fi privit vreun predicat al relaţiei faţă de ceva.

8. Toate existenţele se numesc inteligibile, întrucât principiile cunoaşterii lor pot fi demonstrate. Dumnezeu, însă, e numit neînţelesul, pentru că e crezut numai că există, pe baza celor ce pot fi înţelese. De aceea, nimic din cele ce pot fi înţelese nu se compară cu El în nici un chip.

9. Cunoştinţele lucrurilor îşi au raţiunile proprii, împreunate în mod natural cu ele, spre demonstrarea lor. Prin acestea ele primesc în chip natural definiţia lor. Dumnezeu însă este crezut numai că există, pe baza raţiunilor din lucruri. Dar El dăruieşte celor evlavioşi o credinţă în existenţa Lui, mai întemeiată decât orice demonstraţie. Căci credinţa este o cunoştinţă adevărată, întemeiată pe principii ce nu pot fi demonstrate, ca una ce este temelia lucrurilor mai presus de minte şi de raţiune.

10. Începutul (principiul), mijlocul şi sfârşitul existenţelor este Dumnezeu ca Cel ce le face, dar nu celelalte, prin câte le numim. Este început, ca Făcător;[293] mijloc, ca Proniator, şi sfârşit ca Cel ce le circumscrie. Căci "din El, zice, şi prin El şi spre El sunt toate"[294].

11. Nu este suflet raţional mai cinstit după fiinţă decât alt suflet raţional. Căci Dumnezeu Cel bun, făcând tot sufletul după chipul Său, îl aduce la existenţă înzestrat cu capacitatea de-a se mişca prin sine. Dar fiecare prin hotărâre liberă îşi alege de bunăvoie cinstea, sau îşi agoniseşte prin fapte necinstea.

12. Dumnezeu este, precum s-a scris, "Soarele dreptății"[295], revărsând peste toți razele bunătății. Dar sufletul se comportă prin hotărârea liberă a voii lui sau ca ceara, prin iubirea față de Dumnezeu, sau ca lutul, prin iubirea de cele pământeşti. Precum deci lutul se usucă prin fire sub razele soarelui, iar ceara se înmoaie prin fire, la fel sufletul iubitor de pământ şi de lume, îndemnat fiind de Dumnezeu şi împotrivindu-se,[296] prin hotărîrea voii sale, se învârtoşează ca lutul şi se împinge pe sine spre pierzanie, asemenea lui Faraon; dar sufletul iubitor de Dumnezeu se înmoaie ca ceara şi primind

[293] Aici se arată pozitiv că punctul de plecare, mijlocul şi sfârşitul lucrurilor este Dumnezeu; de asemenea al tuturor celorlalte însuşiri pozitive, contemplate în lumea creată. Dar Dumnezeu nu suferă El însuşi, în Sine, aceste determinări, ci numai le face şi le susține pe seama făpturilor. Ele nu se reflectă asupra Lui, ca să fie şi în El un început, un sfârşit şi o dezvoltare. Ca Făcător, e principiu, ca Providențiator, care susține mişcarea spre țintă a făpturilor, e intervalul dintre punctul lor de plecare şi ținta spre care tind, iar ca graniță finală a dezvoltării lor, e sfârşit.

[294] Romani 11, 15.

[295] Maleahi 4, 2.

[296] dvTiTUTTouaoc = refuză să se modeleze după tiparul divin, ba se modelează în chip contrar.

formele şi întipăririle dumnezeieşti, se face lăcaşul lui Dumnezeu în

duh.

13. Cel ce şi-a luminat mintea cu înțelesurile dumnezeieşti şi şi-a obişnuit rațiunea să-L laude pe Făcător neîncetat prin cântări dumnezeieşti, iar simțirea şi-a sfințit-o prin imagini curate, acela adaugă la bunătatea naturală a "chipului" bunătatea voită a "asemănării" cu Dumnezeu.

14. Îşi păzeşte cineva sufletul fără pată pentru Dumnezeu, dacă se sileşte să-şi îndrepte cugetarea numai spre Dumnezeu şi spre însuşirile Lui, să-şi facă rațiunea tălmăcitoare dreaptă a virtuților şi să-şi deprindă simțurile să privească şi să-şi imagineze în chip evlavios lumea văzută şi cele din ea, vestind sufletului măreția rațiunilor din ele.

15. Dumnezeu, care ne-a slobozit pe noi din robia amară a dracilor ce ne asupreau, ne-a dăruit ca jug iubitor de oameni şi cinstitor de Dumnezeu smerită cugetare. Prin aceasta se îmblânzeşte toată puterea drăcească, se zideşte tot binele în cei ce au ales-o şi se păzeşte nevătămat.

16. Cel ce crede se teme; cel ce se teme se smereşte; cel ce se smereşte se îmblînzeşte, dobândind deprinderea de a-şi linişti mişcările cele potrivnice firii ale iuțimii şi poftei; cel blând păzeşte poruncile; iar cel ce păzeşte poruncile se curățeşte; cel ce s-a curățit, se luminează; iar cel ce s-a luminat se învredniceşte să se sălăşluiască în cămara tainelor cu Mirele-Cuvântul.

17. Precum plugarul, căutând un loc potrivit unde să răsădească niscai pomi sălbatici, dă peste o comoară neaşteptată, la fel cel ce se nevoieşte cu cuget smerit şi neprefăcut şi cu suflet curățit de hățişul celor pământeşti, asemenea preafericitului Iacob, întrebat fiind de tatăl despre modul în care a ajuns la cunoştință ("Cum ai aflat aceasta aşa de repede, fiule?"), răspunde zicând: "Fiindcă mi-a dat-o Domnul Dumnezeu înainte".[297] Căci atunci când Dumnezeu ne dă din înțelepciunea Sa vederile înțelepte fără osteneală nouă care nu ne-am aşteptat, să socotim că am aflat aşa deodată o comoară. Fiindcă nevoitorul (ascetul) încercat este şi el un plugar duhovnicesc, care transplantează contemplația îndreptată spre cele văzute de simțuri, ca pe un pom sălbatic, în pământul celor spirituale, unde află, ca pe o comoară, descoperirea prin har a înțelepciunii din lucruri.

18. Cunoştința vederilor dumnezeieşti, venindu-i nevoitorului, care nu se aşteaptă, deodată, pentru smerenia lui, frânge raționamentul celui ce o caută prin aceasta cu osteneală şi cu durere, ca să se mândrească cu ea, dar nu o află, şi naşte în cel nebun pizma deşartă împotriva fratelui şi gând de ucidere, împreună cu multă întristare, fiindcă e lipsit de îngâmfarea din laude.

19. Cei ce caută cunoştinţa cu osteneală şi nu reuşesc, nu izbutesc sau din pricina necredinţei, sau poate pentru că plănuiesc să se ridice prosteşte cu ceartă împotriva celor ce cunosc, ca norodul de odinioară împotriva lui Moise. De aceştia zice Legea cu dreptate că "grăbindu-se oarecare, s-au suit în munte şi a ieşit Amoreul cel ce locuia în muntele acela şi i-a zdrobit pe ei".[298] Căci e sigur că cei

Facerea 27, 20. Numeri 14, 40.

ce se îmbracă în chipul virtuţii, ca să se fălească, nu numai că nu vor reuşi în vicleşugul lor împotriva evlaviei, ci vor fi zdrobiţi de conştiinţă.

20. Cel ce doreşte cunoştinţa pentru a se făli cu ea şi nu o dobândeşte, să nu pizmuiaşcă pe aproapele, nici să se întristeze, ci să-şi facă pregătirea în vecinătatea ei, precum s-a rânduit; adică să se ostenească întâi cu faptele în trup, spre a pregăti sufletul pentru cunoştinţă.[299]

21. Cei ce se apropie de lucruri cu evlavie şi nu născocesc nici un prilej de-a se mândri vor afla înţelesurile prea luminoase ale lor venindu-le întru întâmpinare şi sădind între ei înţelegerea cea mai deplină a lor. Către aceştia zice Legea: "Intrând aţi moştenit cetăţi mari şi frumoase şi case pline de toate bunătăţile, pe care nu le-aţi zidit, şi lacuri săpate, pe care le-aţi sădit".[300] Căci cel ce nu trăieşte sieşi, ci lui Dumnezeu, să se umple de toate darurile dumnezeieşti, care nu s-au arătat mai-nainte din pricina patimilor, care apăsau cu povara lor.

22. Cuvântul "simţire" are două înţelesuri. Printr-unul se arată simţirea ca aptitudine şi deprindere ce se află în noi şi când dormim, chiar dacă nu percepem nici un lucru. De acesta n-avem nici un folos, când nu tinde spre o lucrare. Printr-al doilea înţeles se arată simţirea ca lucrare. Prin ea percepem lucrurile supuse simţurilor. Tot aşa şi cunoştinţa este de două feluri. Una are caracter de ştiinţă, adunând prin simpla

[299] Nimeni nu poate ajunge la cunoştinţa lui Dumnezeu (gnoza), până ce nu s-a ostenit cu împlinirea poruncilor (ca practică). Trupul e vecinul sufletului. Să se ostenească deci cu fapta morală a trupului, înainte de-a ajunge la trăirea lui Dumnezeu în suflet.
[300] Iosua 24, 13.

deprindere rațiunile lucrurilor. Ea nu e de nici un folos, dacă nu tinde spre lucrarea poruncilor. Iar cealaltă este practică şi lucrătoare, procurându-ne prin experiența lucrurilor însăşi înțelegerea adevărată a lor.

23. Fățarnicul, până îşi închipuie că e acoperit, e liniştit, vânând slava din aparență că e drept. Dar când e dat pe față, scoate cuvinte purtătoate de moarte, închipuindu-şi că-şi ascunde urâțenia proprie prin ocările împotriva altora. Pe unul ca acesta Scriptura, asemănându-l cu puiul de năpârcă, ca pe un fățarnic ce e, îl îndeamnă să facă roade vrednice de pocăință adică să-şi schimbe dispoziția ascunsă a inimii după purtările văzute.

24. Spun unii că tot ce e socotit de lege necurat dintre viețuitoarele din aer, de pe pământ şi din mare, e fiară sălbatică, chiar dacă pare blând la purtare. Dar Scriptura dă numele acestor fiare fiecărui om, după patima ce o are.

25. Cel ce ia înfățişarea prieteniei spre vătămarea aproapelui este lup ce-şi ascunde răutatea în piele de oaie. Acesta când află pe careva dintre ai lui Hristos, comportându-se cu simplitate sau rostind vreun cuvânt naiv, îl răpeşte şi îl sfâşie, vărsând nenumărate ocări asupra acelora peste ale căror cuvinte şi chipuri de purtare dă năvală, ca un "iscoditor al slobozeniei fraților în Hristos".[301]

26. Cel ce face pe tăcutul de dragul răutății plănuieşte videşug împotriva aproapelui. Neizbândind întru acesta, se depărtează, adăugând durere la patima sa. Dar cel ce tace pentru folos sporeşte prietenia şi se depărtează bucurându-se, ca unul ce a luat lumina ce împrăştie întunericul.

Galateni 2, 4.

27. Cel ce întrerupe cu obrăznicie pe cel ce grăieşte în adunare nu se poate ascunde că boleşte de slavă deşartă. Stăpânit de acesta, pune nenumărate piedici propunerilor, voind să taie şirul celor ce spun.

28. Înțeleptul, fie că învață pe alții, fie că primeşte învățătură, vrea să învețe pe alții şi să învețe el însuşi numai cele de folos. Dar cel înțelept numai la părere, şi când întreabă şi când e întrebat scoate înainte numai lucrurile curioase.

29. Bunurile de care s-a împărtăşit cineva prin harul lui Dumnezeu e dator să le împărtăşească şi altora, cu inima largă. "În dar ați luat, zice, în dar să dați".[302] Căci cel ce ascunde darul în pământ bârfeşte pe Stăpîn că e aspru şi-şi cruță trupul, ocolind vitutea. Iar cel ce vinde duşmanilor adevărul, pe urmă, neputând suporta ruşinea, ca unul ce e chinuit de slava deşartă, se spânzură.

30. Cei ce încă se tem de războiul cu patimile şi de năvala vrăjmaşilor nevăzuți trebuie să tacă, adică să nu ia asupra lor însărcinarea de-a răspunde pentru virtute, ci să lase lui Dumnezeu, prin rugăciune, grija pentru ei, în "Ieşirea" se zice către aceştia: "Domnul va lupta pentru voi şi voi veți tăcea".[303] Iar cei ce, după surparea prigonitorilor, cercetează chipurile virtuților spre a le învăța cu recunoştință, trebuie să aibă numai deschisă urechea înțelegerii. Către aceştia zice: "Ascultă israele".[304] În sfârşit, celui ce doreşte cu putere cunoştința dumnezeiască, din pricina curățeniei, i se potriveşte îndrăzneala cucernică. Către el se zice: "Ce strigi către

Matei 10, 8.
Ieşirea 14,14.
Deuteronomul 6, 4.

Mine?".[305] Aşadar celui ce din pricina temerii i s-a rânduit tăcere i se cuvine să-şi caute scăparea numai la Dumnezeu; celui ce i se porunceşte să asculte i se cade să fie gata spre ascultarea poruncilor dumnezeieşti; în sfârşit, celui ce se îndeletniceşte cu

cunoaşterea i se cuvine să strige neîncetat, rugîndu-se pentru depărtarea relelor şi mulțumind pentru bunătățile de care s-a împărtăşit.[306]

31. Sufletul nu se poate întinde niciodată după cunoştința lui Dumnezeu, dacă nu se va atinge Dumnezeu de el, făcând pogorământ, şi nu îl va ridica spre Sine. Căci nu poate străbate mintea omenească atâta cale, încât să ajungă la perceperea vreunei iluminări dumnezeieşti, dacă nu o atrage însuşi Dumnezeu (cât e cu putință minții omeneşti să fie atrasă). Şi nu o luminează cu razele dumnezeieşti.[307]

32. Cel ce imită pe ucenicii Domnului nu se sperie de Farisei să facă Sâmbăta drumul printre semănături şi să smulgă spice; ci după străduințele cu fapte ajungând la starea de nepătimire, culege rațiunile făpturilor, nutrindu-se în chip evlavios cu ştiința dumnezeiască despre existențe.[308]

[3o6] Ieşirea 14, 15.
[306] Trei trepte; începătorii taie; progresații ascultă, fiind numai urechi; desăvârşiții strigă către Dumnezeu cu îndrăzneală.
[307] Orice cunoştință a lui Dumnezeu (gnoză) e prin har.
[308] Sâmbătă e la sfârşitul activității morale; ea reprezintă nepătimirea la care ajunge sufletul prin împlinirea poruncilor, iar ajuns la această stare culege prin contemplație rațiunile din făptuiri, ca pe nişte spice. Numai când sufletul a ajuns la această fază, rațiunile făpturilor s-au "copt pentru el, sunt bune să-l hrănească.

33. După Evanghelie, cel ce este numai credincios, mută muntele răutății lui prin făptuire,[309] scuturând de la sine afecțiunea de mai înainte față de lucrurile ce sunt prinse în şuvoiul nestatornic al celor ce cad sub simțuri. Cel ce poate însă să fie învățăcel, primind în mâinile sale de la Cuvântul fărâmiturile pâinilor cunoştinței, hrăneşte[310]

mii, arătând cu fapta înmulţirea puterii cuvântului. Iar cel ce poate să fie şi Apostol vindecă toată boala şi toată neputinţa, scoţând draci, adică alungând puterea patimilor, vindecând bolnavi, adică readucând prin nădejde la deprinderea evlaviei pe cei lipsiţi de ea şi trezind prin cuvântul despre judecată pe cei moleşiţi de lenevie.[311] Căci cel ce a dat putere ucenicilor să calce peste şerpi şi peste scorpii,[312] nimiceşte atât începutul cât şi sfârşitul păcatului.[313]

34. Apostolul şi învăţăcelul este, desigur, şi credincios. Invăţăcelul însă nu e sigur şi Apostol,[314] dar este credincios. Iar cel ce e numai credincios nu e nici învăţăcel, nici Apostol. Dar prin viaţă şi contemplare, al treilea poate să fie mutat pe treapta şi la vrednicia celui deal doilea, iar al doilea într-a celui dintâi.

35. Câte se produc în timp, potrivit cu legea timpului, când s-au desăvârşit se opresc la capătul creşterii lor naturale. Câte se fac însă din virtute, prin ştiinţa lui

Dumnezeu, când s-au desăvârşit, se mişcă iarăşi spre o nouă

[309] Matei 17, 19.
[310] Matei 15, 32.
[311] Matei 10, 1.
[312] Luca 10, 19, Şarpele e începutul, scorpia e sfârşitul păcatului.
[313] Cele trei trepte ale lui Origen: credinciosul simplu, învăţăcelul şi apostolul.
[314] Deci cel ajuns la contemplaţie nu părăseşte activitatea practică, ci iubind pe Dumnezeu, ajută şi pe oameni. Acuza apuseană că contemplaţia răsăritenilor dispreţuieşte practica vieţii e greşită.

creştere. Căci sfârşiturile lor alcătuiesc începuturile altora. Aşa cel ce face să înceteze în sine, prin virtuţile cu fapta, ipostasul celor stricăcioase, a pus începutul altor modelări mai dumnezeieşti. Căci Dumnezeu niciodată nu încetează de-a împărtăşi din bunătăţile Sale, care nu au nici început. Fiindcă precum e propriu luminii să lumineze, tot aşa e propriu lui Dumnezeu să facă bine. De aceea în Lege, care descrie existenţa şi desăvârşirea în timp a celor supuse facerii şi stricăciunii, se cinsteşte Sâmbăta prin inactivitate. În

Evanghelie însă, care înfăţişează (introduce) stadiul celor spirituale, Sâmbăta e luminată prin săvârşirea de fapte bune,[315] chiar dacă se tulbură cei ce încă nu ştiu că Sâmbăta s-a făcut pentru om şi nu omul pentru Sâmbătă şi că "Fiul Omului Domn este şi al Sâmbetei".[316]

[315] Aici începe şirul capetelor despre Sâmbăta, în care Sf. Maxim îşi desfăşoară teologia sa proprie, prin tipuri folosite şi înainte de el. Iată cum priveşte Balthasar această teologie (op. cit., 118): Pentru Origen şi Evagrie, Sâmbăta e odihna de pe urma rnişcării adusă de căderea în păcat şi totodată actualizarea desăvârşită a minţii omului lăuntric. Pentru Dionisie Areopagitul ea e extazul făptuirii peste natura sa şi deci nu mai este o lucrare, ci o pătimire. Maxim însă, urmând lui Grigorie de Nissa, cunoaşte o mişcare temporală care ia sfârşit şi una eternă, care după orice realizare a unei ţinte, porneşte mai departe. Dar această mişcare eternă nu aparţine naturii spiritului creat, cum pare a socoti Grigorie de Nissa, ci e prin harul dumnezeiesc. În Legea veche Sâmbăta se cinstea prin odihnă, căci era socotită că încheie mişcarea în timp, după ea nemaiurmând nimic, în Evanghelie e cinstită prin facere de bine, arătându-se că după desăvarşirea ajunsă prin activitatea practică, începe urcuşul spre o nouă desăvârşire, începe studiul cunoaşterii duhovniceşti. Dar contemplativul nu se opreşte nici din împlinirea poruncilor, nu încetează de-a fi şi credincios (ppaKTiKoț), curn s-a spus în cap. 34. De aceea stadiul cel nou este inaugurat tot prin fapte, dar săvârşite cu altă înţelegere. Astfel cade acuza apusenilor că ortodocşii, considerând contemplaţia superioară activităţii, neglijează opera caritativă.

36. În Lege şi Prooroci se vorbeşte de Sâmbâta, de Sâmbete şi de Sâmbetele Sâmbetelor,[317] precum se vorbeşte de tăierea împrejur şi de tăierea tăierii împrejur; şi tot aşa de seceriş şi de secerişul secerişului, după cum s-a spus: "Când seceraţi secerişul vostru".[318] "Sâmbăta" este sfârşitul filosofiei active, naturale şi teologice.[319] "Sâmbetele" sunt sfârşitul facerii (al devenirii) şi al raţiunilor ei. Iar "Sâmbetele

Sâmbetelor" intrarea la rațiunile mai duhovnicești cu simțirea și cu mintea, și gustarea fericită a lor. Iar aceasta se petrece în chip întreit cu fiecare din cele spuse, ca să cunoască cel ce se îndeletnicește cu cunoștința (gnosticul), rațiunile pentru care Moise, murind, se odihnește (sabatizează) afară de pământul sfânt,[320] Iisus Navi, trecând Iordanul, săvârșește tăierea împrejur,[321] iar cei ce moștenesc pământul cel bun aduc lui Dumnezeu prinos din prisosința secerișului îndoit.[322]

37. Sâmbăta este nepătimirea sufletului rațional, care prin făpture a lepădat cu totul semnele păcatului.

[316] Marcu 2, 27.
[317] Ieșirea 31, 13-15.
[318] Leviticul 13, 10.
[319] Sfârșitul celor trei trepte ale urcușului duhovincesc.
[320] Deuteronomul 34, 16.
[321] Iosua 5, 3.
[322] E o gradație: Moise rămâne în afară de locul lui Dumnezeu (Canaan), oarecum în curtea templului: Iisus Navi introduce pe cei conduși de el, prin a doua tăiere împrejur (e sporită curățire) în locul Domnului (Sfânta), iar cei ce se bucură de secerișul îndoit din ea au ajuns în Sfânta Sfintelor.

38. Sâmbetele înseamnă slobozenia sufletului rațional, care a lepădat chiar și lucrarea după fire a simțurilor, prin contemplația naturală în duh.

39 Sâmbetele Sâmbetelor înseamnă odihna duhovnicească a sufletului rațional care-și retrage mintea chiar și de la rațiunile mai dumnezeiești din lucruri și și-o leagă cu totul numai de Dumnezeu în extazul iubirii, și prin teologia mistică (cunoașterea tainică a lui Dumnezeu) o face cu desăvârșire neclintită de la Dumnezeu.[323]

40. Tăierea împrejur este lepădarea afecţiunii pătimaşe a sufletului pentru cele ce se nasc şi pier.

41. Tăierea împrejur a tăierii împrejur este lepădarea şi tăierea desăvârşită chiar şi a pornirilor fireşti ale sufletului spre cele ce se nasc şi pier.[324]

42. Secerişul sufletului raţional este culegerea şi

[323] În cap. 36-47 se descriu cele trei trepte ale urcuşului duhovnicesc, care corespund cu ale lui Evagrie: a) treapta activă (practică), a curăţirii prin împlinirea poruncilor, b) treapta contemplării raţiunilor din lume, căreia îi zice contemplare naturală (fuoiKh Gewpia), pentru că e orientală, nu pentru că s-ar face cu puterea naturală a raţiunii, căci e contemplarea prin har şi în duh şi ca treapta cunoaşterii mistice, directe a lui Dumnezeu, la extazul dragostei.

Cele trei tipuri corespund în gradaţia lor aproximativ astfel:

Sămbăta	Sâmbetele	Sâmbetele Sâmbetelor
Tăierea Imprejur	A doua tăiere împrejur	
Secerişul	Secerişul îndoit	
Activitatea practică		
Contemplaţia naturală	Teologia mistică	

În cap. 36 din tipul prim se ia prima treaptă (Moise), din al doilea a doua (Iisus Navi) şi din al treilea a treia (Secenşul îndoit). În capitolul 37 - 47 se dezvoltă apoi tema din capitolul 36.

[324] Sf. Maxim foloseşte termenul de yeveoiţ, care cuprinde orice facere şi devenire, şi nu de gevnnhsi", care inseamnă naştere. De aceea

cunoaşterea pricepută a raţiunilor mai duhovniceşti, fie ale virtuţii, fie ale naturii.

43. Secerişul secerişului este înţelegerea total inaccesibilă a lui Dumnezeu, ce se iveşte în minte în chip necunoscut, după contemplarea tainică a celor inteligibile; pe aceasta o aduce după cuviinţă Domnului, cel ce laudă pe Ziditor cu vrednicie din cele văzute şi nevăzute.

44. Dar mai este şi un alt seceriş mai duhovnicesc despre care se spune că este al lui Dumnezeu însuşi; şi o altă tăiere irnprejur mai tainică; şi o altă Sâmbătă mai ascunsă, în care se odihneşte Dumnezeu, oprindu-se din [325]

lucrurile Sale. Căci zice Scriptura; "Secerişul este mult, iar lucrătorii puţini"[326] şi "tăierea împrejur a inimii în duh",[327] şi: "A binecuvântat Dumnezeu ziua a şaptea şi a

am tradus: "afecţianea pătimaşă (respectiv mişcarea naturală) faţă de cele ce se nasc şi pier" şi nu "faţă de naştere", (Vezi Balthasar, op, cit., 121). În ac. cap. 40-41 cele două tăieri împrejur înseamnă dobândirea deplinei nepătimiri prin omorârea afecţiunii faţă de lucruri, deci prima treaptă sau purificarea (coresp. cu Sâmbăta), cele două secerişuri din cap. 42-43 reprezentând treapta a 2-a şi a 3-a.

[325] La capitolul acesta se anunţă, iar în cele trei următoare se descrie oprirea sau tăierea totală a lucrărilor naturale ale făpturilor, ceea ce se întâmplă prin odihna lui Dumnezeu din activitatea care întreţine aceste lucrări. E odihna din veacul viitor, când toate cele create revin la Durnnezeu, sau Dumnezeu e totul în ele. E înlocuirea lucrării create prin cea dumnezeiască. Faptura devine "loc" pur al apariţiei lui Dumnezeu. E cea mai înaltă treaptă la care ajung făpturile. Dumnezeu ne adună pe toţi ca la un seceriş, ne taie împrejur, adică ne curăţă prin lucrarea lui exclusivă şi se odihneşte de lucrarea naturală din noi.

[326] Luca 10, 2.

[327] Romani 2, 29.

sfinţit-o pe ea, că în acesta s-a odihnit de toate lucrurile Sale, pe care a început Dumnezeu să le facă.[328]

45. Secerişul lui Dumnezeu este sălăşluirea şi aşezarea totală întru El a celor vrednici, lucru ce va avea loc la sfârşitul veacurilor.

46. Tăierea împrejur a inimii în duh este înlăturarea totală a lucrărilor naturale ale simţirii şi minţii, îndreptate spre cele sensibile şi inteligibile, preface în întregime sufletul şi trupul în ceea ce este mai dumnezeiesc.

47. Odihna de Sâmbătă a lui Dumnezeu (sabatismul lui Dumnezeu) este revenirea deplină a tuturor celor făcute la El, când lucrarea Lui atotdumnezeiască, ce se săvârşeşte în chip negrăit, se va odihni de lucrarea naturală din ele. Căci Dumnezeu se va odihni de lucrarea naturală din fiecare făptură, prin care se mişcă în chip natural fiecare, atunci când fiecare,

primind după măsura sa lucrarea dumnezeiască, va fi ajuns la granița lucrării sale naturale[329] îndreptată spre Dumnezeu.

48. Cei ce se străduiesc trebuie să cerceteze care sunt lucrurile de care se cuvine să gândim că Dumnezeu a pus un început facerii lor; şi care sunt acelea cărora nu le-a pus nici un început? Căci dacă "Dumnezeu se odihneşte de toate lucrurile pe care a început să le facă"[330], vădit este că nu se odihneşte de acelea pe care n-a început: să le facă.

[328] Facerea 2, 2.
[329] Lucrarea naturală din fiecare va înceta atunci când va fi ajuns la granița puterilor în strădania de a cunoaşte pe Dumnezeu OTTOTOCV TT^V **raTcc** fuoiv Opioh evepyeiav. E un fel de moarte mistică a făpturii în Dumnezeu în ea. (Comp. cap. 62 din suta a II-a a *Capetelor despre dragoste).*
[330] Facere 2, 2.

Lucruri ale lui Dumnezeu, care au început să existe în timp, sunt toate acelea care există prin participare (TOC UETeAovTa). Aşa sunt de pildă diferitele esențe ale lucrurilor. Căci ele au neexistența mai bătrână decât existența lor. A fost o dată când lucrarile care există prin participare nu erau. Iar lucruri ale lui Dumnezeu, care n-au început să existe în timp, sunt cele participate, (TO ueuexTa), la care participă prin har cele care se împărtăşesc.

Aşa este de pildă bunătatea şi tot ce se cuprinde în rațiunea bunătății. Şi, simplu vorbind, toată viața, nemurirea, simplitatea, neschimbabilitatea şi infinitatea, şi câte sunt cugetate ca existând ființal în preajma lui Dumnezeu. Acestea sunt şi lucruri ale lui Dumnezeu, dar şi neîncepute temporal. Căci n-a fost neexistența mai veche ca virtutea, nici ca altceva din cele spuse, deşi cele care participă la ele, în ele însele, au început să existe în timp. Căci fără de început este toată virtutea, neavând timpul mai bătrân decât ea, ca una ce are pe Dumnezeu din[331]

veci ca singurul Părinte născător al existenței ei.

[331] Acest cap. stă în legătură cu cel dinainte. Dacă Dumnezeu se va odihni de la susținerea activităților create, se pune întrebarea: ce este în făpturi creat şi ce necreat? Create sunt în făpturi cele ce există prin participare, iar necreate cele de care se împărtăşesc acestea. De pildă în bunătatea omenească se distinge o strădanie a omului de-a se împărtăşi de bunătatea divină, care pe de altă parte e şi ea o forță ce susține şi atrage strădania omenească. În viața viitoare strădania omenească, ajungând la limitele ei, se va odihni întreagă în harul de bine făcător al lui Dumnezeu, nemairămânând decât bunătatea omenească în făpturi. Acestea vor continua să existe ca subiecte, dar vor fi umplute întregi de puterile, de lucrările şi de însuşirile divine; de bunătatea, de nemurirea, de neschimbabilitatea, de infinitatea lui Dumnezeu, nu prin natura lor, ci prin har. De observat că şi pe acestea le numeşte Sf. Maxim lucruri sau fapte (epya) ale lui Dumnezeu şi nu Dumnezeu însuşi, care este infinit mai presus de ele, cum arată capitolul următor. De aceea Sf. Grigorie Palama a folosit acest cap. şi

49. Dumnezeu este de infinite ori infinit deasupra tuturor lucrurilor (a celor ce sunt), atât a celor care partidpă, cât şi a celor participate. Căci tot ce are existența ca predicat este lucru al lui Dumnezeu, chiar dacă unul a început să existe temporal prin facere, iar altul e sădit după har în cele ce s-au făcut, ca o oarecare putere înnăscută,

[332]

vestind limpede pe Dumnezeu, care există în toate.

cel următor pentru a dovedi teza despre deosebirea între fiinţa şi lucrările necreate ale lui Dumnezeu. La încetarea celor pieritoare şi la continuarea celor necreate în făpturi aplicase Origen cuvântul Domnului: "Cerul şi pământul vor trece, dar raţiunile mele AOyoi nu vor trece". E vorba de raţiunile dinamice, care au creat şi îndumnezeiesc făptura. (Vezi Balthasar, *op. cit.,* 104-5). [332] Ideea că Dumnezeu este de infinite ori infinit mai presus de lucrările Sale necreate, între care aflăm chiar şi infinitatea, se înţelege în sensul că făptura creată, chiar dobândind lucrările divine, totuşi nu le are de la început, ba chiar niciodată, în întregime, ci continuă etern să sporească în ele, cum va explica mai târziu Sf. Grigorie Palama. Iar în identificarea cu însăşi fiinţa lui Dumnezeu nu va ajunge niciodată. E de remarcat apoi că şi aceste lucrări şi însuşiri necreate Sf. Maxim le numeşte tot e!rga şi tot o!nta ca şi pe lucrurile create (TTOCVTWV TWV OVTWV rai |-1£T£XPVTWV rai meTexopevwv), aşadar le consideră într-o solidaritate cu creaţiunea. De aici urmează că lucrările şi atributele necreate, de care e vorba, sunt lucrări şi atribute anume destinate făpturilor, având rostul de a le da acestora subzistenţă şi de a le desăvârşi. Deci ca unele ce sunt oricum adaptate făpturilor şi "coborâte" la ele, aceste lucrări sunt infinit mai jos decât Dumnezeu în absoluta Sa suveranitate şi transcendenţă. O nemurire a făpturii nu va fi niciodată o nemurire egală cu a lui Dumnezeu, chiar dacă e primită de la El, căci e o nemurire adaptată la măsura (dvaAOywţ) făpturii. Sf. Grigorie Palama avea dreptate să vorbească de dumnezeire superioară şi inferioară. De observat iarăşi că Sf. Maxim, deşi face o distincţie categorică între firea omului ca creatură şi harul cel necreat, totuşi spune de har că e înnăscut ei, în sensul că ea aspiră după el, că numai prin el se poate dezvolta, că este pentru ea o necesitate "naturală". Sf. Părinţi răsăriteni fac o distincţie, dar nu o separaţie funcţională între

50. Toate cele nemuritoare şi însăşi nemurirea, toate cele ce vieţuiesc şi însăşi viaţa, toate cele sfinte şi însăşi sfinţenia, toate cele virtuoase şi însăşi virtutea, toate cele bune şi însăşi bunătatea, toate cele ce există şi însăşi existenţa, e vădit că sunt lucrurile (epga) lui Dumnezeu. Dar unele au început să existe în timp, căci a fost dată când nu erau, iar altele n-au început să existe în timp, căci n-a fost vreodată când nu era virtute sau bunătate, sfinţenie şi nemurire. Şi cele care au început în timp, sunt şi se numesc ceea ce sunt şi se numesc, prin participare la cele ce n-au început în timp. Căci Dumnezeu este Ziditorul a

toată viața, nemurirea, sfințenia şi virtutea. Iar El este deasupra ființei tuturor celor ce sunt cugetate şi numite.

51. Ziua a şasea, după Scriptură, arată împlinirea celor ce sunt sub fire; a şaptea pune capăt (circumscrie) mişcării temporale; iar a opta închipuieşte felul stării celei mai presus de fire şi de vreme.[333]

natură şi har. Lumea concretă e pentru ei întotdeauna o totalitate constituită din natură şi har.

[333] Cap. acesta anunță tema dezvoltată în cap. 52-57. Prin icoana zilei 6,7 şi 8 se reia din nou problema trecerii făpturii la Dumnezeu. În ziua a şasea creațiunea se încheie, ajunge la împlinirea ei, având curând să înceapă un nou stadiu dincolo de hotarul ei natural. În ziua a şaptea încetează cu totul orice mişcare temporală din cuprinsul ei. "E momentul golului (der Augenblik der "Leere") între mişcarea ei naturală ajunsă la limită şi prezența lui Dumnezeu în ea", cum zice Balthasar (op. cit., 124), ca ziua a opta să însemneze starea cea nouă de dincolo de fire şi de vreme. Despre simbolica numerelor la cei vechi a se vedea: F.L Dolger, *Das Octogon und die Symbolik der Achtzahl, Antike und Christentum* 4, 3 Heft (1934), 153-187 şi Staehle, *Die Zahlenmystik bei Philo von Alexandrien* (cf. H. Urs v.Balthasar, *op. cit.,* 125-126).

52. Cel ce trăieşte ziua a şasea numai în spiritul Legii, fugind de tirania patimilor care tulbură sufletul în mod activ, trece prin mare fără frică în pustiu, unde serbează numai Sâmbăta nelucrării patimilor. Dar cel care a trecut şi Iordanul, părăsind chiar şi starea de nelucrare a patimilor, a venit la moştenirea virtuților.[334]

53. Cel ce trăieşte ziua a şasea în duhul Evangheliei, omorând mai întâi primele mişcări ale păcatului, trece prin virtuți la starea de nepătimire, pustie de tot păcatul, odihnindu-se cu mintea (serbând Sâmbăta), chiar şi de simpla închipuire a patimilor. Iar cel ce a trecut Iordanul se mută în țara cunoştinței, în care mintea, fiind zidită tainic de puterea păcii, devine locaş al lui Dumnezeu în

duh.[335]

O altă interpretare mistică a zilei a şasea, a şaptea şi a opta. Cele trei zile, înțelese în spiritul legii, îl ajută pe om să devină numai un TтpaKTikO", dar nu-1 duc până la unirea mistică. Starea aceasta se dobândeşte şi ea în trei etape: a) fuga de patimi, b) nepătimirea ca simplă absență a patimilor (pustia) şi c) intrarea în țara virtuților. Aceste etape sunt cunoscute încă de Evagrie (Balthasar, op. cit., 126-127). Cele trei zile trăite în spiritul legii corespund acestor trei etape. Icoana celor trei zile e împletită cu aceea a: a) fugii din Egipt (țara demonilor), b) intrarea în pustie şi c) intrarea în Canaan (Iisus Navi care viază în țara cea nouă, în ziua a 8-a). Cel ce a trecut dintr-o stare în alta, trebuie să se simtă despărțit ca printr-o mare, sau ca printr-un râu, la cea dinainte.

[335] A doua treaptă a urcusului spre desăvârşire este împărțită şi ea în trei etape, închipuite prin cele trei zile (a 6-a, a 7-a şi a 8-a) trăite evanghelic. a) Prima etapă (ziua a 6-a) înseamnă smulgerea ultimelor rădăcini ale păcatelor, adică a primelor gânduri ale lui, b) în a doua etapă (ziua a 7-a) s-a obținut eliberarea chiar şi de închipuirile patimilor, c) iar în a treia (ziua a 8-a) mintea, ajunsă în țara cunoaşterii tainice a lui Dumnezeu, e zidită de pacea, pe care a dobândit-o, în templul lui Dumnezeu.

54. Cel ce şi-a umplut sieşi ziua a ş asea, în chip dumnezeiesc, cu fapte şi cu gânduri cuviincioase şi şi-a isprăvit cu Dumnezeu, bine, lucrurile sale, a trecut cu înțelegerea dincolo de toată realitatea celor aflătoare sub fire şi sub vreme, şi s-a mutat la contemplația tainică a veacurilor şi a celor veşnice, odihnindu-se (serbând Sâmbăta) cu mintea în chip neştiut, prin părăsirea şi depăşirea tuturor existențelor. Iar cel ce s-a învrednicit şi de ziua a opta a înviat din morți, adică din toate cele ce sunt după Dumnezeu, sensibile şi inteligibile, rațiuni şi idei, şi a trecut la viața fericită a lui Dumnezeu, care singur este şi se zice cu adevărat şi propriu "Viață", devenind şi el însuşi, prin îndumnezeire, dumnezeu.[336]

55. Ziua a şasea este ultima împlinire a faptelor naturale ale virtuții; a şaptea este isprăvirea şi oprirea cugetărilor contemplative naturale ale cunoştinței negrăite; iar a opta este trecerea şi strămutarea celor vrednici la

starea de îndumnezeire.[337]

[336] A treia etapă a urcuşului şi ultima are şi ea trei etape. (De remarcat însă că fiecare treaptă reia oarecum pe cele anterioare, radicalizând opera lor. Fiecare curăţeşte, luminează şi apropie de Dumnezeu. Aşa cum, după Dionisie Areopagitul, fiecare treaptă îngerească se curăță, se iluminează şi se desăvârşeşte, deşi o treaptă superioară e deasupra desăvârşirii obținută de una inferioară). Cele trei etape ale ultimei sunt: a) Fapte şi gânduri cuvioase - virtuți (ziua a şasea, zi de lucru, ziua ultimelor lucruri); b) Pe de o parte contemplarea celor vesnice, pe de alta "golirea", prin depăşirea tuturor existenţelor (ziua a 7-a); c) "Dar ziua a şaptea nu e ultima, ci starea ultimă apare de-abia cu ziua a opta, învierea mistică la viața dumnezeiască. Căci tot ce e creat trebuie să moară pentru a dobândi această viață dumnezeiască". (Balthasar, *op. cit.,* 128). Tot ce-i creat trece prin moarte pentru a învia, sau muritorul trebuie să se îmbrace în nemurire (I Cor. 15, 51 -53).

[337] O scurtă recapitulare. Cele trei zile înfățişează cele trei trepte generale ale urcuşului duhovincesc: lucrarea virtuților, iluminarea prin contemplarea rațiunilor din făpturi, îndumnezeirea prin ridicarea

Domnul, vrând să arate că nu este ceva mai tainic decât ziua a şaptea şi a opta, le-a numit ziua şi ceasul[338] desăvârşirii, ca cele ce circumscriu tainele şi rațiunile tuturor. Aceste zile nu le va putea cunoaşte în nici un chip nici una din Puterile cereşti şi pământeşti, înainte de-a le încerca prin experiență, afară de fericita Dumnezeire care le-a făcut pe acestea.

56. Ziua a şasea indică ideea existenței simple a făpturilor; a şaptea însemnează modul existenței fericite a lor; iar a opta indică taina negrăită a veşnicei existențe fericite a făpturilor.[339]

57. Cunoscând că ziua a şasea este simbolul lucrării practice, să împlinim în ea toată datoria faptelor vituții, ca să se spună şi despre noi: "Şi a văzut Dumnezeu toate câte le-a făcut

[339] E o altă gradație în trei trepte, obişnuită la Sf. Maxim. Făptura primeşte la început simplă existență (τO etvai), cu aspirația spre existența fericită (τO eu etvai) ca apoi să dobândească existența fericită pentru veci (τO aei eu etvai). E iarăşi începutul, mijlocul, sfârşitul. În Ambigua (P.G. 91, 1389 D. urm.) Sf. Maxim completează schema aceasta printr-o alta: a) existența simplă, b) realizarea existenței prin mişcare şi libertate şi c) starea de grație, întrucât făptura nu-şi poate ajunge prin sine desăvârşirea şi înveşnicirea. La ultima se ajunge prin trecerea dincolo de posibilitățile naturale. Ea e ziua a 8-a.

şi iată erau bune foarte".[340]

58. Iar datoria bunei lucrări, lăudată de Dumnezeu, şi-o împlineşte cel ce se osteneşte cu trupul să pregătească sufletului podoaba bogată şi felurită a virtuţilor.

59. Cel ce a isprăvit «pregătirea»[341] faptelor dreptăţii a trecut la odihna contemplaţiei cunoscătoare, ca adunând prin ea în chip demn de Dumnezeu raţiunile lucrurilor, să se odihnească apoi cu mintea de mişcarea în jurul ei.

60. Cel ce s-a făcut părtaş de odihna zilei a şaptea a lui Dumnezeu, luată asupra Sa pentru noi, se va împărtăşi şi de lucrarea Lui îndumnezeitoare, întreprinsă de asemenea pentru noi, din ziua a opta, adică de învierea cea tainică, părăsind şi el în mormânt giulgiul şi ştergarul de pe cap, pe care văzându-le

[340] Facerea 1, 21. Căci întru câtva toate cele bune săvârşite de noi, Dumnezeu le face prin noi şi deci sunt opera Lui.
[341] După ce în cap. 57-58 a arătat ce înseamnă în special ziua a 6-a, ca ultima fază de lucru, aşadar ca etapa de isprăvire, de desăvârşire a activităţii morale, în cap. 59 se precizează că ea e etapa "pregătirii" (în greceste papaoKeuh) care e numele zilei de Vineri), iar cel ce a terminat această pregătire trece la ziua Sâmbetei, care e faza a doua a urcuşului duhovnicesc al omului, adică contemplarea raţiunilor din lume, dar totodată şi isprăvirea acestui lucru şi deci odihna minţii de orice mişcare. După această fază sau după ziua Sâmbetei urmează răpirea minţii la vederea lui Dumnezeu, fără nici o activitate din partea ei. Dar cel ce a ajuns la această stare, care e ziua a 8-a, a înviat în Domnul. Deci începând cu cap. 60 până la cap. 67, Sf. Maxim transpune simbolica celor trei zile de pe planul creaţiei şi al desăvârşirii ei pe planul patimilor şi al învierii Mântuitorului: Vineri (ziua a 6-a) e faza de pregătire pentru moartea lucrărilor naturale din noi (Sâmbăta), ca să învie în noi numai lucrarea dumnezeiască a lui Hristos (Duminică).

vreun oarecare Petru şi Ioan, cred că a

înviat Domnul.[342]

61. Mormântul Domnului este sau lumea aceasta, sau inima fiecăruia dintre credincioşi; giulgiurile sunt rațiunile lucrurilor, împreună cu modalitățile virtuților: iar ştergarul cunoştința simplă şi nefelurită a celor inteligibile, împreună cu teologia, câtă ne este cu putință. Prin aceasta ni se face cunoscut mai întâi Cuvântul, căci fără de acesta înțelegerea Lui cea mai presus de aceasta, ne rămâne

necuprinsă.[343]

[342] E moartea lui Hristos pentru noi, prin care s-a odihnit de activitatea Sa pământească. Odihna aceasta e o paralelă a odihnei lui Dumnezeu de activitatea puterilor naturale din noi. Şi odihna aceasta şi cea a lui Hristos, sunt luate de Dumnezeu pentru noi. Dumnezeu "se coboară" la noi şi cu lucrările şi cu odihna Sa. Ideea odihnirii lui Dumnezeu de ziua a şaptea e împreunată cu ideea morții lui Hristos. Hans Urs von Balthasar (op. cit., 132) spune că împreunarea celor două simbolici face din cap. ce urmează până la 67 cele mai adânci şi mai frumoase din toată opera. În ele se accentuează caracterul hristologic al misticii.

[343] Pentru credinciosul simplu, la începutul urcuşului duhovnicesc, care crede dar nu are încă evidența cunoştinței, lumea e mormântul Domnului, întrucât ştie că ascunde în ea rațiunile şi peste tot puterile Lui, dar nu-l vede pe El în mod evident. A şti că lumea e un mormânt al Domnului e un privilegiu al credinței, pe care nu-l are cel necredincios, care nu-i acordă lumii acest caracter de-a ascunde pe Dumnezeu. Dar pentru cel progresat în viață duhovnicească, Dumnezeu nu mai e ascuns în lume, ci se străvede prin ea, ieşit de sub acoperământul mormântului.

Tot aşa cel aflător în faza strădaniilor pentru virtute, care crede dar n-are încă evidența celor crezute, e sigur că Hristos se află în adâncul inimii sale de la Botez şi El îi dă toată puterea nevoințelor sale pentru virtute. Dar lucrul acesta îl ştie prin credință, nu prin evidență ca cel ce a progresat la cunoaşterea tainică (gnosticul). Hristos e în sine, dar acoperit.

În faza a doua, a iluminării, vedem giulgiurile Domnului, dar nu pe El însuşi, adică rațiunile divine din lume, sau modalitățile virtuților din noi (Sf. Maxim urmând lui Marcu Ascetul distinge între rațiunile

62. Cei ce înmormântează cu cinste pe Domnul îl vor vedea şi înviind cu slavă. Dar nu poate fi văzut de nimenea din cei care nu sunt din aceştia. Căci nu mai poate fi prins de cursele vrăjmaşilor, nemaiavând veşmintele de din afară, prin care părea că vrea să fie prins de cei ce umblau să-l prindă, şi primea să pătimească pentru mântuirea tuturor.[344]

lucrurilor şi chiar ale virtuților şi "modurile", sau modalitățile lor, adică între sensurile şi diferitele înfățişări practice luate de ele), ca semne vădite că El a fost sau este în lume sau în noi, dar când să-L sesizăm ne scapă, ca fiind mai presus de puterea noastră de înțelegere. Chiar ştergarul de pe cap, sau intuiția unitară şi nediscursivă a înțelepciunii divine din lume, nu e o sesizare a lui Dumnezeu însuşi care rămâne mereu mai presus de cuprinderea noastră. Putem avea o tot mai copleşitoare evidență tainică neconceptuală a prezenței Lui, dar nu-L putem cuprinde pe El însuşi, cum nu l-a putut atinge Maria Magdalena după înviere (Ioan 20, 16).

[344] Cei ce cred că lumea sau inima proprie e mormântul Domnului îl înmormântează cu cinste, ca Nicodim şi Iosif din Arimateea. Aceştia se pregătesc ca să vadă şi învierea Lui, silindu-se prin faptele virtuții să ajungă la evidența cunoştinței. Dar cei care nu pornesc de-acolo, de la credința care nu ține de la început să vadă, şi de la străduințele asumate pe baza ei, ci vreau să-L vadă de la început în mod palpabil, demonstrat, sau arătat ca orice obiect material, nu-L vor vedea pe Domnul. Aceştia sunt duşmanii Lui, sau leneşii. Trebuie să admiți la început că Domnul nu poate fi văzut, dar să ții de lucru sigur că este în lume şi in tine prin Botez, iar pe baza acestei credințe să iei asupra ta osteneala îndelungată a purificării tale de patimi şi a dobândirii virtuților, ca apoi să-L vezi înviind din adâncul tău sau al lumii unde era înmormântat, dar de unde îți dăruia puterea vieții morale. Cine vrea să-L vadă pe Domnul de la început şi apoi să se angajeze la credința în El, nu va ajunge să-L vadă. E cel ce vrea să-L cunoască de la început prin raționament şi prin vedere, nu prin credință. Dar cel ce întreprinde purificarea sa de patimi prin lucrarea virtuților se omoară şi se suie împreună cu Hristos, adică se omoară pe sine ca om vechi pentru a învia apoi, tot cu Hristos, ca om nou.

[345] Cei ce înmormântează cu cinste pe Domnul, o fac cu nădejdea că va învia, făcând totul pentru aceasta prin împlinirea pcruncilor. Aceştia cred în prezența şi în puterea Lui ascunsă în ei. Dar cei ce pecetluiesc mormântul şi pun ostaşi sunt cei ce cred că a murit definitiv, că nu va mai învia, Iar când unii spun că El a înviat în niscai credincioşi, îi cumpără ca să explice altfel acest lucru. Gnosticul, cel progresat până la ultima treaptă a experienței învierii Domnului în sine, ştie însă că Domnul se răstigneşte şi învie chiar în el de multe ori. Căci viața spirituală nu înaintează în linie suitoare dreaptă, ci are nenumărate zigzaguri şi întoarceri. Cel ajuns pe treptele cele mai înalte nu rămâne mereu acolo, ci mereu are să reia lupta cu ispitele gândurilor pătimaşe urcând iarăşi pentru câtva timp la trăirea clară a prezenței lui Dumneze.

63. Cel ce înmormântează cu cinste pe Domnul este cinstit de cei iubitori de Dumnezeu, căci L-a scăpat pe El după cuviință de ocara mulțimii, nelăsând ca motiv de hulire celor necredincioşi pironirea Lui pe lemn. Iar cei ce pecetluiesc mormântul şi rânduiesc ostaşi sunt vrednici de ură; aceştia şi când inviază Cuvântul, îl defăimează că a fost furat, cumpărând cu argint pe ostaşi pentru a-L batjocori pe Mântuitorul cel înviat, precum au cumpărat pe mincinosul ucenic (adică chipul înşelător al virtuții), pentru a li-L vinde. Cel ce se îndeletniceşte cu cunoaşterea (gnosticul), cunoaşte înțelesul celor spuse. El ştie cum şi de câte ori se răstigneşte Domnul, se înmormântează şi învie, omorând gândurile pătimaşe, aduse de draci în inimă, gânduri care şi-au împărțit între ele în vremea ispitelor, ca pe nişte haine, chipurile bunei purtări morale, şi ridicându-se ea deasupra unor peceti, peste semnele păcatelor de mai-nainte, întipărite în suflet.[345]

64. Tot iubitorul de argint, fățărind virtutea prin evlavie, când află materia pe care doreşte să şi-o agonisească, înlătură înfățişarea prin care era socotit mai înainte ucenic al Domnului.

65. Când vezi pe unii îngâmfați că nu rabdă să fie lăudați aceia care sunt mai buni, ci caută să înăbuşe adevărul care se grăieşte, împiedicându-l prin tot felul de încercări şi clevetiri necuviincioase, înțelege că Domnul e răstignit şi înmormântat din nou de aceştia şi păzit de ostaşi şi de peceți.[346] Dar Cuvântul, răsturnându-i la pământ, învie iarăşi, arătându-se cu

E înmormântarea cea fără evlavie, spre deosebire de cea evlavioasă descrisă în cap. de mai sus.

[347] Acest cap. şi cel următor ne introduce în sanctuarul cugetării Sf. Maxim. într-un anumit sens ele alcătuiesc centrul acestei opere, căci se împleteşte speculația despre Logos a lui Origen (iconomia) cu sabatismul şi problema transcendenței (teologia)... Întruparea Domnului este centrul, sensul şi scopul lumii, ba moartea şi învierea lui Hristos sunt numai forma concretă a legii universale în general, cum arată cap. următor, chiar făcând abstracție de păcat. Desigur Maxim nu exclude păcatul - deci nu e martor direct pentru teoria scotistă a întrupării - dar modelează legea întrupării după legea firii, ba aceasta e întocmită în sfatul dumnezeiesc în vederea aceleia. Lumea este prin natura ei destinată să fie jertfită lui Dumnezeu şi de aceea mântuirea lui Hristos are forma morții ca jertfă; dar destinația aceasta s-a dat lumii în vederea tainei lui Hristos". (Hans Urs von Balthasar, op. cit., 135). Sau pe un plan mai înalt, voluntar şi duhovnicesc, Hristos împlineşte o lege, pe care, involuntar şi natural, trebuie să o împlinească toată zidirea. E o lege supremă, după care tot ce e muritor trebuie să moară pentru a primi nemurirea, neputând

atât mai luminos cu cât este mai combătut, întărindu-se în nepătimire prin pătimiri. Căci este mai tare ca toți, ca Cel ce este şi se numeşte Adevărul.

66. Taina întrupării Cuvântului cuprinde în sine înțelesul tuturor ghiciturilor şi tipurilor din Scriptură şi ştiința tuturor făpturilor văzute şi cugetate. Căci cel ce a cunoscut taina crucii şi a mormântului a înțeles rațiunile celor mai-nainte spuse; iar cel ce a cunoscut înțelesul tainic al învierii a cunoscut scopul spre care Dumnezeu a întemeiat toate de mai-nainte.

67. Toate cele văzute (fenomenele) se cer după cruce, adică după deprinderea de-a stăvili afecțiunea fată de ele a
* 348*
celor ce sunt duşi prin simțuri spre ele. Iar cele inteligibile (noumenele) toate au trebuință de mormânt, adică de nemişcarea totală a celor ce sunt purtați spre ele de minte.[349] Căci împreună cu afecțiunea şi cu mişcarea aceasta fiind înlăturată şi lucrarea şi mişcarea naturală îndreptată spre cele create, răsare Cuvântul singur, existând de sine, ca ridicat din morți, circumscriind toate cele ce au provenit din El. Acum nimeni nu mai e legat de El prin relație naturală, căci după har, dar nu după fire se efectuează mântuirea celor ce se

coexista elementul muritor cu cel nemuritor în aceeaşi ființă, sau creatul cu funcție activă cu necreatul primit ca har. Sau altfel: făptura ori se mistuie duhovniceşte ca omagiu adus lui Dumnezeu, dacă vrea să trăiască prin El, sau e omorâtă de păcat şi pedeapsă. Ea trebuie să aleagă o moarte, sau moartea spre viață, sau moartea spre moarte.

[348] E explicarea cuvântului paulin: "Mie lumea s-a răstignit". Dar nu numai prin voința mea de-a le socoti moarte, ci prin faptul că mă învață să constat că toate se veştejesc şi pier, ceea ce îmi domoleşte pasiunea față de ele. Lumea făpturilor mi se răstigneşte într-un mod foarte obiectiv: prin faptul că toate sunt prin ele însele moarte. Prin aceasta ea vrea să creeze în mine deprinderea (aptitudinea (eXl")) de a mă reține de la afecțiunea față de ea, de-a ieşi din relația (oxeoiț) care mă leagă de ea, "se cere" după această deprindere a mea de-a o răstigni. Această deprindere e crucea prin care omor afecțiunea mea față de ele, sau prin ea le omor pe ele pentru mine.

[349] Cele inteligibile se cer şi ele prin caracterul lor definit şi relativ, după mormânt. Iar mormâitul lor este nemiscarea minții noastre spre ele. După ce le-a cunoscut, mintea se opreşte de-a cugeta la ele. Toată activitatea ei naturală încetează, aşteptând în ea lucrarea lui Dumnezeu, prin care să-l cunoască pe El nemijlocit Pe acestea nu s-ar putea spune că le-a îngropat afară de sine, o dată ce le-a cunoscut. Dar numai cugetând la ele, le-a îngropat în sine, fiindu-i totuşi bune la agerirea ei, prin care va cunoaşte mai uşor rațiunile lor în Dumnezeu.

[350] Toate trebuie să moară pentru noi, realități fenomenale şi noumenale, pentru ca Hristos să se ridice pentru noi singur din toate

mântuiesc.[350]

68. Şi veacurile şi timpurile şi locurile sunt din cele ce există pentru ceva (sunt relative); căci fără de acestea nu este nimic din cele ce sunt gândite împreună cu ele. Dumnezeu, însă, nu este din cele ce există pentru ceva; Căci nu are nimic, care să fie împreună gândit cu El. Dacă, prin urmare, însuşi Dumnezeu este moştenirea celor vrednici, cel ce se va învrednici la acest har va fi mai presus de toate veacurile, timpurile şi locurile, având ca loc pe însuşi Dmnnezeu, după cum s-a scris: «Fii mie Dumnezeu ocrotitor şi loc întărit, ca să mă mântuieşti pe mine» (Ps. 70, 3).[351]

69. Ținta nu are nimic asemănător mijlocului, căci atunci n-ar fi țintă. Iar mijloc sunt toate cele de după început, care sunt departe de țintă. Dacă prin urmare toate veacurile, timpurile şi locurile, cu cele împreună cugetate cu ele, sunt după Dumnezeu, care este începutul fără de început, şi sunt departe de El, ca țintă nesfârşită, nu se deosebesc întru nimic de mijloc.

aceste lucruri moarte. Învierea fiind o stare transcendentă întregii existențe şi activități naturale, toată aceasta trebuie să moară în noi, aşadar întreg omul fenomenal şi noumenal, ca să putem ajunge la ea prin har. Nici mintea în starea ei naturală nu obține pe Hristos, cum ar părea că susține Evagrie, ci numai omul transcendent, de dincolo; nu natura, ci harul. Mintea (vouț) e numai facultatea capabilă de-a primi prin har pe Dumnezeu, dar nu aceea care cuprinde potențial ea însăşi pe Dumnezeu (Hans Urs von Balthasar, *op. cit.,* p.136). Până activează omul prin puterile sale naturale, e legat de Logos prin relație naturală. Dar mântuirea se efectuează dincolo de planul rațional, exclusiv prin har. În sensul acesta, că Hristos e cel ce ne dă şi puterea de a-l primi, trebuie înțeles că tot ce e natural moare, ca să apară singur Hristos, dar nu în sensul dispariției făpturii, ca totul în noi şi afară de noi să devină Hrisios (pan - sau isochritism). O spune aceasta Sf. Maxim în rândurile din urmă ale acestui cap., declarând că Hristos "le circumscrie" pe toate în Sine, dar nu le desființează; le ridică pe planul relației prin har cu El, adică le mântuieşte prin iubirea Lui, nu prin puterile lor naturale.

351 Cel ce va avea pe Dumnezeu va fi mai presus de timp, de spațiu şi de veacuri, căci Dumnezeu nu există împreunat cu vreuna din acesiea.

Iar dacă ținta celor ce se mântuiesc este Dumnezeu, când aceştia

ajung la ținta cea mai de pe urmă, nu mai trebuie cugetat nimic din cele ale mijlocului ca aflându-se în ei.[352]

70. Întreaga lume, hotărnicită (definită, determinată) prin rațiunile ei, este şi se numeşte loc şi veac al celor ce se aflā în ea. Având ca moduri ale înțelegerii naturale pe cele concrescute cu ea, acestea pot hărăzi celor ce o locuiesc o cunoaştere parțială a înțelepciunii lui Dumnezeu, răspândită în toate. Până ce oamenii se folosesc de aceste moduri ale înțelegerii, nu se pot afla în afară de mijloc şi de cunoaşterea din parte. Dar când va înceta ceea ce e din parte, prin arătarea a ceea ce e desăvârşit, şi vor trece toate oglinzile şi ghiciturile, venind Adevărul față către față, atunci cel ce se mântuieşte, desăvârşindu-se după Dumnezeu, va fi mai presus de toate lumile, de toate veacurile şi de toate locurile, prin care era condus mai-nainte, ca prunc.[353]

[352] Aceeaşi idee din cap. anterior, argumentată cu schema început, mijloc, sfârşit (țintă). Cel ce a ajuns la tintă, la Dumnezeu, nu mai poate avea în sine nimic din cele de la mijloc (veacuri, timpuri şi cele ce țin de ele). În cel ajuns în Dumnezeu totul e transcendent, supranatural, nu prin dezvoltarea naturalului, ci prin "moartea" sau oprirea şi apoi prin depăşirea lui. Dumnezeu este "începutul fără început, adică început sau principiu pentru lume, dar nu pentru sine.

Dumnezeu e o "țintă nesfârşită", există adică un progres etern în El, dar totuşi din moment ce s-a depăşit naturalul şi s-a intrat în zona Lui, s-a intrat în zona "sfârşitului", s-a ieşit din cele de la mijloc.

[353] Aceeaşi idee ca în cele două capete anterioare. Cunoaşterea prin modurile lumii – ale mijlocului – e o cunoaştere din parte. Când vom ajunge față către față cu Dumnezeu, vom părăsi aceste moduri de cunoaştere.

Pentru Maxim "rațiunea unui lucru este totodată granița, definiția, măsura lui; aşadar exprimă în acelaşi timp ființa şi mărginirea lui" (Balthasar, op. cit., 116) Cunoa şterea acestor rațiuni, care foloseşte cele de la mijloc (veacuri, timpuri, locuri), nu e o cunoaştere desăvârşită. Desigur ea nu e numai o cunoaştere a acestor rațiuni, deci numai prin rațiune, căci ele sunt totuşi o oglindă a Celui infinit, dar mai multul acestei "vederi" să străvede totuşi prin oglinda rațiunilor sesizate de rațiune. Deci nu e o intuiție care se dispensează de "rațiune" ca instrument subiectiv, şi de "rațiuni" ca obiect direct al ei. Dar trebuie notat că numai rațiunea călăuzită de credință vede "prin rațiuni" mai mult decât ele; numai pentru acea rațiune, rațiunile sunt oglinzi, având o natură de simbol, ca şi ghiciturile sau tipurile legii. Pentru rațiunea căzută, ratiunile nu mai sunt oglinzi ce trimit spre altceva, ci sunt ultima realitate. Ea omoară Adevărul dumnezeiesc. Iar o altă rațiune decât cea căzută, sau decât cea călăuzită de credință şi de har nu există, Aceasta o spune în cap. următoare (71-43).

[354] Luca 23, 11.

71. Pilat este tipul legii firii; iar gloata jidovilor este tipul legii scrise. Cel ce nu s-a ridicat deci prin credință peste acestea două nu poate primi Adevărul mai presus de fire şi de rațiune, ci răstigneşte singur pe Cuvântul, fie socotind Evanghelia sminteală, ca iudeul, fie nebunie, ca elinul.

72. Când vezi pe Irod şi pe Pilat împrietenindu-se pentru omorârea lui Iisus, gândeşte-te la întâlnirea într-un gând a dracului desfrânării şi al slavei deşarte pentru a omorî rațiunea virtuții şi a cunoştinței. Căci dracul iubirii de slavă deşartă, fățănicindu-se că iubeşte cunoştința duhovnicească, o trimite dracului desfrânării. Iar cel al desfrânării, fățărnicind curățenia prin renunțare, o trimite dracului slavei deşarte. De aceea: «îmbrăcând, zice, Irod, haină strălucită, a trimis pe Iisus înapoi lui Pilat».[354]

73. Bine este a nu îngădui minții să zăbovească în cele trupeşti şi în patimi. Căci «nu culeg, nici din ciulini smochine», adică din patimi virtuți, «nici din scaieți struguri»,[355] adică din trup cunoştința care dă bucuria.

74. Ascetul încercat prin răbdarea necazurilor, curățit prin disciplinarea şi strunirea trupului şi desăvârşit prin îndeletnicirea cu vederile (contemplațiile) înalte, se învredniceşte de mângâierea dumnezeiască. Căci «Venit-a Domnul, zice Moise, din Sinai», adică din încercări, «şi s-a arătat nouă din Seir», adică din osteneli trupeşti; «şi s-a grăbit din muntele Faran, împreună cu zeci de mii de sfinți»,[356] adică din muntele credinței, cu zeci de mii de sfinte cunoştințe.

75. Irod are înțelesul cugetului trupesc; Pilat al percepției prin simțuri; Cesarul al celor ce cad sub simțuri; iar iudeii au înțelesul gândurilor sufleteşti. Sufletul, alipindu-se din neştiință de cele ce cad sub simțuri, predă Cuvântul (Rațiunea), simțurilor spre moarte, întărind împotriva lui, prin proprie mărturisire, împărăția celor

Matei 7, 16. [356]
Deuteronomul 33, 2.

stricăcioase.[357] Căci zic iudeii: «Nu avem împărat decât pe Cezarul».[358]

76. Irod ține locul lucrării patimilor. Pilat pe al deprinderii amăgită de ele; Cezarul pe al întunecatului stăpânitor al lumii; iudeii pe al sufletului. Când deci sufletul, supunându-se patimilor, predă virtutea deprinderii păcătoase, respinge împărăția lui Dumnezeu şi trece sub stăpânirea aducătoare de stricăciune a diavolului.

77. Nu ajunge sufletului pentru dobândirea bucuriei duhovniceşti să-şi supună patimile, dacă nu dobândeşte virtuțile prin împlinirea poruncilor. «Nu vă bucurați că vi se supun dracii», adică lucrările patimilor, «ci că numele voastre au fost scrise în cer»,[359] fiind trecute la locul nepătimirii de harul înfierii, dobândit prin porunci.

78. Cel ce a ajuns la treapta cunoaşterii[360] are neapărată trebuinţă de bogăţia virtuţilor cu fapta. «Cel ce are, zice, pungă», adică cunoştinţă duhovnicească, «să-şi ia, de asemenea şi traista», adică bogăţia virtuţilor cu fapta, care nutreşte din belşug sufletul. «Iar cel ce nu are

(pungă şi traistă, adică cunoştinţă şi virtute) să-şi vândă haina şi

[357] Cap. 71-75 e o transpunere a răstignirii Logosului pe plan interior (Logos-mystik), în sensul lui Origen. Ceea ce e caracteristic e că în această interiorizare Logosul e considerat mai mult ca Adevăr sau virtute, nu atât ca persoană. Irod, Pilat, Cezarul, poporul iudeu, sunt diverşi factori psihologici care conlucrează la omorârea Adevărului, a Raţiunii în noi. Iudeii sunt gândurile sufleteşti pătimaşe, care, conduse de Irod sau de cugetul trupesc, se ataşează împărăţiei lucrurilor sensibile stricăcioase şi lasă Adevărul pe seama percepţiei simţurilor, care propriu zis nu-l rnai vede, îl omoară, dacă Adevărul nu stă în materia percepută de simturi, ci în raţiunile lor şi în ceea ce se străvede dincolo de ele.
[358] Ioan 19, 13.
[359] Luca 10, 20.
[360] Gnosticul.

să-şi cumpere sabie».[361] Să-şi predea adică cu râvnă trupul său ostenelilor virtuţilor şi să întreprindă, cu înţelepciune, războiul cu patimile şi cu dracii, pentru pacea lui Dumnezeu, spre a dobândi deprinderea de-a deosebi cu cuvântul lui Dumnezeu ceea ce este rău de ceea ce este
bun.[362]

79. Domnul se arată în lume când are treizeci de ani, învăţând în chip ascuns pe cei ce străvăd prin acest numar tainele privitoare la El. Căci numărul treizeci, înţeles tainic înfăţişează pe Domnul ca Făcător şi Proniator al timpului, al firii şi al celor inteligibile de deasupra firii văzute. Al timpului, prin numărul şapte; căci timpul este înşeptit.[363] Al firii, prin cinci; căci firea este încincită, împărţindu-se pentru simţuri în cinci. Al celor inteligibile, prin opt; căci cele inteligibile sunt mai presus de perioada măsurată a timpului. Iar Proniator este prin zece, pentru decada sfântă a poruncilor, care călăuzeşte pe oameni spre fericire, şi pentru că Domnul şi-a făcut ca început al numelui, în chip tainic, această literă,[364] când s-a făcut om. Adunând aşadar pe cinci cu şapte, cu opt şi cu zece, avem treizeci. Deci cel ce ştie să urmeze bine Domnului, ca unei Căpetenii, va cunoaşte pricina pentru care va apărea şi el la treizeci de ani, putând vesti Evanghelia împărăţiei.

Căci când va zidi fără greşeală, ca pe o fire văzută, lumea virtuţilor cu fapta, neschimbând perioada care se deapănă în suflet, asemenea timpului, prin întâmplări

[362] Luca 22, 36.
De aici iarăşi se vede că treptele superioare ale urcuşului duhovnicesc nu exclud pe cele inferioare, ci le implică. Contemplativul nu trebuie să uite de virtuţile cu fapta.

[363] Timpul *se* repetă mereu la cicluri de câte 7 zile.
[364] În greceşte sernnul pentru numărul 10 şi pentru litera I (iota) e acelaşi. Iar numele lui Iisus începe cu I (iota, sau zece).

contrare, iar prin contemplație va secera cunoştința celor inteligibile fără sminteală şi va putea să sădească proniator aceeaşi deprindere şi în alții, atunci şi el, orice vârstă trupească ar avea, va fi de treizeci de ani în duh, arătând lucrarea darurilor proprii şi în alții.

80. Cel slăbănogit[365] prin plăcerile trupului, nu e în stare nici de lucrarea virtuților şi nu se mişcă uşor nici spre cunoştință. De aceea nu are nici om, adică gând înțelept, ca atunci când se tulbură apa să-l arunce în scăldătoare, adică în virtutea capabilă de cunoştință, care vindecă toată boala. Căci suferind de moleşeală şi de nepăsare, tot amână aceasta şi astfel e luat pe dinainte de altul, care-l împiedică să ajungă la vindecare. De aceea zace treizeci şi opt de ani în boală. Căci cel ce nu priveşte creațiunea văzută spre slava lui Dumnezeu, ca să-şi urce gândul cu evlavie spre cea inteligibilă, rămâne cu adevărat bolnav atâția ani câți s-au amintit mai sus. Fiindcă numărul treizeci, înțeles natural, însemnează firea sensibilă, precum privit practic, însemnează virtutea cu fapta. Iar numărul opt, înțeles natural, arată firea inteligibilă a celor netrupeşti, precum privit gnostic, arată teologia atotînțeleaptă.[366] Cel ce nu e mişcat de acestea spre

Dumnezeu, rămâne olog până când, venind Cuvântul, îl învață

[365] Ioan 5, 5.
[366] Numerii pot fi înțeleşi, după Sf. Maxim, ppaKTiKwț, fuoiKwț şi yvwoTiKwț adică altfel pe fiecare din cele trei trepte ale vieții duhovniceşti: pe cea activă, pe cea care contemplă rațiunile din natură şi pe cea cara contemplă pe Dumnezeu direct. Pentru cel de pe treapta activă numărul treizeci, rezultând din înmulțirea celor zece porunci cu cele trei puteri sufleteşti, reprezintă virtutea cu fapta. Pentru cel de pe treapta contemplației naturii, rezultând din cele zece categorii ale realității şi din aceleaşi trei puteri sufleteşti, reprezintă firea sensibilă *(Quaest. ad Thalas.* P.G. 90, 544A). Numărul opt, cel ce contemplă rațiunile, reprezintă ființele netrupeşti, iar pentru cel ce se ridică mai sus reprezintă cunoaşterea lui Dumnezeu (teologia).

pe scurt chipul vindecării zicând: «Scoală-te, ia-ți patul tău şi umblă», adică îi porunceşte să-şi ridice mintea din iubirea de plăcere ce o leagă şi să-şi ia trupul pe umerii virtuților şi să plece la casa sa, adică la cer. Căci e mai bine ca ceea ce este inferior să fie luat pe umerii faptei de ceea ce este superior, spre a fi dus spre virtute, decât ca ceea ce este superior să fie purtat de moleşeala celui inferior spre iubirea de plăceri.

81. Până nu am ieşit, în chip curat, cu înțelegerea din ființa noastră şi a tuturor celor ce sunt după Dumnezeu, încă n-am dobândit deprinderea stăruinței neclintite în virtute. Dar când vom dobândi această vrednicie prin iubire, vom cunoaşte puterea făgăduinței dumnezeieşti. Căci trebuie să credem că cei

vrednici stăruiesc să rămână neclintiți acolo unde mintea şi-a înrădăcinat de mai înainte prin iubire puterea sa. Deci cel ce n-a ieşit din sine şi din toate câte pot fi gândite în orice fel şi nu s-a statornicit în tăcere mai presus de înțelegere (cugetare) nu poate fi cu totul slobod de schimbare.[367]

82. Orice act de cugetare cuprinde mai multe lucrări, sau cel puțin două. Căci este o relație care mijloceşte între două capete, legându-le întreolaltă: pe cel ce cugetă şi ceea ce e cugetat.[368] La rândul lor nici una din acestea nu e simplă. Căci cel ce cugetă este un suport care posedă puterea de a cugeta. Iar ceea ce e cugetat este un suport sau într-un suport, adică o substanță cu posibilitatea de a fi cugetată. Căci nu există ceva din cele create, care să fie prin sine sau substanță, sau cugetare simplă, ca să fie astfel o unitate neîmpărțită.

Dar Dumnezeu, dacă îi spunem ființă (substanță), nu are unită cu sine în chip natural posibilitatea de a fi cugetat, ca să fie compus; iar dacă îi zicem cugetare, nu are în chip natural ca suport o ființă (substanță) capabilă de cugetare. Ci Dumnezeu este după ființa însăşi cugetare şi întreg, cugetare şi numai cugetare; şi după cugetarea însăşi este ființă şi întreg, ființă şi numai ființă şi întreg este mai presus de ființă, şi întreg mai presus de cugetare, deoarece este unitate neîmpărțită, fără părți şi simplă. Prin urmare cel ce mai cugetă în vreun fel oarecare încă n-a ieşit din dualitate. Iar cel ce a părăsit cugetarea cu totul a ajuns întrucâtva în unitate, lepădând, prin depăşire supremă, puterea de a cugeta (de a înțelege).[369]

83. Între cele multe domneşte diversitate, neasemănare şi deosebire. Dar în Dumnezeu, care este cu adevărat unul şi singur, este numai identitate şi simplitate. Deci nu este

[367] De aici aflăm că, deşi virtutea se câştigă pe prima treaptă a urcuşului duhovnicesc, totuşi neclintirea în ea se asigură numai pe treapta cea mai înaltă când cineva a ieşit din sine (expocț eauTou) şi s-a ridicat în tăcerea cea mai presus de înțelegere. Până ce omul are idei, el trece de la o idee la alta. Dar această mutare de la o idee la alta uşor îl poate muta şi de la o atitudine la alta. Iar când sunt multe idei, nici una nu reprezintă pe Dumnezeu. Numai când se fixează mintea întreagă şi statornic cu gândul la Dumnezeu, nu mai au loc nici mutări intelectuale nici morale. Iar cel ce e fixat întreg cu gândul la Dumnezeu a uitat de sine, a ieşit din preocuparea de sine.

[368] Subiectul şi obiectul.

[369] Cugetarea nu este un act simplu, ci o sinteză a următorilor factori: cugetare ființă-putere ca subiect putere-ființă ca obiect.

Această împletire de mai multe lucruri trebuie să o depăşească sufletul, dacă vrea să intre în unitatea lui Dumnezeu. De aceea spune Maxim în *"Ambigua"* că Dumnezeu e mai presus de subiect şi obiect (P.G. 91, 1220A). Dumnezeu e mai presus de orice contradicții şi sinteze din lume, chiar mai presus de adevăr şi minciună (P.G. 296C).

Dumnezeu este monadă în sens absolut. Căci toate cele din lume, avându-şi originea în El, se cuprind în El, dar El nu e o sinteză ulterioară a celor despărţite, ci principiu simplu al lor.

lucru cuminte să ne apropiem de contemplarea lui Dumnezeu, înainte de a ieşi din cele multe. O arată aceasta Moise, care înfige întâi cortul cugetării în afară de tabără[370] şi abia după aceea intră în convorbire cu Dumnezeu. Căci este primejdios a încerca să exprimi pe cel negrăit prin cuvântul rostit. Pentru că orice cuvânt rostit este o dualitate sau şi mai mult. Iar a contempla pe Cel ce este, fără grai, numai cu sufletul, e tot ce e mai bun. Căci Acela este o unitate neîmpărţită şi nu o multiplititate. Arhiereul, căruia i s-a rânduit să intre abia o dată pe an în Sfânta Sfintelor, înăuntrul catapetesmei, arată şi el că numai acela trebuie să se apropie, cu mintea dezbrăcată şi golită, de închipuirile referitoare la Dumnezeu, care a trecut prin curte şi prin Sfânta şi a ajuns la Sfânta Sfintelor, adică acela care a lăsat în urmă toată firea celor sensibile şi inteligibile şi s-a făcut curat de tot ce este propriu[371] lucrurilor care se nasc şi pier.

[3/0] Ieşirea 33, 7.

[371] Se continuă ideea din cele două capete anterioare. Hans Urs von Balthasar (op.cit., p. 197) spune că Sf. Maxim învinge aici contrastul dintre Dionisie Areopagitul şi Evagrie cu ajutorul lui Philo. Dionisie ar susţine că omul trebuie să iasă dincolo chiar şi de mintea sa pentru a întâlni pe Dumnezeu, pe când Evagrie ar admite o întâlnire cu Dumnezeu în adâncul minţii. (La Dionisie o transcendenţă totală, la Evagrie o imanentă). La Maxim mintea contemplă ea însăşi pe Dumnezeu, dar după ce se ridică peste cugetarea ei naturală, ca sinieză între cele multe. - "Închipuirile" (favTocaioci) referitoare la Dumnezeu, pe care le contemplă mintea, sunt, după Balthasar, o expresie îndrăzneaţă şi surprinzătoare, după ce tot Maxim spune că mintea trebuie să treacă dincolo de toate întipăririle sensibile şi inteligibile. Balthasar citează însă pe Dionisie Areopagitul, care spune că toate modurile cunoaşterii omenesti se pot aplica nu numai apofatic, ci şi catafatic cunoaşterii lui Dumnezeu (rai ecmv auTou rai v0r|aiţ rai AOyoţ... rai favTaoia, De div. nom. 7, 3; 872A).

84. Marele Moise, înfigând afară de tabără cortul său, adică fixând afară de cele văzute voinţa şi cugetarea sa, începe să se închine lui Dumnezeu. Apoi intrând în întuneric, adică în locul lipsit de formă şi de materie al cunoştinţei, rămâne acolo iniţiindu-se în sfintele[372] rânduieli.

85. Întunericul este starea fără formă, fără materie şi fără trup, care are cunoştinţa modelelor lucrurilor. Cel ce ajunge înlăuntrul ei, ca un alt Moise, contemplă cu firea muritoare cele nevăzute. Prin aceasta, zugrăvind în sine frumuseţea dumnezeieştilor virtuţi ca pe un desen uşor de imitat, în care se răsfrânge frumuseţea originară, coboară, înfăţişându-se pe sine celor ce vor să-i imite virtutea şi arătând prin aceasta dragostea de oameni şi belşugul harului de care s-a împărtăşit.[373]

"Cortul cugetării" şi peste tot urcuşul lui Moise pe Sinai, ca simbol al urcuşului mistic al sufletului, îl întâlnim întâi la Origen (Num. Hom. 17, 4), apoi la Sf. Grigorie al Nisei şi Dionisie Areopagitul.

"Întunericul" lui Dionisie este la Sf. Maxim "locul fără formă şi materie al cunoştinţei",- adică nu o ignoranţă absolută, ci o cunoştinţă, care nu mai sesizează un obiect constătător dintr-o substanţă şi formă, cum sunt făpturile, deoarece Dumnezeu nu este nici una nici alta, sau este mai presus de această dualitate.

[373] Se repetă aceeaşi caracterizare a "întunericului" de pe vârful muntelui Sinai. În acel întuneric sufletul primeşte o cunoştinţă pozitivă; e cunoştinţa modelelor după care s-au creat şi se dezvoltă lucrurile (rj papaSiypaTiKh TWV OVTWV yvwoiţ). Ele se întipăresc în fiinţa spirituală a celui ce se află în preajma lui Dumnezeu, adică nu numai ca idei, ci ca stări totale, existenţiale, care implică şi o viaţă de virtute. În cursul nostru de Mistică, ţinut la Facultatea de Teologie din Bucureşti, am încercat să lămurim aceste întipăriri, cărora Dionisie Areopagitul şi Sf. Grigorie Palama le zice tuvpoi prin noţiunea de structuri. "Închipuirile" din cap. anterior (84), "zugrăvirea" din cap. prezent, trebuie să fie acelaşi lucru: sunt stări totale precis structurate, dar nu forme conceptuale. (Vezi termenul Tunoţ la Maxim în acest sens, la Ambigua P.G. 91, 1117; 1149). Starea aceasta fiind modelat ă

86. Cei ce se ocupă fără pată cu filosofia cea după Dumnezeu află cel mai mare câştig din ştiinţa ei: să nu-şi mai schimbe aplecarea voii deodată cu lucrurile, ci cu tărie statornică să şi-o potrivească fără şovăire după raţiunile virtuţii.

87. Cei ce ne-am botezat prin Duh în cea dintâi nestricăciune a lui Hristos după trup aşteptăm în duh nestricăciunea cea de pe urmă a Lui, păzind prin stăruinţa în fapte bune şi prin mortificarea de bunăvoie, pe cea dintâi nepătată. Dintre cei ce o au pe aceasta, nici unul nu[374] se teme de pierderea bunurilor pe care le are.

88. Voind Dumnezeu să trimită celor de pe pământ harul virtuţii dumnezeieşti din cer, pentru mila Sa cea către noi, a pregătit simbolic cortul sfânt şi toate cele din el, care este răsfrângere, un chip şi o imitare a[375]

înţelepciunii.

şi ca stare virtuoasă, se arată din nou că pentru Maxim contemplativul nu e un teoretician ce se dezinteresează de lume, ci el coboară din viziunile sale între ceilalţi oameni, înrâurind ca model asupra lor. Cap. 81-85, ca şi 68-70, ne-au descris această treaptă supremă de cunoaştere tainică a lui Dumnezeu (ziua a opta), după ce în capetele de mai înainte s-a vorbit de treapta întâia a activităţii morale, reprezentată prin ziua a şasea, şi a contemplării raţiunilor sau a odihnei după activitatea naturală, reprezentată prin înmormântarea Domnului, sau prin ziua a şaptea.

[374] Prin Botez am primit o nestricăciune virtuală, pe care o putem pierde. Ea încă nu e asimilată de noi prin voinţă şi fapte (e după trup, nu după duh). Dar prin stăruinţa în fapte, ne devine nestricăciune în duh şi n-o mai putem pierde.

[375] Sf. Grigorie de Nisa (Viaţa lui Moise, P.G. 44, 381A) şi Sf. Grigorie Palama (Tratatul III, din cele posterioare) ne spun că cortul văzut de Moise este însuşi Iisus Hristos care, ca Dumnezeu şi om, le cuprinde pe toate. Aici ni se spune că cortul construit pe pământ este

89. Harul Noului Testament era ascuns tainic în litera Vechiului. De aceea zice Apostolul că «legea este duhovnicească».[376] Prin urmare Legea după literă se învecheşte, îmbătrâneşte şi încetează: dar după duh e

[377]

totdeauna tânără şi lucrătoare. Căci harul niciodată nu se învecheşte.

90. Legea este umbra Evangheliei; iar Evanghelia este icoana bunurilor viitoare. Cea dintâi opreşte săvârşirea celor rele; cea de a doua porunceşte faptele cele bune.

91. Întreaga Sfânta Scriptură zicem că se împarte "în trup şi în duh, fiind ca un om duhovnicesc. Cel ce zice, aşadar, că cuvântul Scripturii este trup, iar înţelesul ei duh sau suflet, nu păcăluieşte faţă de adevăr. Dar înţelept este cu adevărat cel ce lasă la o parte ceea ce e stricăcios şi se alipeşte întreg de ceea ce e nestricăcios.

92. Legea este trupul omului duhovnicesc, care este Sfânta Scriptură; Proorocii sunt simţirea (percepţia simţuală); Evanghelia, sufletul mintal care lucrează prin trupul legii şi prin simţirea Proorocilor şi prin aceste lucrări îşi arată puterea ei.

93. Legea era umbra, iar Proorocii icoana bunurilor

oglindirea înţelepciunii divine. Dar înţelepciunea divină, care cuprinde ideile tuturor lucrurilor, fără formă şi materie, este Logosul divin, cum spune şi Grigorie de Nisa în acelaşi loc. El le oblăduieşte pe toate ca un cort sau un templu universal. E Sofia, punctul de trecere de la unitatea divină la multiplicitatea lumii. Pe acesta îl vede mintea intrată în întunericul divin. El nu e numai adevărul, ci şi virtutea, şi cine e modelat de vederea lui e modelat şi de virtutea cerească, aşadar din toată fiinţa lui. Balthasar (op. cit., p. 85) a arătat că ideea acestui cap e luată din Philo (Quis rerum divinarum heres, 126).

[376] Romani 1, 14.

[377] Evrei 8, 13. 98.

dumnezeieşti şi duhovniceşti din Evanghelie. Evanghelia însă ne-a arătat prin litere însuşi adevărul venit la noi, preumbrit prin Legea şi preînchipuit prin Prooroci.

94. Cel ce împlineşte legea prin viață şi purtare pune capăt numai urmărilor păcatului, jertfind lui Dumnezeu lucrarea patimilor neraționale, şi se mulțumeşte cu atâta pentru mântuire, din pricina prunciei lui duhovniceşti.

95. Cel călăuzit de cuvântul proorocesc, pe lângă lepădarea lucrării patimilor, scoate de la sine şi învoirile cu ele, aflătoare în suflet, ca nu cumva, reținându-se cu ceea ce e inferior, adică cu trupul, de la păcat, să uite să se rețină şi cu ceea ce e superior, adică cu sufletul şi să-l săvârşească din belşug.

96. Cel ce îmbrățişează din inimă viața evanghelică a tăiat de la sine şi începutul şi sfârşitul păcatului şi cultivă toată virtutea cu fapta şi cu cuvântul şi cu rațiunea. Acesta aduce jertfe de laudă şi de mărturisire, scăpat de toată supărarea lucrării patimilor şi slobod de lupta minții împotriva lor. El nu mai are decât plăcerea nesăturată a nădejdii bunurilor viitoare, care-i nutreşte sufletul.

97. Celor ce se îndeletnicesc cu mai multă sârguință cu dumnezeieştile Scripturi, Cuvântul Domnului le apare în două forme: într-una comună şi mai simplă, care e văzută de cei mulți, potrivit cu ceea ce s-a scris: «L-am văzut pe
[378]
El şi n-avea nici chip nici frumusețe», iar în alta mai ascunsă şi numai de puțini cunoscută, de cei ce au devenit ca sfinții Apostoli Petru, Iacob şi Ioan, înaintea cărora

' Is. 53, 2.

Domnul s-a schimbat la față, îmbrăcându-se în slava care a biruit simțurile. După aceasta este «mai frumos la
[379]
înfățişare ca fiii oamenilor». Dintre aceste două forme, cea dintâi se potriveşte celor începători; a doua e pe măsura celor desăvârşiți în cunoştință, atâta cât este cu putință oamenilor. Cea dintâi este icoana primei veniri a Domnului, la care se referă litera Evangheliei şi care curățeşte prin pătimiri pe cei de pe treapta făpturii; a doua este preînchipuirea celei de a doua veniri întru slavă, la care se referă duhul Evangheliei şi care preface prin înțelepciune pe cei de pe treapta cunoaşterii, ridicându-i la starea de îndumnezeire. Aceştia, în temeiul schimbării la față a Cuvântului în ei, oglindesc cu fața descoperită slava Domnului.

98. Cel ce rezistă neclintit în lupte şi necazuri pentru virtute are în sine lucrătoare cea dintâi venire a Cuvântului, care-l curăţeşte de toată pata. Iar cel ce şi-a mutat mintea prin contemplaţie în starea îngerilor are în el puterea celei de a doua veniri, care lucrează în el nepătimirea, ca să nu poată fi biruit.[380]

99. Simţirea întovărăşeşte pe cel ce se află pe treapta

[380] Ideea că cel ce se află pe treapta nevoinţei pentru curăţirea de patimi şi a luptei pentru dobândirea virtuţilor are în sine pe Hristos în forma smerită a primei parusii, iar cel ce se află pe treapta nepătimirii şi a cunoaşterii mistice îl are anticipat în forma slăvită a celei de a doua parusii, arătată o clipă pe muntele Tabor, porneste de la Oriega. Ideea aceasta se împleteşte cu o alta: că prin Botez Hristos se ascunde în adâncul nostru şi stă acolo nevăzut. în suprema chenoză, până ce prin împlinirea poruncilor, curăţindu-ne devenim tot mai conştienţi de El, iar El se oglindeşte tot mai vădit în fiinţa noastră îmbunătăţită. E o idee dezvoltată mai ales de Marcu Ascetul şi Diadoh împotriva mesalienilor, care spuneau că trebuie să simţim pe Hristos în noi din primul moment în care se sălăşluieşte în noi; altfel nu-L avem.

Hristos prezent în noi de la Botez, deşi nesimţit de noi, ne dă puterea de a birui patimile. Aceasta e puterea lucrătoare a primei

făpuirii şi care dobândeşte virtuţile prin osteneală; iar lipsa de simţire pe cel ce se află pe treapta cunoaşterii, care şi-a retras mintea de la trup şi de la lume, îndreptându-şi-o spre Dumnezeu. Cel dintâi, luptându-se prin făptuire să-şi desfacă sufletul de legăturile afecţiunii naturale faţă de trup, îşi simte dispoziţia voii continuu atinsă de dureri. Dar cel ce a smuls piroanele acestei afecţiuni, prin contemplaţie nu mai este reţinut de nimic, făcându-se curat de tot ce-l făcea să pătimească şi să fie stăpânit de către cei ce voiau să-l biruiască.

100. Mana dată lui Israel în pustie este Cuvântul lui Dumnezeu, care hărăzeşte toată plăcerea duhovnicească celor ce-l mănâncă şi se potriveşte cu orice gust, după deosebirea poftelor celor ce-L mânâncă. Căci are calitatea oricărei mâncări duhovniceşti. De aceea celor ce s-au născut de sus, din sămânţă nestricăcioasă prin Duh, li se face lapte duhovnicesc neînşelător; celor slăbiţi legumă care reface puterea suferindă a sufletului; celor care prin deprindere şi-au exercitat simţurile sufletului în deosebirea binelui de rău se dă pe Sine ca mâncare vârtoasă. Dar Cuvântul lui Dumnezeu are şi alte puteri nemărginite, pe care nu le poate încăpea nimeni în veacul de aici. Când însă moare cineva şi-se face vrednic să fie aşezat peste multe sau peste toate, va primi şi acele puteri ale Cuvântului, toate sau unele din ele, fiindcă a fost aici credincios peste puţine. Căci orice culme a darurilor

parusii. La început Iisus îndemnându-ne de sub văl numai, prin porunci, ne apare aspru, fără "frumuseţe". Abia pe urmă ni se arată şi ne atrage prin dulceaţa şi frumuseţea cunoaşterii Lui.

dumnezeieşti date nouă aici, este de tot mică şi smerită în asemănare cu cele viitoare.

A aceluiaşi A doua sută a capetelor gnostice

1. Unul este Dumnezeu, pentru că una este dumnezeirea: Unitate fără de început, simplă, mai presus de fiinţă, fără părţi şi neîmpărţită. Una şi aceeaşi este unitate şi Treime; aceeaşi întreagă unitate, şi aceeaşi întreagă Treime; aceeaşi întreagă unitate după fiinţă, şi aceeaşi întreagă Treime după ipostase. Căci dumnezeirea e Tată, Fiu şi Duh Sfânt, şi dumnezeirea este în Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt. Aceeaşi e întreagă în întreg Tatăl; şi Tatăl e întreg în aceeaşi întreagă. Şi aceeaşi e întreagă în întreg Fiul; şi Fiul e întreg în aceeaşi întreagă. Şi aceeaşi e întreagă în întreg Duhul Sfânt; şi Duhul Sfânt e întreg în aceeaşi întreagă. Intreagă e Tată şi în Tatăl întreg; şi întreg Tatăl e în ea întreagă, şi întreg Tatăl e ea întreagă. Şi aceeaşi întreagă e întreg Fiul; şi aceeaşi întreagă în întreg Fiul; şi întreg Fiul este ea întreagă şi în ea întreagă. Şi aceeaşi întreagă este întreg Duhul Sfânt şi în întreg Duhul; şi întreg Duhul Sfânt este ea întreagă, şi întreg Duhul Sfânt este în aceeaşi întreagă.

Căci nu este dumnezeirea numai în parte în Tatăl, sau Tatăl numai în parte Dumnezeu; nici nu este dumnezeirea numai în parte în Fiul, sau Fiul numai în parte Dumnezeu; nici nu este dumnezeirea numai în parte în Duhul Sfânt, sau Duhul Sfânt numai în parte Dumnezeu. Căci nu se împarte dumnezeirea, nici nu este Dumnezeu nedesăvârşit Tatăl sau Fiul sau Duhul Sfânt. Ci întreagă este aceeaşi, desăvârşită, în chip desăvârşit, în Tatăl cel desăvârşit; şi întreagă aceeaşi, desăvârşită, în chip desăvârşit, în Fiul cel desăvârşit; şi întreagă aceeaşi, desăvârşită, în chip desăvârşit, în Duhul Sfânt cel desăvârşit. Căci Tatăl este întreg în întreg Fiul şi în întreg Duhul Sfânt în chip desăvârşit; şi întreg este Fiul în întreg Tatăl şi în întreg Duhul Sfânt, în chip desăvârşit; şi întreg este Duhul Sfânt în întreg Tatăl şi în întreg Fiul, în chip desăvârşit. De aceea Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt sunt un Dumnezeu. Căci una şi aceeaşi este fiinţa, puterea şi lucrarea Tatălui, a Fiului şi a Duhului Sfânt, nefiind şi neînţelegându-se nici unul fără celălalt.

2. Orice cugetare este (o sinteză) a celor ce cugetă[381] şi a celor cugetate[382]. Dar Dumnezeu nu este nici dintre cei ce cugetă; nici dintre cele cugetate. El este deasupra acestora. Căci altfel s-ar circumscrie, ca subiect ce cugetă având lipsă de relaţia cu ceea ce cugetă, iar ca obiect cugetat căzând, datorită relaţiei, în chip firesc sub vederea celui ce cugetă. Urmează

aşadar că pe Dumnezeu nu trebuie să-L socotim nici că cugetă, nici că este cugetat. El este mai presus de a cugeta şi de a fi cugetat. Căci e
propriu şi firesc celor după El să cugete şi să fie cugetate.[383]

3. Orice cugetare, precum îşi are baza într-o ființă, fiind o calitate a ei, tot aşa îşi are mişcarea îndreptată spre o ființă. Căci nu e cu putință să îl socotim ca ceva cu totul desfăcut şi simplu. Dumnezeu însă este simplu în amândouă chipurile, fiind ființă care nu alcătuieşte suportul a ceva, şi cugetare care nu are ceva ca suport.

[381] Subiectul.
[383] Obiectul.
[383] E aceeaşi idee ca în cap. 82 (suta I). Dumnezeu nu poate fi subiect deosebit de obiect, sau obiect deosebit de subiect, căci altfel ar fi mărginit. Dar aceasta nu înseamnă că Dumnezeu nu cugetă sau nu se cugetă (contemplă) ci că El este deodată subiect ce cugetă şi obiect ce se cugetă.

Astfel El nu este dintre cele care cugetă şi sunt cugetate, aflându-se adică mai presus de ființă şi de cugetare.[384]

4. Precum în centrul de unde pornesc liniile în direcție dreaptă, acestea sunt văzute cu desăvârşire neîmpărțit, la fel cel ce se învredniceşte să ajungă în Dumnezeu cunoaşte toate rațiunile făpturilor preexistente* în el, printr-o cunoştință simplă şi neîmpărțită.[385]

5. Cugetarea modelându-se după obiectele cugetate, cugetarea cea una se preschimbă în multe idei, luând forma fiecăruia dintre obiectele cugetate. Când însă trece dincolo de mulțimea lucrurilor sensibile şi inteligibile, care îi întipăresc forma lor şi devine astfel, cu totul fără

[384] O întemeiere mai profundă a pluralității actului de cugetare (vezi cap. 82, suta I). El nu presupune numai un subiect ce cugetă şi un obiect cugetat, deosebit de acest subiect, ci în subiectul însuşi e o dualitate. Căci subiectul cugetător constă dintr-o ființă ce cugetă şi din actul sau din puterea cugetării. Cugetarea nu poate exista de sine, simplă, poate atât prin faptul că izvorăşte dintr-o ființă (substanță), cât şi prin faptul că e orientată spre o ființă sau se întoarce asupra ființei din care porneste.

Dumnezeu e însă mai presus nu numai de dualitatea subiect-obiect, ci şi de dualitatea ființă-cugetare. Nici chiar termenul: "subiect ce cugetă" nu e întru totul potrivit la Dumnezeu, întrucât prin subiect s-ar putea înțelege un suport deosebit de actul cugetării.

[385] După Hans Urs von Balthasar (op.cit., 193), Sf. Maxim "nu vizează aici atât pe Dumnezeu cel absolut, cât punctul de trecere de la unitatea divină la multiplicitatea lumii: "Sofia".

Acest cap. valorifică şi străduința omului de a cunoaşte rațiunile lucrurilor în mod deosebit. Prin aceasta mintea i se exercită de-a le recunoaşte în mod neîmpărțit în Dumnezeu.

[386] Evrei 4, 10.

formă, şi-o ataşează Cuvântul cel mai presus de cugetare, desfăcând-o de lucrurile care o alterau prin formele ideilor (dAAoiouv). Iar cel ce a pătimit aceasta «s-a odihnit şi el de lucrurile sale, precum Dumnezeu de ale Lui».[386]

6. Cel ce a ajuns la desăvârşirea îngăduită aici oamenilor rodeşte lui Dumnezeu dragoste, bucurie, pace, îndelungă răbdare, iar pentru viaţa viitoare nestricăciune, veşnicie şi cele asemenea acestora. Cele dintâi se cuvin celui ce s-a desăvârşit întru făptuire, iar cele de al doilea [387] celui ce prin cunoştinţa adevărată a ieşit din cele create.

7. Precum rodul neascultării este păcatul, aşa rodul ascultării este virtutea; şi precum neascultării îi urmează călcarea poruncilor şi dezbinarea de Cel ce a poruncit, aşa ascultării îi urmează păzirea poruncilor şi unirea cu Cel ce a poruncit. Prin urmare, cel ce prin ascultare a păzit o poruncă şi a săvârşit dreptatea, a păstrat şi unirea nedezbinată cu Cel ce a poruncit; iar cel ce a călcat prin neascultare o poruncă şi a săvârşit păcatul s-a desfăcut de sine şi din unirea dragostei cu Cel ce a poruncit.

8. Cel ce se reculege din dezbinarea adusă de călcarea poruncilor se desparte mai întâi de patimi, apoi de gândurile pătimaşe, apoi de fire şi de raţiunile firii, apoi de idei şi de cunoştinţele aduse de ele, şi la urmă, străbătând dincolo de varietatea raţiunilor Providenţei, ajunge în chip neştiut la însăşi raţiunea Monadei. Abia în lumina acesteia îşi contemplă mintea neschimbabilitatea sa, ceea ce o face să se bucure cu o bucurie negrăită. Căci a primit pacea lui Dumnezeu, care covârşeşte toată mintea şi păzeşte [388] neîncetat de orice cădere pe cel ce s-a învrednicit de ea.

[387] Paralela între făptuire şi viaţa de aici pe de o parte, între cunoştinţă (gnoză) şi viaţa de dincolo este alexandrină. Nici Origen, nici Evagrie nu cunosc dincolo o făptuire (Balthasar, op. cit., 89).
[388] În cap. acesta şi în cap. 5, mintea e considerată că se înstrăinează de la firea ei când îşi fărâmiţează cugetarea după mulţimea lucrurilor. Astfel e conform cu natura ei (ppoofuwţ) să se unească cu Cuvântul

9. Frica de gheenă face pe începători să fugă de păcat; dorul de răsplata bunătăţilor dăruieşte celor înaintaţi râvna virtuţilor cu lucrul; iar taina dragostei, ridicând mintea deasupra tuturor celor create, o face oarbă faţă de toate cele ce sunt după Dmnnezeu. Căci Domnul înţelepţeşte numai pe cei ce au devenit orbi faţă de toate cele de după Dumnezeu, arătându-le cele ce sunt mai dumnezeieşti.

10. Cuvântul lui Dumnezeu, asemenea grăuntelui de muştar, pare foarte mic înainte de a-l cultiva. Dar după ce a fost cultivat cum trebuie, se arată aşa de mare încât se odihnesc în el rațiunile mărețe ale făpturilor sensibile şi inteligibile, ca nişte păsări.[389] Căci rațiunile tuturor încap în El; iar El nu poate fi încăput de nici una din făpturi. De aceea a zis Domnul că «cel ce are credință cât un grăunte de muştar poate muta muntele»[390] cu Cuvântul, adică poate alunga stăpânirea diavolului de la noi şi să o mute de pe temelia ei.[391]

11. Grăunte de muştar este Domnul, asemănat prin credință în duh, în inimile celor ce-L primesc. Cel ce îl cultivă cu grijă prin virtuți mută muntele cugetului pământesc, depărtând de la sine deprinderea anevoie de clintit care-l stăpâneşte şi dă odihnă în sine, ca unor păsări ale cerului, rațiunilor şi modurilor poruncilor, sau puterilor dumnezeieşti.[392]

după ieşirea din formele ideilor multiple, care o alterau. Iar regăsirea neschimbabilității sale îi produce minții o bucurie negrăită.

[389] Matei 13, 31. Când ni se descoperă Cuvântul, vedem în El totodată toate rațiunile lucrurilor.

[390] Matei 17, 19.

[391] Căci în credință se ascunde toată puterea lui Dumnezeu-Cuvântul, având să se dezvolte ca grăuntele de muştar.

12. Zidind pe Domnul, ca pe o temelie a credinței, edificiul înalt al virtuților, să aşezăm în el aur, argint, pietre scumpe, adică cunoştință curată şi neîntinată despre Dumnezeu (teologie), viață străvezie şi strălucită, gânduri dumnezeieşti şi idei luminoase. Să nu aşezăm nici lemne, nici iarbă, nici trestie, adică nici idolatrie sau alipire la cele sensibile, nici viață nesocotită, nici gânduri pătimaşe şi lipsite de înțelegerea înțelepciunii, ca nişte spice goale.[393]

13. Cel ce doreşte cunoştinţă şi-a aşezat temeliile sufletului neclintite lângă Domnul, cum zice Dumnezeu lui Moise: «Iar tu stai aici cu Mine!».[394] Dar trebuie să se ştie că şi între cei ce stau lângă Domnul există deosebiri, dacă nu se citeşte în zadar de către iubitorul de învăţătură cuvântul: «Sunt unii dintre cei ce stau aici, care nu vor gusta moartea până ce nu vor vedea împărăţia lui Dumnezeu venind întru putere». Căci nu tuturor celor ce stau lângă El li se arată Domnul totdeauna întru slavă; ci celor începători li se arată în chip de rob, iar celor ce pot să-L urmeze, urcându-se pe muntele înalt al Schimbării Sale la faţă, li se arată în înfăţişarea lui Dumnezeu, în care a fost mai-nainte de-a fi lumea. Deci este cu putinţă ca Domnul să nu se arate în acelaşi fel tuturor celor ce stau lângă El; ci unora într-un fel, altora altfel, schimbându-şi

Iisus Hristos sau harul Lui se ascunde de la Botez în adâncul inimii noastre, ca într-un pământ, cum zice Marcu Ascetul Cultivându-L prin virtuţi, El se dezvoltă şi iese la iveală, cuprinzându-ne în întregime, "Raţiunile" poruncilor sunt sensurile lor, iar "modurile", modalităţile de aplicare.

[393] I Corinteni 3, 12.

[394] Ieşirea 33, l.

[395] Marcu 8, 39.

arătarea după măsura credinţei din fiecare.

14. Când Cuvântul lui Dumnezeu se face în noi clar şi luminos şi faţa lui străluceşte ca soarele, atunci şi hainele Lui se fac albe. Iar acestea sunt cuvintele (raţiunile) Sfintei Scripturi a Evangheliilor, care se fac străvezii şi clare nemaiavând nimic acoperit. Ba apar lângă El şi Moise şi Ilie, adică raţiunile (înţelesurile) mai duhovniceşti ale Legii şi ale Proorocilor.

15. Precum va veni Fiul Omului, cum s-a scris, cu îngerii Săi întru slava Tatălui, aşa după fiecare înaintare în virtute se schimbă la faţă pentru cei vrednici Cuvântului lui Dumnezeu, venind cu îngerii Săi întru slava Tatălui. Iar raţiunile mai duhovniceşti din Lege şi Prooroci, pe care le închipuiesc Moise şi Ilie, arătându-se cu Domnul la Schimbarea la faţă a Lui, se dezvăluie proporţional cu slava de care se împărtăşesc aceştia, descoperind atâta înţeles cât pot cuprinde cei vrednici.[396]

16. Cel iniţiat întrucâtva în învăţătura despre Monadă (unitate), a cunoscut în orice caz şi raţiunile Providenţei şi ale Judecăţii, care apar împreună cu aceea. De aceea celor ce li se arată li se şi pare că este bine să facă trei colibe, cum a propus

[396] La Origen pe măsură ce creşte Dumnezeu-Cuvântul în suflet dispar celelalte înţelesuri. De aceea pentru Origen pe Tabor Moise şi Ilie (Legea şi Proorocii) se absorb în Hristos (Levit. hom. 6, 2; Matei Co. 12, 43). Dimpotrivă pentru Maxim apariţia Logosului e însoţită de logoi. Tocmai apariţia slavei lui Dumnezeu face lumea să apară în toată claritatea şi distincţia ei (Balthasar, op. cit., 45).

Petru, adică să-şi zidească cele trei deprinderi, prin care se dobândeşte mântuirea: a virtuții, a cunoştinței şi a cunoştinței de Dumnezeu (a teologiei).

Prima are lipsă de bărbăția şi cumpătarea cu fapta, al căror fericit chip a fost Ilie; a doua de dreptatea contemplației naturale, pe care a arătat-o prin sine marele Moise; iar a treia de desăvârşirea neştirbită a înțelepciunii, pe care a arătat-o Domnul. Iar colibe au fost numite acestea pentru faptul că sunt şi alte locaşuri mai bune şi mai strălucite decât ele, care vor primi în viitor pe cei vrednici.[397]

17. Cel ce se află pe treapta făptuirii se zice că petrece ca un străin în trup, ca unul ce şi-a tăiat prin virtute afecțiunea sufletului față de trup şi a smuls din sine înşelăciunea celor materiale. Cel ce se află pe treapta cunoaşterii se zice că locuieşte ca un străin chiar şi în virtute, ca unul ce priveşte încă adevărul în oglinzi şi ghicituri. Căci încă nu i s-au arătat chipurile de sine stătătoare ale bunătăților, aşa cum sunt, ca să se bucure de ele față către față.[398] Fiindcă orice sfânt călătoreşte având în față icoana bunătăților, care-l cheamă spre viitor. El strigă: «Străin şi

[397] Avem aici următoarele scheme paralele, luate în parte de la Evagrie:

Hristos	Moise	Ilie
Monadă	Providență	Judecat ă
Teologie	Gnoză	Virtute
Desăvârsire	Contemplarea naturii	Făptuire
Înțelepciune	Dreptate	Bărbăție şi cumpătare

Urcusul duhovnicesc se face de la treapta reprezentată prin termenii din urmă prin treapta reprezentată de termenii mijlocii spre cea reprezentată de cei dintâi. Virtuții sau făptuirii îi corespunde judecata, ca disciplinare aspră a omului din partea lui Dumnezeu, spre a-l ridica la înțelegerea Providenței, sau la contemplarea rațiunilor pozitive ale lui Duranezeu din natură şi apoi la desăvârşire sau cunoaşterea lui Dumnezeu, ca izvor unitar al varietății lucrurilor.

[398] Chiar cunoştința gnosticului este o cunoştință în oglinzi şi ghicituri față de cunoştința veacului viitor. Chipurile de sine stătătoare sunt realitățile spirituale neacoperite de învelişurile sirnbolurilor. Mai ales sunt persoanele Sf. Treimi. Iar cel ce are numai icoana şi petrece sub regimul ei e ca un străin ce se grăbeşte spre realitate. Chiar virtutea e

călător sunt pe acest pământ ca toți

părinții mei».[399]

18. Cel ce se roagă nu trebuie să se oprească vreodată din urcușul spre înălțime, care duce la Dumnezeu. Căci precum ca un urcuș din putere spre putere trebuie înțeleasă înaintarea în lucrarea virtuților și ca un și mai mare urcuș din slavă în slavă sporirea în cunoștințele duhovnicești ale contemplației și trecerea de la litera Sfintei și dumnezeieștei Scripturi la duhul ei, tot așa trebuie să facă și cel ce a ajuns în locul rugăciunilor: să-și ridice mintea de la cele omenești și cugetul sufletului spre cele mai dumnezeiești; ca mintea să poată urma Celui ce a străbătut cerurile, lui Iisus Fiul lui Dumnezeu, Celui ce este pretutindenea și toate le străbate din grijă pentru noi, ca și noi, urmându-I Lui, să străbatem toate cele de după El și să ajungem la El. Și vom izbândi în aceasta, de-L vom înțelege nu după puținătatea pe care a arătat-o coborându-Se pentru noi, ci după măreția nemărginirii Sale firești.[400]

19. Bine este să ne îndeletnicim pururea cu Dumnezeu și

ceva provizoriu și ne dă doar asigurarea că Hristos e asccuns în noi, că încă nu s-a arătat în formă descoperită. [399] Psalmi 38, 17.

[400] Aici apar mai întâi iarăși cele trei trepte, din care ultima aici e numită a rugăciunii: a) făptuitorul, b) cunoscătorul și c) rugătorul, care e mai aproape de Dumnezeu. Primul trebuie să înainteze din virtute în virtute (virtutea e numită aici putere). Al doilea, din cunoștință în cunoștință, la o tot mai duhovnicească și mai adâncă înțelegere a rațiunilor divine din natură și Scriptură. Al treilea, care s-a ridicat peste cele de la rnijloc, direct la cele dumnezeiești, să înainteze spre cele ce sunt tot mai dumnezeiești. Energiile dumnezeiești coborâte la noi sunt infinite, dar ele se întind în sus până în sânul ființei divine pe o scară infinită. Căci ființa divină este "de infinite ori infinit" rnai presus de energiile Sale infinite (Capit. theol. I, 49).

Energiile acestea, acomodate treptelor noastre de înțelegere și de cuprindere și necesităților creerii și guvernării unor făpturi finite, sunt

Sofia sau Dumnezeu coborât lâigă lume. În cuprinsul ei se face urcușul etern al oamenilor și al îngerilor. În acest sens spune Sf. Grigorie de Nisa în "Viața lui Moise" că pe de o parte omul "stă" în urcușul lui (se oprește), adică nu mai cade de unde este, dar pe de alta înaintează etem. Această înaintare necontenită e descrisă și în cap. 19.

[401] Orice cuvânt sau orice rațiune a lui Dumnezeu concentrează în sine o multiplicitate de înțelesuri, care pot fi expuse în multe cuvinte omenești. E o pildă despre felul cum în Dumnezeu - Cuvântul sunt concentrate și pot fi contemplate unitar toate rațiunile lucrurilor. Cu cât cineva s-a deprins să cunoască în formă separată mai multe înțelesuri, cu atât va fi mai în rnăsură să le constate mai repede și mai deplin într-un cuvânt sau într-o rațiune cuprinzătoare. Astfel se arată importanța strădaniei omenești de-a cunoaște în viața de aici rațiunile cât mai multor lucruri și evenimente, pentru a fi în stare să le vadă în mod unitar în Dumnezeu - Cuvântul și în viața externă. Acestea alcătuiesc Sofia, de care cap. următor (21) spune că poate locui și în noi tot așa de deplin ca și în Dumnezeu - Cuvântul dar în noi prin har, iar în El după ființă.

să-L căutăm pe El, precum ni s-a poruncit. Căci chiar dacă în viața de față nu putem ajunge, prin această căutare, la capătul adâncului lui Dumnezeu, poate totuşi, apropiindu-ne puțin de acest adânc, ajungem să contemplăm lucruri tot mai sfinte din cele sfinte şi tot mai duhovniceşti din cele duhovniceşti. Aceasta o arată prin închipuire Arhiereul, care intră de la cele Sfinte, care sunt mai sfinte decât curtea, la Sfintele Sfintelor, care sunt mai sfinte ca Sfintele.

20. Orice cuvânt al lui Dumnezeu nu e vorbă multă, nici vorbărie, ci e unul, alcătuit din diferite vederi (contemplații), fiecare fiind o parte a cuvântului. De aceea cel ce grăieşte pentru adevăr, chiar de-ar putea vorbi aşa încât să nu lase nimic afară din ceea ce vrea să spună, n-a spus decât un singur cuvânt al lui Dumnezeu?[401]

21. În Hristos, care este Dumnezeu şi Cuvântul Tatălui, «locuieşte, după ființă, toată plinătatea dumnezeirii».[402] Iar în noi locuieşte plinătatea dumnezeirii după har, atunci când adunăm în noi toată virtutea şi înțelepciunea, nemailipsindu-ne în nici un chip, după cât e cu putință omului, nimic din imitarea adevărată a modelului. Căci nu este lucru necuvenit ca prin strădania noastră să locuiască şi în noi plinătatea dumnezeirii, alcătuită din diferite vederi (contemplații) duhovniceşti.

22. Precum cuvântul nostru, pornind după fire din minte, este vestitorul (îngerul) mişcărilor ascunse ale minții, la fel Cuvântul lui Dumnezeu, care cunoaşte după ființă pe Tatăl - aşa cum cunoaşte Cuvântul Mintea care La născut -, pe care nu-L poate cunoaşte nici una dintre făpturi fără de El, descoperă pe Tatăl pe care L-a cunoscut, ca Cel ce este cuvântul Lui după fire; de aceea i se zice «înger -vestitor- al marelui sfat»[403].

23. Marele sfat al lui Dumnezeu şi Talăl este taina ce-a tăcută şi neştiută a iconomiei pe care, împlinind-o prin întrupare Fiul cel Unul Născut a descoperit-o, făcându-Se înger al marelui sfat dinainte de veci al lui Dumnezeu şi Tatăl. Tot aşa se face înger al marelui sfat dinainte de veci al lui Dumnezeu şi Tatăl cel ce cunoaşte rațiunea (înțelesul) tainei şi se înalță fără de sfârşit prin faptă şi

[402] Coloseni 2, 9.
[403] Is. 9, 5. Prin cuvânt (Aoyoț) se poate înțelege şi rațiunea (rațiunea noastră sau cea divină). Mintea e mai adâncă decât rațiunea, iar rațiunea e autorevelarea minții. Deci între minte ca cunoaştere intuitivă şi rațiune ca cunoaştere discursivă nu e o opoziție, ci ultima porneşte şi se întoarce la prima.

rațiune peste toate atât de mult, până ce ajunge la Cel ce sa coborât atât de mult.

24. Dacă Cuvântul lui Dumnezeu s-a coborât pentru noi din iconomie până la cele mai de jos părți ale pământului şi s-a înălțat mai presus de toate cerurile,[404] El care este după fire cu totul nemişcat, înfăptuind cu anticipație în Sine ca om, după iconomie, cele ce vor fi, cel ce iubeşte cunoştința să se gândească cu bucurie tainică ce minunat va fi sfârşitul făgăduit celor ce-L iubesc pe Domnul.

25. Dacă pentru aceea s-a făcut Fiu al Omului şi Om, Dumnezeu Cuvântul, Fiul lui Dumnezeu şi Tatăl, ca să facă dumnezei şi fii ai lui Dumnezeu pe oameni, să credem că vom ajunge acolo unde este acum însuşi Hristos, capul întregului trup,[405] care s-a făcut pentru noi înainte mergător la Tatăl,[406] prin ceea ce este ca noi. Căci în adunarea dumnezeilor, adică a celor ce se mântuiesc, va sta Dumnezeu în mijloc,[407] împărțind răsplățile fericirii de acolo, nemaifiind nici o distanță între El şi cei vrednici.

26. Cel ce împlineşte încă poftele pătimaşe ale trupului locuieşte, ca un închinător şi făcător de idoli, în pământul chaldeilor. Dar când a început să deosebească puțin lucrurile şi să dobândească astfel simțirea modurilor de purtare la care-l îndatorează firea, a părăsit pământul chaldeilor şi a venit în Haranul Mesopotamiei, adică la starea dintre virtute şi păcat, care încă nu s-a curățit de înşelăciunea simțirii. Căci aceasta este Haran. In sfârşit,

Efeseni 4, 9-10. Coloseni 1, 18.
Evrei 6, 20.
Psalmi 81, 1.

când se ridică şi peste această înțelegere măsurată a binelui, la care a ajuns prin simțire, se grăbeşte spre pământul cel bun, adică spre starea cea slobodă de tot păcatul şi neştiința, pe care nemincinosul Dumnezeu arată şi făgăduieşte că o va da ca pe o cunună a virtuții celor ceL iubesc pe El.

27. Dacă Cuvântul lui Dumnezeu «s-a răstignit pentru noi din neputință şi s-a ridicat din puterea lui Dumnezeu».[4] [8] vădit este că o face şi o pătimeşte aceasta pentru noi pururea, ca Unul ce se face tuturor toate, ca pe toți să-i mântuiască. Deci bine le spune dumnezeiescul Apostol corintenilor, care se află întru neputință, că nu a socotit de bine să ştie nimic, decât pe Iisus Hristos, şi pe Acesta răstignit;[409] iar efesenilor, care sunt

desăvârşiţi că: «Dumnezeu ne-a ridicat şi ne-a aşezat pe noi împreună cu dânsul în cele cereşti, întru Hristos Iisus».[410] El spune prin acestea că Cuvântul lui Dumnezeu se face fiecăruia, după măsura puterii lui. Astfel se răstigneşte în cei care încep viaţa de evlavie prin fapte, pironind prin frica de Dumnezeu lucrările pătimaşe ale lor; şi învie şi se înalţă la ceruri în cei ce au dezbrăcat întreg omul vechi, care se strică prin poftele amăgitoare, şi au îmbrăcat pe întreg cel nou, pe cel ce se zideşte prin duhul după chipul lui Dumnezeu,[411] şi s-au apropiat de Părintele harului din ei: «mai presus de toată începătoria, stăpânia, puterea şi domnia, şi de tot numele ce se numeşte, fie în veacul

acesta, fie în cel viitor».[412] Căci toate cele de după

II Corinteni 13, 4. I
Corinteni 2, 2. Efeseni
2, 6.
Efeseni 4, 22-24; Coloseni 3, 9-10.
Efeseni 1, 21.

Dumnezeu, lucruri, nume şi demnităţi vor fi sub cel ce va ajunge prin har în Dumnezeu.[413]

28. Precum înainte de venirea văzută şi în trup, Cuvântul lui Dumnezeu venea spiritual la Patriarhi şi la Prooroci, preînchipuind tainele venirii Lui, tot aşa şi după această sosire, vine nu numai în cei ce sunt încă prunci, nutrindu-i duhovniceşte şi ducându-i spre viaţa desăvârşirii cea după Dumnezeu, ci şi în cei desăvârşiţi desemnându-le de mai-nainte, în chip ascuns, forma venirii lui viitoare ca într-o icoană.

29. Precum cuvintele Legii şi ale Proorocilor, fiind înaintemergătoarele venirii Lui în trup, călăuzeau sufletele la Hristos, la fel şi Cuvântul lui Dumnezeu cel întrupat, ridicat întru slavă, s-a făcut însuşi înaintemergătorul venirii Sale duhovniceşti, călăuzind sufletele prin propriile Sale cuvinte, spre primirea luminoasei Sale veniridumnezeieşti. Această

De la cap, 10 (suta de faţă) pană la 47 (cu unele excepţii) şi de la 57 până la 100 (iarăşi cu unele excepţii), Sf. Maxim pune în lumină caracterul hristologic al misticii sale. Tot urcuşul duhovnicesc al omului, de la treapla cea mai de jos a virtuţii până la vederea lui Dumnezeu, se efectuează în Hristos. Propriu zis Hristos îşi face din nou cu fiecare credincios drumul Său sau fiecare credincios repetă drumul Lui împreunat cu El, în omorârea omului vechi al patimilor, act care numai începe la Botez. Hristos însuşi participă la durerile simţite de credinciosul care se dezbracă de fiinţa sa veche, precum El este cel ce din ascunsul inimii îi dă puterea acestei mistificări. Când omul cel nou iese la iveală cu chipul lurninat, Hristos însuşi învie în el. Contemplarea raţiunilor din lume e contemplarea veşmintelor Lui. In veacurile viitoare în Hristos vom înainta fiecare, ajungând prin har până unde a ajuns umanitatea Lui prin unirea cea ipostatică (nu până unde este firea dumnezeiască însăşi, adică până la transformarea în ea). Prin întrupare Fiul lui Dumnezeu ne-a întins scara de raze dumnezeieşti a Sofiei până în firea noastră, ca aceasta să urce apoi pe treptele ei până la El.

venire o înfăptuieşte El pururea, preschimbând prin virtuţi pe cei vrednici din trup în duh, dar o va înfăptui şi la sfârşitul veacului, descoperind în chip vădit cele ce erau mai înainte ascunse tuturor.[1]

30. Câtă vreme eu sunt nedesăvârşit şi nesupus, neascultând de Dumnezeu prin lucrarea poruncilor şi nedesăvârşindu-mă în cugetare prin cunoştinţă, îmi apare şi Hristos ca om nedesăvârşit şi nesupus din pricina mea. Căci necrescând împreună cu El după duh, îl micşorez şi-L ciuntesc şi pe El, ca unul ce sunt trup al lui Hristos şi mădular din parte.[415]

31. «Răsare soarele şi apune soarele», zice Scriptura.[416] Deci şi Cuvântul, când e socotit sus, când jos, după vrednicia şi după raţiunea şi modul de comportare al celor ce cultivă virtutea şi se străduiesc după cunoştinţa dumnezeiască. Fericit însă cel ce ţine, ca Iisus Navi, neapus în sine Soarele dreptăţii în cursul întregii zile a vieţii de acum, nehotărnicit de seara păcatului şi a neştiinţei, ca să poată zdrobi şi fugări după lege pe dracii cei vicleni, care se ridică împotriva lui.

[415] I Corinteni 11, 27.
[416] Ecclesiastul 1, 5.
[417] Iisus Navi 10, 12.

32. Inălţându-se în noi Cuvântul lui Dumnezeu prin făptuire şi contemplaţie «atrage la Sine» toate gândurile

---

Venirea lui Hristos în fiecare suflet e nu numai o repetare a întrupării Sale istorice şi a patimilor şi învierii Sale, ci şi o anticipare a venirii celei de-a doua, transformând pe cei ce vor din trup în duh, prin virtuţi, adică începând de aici îndumnezeirea lor. La fel îşi anticipează Hristos prima venire în trup prin vizitarea "inteligibilă" a Patriarhilor şi Proorocilor, pregătindu-i şi pe aceia pentru înţelegerea întrupării Sale. Astfel întreaga istorie este într-o desfăşurare spre ridicarea ei în Sofia dumnezeiască, având în sânul ei ca factor dinamic, dar transcendent totuşi, nu imanent ei, pe însusi Dumnezeu -Cuvântul, care o duce şi o atrage spre ţintă.

şi raţiunile noastre; şi sfinţeşte însăşi mădularele trupului şi simţirile prin virtute şi cunoştinţă, punându-le sub jugul Lui.[419] Deci văzătorul celor dumnezeieşti să urce cu sârguinţă, urmând Cuvântului, până va ajunge la locul unde este El. Căci acolo îi atrage, cum zice Ecclesiastul - «şi spre locul Său atrage»-,[420] pe cei ce-I urmează Lui, ca marelui Arhiereu, care-i duce în Sfânta Sfintelor, unde însuşi a intrat ca om, făcându-Se înaintemergător pentru noi.[421]

33. Cel ce cultivă în chip evlavios filosofia[422] şi luptă împotriva puterilor nevăzute să se roage să rămână în el puterea naturală de discemământ[423] (care are o lumină măsurată) şi harul luminător al Duhului. Căci cea dintâi călăuzeşte trupul spre virtute prin fapte; iar cel de al doilea luminează mintea pentru a alege mai presus de toate tovărăşia înţelepciunii,[424] prin care «surpă întăriturile păcatului şi orice culme ridicată împotriva cunoaşterii lui Dumnezeu».[425] Aceasta o arată prin rugăciune Iisus Navi, care se roagă «s ă stea soarele deasupra Ghibeonului»[426] adică să-i fie păzită neapusă lumina cunoştinţei lui Dumnezeu pe muntele contemplaţiei mintale; şi «luna deasupra văii», adică să-i rămână puterea naturală de discernământ în neputinţa trupului, neabătută de la virtute.

^ Ioan 12, 32.

[419] E ideea Sf. Marcu Ascetul din scrierea "Despre Botez", Filocalia românească, vol. I.

[420] Ecclesiastul 1, 5.

[421] Evrei 6, 20.

[422] Filosofia e vieţuirea virtuoasă.

[423] E dreapta socoteală.

[424] Inţelepciunea lui Solomon 8, 2. E vorba de convieţuirea conjugală între minte (greceşte vouţ de genul masculin) şi înţelepciune.

[425] II Corinteni l8, 4.

[426] Iisus Navi 10,12.

34. Ghibeon este mintea înaltă; iar valea este trupul care s-a smerit prin mortificare.[427] Soarele este Cuvântul care luminează mintea, îi hărăzeşte puterea vederilor (contemplării) şi o izbăveşte de toată neştiinţa. Iar luna este legea firii, care înduplecă trupul să se supună după lege duhului, spre a primi jugul poruncilor. Căci luna e simbolul firii, fiindcă e schimbăcioasă. Dar în sfinţi ea rămâne neschimbăcioasă, pentru

deprinderea lor neclintită în virtute (pentru habitul neschimbăcios al virtuții).

35. Domnul nu trebuie căutat în afară de cei ce-L caută; ci în ei înşişi trebuie să-L caute cei ce-L caută, prin credința arătată în fapte. Căci s-a zis: «Aproape de tine este Cuvântul, în gura ta şi în inima ta; adică Cuvântul credinței».[428] Iar Cuvântul căutat este Hristos însuşi.

36. Când cugetăm la înălțimea nesfârşită a lui Dumnezeu, să nu ne pierdem nădejdea în iubirea de oameni a Lui, ca şi când n-ar ajunge până la noi din pricina înălțimii; iar când ne gândim la adâncul nesfârşit al căderii noastre din pricina păcatului, să nu ne pierdem credința în învierea virtuții noastre omorâte. Căci amândouă sunt cu putință la Dumnezeu: şi să coboare ca să lumineze mintea noastră prin cunoştintă, şi să invie iarăşi virtutea în noi ca să ne înalțe împreună cu Sine, prin faptele dreptății. «Să nu zici, spune Scriptura, în inima ta: Cine se va sui la cer? Ca să coboare adică pe Hristos, Sau: Cine se va coborî în adânc? Ca să ridice adică pe Hristos din morți».[429] După alt înțeles, «adâncul» însemnează aici toate cele de după Dumnezeu, în care Cuvântul lui Dumnezeu

Mintea se înalță, când se smereşte trupul şi vice-versa.
Romani 10, 8. '

coboară întreg tuturor, prin Providență, ca viața ce străbate prin toate cele ce simt moarte.[430] Căci moarte sunt toate cele ce viețuiesc numai prin împărtăşirea de viață. Iar «cerul» înseamnă aici ascunsul natural al lui Dunmezeu, datorită căruia nu poate fi cuprins de nimic şi de nimeni. Iar dacă cineva ar mai spune că «cerul» este cunoştința despre Dumnezeu (teologia), iar «adâncul» taina iconomiei nu va greşi după părerea mea. Căci amândouă sunt cu anevoie de pătruns pentru cei ce încearcă să le cerceteze prin demonstrații; mai bine zis, sunt cu totul de nepătruns, când sunt cercetate fără credință.[431]

37. In cel ce se află pe treapta făptuirii, Cuvântul, îngroşându-se prin chipurile (modalităţile) virtuţii, se face trup; în cel contemplativ însă, subţiindu-se prin cugetările duhovniceşti, se face precum era la început, Dumnezeu-

[420] Romani 10, 6-7.
[430] Sau "morţi", aceste rânduri fiind un comentar la cuvintele din Romani 10, 6-7.
[431] Sunt două infinităţi: cea pozitivă a lui Dumnezeu şi cea negativă a noastră; sau infinitatea Vieţii şi infinitatea nimicniciei noastre, când vrem să stăm prin noi înşine, adică în păcat. "Abisul infinităţii noastre în nimic e una cu moartea. Toate făpturile prin ele însele sunt moarte. Numai prin Cuvântul lui Dumnezeu, Cel ce le susţine prin Providenţă, trăiesc. Sunt vii numai întrucât participă la viaţa lui Dumnezeu; dar aceasta înseamnă în acelaşi timp că prin ele sunt moarte. Origen privise participarea ca semn al morţii intrinsece. Aceasta o făcuse şi Grigorie de Nisa. Dar aceştia priviseră moartea numai din punct de vedere moral: ca slăbiciune adusă de păcat Sf. Maxim însă identifică însăşi "viaţa participată" cu viaţa moartă (Balthasar, op. cit., 40). Cuvântul este astfel nu numai recreatorul vieţii supranaturale, prin opera de mântuire, ci şi susţinătorul celei naturale, prin Providenţă. Fără El nu e şi nu continuă nimic în Univers. El e cauza şi motorul tuturor.

Cuvântul.[432]

38. Cel ce înfăţişează învăţătura morală a Cuvântului prin pilde şi cuvinte mai îngroşate, potrivit cu înţelegerea ascultătorilor, face Cuvântul trup. Iar cel ce expune Teologia mistică (cunoştinţa tainică despre Dumnezeu) prin vederi înalte face iarăşi Cuvântul duh.

39. Cel ce vrea să cunoască pe Dumnezeu în mod afirmativ din afirmări face Cuvântul trup, neputând să cunoască pe Dumnezeu drept cauză din altă parte decât din cele văzute şi

Origen vorbeşte de-o îngroşare a spiritului prin păcat (Io. Co. 13, 21). După el, Logosul distruge cugetările mai groase şi mai materiale din suflet (Io. Co. 2, 7). Dar nu foloseşte termenul de îngroşare pentru existenţa Logosului în lume. Formula o întrebuinţează de abia Grigorie de Nazianz *(Or. în Epiph,* P.G. 36, 313 B). Sf. Maxim o comentează în Ambigua (P.G. 91, 1285C, 1288 A). "îngroşarea" se face prin asemănări şi chipuri, prin "cartea" lucrurilor din natură şi în sfârşit prin întrupare, pentru ca noi, cei "groşi cu înţelegerea", să-L putem cuprinde şi să ne putem urca la contemplarea spirituală a Lui. În cap. acesta se face prima aplicare "iconomică" a ideii de 'îngroşare" şi "subţiere". Logosul se "îngroaşe" în opera omului, în făptuirea săvârşită prin trup, şi se subţiază în opera lui Dumnezeu, în cunoştinţă.

Evagrie spusese şi el de contemplaţia naturală că e un corp spiritual al gnozei (Cent. 2, 5), sau "ultima haină" (Cent. 3, 8), pe care dezbrăcând-o apoi mintea, după ce-a dezbrăcat haina cea groasă a făptuirii, se înfăţişează goală înaintea lui Dumnezeu. Ba Evagrie numeşte virtutea şi gnoza trupuri ale minţii (Cent. 2, 18). Paralela exactă la Maxim este însă sentinţa: "Trupul Domnului sunt virtuţile... sângele lui Hristos contemplarea naturii... inima lui Hristos cunoaşterea lui Dumnezeu" *(Sent. ad. frates;* P. G. 90, 377 C D. (Balthasar, *op. cit.,* p. 34-35). Oare nu din asemenea idei - care se află şi la gânditorii păgâni din antichitate - s-au dezvoltat teoriile fantastice ale teosofilor despre diferitele corpuri ale fiinţelor, pe care însă, spre deosebire de aceia, le concep atât de materialist?

pipăite. Iar cel ce vrea să-L cunoască în mod negativ prin negații face Cuvântul duh, cunoscând cum se cuvine pe Cel supra-necunoscut, ca pe Cel ce era la început Dumnezeu şi era la Dumnezeu, dar nu din ceva din cele ce pot fi cunoscute.[433]

40. Cel ce a învățat să sape, prin fapte şi contemplație, fântânile virtuții şi ale cunoştinței din sine, asemenea Patriarhilor, va afla înlăuntru pe Hristos, izvorul Vieții,[434] din care ne îndeamnă înțelepciunea să bem, zicând: «Bea apă din vasele tale şi din izvorul fântânilor».[435] Făcând aceasta, vom afla înlăuntrul nostru comorile ei.

41. Cei ce trăiesc dobitoceşte, numai pentru simțuri, se primejduiesc pe ei, făcând Cuvântul trup, ca unii ce abuzează de făpturile lui Dumnezeu spre a sluji patimilor, şi nu pătrund înțelesul înțelepciunii care se arată în toate, pentru a cunoaşte şi a slăvi pe Dumnezeu din făpturile Lui, şi a înțelege de unde, ca ce şi spre ce scop am fost făcuți şi în ce direcție avem să ne lăsăm călăuziți de cele văzute. Ci umblând în veacul acesta în întuneric, pipăie cu amândouă mâinile numai neştiința când e vorba de Dumnezeu.

Ca şi Dionisie Areopagitul, Sf. Maxim consideră teologia negativă superioară celei pozitive. Teologia pozitivă îl cunoaşte pe Dumnezeu ca simplă cauză din făptuiri. Teologia negativă cunoaşte mai mult din El (mai "'substanțial"), pentru că nu-l cunoaşte din făpturi, din cele ce pot fi propriu zis prin descoperirea Lui nemijlocită. De aici se vede că Sf. Maxim nu înțelege prin teologia negativă o teologie intelectuală, paralelă cu cea afirmativă, ci o trăire mistică a lui Dumnezeu ce nu poate fi cuprinsă în conceptele şi termenii împrumutați din lumea creată.

[434] E înlăuntru nostru de la Botez, dar nu ținând de ființa noastră. cf. Marcu Ascetul, scrierea *"Despre Botez",* Filocalia, vol. I.

[435] Proverbe 5, 15.

42. Cei ce se țin numai de litera Sfintei Scripturi şi coboară demnitatea sufletului robind-o slujirii trupeşti a legii îşi fac loruşi, în chip vrednic de ocară, Cuvântul trup, socotind că Dumnezeu se mulțumeşte cu jertfe de animale. Curățindu-se pe din afară, toată grija lor le este pentru trup. Dar de frumusețea sufletului nu au grijă, ci o lasă să fie întinată de petele păcatului, deşi pentru suflet a fost adusă la existență toată ordinea celor văzute şi pentru el s-a dat tot cuvântul dumnezeiesc şi Legea.

43. Sfânta Evanghelie zice că Domnul «a fost pus spre căderea şi ridicarea multora».[436] Prin urmare să băgăm de seamă

de nu cumva e pus spre căderea celor ce privesc creaţia văzută numai cu simţurile şi se ţin numai de litera Sfintei Scripturi, ca unii ce nu pot străbate spre duhul cel nou al harului, pentru nebunia lor; şi spre ridicarea celor ce privesc duhovniceşte făpturile lui Dumnezeu şi ascultă duhovniceşte cuvintele Lui şi se îngrijesc prin purtările cuviincioase numai de chipul dumnezeiesc al sufletului.

44. Cuvântul că Domnul «a fost pus spre căderea şi spre ridicarea multora în Israel», înţeles numai în sens bun, înseamnă că e pus spre căderea patimilor şi gândurilor rele din fiecare credincios şi spre ridicarea virtuţilor şi a tot gândul iubitor de Dumnezeu.

45. Cel ce socoteşte pe Domnul ziditor numai al celor ce sunt supuse naşterii şi stricăciunii îl ia în chip greşit drept un grădinar, asemenea Mariei Magdalena. De aceea spre folosul aceluia se fereşte Domnul de atingerea lui, întrucât pentru el încă nu s-a putut sui la Tatăl. Astfel zice:

Luca 2, 34.

[437]

«Nu mă atinge». Căci ştie că cel ce se apropie de El cu o asemenea prejudecată coborâtă se vatămă.[438]

46. Cei ce de frica iudeilor şed într-un foişor din Galileia cu uşile încuiate, adică cei ce, de frica duhurilor răutătii, petrec în regiunea descoperirilor pe înălţimea vederilor (contemplaţiilor) dumnezeieşti, încuind pentru siguranţă simţurile ca pe nişte uşi, primesc în chip neînţeles pe Cuvântul lui Dumnezeu, care vine la ei şi li se arată fără lucrarea simţurilor. Iar venind El, le dăruieşte starea de nepătimire, spunându-le «pace vouă», şi împărţirile Duhului Sfânt suflând asupra lor; de asemenea le dă

[438] Incă pentru Origen singurul rost al "coborârii" Cuvântului în lume este "înălţarea" Lui din lume. Credinciosul deci trebuie să facă totul sau să nu reţină pe Dumnezeu-Cuvântul jos în lume, ci să-I înlesnească în duhul său propriu înălţarea la cer. Orice credincios trebuie să înţeleagă pe Hristos tot mai mult după duh, nu după trup, chiar spre folosul lui, ca să nu se mulţumească cu aceasta, ci să se ridice la o înţelegere mai înaltă a Sa. E vorba de cel ce se află încă pe treapta făptuirii, care nu îl are încă descoperit pe Domnul pentru a tinde spre depăşirea acestei faze. Domnul cel coborât în lume este Domnul ascuns în porunci. Cel ce se află încă în faza exclusivă a împlinirii poruncilor îl ţine pe Domnul coborât şi slava Lui acoperită de trupul faptelor ascetico-morale (Cap. theol. II, 94).

[439] E o tâlcuire duhovnicească a lui Ioan 20, 19-23. Galileea e regiunea descoperirilor mistice. Sf. Grigorie de Nazianz tâlcuise sala cinei de taină ca loc al gnozei (Or. 41 în Pent; P.G. 36, 444, A. B.). Acum foişorul din regiunea descoperirilor este, ca înăiţime a vederilor mistice, locul unirii cu Dumnezeu-Cuvântul acolo Domnul dă sufletelor pacea nepătimirii, le împarte prin insuflare puterile Duhului şi le arată coasta Sa de unde a curs sânge şi apă -sirnbolurile Euharistiei. Inălţimea contemptaţiei nu e desfăcută de taina Euharistiei, ci abia acolo îşi actualizează ea toată putere. Arătarea tainică a Domnului în suflet se produce atunci când sufletul şi-a

«putere» asupra duhurilor rele şi le arată simbolurile tainelor Sale.[439]

47. Pentru cei care cercetează după trup învăţătura despre Dumnezeu, Domnul nu se suie la Tatăl; dar pentru cei care o cercetează după duh, prin vederi (contemplaţii) înalte, se suie la Tatăl. Să nu ţinem aşadar pentru totdeauna jos pe Cel ce a coborât jos pentru iubirea de oameni; ci să ne suim sus la Tatăl împreună cu El, părăsind pământul şi cele ale pământului, ca să nu ne spună şi nouă, ceea ce s-a spus iudeilor care au rămas neîndreptaţi: «Mă duc unde voi nu puteţi veni».[440] Căci fără Cuvântul, e cu neputinţă a ajunge la Tatăl Cuvântului.

48. Pământul chaldeilor este viaţa pătimaşă în care se făuresc şi se cinstesc idolii păcatelor. Iar Mesopotamia (ţara dintre râuri) este vieţuirea ce se mişcă între cele potrivnice. Pământul făgăduinţei este starea umplută de tot binele, de toate virtuţile. Prin urmare tot cel ce nu are grijă de această deprindere, asemenea vechiului Israel, e târât iarăşi în robia patimilor, lipsindu-se de slobozenia primită.

49. De însemnat că de nici unul dintre sfinţi nu se spune să fi coborât de bunăvoie în Babilon. Căci nu e îngăduit, nici nu ţine de judecata înţeleaptă ca să aleagă cei ce iubesc pe Dumnezeu cele rele în locul celor bune. Iar dacă unii dintre ei au fost duşi acolo cu sila dimpreună cu poporul, prin aceştia înţelegem pe cei ce nu de voia lor, ci din nevoie, pentru mântuirea celor ce au lipsă de povăţuire, părăsesc rostul mai înalt al cunoştinţei şi coboară la învăţătura despre patimi. Pentru acest motiv şi marele Apostol socotea că e mai de folos să fie în trup, adică să se ocupe cu învăţătura morală, deşi tot dorul lui era să se desfacă de învăţătura morală şi să fie cu Hristos,[441] prin contemplaţia supralumească şi simplă a minţii.

încetat orice activitate naturală a lui. Aceasta e o idee fundamentală a ieologiei mistice.

[440] Io. 8, 21. Ideea din cap. 45.

50. Precum fericitul David liniştea pe Saul cel chinuit de duhul rău, cântându-i din chitară,[442] la fel tot cuvântul duhovnicesc, îndulcit prin vederile (contemplaţiile) cunoştinţei, odihneşte mintea muncită, slobozind-o de conştiinţa rea, care o chinuieşte.

51. Bălai cu ochi frumoşi este, ca şi marele David,[443] cel în

[441] Filipeni 1, 23. Se arată importanţa misiunii printre cei mai de jos.
[442] I Regi l6, 23.
[443] Ibidem 16, 12.
[444] Treapta mai înaltă păstrează şi pe cea mai de jos.
[445] Evrei, 7, 19.
[446] I Regi l6, l.
[447] I Regi 15, 8-9.

care cunoştinţa luminoasă se însoţeşte cu strălucirea vieţii după Dumnezeu. Iar acestea sunt făptuirea şi contemplaţia.[444] Cea dintâi străluceşte prin chipurile virtuţilor; a doua luminează prin cugetările dumnezeieşti.

52. Domnia lui Saul este chipul slujirii trupeşti a legii, pe care Domnul a desfiinţat-o, ca pe una ce n-a desăvârşit nimic. «Căci legea, zice, n-a desăvârşit nimic».[445] Iar domnia marelui David este preînchipuirea slujirii evanghelice; căci ea cuprinde în chip desăvârşit toate voile din inima lui Dumnezeu.[446]

53. Saul este legea naturală, care a primit la început de la Domnul să stăpânească peste fire. Dar când a călcat porunca prin neascultare, cruţând pe Agag, regele lui Amalec, adică trupul, şi a alunecat în patimi,[447] a fost scos din domnie, ca să ia David pe Israel, adică legea duhului,care naşte pacea[448] ce zideşte lui Dumnezeu templul măreţ al contemplaţiei.

54. Samuel se tălmăceşte «ascultare de Dumnezeu». Deci până ce preoţeşte în noi Cuvântul prin ascultare, chiar de va cruţa Saul pe Agag,[449] adică cugetul trupesc, îl va ucide pe acesta cu toată râvna Cuvântului preot, şi va ruşina cu mustrări mintea iubitoare de păcat, ca pe una ce a călcat drepturile lui Dumnezeu.[450]

55. Când mintea, semeţindu-se, încetează să întrebe, prin cuvenita cercetare, pe Cuvântul dătător de învăţătură, care a uns-o împotriva patimilor, despre cele ce trebuie să facă şi să nu facă, cade în chip sigur sub puterea patimilor din pricina neştiinţei. Acestea, despărţind-o treptat de Dumnezeu, o fac să se întoarcă în vreme de strâmtoare spre draci şi să-şi îndumnezeiască pântecele, vrând să primească de la acestea mângâiere în necazuri. Să te încredinţeze despre aceasta Saul, care neluând în toate pe Samuel ca sfetnic, este dus cu sila la slujirea idolilor şi întreabă de sfat pe vrăjitoarea ventrilogă, ca pe un Dumnezeu.[451]

56. Cel ce se roagă să primească pâinea cea spre fiinţă nu o primeşte desigur întreagă, cum e pâinea însăşi, ci precum o poate el primi. Căci Pâinea vieţii se dă pe sine tuturor celor ce o cer, pentru iubirea de oameni, dar nu la fel tuturor, ci celor ce au săvârşit mari fapte ale dreptăţii,

Adică pe Solomon.
Ar putea fi şi ratiunea (Aoyoţ).
I Regi l5, 17.

I Regi 28, 7 urm.

mai mult, iar celor mai mici în acestea mai puţin. Fiecăruia după cât poate primi cu vrednicia minţii.[452]

57. Domnul, în parte e absent, în parte e de faţă. E absent pentru privirea faţă către faţă; e de faţă pentru privirea în oglindă şi ghicitură.[453]

58. Domnul e de faţă prin virtuţi în cel ce se află pe treapta făptuirii; iar de cel ce nu preţuieşte întru nimic virtutea e departe. Şi iarăşi în cel ce se află pe treapta contemplaţiei e de faţă prin cunoştinţa adevărată a lucrurilor; dar de cel ce e lipsit de aceasta în vreo privinţă e departe.

59. E departe de trup cel ce s-a mutat de la aptitudinea făptuirii la cea a cunoaşterii, fiind răpit de cugetările mai înalte ca în nori, în văzduhul străveziu al vederii tainice (al contemplaţiei mistice), în care va putea fi cu Domnul totdeauna. Şi e departe de Domnul cel ce nu poate încă privi (contempla) înţelesurile cu mintea curată, fără lucrările simţurilor, atât cât e omului cu putinţă, şi nu poate cuprinde fără ghicituri raţiunea simplă a Domnului.

60. Cuvântul lui Dumnezeu se numeşte trup nu numai fiindcă S-a întrupat, ci şi fiindcă Dumnezeu-Cuvântul cel simplu; care era la început la Dumnezeu şi Tatăl şi avea în Sine limpezi şi dezvăluite modelele tuturor, necuprinzând asemănări şi ghicituri, nici istorii alegorice, când vine la oameni, care nu pot să se apropie cu mintea dezbrăcată[454] de cele inteligibile dezbrăcate, desfăcându-se de cele obişnuite lor, se face trup, îmbrăcându-se şi multiplicându-se în varietatea istorisirilor, ghiciturilor, asemănărilor şi cuvintelor întunecoase. Căci la prima întâlnire mintea noastră nu sesizează Cuvântul dezvăluit,

[453] Pând ce Parusia rnistică nu trece în cea eshatologică, ea rămâne în parte absenţă.
[454] Minte goală, inteligibile goale.

ci Cuvântul întrupat, adică în felurimea cuvintelor, fiind Cuvânt prin fire, dar trup la vedere. Aşa încât celor mulţi li se pare că văd un trup şi nu Cuvântul, deşi după adevăr este Cuvântul. Fiindcă înţelesul Scripturii nu este acela care li se pare celor mulţi, ci altul decât acela care li se pare. Căci Cuvântul se face trup prin fiecare din cuvintele scrise.

61. Începutul uceniciei oamenilor în evlavie e legat de trup. Căci la prima apropiere de cinstirea lui Dumnezeu vorbim după literă nu după duh. Dar înaintând pe încetul în duh şi răzuind grosimea cuvintelor prin vederile (contemplaţiile) mai subţiri, ajungem în chip curat în Hristos cel curat, pe cât e cu putinţă oamenilor. Atunci putem zice ca Apostolul: «Deşi am cunoscut pe Hristos după trup, dar acum nu-L mai cunoaştem».[455] Aceasta datorită apropierii simple a minţii de Cuvântul, prin înlăturarea acoperămintelor de pe El. Astfel am înaintat de la cunoaşterea Cuvântului după trup, la slava Lui, ca a Unuia Născut din Tatăl.

62. Cel ce îşi trăieşte viaţa în Hristos s-a ridicat deasupra dreptăţii legii şi a firii. Arătând aceasta, dumnezeiescul Apostol zice: «Căci în Hristos Iisus nu mai este nici tăiere împrejur,[456] nici netăiere împrejur». Prin tăierea împrejur a arătat dreptatea legală; iar prin netăierea împrejur a arătat dreptatea naturală.

II Corinteni 5, 16. Galateni 6, 15.

[457]

63. Unii se renasc din apă şi din duh; alţii primesc botezul în Duh Sfânt şi foc. Dar aceste patru, adică: apa, duhul, focul şi Duhul Sfânt, sunt unul şi acelaşi Duh al lui Dumnezeu. Căci unora Duhul Sfânt le este apă, întrucât îi spală de întinăciunile din afară ale trupului; altora numai duh, întrucât lucrează în ei bunurile virtuţii; altora iarăşi foc, întrucât le curăţă petele dinlăuntru, din adâncul sufletului; şi în sfârşit altora, ca marelui Daniil, le este Duh Sfânt, întrucât le dăruieşte înţelepciune şi cunoştinţă. Căci după deosebirea lucrărilor din subiecte, primeşte unul şi acelaşi Duh diferite numiri.[458]

64. Legea a rânduit Sâmbăta: «ca să se odihnească boul tău de jug şi sluga ta».[459] Amândoi aceştia arată prin ghicituri trupul. Căci trupul este vita de jug a minţii lucrătoare,[460] fiind nevoit să poarte de silă povara virtuţilor prin fapte. Tot el este şi sluga minţii contemplative, întrucât slujeşte în chip raţional poruncilor minţii, care a ajuns la cunoştinţă, ca unul ce s-a pătruns şi el de raţiune prin contemplaţiile minţii. Sâmbăta este sfârşitul amândurora, hărăzind fiecăruia odihna cuvenită de

4;" Matei 3, 14; Io. 3, 5.

[458] Aici urcuşul duhovnicesc are patru trepte, corespunzând la patru lucrări ale Duhului Sfânt care toate sunt date potenţiale la botez. E o largă viziune a efectelor Botezului. De fapt harurile celorlalte taine trebuie să se încopcieze cumva de harul Botezului, sau rnai bine zis de unul sau altul din laturile acestui har, ducându-l mai departe. Cele patru trepte sunt: a) curăţirea de patimi, b) dobândirea virtuţilor, c) înlăturarea ultimelor rădăcini ale patimilor din suflet (a gândurilor) şi d) dobândirea înţelepciunii şi a cunoştinţei. În împărţirea tripartită primele două constituie pe de altă parte faza practică.

[459] Ieşirea 23, 12.

[460] A minţii aflătoare în feza practică sau activă.

bunurile cărora le slujesc prin făptuire şi contemplaţie.

65. Cel ce lucrează virtutea cu cuvenita cunoştinţă are ca bou de jug trupul, pe care îl mână la împlinirea datoriilor cu raţiunea, iar ca slugă modul de înfăptuire a virtuţii, pe care îl cumpără cu judecăţile dreptei socoteli, care ţin loc de bani. Iar Sâmbăta este starea de pace şi de nepătimire întru virtute a sufletului şi a trupului, sau deprinderea neschimbăcioasă.[461]

66. Cuvântul lui Dumnezeu le este celor a căror grijă se învârteşte mai mult în jurul virtuţilor trupeşti paie şi fân, nutrind partea pătimitoare (pasională) a sufletului lor spre lucrarea virtuţilor. Dar celor ce s-au ridicat prin contemplaţie adevărată la înţelegerea celor duhovniceşti le este pâine care le nutreşte partea mintală a sufletului spre desăvârşirea după chipul lui Dumnezeu.[462] De aceea vedem pe Patriarhi hrănindu-se la drum pe ei cu pâine iar vitele cu nutreţ.[463] Iar levitul din Judecători zice bătrânului, care l-a primit ca oaspete: «Avem şi noi pâini şi vitele noastre paie şi nu avem trebuinţă de nici una din slugile tale».[464]

Sf. Maxim descrie în cap. 64-65 modul în care facultăţile interioare ale omului se împărtăşesc de Sâmbătă (de odihna) minţii şi cum trupul, din animal neraţional, devine - prin educaţie - slujitor raţional (AoyioGev). În cap, 65 locul trupului îl ia modul (TpOpoț), adică acea cale practică personală spre împlinirea unei virtuţi, care la Maxim e paralela practică a logosului teoretic al unui lucru (Quest ad. Thalas. 90, 321 B) (Balthasar, op. cit., 144). Odihna trupului şi a sufletului după strădania de a împlini virtutea nu e o ieşire din starea de virtute, ci dimpotrivă o consolidare statornică în ea. Odihna înseamnă numai că omul nu mai trebuie să se încordeze atât de mult pentru împlinirea virtuţii, căci ea i-a devenit deprindere. Această deprindere, ridicată peste agitaţie şi încordare, e tocmai starea de nepătimire, care aşadar nu e o stare de neutralitate, de nepăsare, ci una de neclintire în virtute. Nepătimirea, ca încheiere a fazei active din urcuşul duhovnicesc, e tocmai Sabatul de la capătul activităţii practice.
[462] Desăvârşirea deiformă.
[463] Facerea 24, 32.

67. Cuvântul lui Dumnezeu se numeşte şi este şi «rouă» şi «apă» şi «izvor» şi «râu»,[465] precum s-a scris, fiind şi făcându-se acestea după puterea ce se află în cei ce-L primesc. Unora le este rouă, întrucât le stinge fierbinţeala şi lucrarea patimilor, care le încinge trupul de din afară. Celor ce sunt scuturaţi în adânc de frigurile veninului răutăţii le este apă, nu numai întrucât nimiceşte printr-o însuşire contrară ceea ce este opus, ci şi întrucât le dăruieşte putere de viaţă pentru o existenţă fericită. Iar izvor le este celor ce au în ei ca o ţâşnire necontenită deprinderea contemplaţiei întrucât le dăruieşte înţelepciune. În

Judecători 19, 19. Se continuă asemănarea din cap. 64-65, a celor ce lucrează virtuţile trupeşti cu viţa de rug cărora Logosul li se face o hrană inferioară, pe măsura lor.
[465] Deuteronom 32, 2; Ecclesiastul 1, 5; 15, 3; 24, 41 -43.

sfârşit râu le este celor ce varsă ca un râu învăţătura cucernică, dreaptă şi mântuitoare, întrucât adapă din belşug oameni, dobitoace, fiare şi plante. Şi o face aceasta ca oamenii să se îndumnezeiască, înălţându-se prin înţelesurile celor grăite; cei îndobitociţi de patimi să-şi primească din nou puterea raţiunii naturale, redobândindu-şi omenia prin arătarea sârguincioasă a chipurilor virtuţii; cei însălbăticiţi prin deprinderile şi faptele lor ticăloase să se înmoaie prin îndemnurile dulci şi line şi să revină la blândeţea firii; iar cei deveniţi nesimţitori faţă de cele bune, asemenea plantelor, subţiindu-se prin străbaterea cuvântului în adâncime, să dobândească simţirea spre aducere de roade, iar puterea cuvântului să le fie ca o sevă care-i nutreşte.

68. Cuvântul lui Dumnezeu este cale celor ce străbat bine şi în chip susţinut drumul virtuţii prin fapte şi nu se abat nici la dreapta prin slavă deşartă, nici la stânga prin aplecarea spre patimi, ci-şi îndreaptă paşii spre Dumnezeu. Acest lucru nepăzindu-l până la sfârşit Asa, regele din Iuda, se zice că la bătrâneţe suferea de picioare, fiindcă slăbise în păşirea pe drumul lui Dumnezeu.[466]

69. Cuvântul lui Dumnezeu se zice uşă, fiindcă introduce la cunoştinţă pe cei ce-au străbătut bine toată calea virtuţilor pe drumul cel fără de prihană al faptelor şi fiindcă le arată ca o lumină comorile mult strălucitoare ale înţelepciunii. Căci unul şi acelaşi este şi cale şi uşă şi cheie şi împărăţie: Cale, ca cel ce călăuzeşte; cheie, ca cel ce deschide şi se deschide celor vrednici de cele dumnezeieşti; uşă, ca cel ce duce înlăuntru; împărăţie, ca cel ce e moştenit, şi se dă prin împărtăşire tuturor.[467]

70. Domnul se zice: lumină, viaţă, înviere şi adevăr. Lumină, ca cel ce dă strălucire sufletelor, alungă întunericul neştiinţei, luminează mintea spre înţelegerea lucrurilor tainice şi arată tainele care nu pot fi văzute decât de cei curaţi cu inima; viaţă, ca cel ce dă sufletelor ce iubesc pe Domnul puterea de a se mişca spre cele dumnezeieşti; înviere, ca cel ce ridică mintea din alipirea moartă de cele materiale, curăţind-o de toată stricăciunea şi amorţirea; adevăr, ca cel ce dăruieşte celor vrednici deprinderea neschimbăcioasă a celor bune.

71. Cuvântul lui Dumnezeu şi al Tatălui se află tainic în fiecare dintre poruncile Sale; iar Dumnezeu şi Tatăl se află întreg nedespărţit în întreg Cuvântul Său în chip firesc. Cel ce primeşte prin urmare porunca dumnezeiască şi o împlineşte primeşte pe Cuvântul lui Dumnezeu aflător în ea. Iar cel ce a

466 III Regi, 15, 23.

467 Cale e în special celor de pe treapla făptuirii, uşă şi cheie celor ce trec pe treapta cunoaşterii, iar împărăţie celor îndumnezeiti.

primit pe Cuvântul prin porunci a primit totodată prin El pe Tatăl care se află în El în chip firesc, şi pe Duhul Sfânt, care se află în El în chip firesc. Căci a zis: «Amin zic vouă, cel ce primeşte pe Cel ce-l voi trimite pe Mine mă primeşte; iar cel ce mă primeşte pe Mine, primeşte pe Cel ce m-a trimis pe Mine».[468] Aşadar cel ce a primit o poruncă şi a împlinit-o pe ea a primit tainic pe Sfânta Treime.[469]

72. Slăveşte pe Dumnezeu în sine nu cel ce-L laudă pe Dumnezeu în cuvinte, ci cel ce rabdă, de dragul lui Dumnezeu, pentru virtute, pătimiri, dureri şi osteneli. Acesta e slăvit la rândul său de Dumnezeu cu slava aflătoare în Dumnezeu, primind prin împărtăşire harul nepătimirii ca o încoronare a virtuţii.[470] Căci tot cel ce slăveşte pe Dumnezeu în sine prin pătimiri pentru virtute în decursul făptuirii, se slăveşte şi el în Dumnezeu, primind lumina celor dumnezeieşti într-o contemplaţie liberă de patimă. Căci zice Domnul venind la patima Sa: «Acum s-a preamărit Fiul Omului şi Dumnezeu S-a preamărit întru El. Iar dacă Dumnezeu S-a preamărit întru El şi Dumnezeu îl va preamări pe El întru Sine. Şi îndată îl

471

468 Ioan 13, 20.

469 Învăţătura că Domnul este ascuns în porunci, luată de la Marcu Ascetul, devine prin dezvoltare o temă fundamentală în sistemul Sf. Maxim. (La Marcu Ascetul în legea duhovnicească cap. 190, Filocalia românească, vol. I, ed. I. p. 249; la Sf. Maxim în *Quaest. et dubia* 90, 833; *Ambigua* P.G. 91, 1172).

470 Nepătimirea e deprinderea neclintită în virtute; aceasta nu poate veni decât la capătul străduinţelor de purificare de patimi şi de dobândire a virtuţilor. Dar atunci se dă ca har, nu ca un simplu rezultat al eforturilor omeneşti.

va preamări pe El». De aici se vede limpede că pătimirilor pentru virtute le urmează darurile dumnezeieşti.[472]

73. Până ce vedem pe Cuvântul lui Dumnezeu întrupat în litera Sfintei Scripturi, în chip felurit prin ghicituri, încă n-am văzut spiritual pe Tatăl Cel netrupesc, simplu, unul şi singur, cum se află în Fiul Cel netrupesc, simplu, unul şi singur, după cuvântul: «Cel ce mă vede pe Mine vede pe Tatăl»;[473] sau «Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine».[474] E nevoie aşadar de multă ştiinţă ca, înlăturând mai întâi cu grijă vălurile literelor care acoperă Cuvântul, să putem

475

privi cu mintea dezvăluită pe Cuvântul însuşi, stând de Sine şi arătând în Sine limpede pe Tatăl, atâta cât e cu putinţă oamenilor. De aceea e de trebuinţă ca cel ce caută cu evlavie pe Dumnezeu să nu fie reţinut de nici o literă, ca nu cumva să primească în locul lui Dumnezeu cele din jurul lui Dumnezeu, adică să îmbrăţişeze în chip greşit, fără să-şi dea seama în locul Cuvântului literele Scripturii. Căci Cuvântul scapă minţii, care crede că prin văluri a prins pe Cuvântul cel netrupesc, aşa cum Egipteanca n-a apucat pe Iosif, ci veşmintele lui;[476] sau aşa cum cei de demult, rămânând numai la podoaba celor văzute, n-au

[471] Ioan l3, 31.
[472] O nouă precizare a treptei active şi a celei contemplative. Activul prin pătimirile sale pentru virtute, slăveşte pe Dumnezeu făcându-se pe sine mic şi încordându-şi toate puterile numai în slujba poruncilor lui Dumnezeu. Dar ca răsplată primeşte cunoştinţa, lumina, îndumnezeirea, prin care e slăvit de Dumnezeu. Acum Dumnezeu lucrează în acela slava Sa, mărindu-l în faţa tuturor.
[473] Ioan 14, 9.
[474] Ioan 14, 10.
[475] Cu mintea goală.
[476] Facerea 39, 12. Romani l, 25.

băgat de seamă că slujesc făptuirii şi nu Făcătorului.[477]

74. Cuvântul Sfintei Scripturi după ce s-a dezbrăcat treptat de adaosurile trupeşti aşezate asupra lui, prin ieşirea la iveală a înţelesurilor lui mai înalte, se arată minţii mai străvăzătoare ca aflându-se într-o adiere subţire.[478] E vorba adică de acea minte care, părăsind total lucrările ei fireşti, e în stare să primească numai simţirea acelei simplităţi care-L anunţă întrucâtva pe Cuvântul, aşa cum marele Ilie s-a învrednicit în peştera din Horeb de această vedere. Horeb se tălmăceşte noutate şi indică deprinderea virtuţilor în duhul cel nou. Iar peştera este ascunzişul înţelepciunii în minte, în care ajungând cineva va simţi tainic cunoştinţa cea mai presus de simţire, în care se zice că se află Dumnezeu. Deci tot cel ce caută cu adevărat pe Dumnezeu, ca marele Ilie, nu va fi numai în Horeb, adică în deprinderea virtuţilor, ca cel de pe

[477] III Regi l9, 12.
[478] Aşa cum se dezbracă mintea de diferite haine sau trupuri, pentru a deveni goală, aşa se dezbracă şi Logosul dumnezeiesc pentru mintea goală. "Simţirea mai presus de simţire a cunoştinţei" nu e un sentiment în sensul psihologic modern al cuvântului, ci un act de simţire, de sesizare a unei prezenţe simple spirituale. Încă Origen vorbise de "simţirea nesensibilă" (aioG^oiț OUK aiaGriTrj). Grigorie de Nisa îi spune "simţirea unei prezenţe oarecare" (aioGhoiț papouoiaț TivOț); *Cant. hom.* 11; P.G. 44, 1001 B), iar Diadoh o dezvoltă original, în sensul că sufletul părăseşte cele cinci simţuri externe când se actualizează simţul spiritual cel unic şi mistic al minţii. Peştera e ascunzişul cunoştinţei tainice, dar ea se află numaidecât pe muntele Horeb, adică pe culmea deprinderii între virtute. Cel ce-a ajuns la cunoştinţă, nu trebuie să părăsească virtutea.

treapta făptuirii, ci și în peștera din Horeb, adică în ascunzișul înțelepciunii, aflătoare numai în deprinderea virtuților, ca un contemplativ.

75. Când mintea se va scutura de multele păreri despre lucruri ce s-au așezat asupra ei, i se va descoperi limpede Cuvântul adevărului,[479] dându-i temeiurile cunoștinței adevărate și depărtând prejudecățile ei de mai-nainte, ca pe niște solzi de pe puterile văzătoare, cum s-a întâmplat cu dumnezeiescul și marele Apostol Pavel. Căci părerile care se nasc din atenția îndreptată numai la litera Scripturii și socotințele pătimașe ce se ivesc din privirea celor văzute numai cu simțurile sunt cu adevărat solzi așezați pe puterea străvăzătoare a sufletului, care împiedică străbaterea la Cuvântul neștirbit al adevărului.[480]

76. Dumnezeiescul Apostol Pavel zice că are numai[481] din parte cunoștința Cuvântului. Iar marele Evanghelist Ioan zice că a văzut slava Lui: «Am văzut, zice, slava Lui, slavă ca a Unuia Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr».[482] Sfântul Pavel a spus că are numai din parte cunoștința Cuvântului ca Dumnezeu. Căci se cunoaște numai într-o măsură oarecare din lucrări. Deoarece cunoașterea Lui după ființă și ipostas nu e cu putință în nici un fel nimănui, fiind la fel de inaccesibilă tuturor îngerilor și oamenilor. Sfântul Ioan însă, care a cunoscut rațiunea întrupării Cuvântului în chip desăvârșit, atât cât e cu putință oamenilor, a spus că a văzut slava Cuvântului ca trup, adică a văzut rațiunea sau scopul pentru care Dumnezeu s-a făcut om, plin de har și de adevăr. Căci nu întrucât e Dumnezeu după ființă și de o ființă cu Dumnezeu Tatăl a fost dăruit cu har Unul Născut, ci întrucât s-a făcut după

Sau rațiunea adevărului.
[480] Numai mintea curățită de solzi sau dezbrăcată de văluri vede adevărul sau pe Logosul dezvăluit de văluri. Vălurile de pe minte devin văluri ce acoperă adevărul. Interesantă sugestie pentru interpretarea categoriilor kantiene sau de orice fel, care prelucrează "lucrul în sine", realitatea goală, aducându-ne-o la cunoștință numai disimulată de văluri, sau categorii.
[481] I Corinteni 13, 9.

iconomie prin fire om și de o ființă cu noi, a fost dăruit cu har pentru noi care avem trebuință de har; și din plinirea Lui primim necontenit, la orice înaintare a noastră, harul pe măsura noastră. Prin urmare cel ce păzește în sine nepătat cuvântul (rațiunea) Cuvântului lui Dumnezeu care s-a întrupat pentru noi, va primi slava plină de har și de adevăr a Celui ce S-a slăvit și S-a sfințit pe Sine pentru noi ca om în timpul petrecerii

Lui între noi. «Căci când se va arăta Acela, zice, asemenea Lui vom fi».[483]

77. Până când sufletul trece din putere în putere şi din slavă în slavă, adică înaintează din virtute în virtute mai mare şi urcă din cunoştinţă în cunoştinţă mai înaltă, nu încetează de a fi departe de patria sa, precum s-a spus: «De mult nemerniceşte sufletul meu».[484] Căci lungă este distanţa şi mare e mulţimea cunoştinţelor pe care trebuie să le străbată «până ce va ajunge la locul cortului minunat, până la casa lui Dumnezeu, în glas de bucurie şi de mărturisire şi în sunet de sărbătoare».[485] El adaugă la cuvintele pline de înţeles alte cuvinte pline de înţeles în înaintarea sa în contemplaţiile dumnezeieşti, sporind totodată în veselia minţii pentru cele văzute, adică în bucuria şi mulţumirea corespunzătoare.[486] Căci toţi cei ce au primit Duhul harului le

[484] Psalmi 119, 6.
[485] Psalmi 41, 5.
[486] După ce în cap. 76 s-a făcut deosebirea între plinirea (pAhpwpa) harului şi adevărului aflătoare în Iisus ca om şi între dumnezeirea Lui fiinţială, această pliromă fiind una cu lucrurile dumnezeieşti destinate lumii create (Sofia) şi după ce a spus că noi din această pliromă aşezată în firea lui omenească primim treptat la orice înaintare spirituală, în acest cap. arată cât de lungă este distanţa până la casa

sărbătoresc acestea, strigând în inimile lor: «Avva Părinte!».[487]

78. «Locul cortului minunat» este deprinderea nepătimaşă şi neştirbită a virtuţilor. Cuvântul lui Dumnezeu, coborându-se în această deprindere, împodobeşte sufletul ca pe un cort, cu feluritele frumuseţi ale virtuţilor. Iar «casa lui Dumnezeu» este cunoştinţa alcătuită din multe şi felurite vederi - contemplaţii. Dumnezeu, sălăşluindu-se prin ea în suflet, îl umple de belşugul înţelepciunii. «Glasul de bucurie» este săltarea sufletului pentru bogăţia virtuţilor. Iar «glasul de mărturisire» este mulţumirea pentru participarea plină de slavă la ospăţul înţelepciunii. În sfârşit «sunetul» este doxologia tainică şi neîntreruptă, alcătuită din amestecarea amândurora, a bucuriei şi a mărturisirii.[488]

79. Cel ce a luptat vitejeşte cu patimile trupului şi a războit cu tărie duhurile necurate şi a alungat din ţinutul sufletului său gândurile lor să se roage să i se dea inimă curată şi să i se înnoiască duh drept întru cele dinlăuntru,[489] adică să fie golit cu desăvârşire de gândurile întinate şi să fie umplut prin har de gândurile dumnezeieşti, ca

noastră cea adevărată, sau până la casa lui Dumnezeu, pe care trebuie să o parcurgem prin această înainiare. Energiile divine coborâte la noi, deşi infinite din prima clipă ce începem să le primim, se întind pe o distanţă infinită până la fiinţa divină, care este "de infinite ori infinit" deasupra lor. Lumea Sofiei este un cârnp infinit, deschis progresului etern de sofianizarea creaturii, adică de indumnezeire, sau de creştere a energiilor divine în ea, devenită subiect după har al lor.

[487] Galateni 4, 6.

[488] Pe de o parte progresul în împărtăşirea de înţelepciunea dumnezeiască (Sofia) este nesfârşit, dar pe de alta, când omul a părăsit tot ce e creat şi deci schimbăcios şi nestatornic, nemaiavând în sine decât energiile necreate divine şi deci neclintirea în virtute şi în conştiinţă, a ajuns acasă.

[489] Psalmi 50, 12.

să devină astfel în chip spiritual o lume a lui Dumnezeu, strălucită şi mare, alcătuită din vederi -contemplaţii- morale, naturale şi teologice.[490]

80. Cel ce şi-a făcut inima curată cunoaşte nu numai raţiunile celor inferioare şi de după Dumnezeu, ci priveşte întru câtva şi în Dumnezeu însuşi, după ce a trecut peste toate; iar acesta este capătul cel mai de pe urmă al bunătăţilor. În această inimă venind Dumnezeu, binevoieşte să-şi sape în ea prin duh trăsăturile proprii, ca în nişte table ale lui Moise. Şi aceasta în măsura în care acea inimă a sporit prin făptuire şi contemplaţie, după cuvântul ce porunceşte tainic: «Sporeşte !»[491]

81. Inimă curată poate se numeşte aceea care nu mai are în nici un fel nici o mişcare naturală spre nimic. În aceasta venind Domnul, pentru simplitatea ei desăvârşită, îşi înscrie legile Sale ca într-o tăbliţă bine netezită.

82. Inimă curată este aceea care îşi înfăţişează memoria sa lui Dumnezeu cu totul fără formă şi fără chip, gata să se lase însemnată numai de întipăririle Lui, prin care obişnuieşte să se facă arătat.[492]

Inima curată e un dar de mai sus, care întrece orice efort omenesc. Sufletul a fost considerat încă de Philo şi Origen ca lume duhovnicească (Balthasar, op. cit., 91). Inima aceasta devine o lume tot rnai mare pe măsură ce primeşte în ea tot mai mult din lumea raţiunilor şi energiilor divine (Sofia). [491]' Facerea 35, 14.

[492] Ideea lui Evagrie că mintea sau inima trebuie să devină fără formă, dacă vrea să contemple pe Dumnezeu, e completată în cap. 80-82 de ideea că Dumnezeu îşi înscrie în ea trăsăturile, semnele, formele Sale.

Tunoţ la Maxim înseamnă şi modelul originar, ideea lucrului în Logos (cap. 2, 60).

83. Mintea lui Hristos, pe care o primesc Sfinții, după cuvântul: «Iar noi avem mintea lui Hristos»,[2] nu vine în noi ca să ne lipsească de puterea noastră mintală, nici ca să întregească mintea noastră, ci ca să lumineze, prin calitatea ei, puterea minții noastre şi să o ducă la aceeaşi lucrare cu a Lui. Căci mintea lui Hristos eu zic că o are cel ce cugetă ca El şi prin toate îl cugetă pe El.[3]

84. Trup al lui Hristos ni se zice că suntem, după cuvântul: «Iar noi suntem trupul lui Hristos şi mădulare în parte»,[4] nu fiindcă ne-am lipsi de trupurile noastre şi neam face trupul Lui, nici fiindcă Acela s-ar preschimba în noi după ipostas, sau s-ar tăia în mădulare, ci fiindcă lepădăm stricăciunea păcatului, după asemănarea trupului Domnului. Căci precum Hristos era după fire om fără de păcat, având trup şi suflet, aşa şi noi, cei ce-am crezut în

El şi ne-am îmbrăcat în El în duh, putem fi prin voia liberă fără de păcat în El.

85. În Scriptură sunt veacuri temporale, apoi de acelea care cuprind sfârşitul altor veacuri, după cuvântul: «Ci acum la sfârşitul veacurilor» şi următoarele.[5] Şi iarăşi alte veacuri, slobode de natura temporală, după veacul din timpul de față, care e la sfârşitul veacurilor, potrivit cuvântului: «Ca să se arate în veacurile ce vor veni bogăția Lui covârşitoare» şi cele următoare.[6] Mai aflăm în Scriptură şi mulțime de veacuri trecute, prezente şi viitoare. Iar unele veacuri sunt veacuri ale veacurilor; apoi e veacul veacului, timpuri veşnice şi neamuri

---

Privirea acestor TUTOI echivalează cu privirea lumii în Dumnezeu. Tot TUTO" se numeşte modelul cortului văzut de Moise pe Sinai, pe când idolii iudeilor se numesc CCTITUTTOI, contramodele. De aici urmează că cel ce contemplă pe Dumnezeu e modelat după modelul originar al ființei sale, mintea lui fiind ridicată însă peste toate formele finite. E o modelare necontenită prin care ființa omului e adusă tot mai aproape de modelul său, intrând totodată în legătură tot mai strânsă cu modelele tuturor lucrurilor. - Interesant e că inima curată e considerată aici inima care şi-a oprit orice mişcare naturală, ca mişcare ce, prin însuşi faplul că e finită, nu poate sesiza pe Dumnezeu, ci se opreşte la lucrurile mărginite. Chiar când vrea să viseze prin vreunul din ele pe Dumnezeu, o face într-o formă imperfectă, nedemnă de Dumnezeu.
4[49][3]94 I Corinteni 2, 16.
[3] Sălăşluirea lui Hristos în noi nu are ca efect o absorbire a spiritului creat în Logosul divin, ci o activitate divină şi supranaturală a facultății naturale, ce ca facultate rărnâne naturală. Cum zice Sf. Maxirn în altă parte: "Căci niciodată harul nu distruge puterea naturii. Dimpotrivă: el face natura slăbită prin abuzul nenatural iarăşi capabilă de afectivitatea ei naturală" (Quaest. ad. Thalas., 59; P.G. 90, 608A).
[4] I Corinteni 12, 27.
[5] Evr. 9, 26.
[6] Efeseni 2, 7.

legate de veacuri. Nu vom spune acum ce vrea să indice Scriptura prin veacuri temporale, ce prin timpuri şi neamuri veşnice, care sunt simplu veacurile şi care veacurile veacurilor, ce este veacul şi ce veacul veacului. Căci dacă am face-o aceasta, am lungi mult peste intenţie cuvântul nostru. De aceea vom lăsa celor iubitori de învăţătură să cerceteze acestea şi ne vom întoarce la scopul pentru care am scris acestea.

86. Ştim că, după Scriptură, este ceva mai presus de veacuri. Că este aceasta, a spus-o Scriptura. Dar ce este aceasta nu a arătat. Se zice adică în ea: «Domnul împărăţeşte în veac şi după aceea».[7] Deci este ceva mai presus de veacuri: împărăţia adevărată a lui Dumnezeu. Căci nu e îngăduit a spune că împărăţia lui Dumnezeu a început, sau că ea cade sub veacuri şi timpuri. Iar aceasta credem că este moştenirea celor ce se mântuiesc, lăcaşul şi locul lor, precum ne învaţă cuvântul cel adevărat; ea eţinta celor ce sunt mişcaţi de dorinţă spre ultimul lucru dorit şi la care ajungând, primesc încetarea oricărei mişcări, întrucât nu mai este vreun timp sau vreun veac pe care trebuie să-l străbată. Căci ei au ajuns după toate la Dumnezeu, care este înainte de toate veacurile şi la care nu poate ajunge firea veacurilor.[8]

87. Câtă vreme este cineva în viaţa aceasta, chiar de ar fi desăvârşit după starea de aici şi în fapte şi în contemplaţie, are numai în parte cunoştinţa, proorocia şi arvuna Duhului, dar nu plinătatea însăşi. Dar când va ajunge, după isprăvirea veacurilor, la sfârşitul desăvârşit, când se va arăta celor vrednici faţă către faţă însuşi Adevărul de sine stătător, nu va mai avea numai o parte din plinătate, ci va primi prin împărtăşire însăşi plinătatea harului. «Căci vom ajunge toţi, zice Apostolul (adică cei mântuiţi) la starea bărbatului desăvârşit, la măsura plinătăţii lui Hristos»[9] în care sunt «ascunse comorile ştiinţii şi ale înţelepciunii».[10] Arătându-se aceasta, ceea ce e din parte va înceta.

88. Întreabă unii cum va fi starea celor ce se învrednicesc de desăvârşire în împărăţia lui Dumnezeu?

---

[7] Ieşirea 15, 18.
[8] Împărăţia lui Dumnezeu e mai presus de mişcarea de devenire a celor create. Cei ce ajung în ea se odihnesc de orice mişcare. La ea nu ajunge nimeni prin mişcarea naturală a spiritului, ci vine ca un dar al lui Dumnezeu, ca o încoronare a acestor eforturi, dar când ele au încelat. Ea e ultimul lucru dorit spre care tindem şi acesta e un nou motiv pentru care, ajunşi la ea, ne odihnim de orice mişcare temporală.
[9] Efeseni 4, 13.
[10] I Corinteni 13, 10; Coloseni 2, 3.

Va fi una de înaintare şi de strămutare, sau de identitate nemişcată? Apoi cum trebuie să înțelegem că vor fi trupurile şi sufletele? La acestea ar putea răspunde cineva,dându-şi cu părerea, că precum în viața trupească rostul mâncării este îndoii, unul pentru creştere, iar altul pentru susținerea celor ce se hrănesc (căci până ajungem la desăvârşirea staturii trupeşti, ne hrănim în vederea creşterii, iar după ce trupul se opreşte din sporirea în mărime, nu se mai nutreşte pentru creştere, ci pentru susținere), aşa şi în privința sufletului, rostul nutririi este îndoit. Căci se nutreşte înaintând în virtuți şi contemplații, până când, străbătând toate lucrurile, ajunge la măsura plinătății lui Hristos. Ajungând însă la aceasta, se opreşte din înaintarea în creştere şi sporire prin cele ce sunt la mijloc, nutrindu-se nemijlocit cu ceea ce e mai presus de înțelegere şi de aceea poate mai presus de creştere. De aici înainte, primind un soi de hrană nestricăcioasă spre păstrarea desăvârşirii deiforme ce i-a fost dăruită şi împărtăşindu-se de dulceața nesfârşită a acelei hrane, prin care primeşte puterea de a fi veşnic la fel de fericit, devine Dumnezeu prin împărtăşire de harul dumnezeiesc, odihnindu-se de toate lucrările minții şi ale simțirii şi deodată cu aceasta dând odihnă şi tuturor lucrărilor naturale ale trupului, care se îndumnezeieşte şi el împreună cu sufletul, prin împărtăşirea de îndumnezeire pe potriva lui. Aşa încât nu se mai vede decât Dumnezeu atât prin suflet cât şi prin trup, însuşirile naturale fiind biruite prin covârşirea slavei.[11]

89. Întreabă unii dintre cei iubitori de învățătură: în ce va consta deosebirea dintre locaşurile şi făgăduințele veşnice? Se vor deosebi după aşezarea locală, sau după calitatea şi cantitatea duhovnicească proprie fiecărui

În sensul acestei sinteze vorbeşte el de "mobilitatea nemişcată" sau "nemişcarea mobilă" (Quaest. ad Thalas, P.G. 90, 769A), sau cum spune în cap. acesta de o gustare necontenită a bunurilor spirituale, însă nu în vederea creşterii, ci a conservării desăvârşirii dobândite.

În cap. 25 se spunea că atunci nu va mai fi nici o "distanță spațială" între Dumnezeu şi cei vrednici. Propriu zis distanță spațială nu e nici când, dacă Dumnezeu e pretutindenea de față. Prin aceasta se spune că nu va mai fi nimic la mijloc între vederea noastră şi Dumnezeu. Pentru că toate se îndumnezeiesc sau se sofianizează, adică tot ce e creat în toate se copleşeşte de atributele dumnezeieşti. Toate se îmbracă în

---

Este viața eternă statică sau dinamică? Aceasta era marea întrebare a lui Origen şi Grigorie de Nisa. Origen rămăsese la un dualism nesatisfăcător al stării şi al mişcării, întrucât mişcarea o socotea legată de lumea finită, iar starea nu o socotea ca o mişcare împlinită, ci numai ca o oprire ce implica pericolul plictiselii. Sf. Grigorie a introdus cu îndrăzneală ideea mişcării veşnice, împlinite şi fericite, care depăşea contradicția dintre stare şi mişcare, ba chiar realiza o identitate *(Vita Moysis,* P.G. 44, 406), Sf. Maxim caută de asemenea o împăcare, dar deosebind mai categoric ca Sf. Grigorie mişcarea din lumea finită de elementul de mişcare ce intră în starea din viața eternă.

dumnezeiesc, ca într-o lumină de soare, şi deci dumnezeiescul e văzut întâi şi prin străveziul Lui făpturile revenite la El şi în El. Ele după ființă rămân făpturi, nu devin înseşi izvoare ale atributelor divine şi aceasta exclude orice panteism. Dar toate trăiesc în concret prin atributele lui Dumnezeu şi în Dumnezeu, însă cu conştiința lor de făpturi deosebite ființial de Dumnezeu. Astfel dacă în viața de aici vedem întâi făpturile şi abia prin ele cu mare greu pe Dumnezeu, atunci vom vedea întâi pe Dumnezeu şi în lumina Lui străvezie toate făpturile într-un mod cu mult mai clar şi mai deplin şi mai adânc de cum le vedem în obiectivitatea pământească. Aflându-se făpturile în Dumnezeu, aceasta nu înseamnă că ele nu mai sporesc să se îndumnezeiască în El. Căci nu se află în ființa Lui, ci în mediul sofianic al energiilor Lui, mai infinit ca un ocean. Desigur Dumnezeu ca subiect e în întreg acest mediu şi cine se află în el e în "fața" lui Dumnezeu, Dar interiorul subiectului divin e deosebit de mediul acesta al manifestărilor Lui. În interiorul acelui mediu încă sunt trepte şi pe ele lumile îngereşti şi categoriile drepților. Iar Iisus Hristos îi cuprinde şi îi străbate pe toți. Deci pe de o parte nu e nici o distanță între Dumnezeu şi fiecare drept, dar pe de alta fiecare are o "cale atât de lungă" pe care să înainteze în Dumnezeu. Dar întrucât această sporire în îndumnezeire nu e o creştere a facultăților naturale, căci acestea toate s-au oprit din creştere după ce s-au desăvârşit, ci o sporire prin pătimirea lucrării divine, e just să se spună pe de altă parte că făpturile în viața viitoare "stau".

locaş? Unora li se pare adevărată prima părere, altora cea de-a doua. Dar cel ce a cunoscut că «împărăția lui
503
Dumnezeu este înlăuntrul vostru» şi că «la Tatăl multe locaşuri sunt»,[12] socoteşte mai adevărată părerea a doua.[13]

90. întreabă unii: care este deosebirea între împărăția lui Dumnezeu şi împărăția cerurilor? Se deosebesc în substanță, sau numai în idee? Către aceştia trebuie spus că se deosebesc, dar nu în substanță. Căci amândouă sunt una după substanță. Deci se deosebesc pentru cugetare. Căci împărăția cerurilor este posesiunea cunoştinței curate a lucrurilor după rațiunile lor din Dumnezeu, iar împărăția lui Dumnezeu este împărtăşirea prin har de bunătățile pe care le are Dumnezeu prin fire. Cea dintâi e

---

503 Ioan 14, 2.
5°5 Luca 17, 21.
13 Deci diferitele locaşuri din cer nu se deosebesc spațial, ci exprimă progresul sufletului dintr-o sferă într-alta. Sf. Grigorie de Nisa socoteşte că sufletele se deosebesc numai după gradul de înălțime al virtuții. Sf. Maxim înlătură şi el distanța spațială (cap .II, 25). Ce înseamnă însă calitate şi cantitate? Evagrie socoteşte rugăciunea celui activ cantitate, iar a celui contemplativ calitate *(Despre rugăciune,* Filocalia românească vol. I, ed. I, p. 75). "Cantitatea" sufletului este deci gradul de virtute practică, "calitatea" este cunoştința dobândită. Sf. Grigorie de Nazianz explică "locaşurile cele multe" ca grade de virtute dobândite şi cere să nu rămână nimeni într-unul, ci să treacă prin toate *(Or.* 14, 5; P.G. 35, 86 B).

la sfârşitul lumii create, iar cea de-a doua, deosebită de prima în idee, după sfârşitul lumii.[14]

91. Cuvântul: «S-a apropiat împărăţia cerurilor» nu înseamnează, pe cât socotesc, o scurtare a timpului. «Căci nu vine în chip văzut, nici nu vor spune: iat-o aici, sau iat-o acolo». Ci ea este afecţiunea lăuntrică a celor vrednici faţă de ea. Căci «împărăţia lui Dumnezeu, zice, înlăuntrul vostru este».[507]

92. Împărăţia lui Dumnezeu şi Tatăl este în potenţă în toţi cei ce cred; iar în lucrare, în cei ce au lepădat din dispoziţia lor toată viaţa după fire a sufletului şi a trupului şi au dobândit numai pe cea a duhului, încât pot zice: «Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine» (Gal. 2, 20).

93. Unii spun că împărăţia cerurilor este petrecerea celor vrednici în cer; alţii starea asemenea cu îngerii a celor mântuiţi; iar alţii însuşi chipul frumuseţii dumnezeieşti; pe care-l au aceia care poartă icoana Celui ceresc[508] După cât mi se pare, toate trei părerile consună cu adevărul. Căci harul viitor se dă tuturor, după măsura dreptăţii lor calitative şi cantitative.[15]

94. Până ce străbate cineva bărbăteşte prin luptele dumnezeieşti ale filosofiei lucrătoare, ţine în sine Cuvântul, care a venit în lume de la Tatăl, prin porunci. Dar după ce a lăsat în urmă luptele cu fapta împotriva patimilor, dovedindu-se biruitor al patimilor şi al dracilor, şi a trecut la filosofia cunoaşterii prin contemplaţie, îngăduie Cuvântului, în chip tainic, să părăsească iarăşilumea şi să meargă la Tatăl. De aceea zice Domnul ucenicilor: «Voi m-aţi iubit pe Mine şi aţi crezut că de la Dumnezeu am ieşit. Eu de la Tatăl am ieşit şi am venit în lume; iarăşi las lumea şi mă duc

[507] Luca 17, 21.
[508] I Corinteni 15, 49.

la Tatăl».[16] Lume numeşte, poate, lucrarea ostenitoare a

[14] E problema raportului între Logos (sau Dumnezeu) şi Sofia, dezbătută mai târziu.. în Logos se află deodată energiile divine şi lumea, ca ansamblu de idei eterne ale lucrurilor (Sofia). După Sf. Maxim ele nu sunt despărţite ca două realităţi substanţiale, dar totuşi pentru cugetare nu se confundă. De aceea, contemplarea ideilor lumii în Durnnezeu, oricât ar fi de desăvârşită, nu e tot una cu participarea la energiile lui Dumnezeu însuşi. Astfel socotea Origen; pentru el nu era deosebire între cele două împărăţii, ceea ce ducea uşor la absorbirea lumii în fiinţa lui Dumnezeu.
[15] Vezi cap. 89.

virtuților cu fapta. Iar Tată, starea minții cea mai presus de lume şi slobodă de tot cugetul pământesc, de la care Cuvântul lui Dumnezeu vine în noi, punând capăt luptei împotriva patimilor şi a dracilor.[17]

95. Cel ce a putut omorî prin fapte mădularele cele de [512] pe pământ şi birui prin Cuvântul din porunci [513] lumea patimilor în el nu va mai avea nici un necaz, o dată ce a părăsit lumea şi se află în Hristos, care a biruit lumea patimilor şi dăruieşte toată pacea. Căci cel ce n-a lepădat împătimirea după cele materiale va avea pururea necaz, schimbându-şi înclinările voii, deodată cu cele ce se schimbă prin firea lor. Dar cel ce a ajuns în Hristos nu se va mai resimți în nici un fel de schimbarea şi stricarea celor materiale. De aceea zice Domnul: «Acestea le-am grăit vouă, ca în Mine pace să aveți. în lume necazuri veți avea; dar îndrăzniți, Eu am biruit lumea».[18] Cu alte cuvinte: în Mine, Cuvântul virtuții, aveți pace, izbăviți fiind de vârtejul şi de tulburarea produsă de patimi şi de lucrurile materiale; dar în lume, adică în împătimirea după cele materiale, aveți necazuri, pentru schimbarea şi stricarea neîncetată a lor. Căci necazuri au amândoi: atâtcel ce săvârşeşte virtutea, pentru osteneala şi durerea împreunată cu ea, cât şi cel ce iubeşte lumea, pentru nedobândirea statornică a celor materiale. Dar cel dintâi are necazuri mântuitoare; iar cel de al doilea necazuri stricătoare şi

5○3 Coloseni 3, 5.
[513] Logosul din porunci sau virtuți e totodată rațiunea din porunci sau din virtuti, prin care omoară rationalitatea patimilor sau eliberează rațiunea din robia patimilor, făcând-o fermă în obiectivitatea ei, prin care poate cunoaşte adevărul.

pierzătoare. Amândurora le este Domnul uşurare: celui dintâi, pentru că-l odihneşte în Sine de ostenelile virtuții, ridicându-l la contemplație prin nepătimire; celui de-al doilea, pentru că-i smulge împătimirea după cele stricăcioase, prin pocăință.

96. Scrisoarea din titlul vinei Mântuitorului L-a arătat pe Cel răstignit ca împărat şi Domn al filosofiei practice, naturale

---

5[10] Ioan l6, 27.
[17] Ne ridică de pe treapta primă, a făptuirii, pe a doua, a cunoştintei.
[18] Ioan 16, 33.

şi teologice.[19] Căci zice că s-a scris în latineşte, elineşte şi evreieşte. Prin latineşte înţeleg filosofia practică, deoarece împărăţia romanilor a fost rânduită, după Daniel, să fie cea mai bărbătească dintre toate împărăţiile de pe pământ; iar propriu înţelepciunii practice, mai mult decât orice, este bărbăţia. Prin elineşte, contemplaţia naturală, deoarece neamul elinilor s-a ocupat, mai mult ca ceilalţi oameni, cu filosofia naturală. Iar prin evreieşte, cunoştinţa tainică despre Dumnezeu, deoarece acest popor a fost închinat în chip vădit lui Dumnezeu, pentru părinţii lui.

97. Trebuie să fim nu numai omorâtorii patimilor trupeşti, ci şi pierzătorii gândurilor pătimaşe din suflet, după Sfântul care zice: «în dimineţi am ucis pe toţi păcătoşii pământului, ca să pierd din cetatea Domnului pe toţi cei ce săvârşesc fărădelegea»,[20] adică patimile trupului şi gândurile nelegiuite ale sufletului.

98. Cel ce păzeşte calea virtuţilor, nevătămată, cu evlavie şi dreaptă cunoştinţă, fără aplecarea într-o parte sau într-alta, îşi va da seama de venirea la el a lui Dumnezeu, prin nepătimire. «Cânta-voi şi voi înţelege în

517

calea cea fără prihană de unde vei veni la mine». Cântarea arată făptuirea virtuoasă; iar înţelegerea cunoştinţa care se adaugă la virtute, prin care simte venirea lui Dumnezeu, cel ce aşteaptă pe Domnul, priveghind prin virtuţi.

99. începătorul în evlavie nu trebuie să fie dus la împlinirea poruncilor numai de bunătate, ci trebuie să fie şi războit adeseori cu asprime, ca să-şi amintească dreptăţile dumnezeieşti; pentru ca nu numai să iubească cu dor cele dumnezeieşti, ci să se şi reţină cu frică de la păcat: «Cânta-voi, zice, mila şi judecata Ta, Doamne» (Ps. 100, 1). El trebuie să cânte lui Dumnezeu cu dragoste, desfătându-se, dar să deschidă gura spre cântare cu frică.

100. Cel ce şi-a adaptat trupul sufletului, prin virtute şi cunoştinţă, s-a făcut chitară a lui Dumnezeu şi flaut şi biserică. Chitară, fiindcă păzeşte bine armonia virtuţilor; flaut, pentru că primeşte prin vederile (contemplaţiile) dumnezeieşti insuflarea Duhului; biserică, deoarece,

518

pentru curăţenia minţii, s-a făcut locaş al Cuvântului.

---

[19] Cele trei trepte ale urcuşului duhovnicesc fapte, contemplarea naturii şi cunoaşterea tainică a lui Dumnezeu.

[20] Psalmi 100, 8.

Psalmi 100, 1.

Iarăşi cele trei trepte ale urcuşului.

Ale celui dintre sfinți, Părintele nostru Maxim Mărturisitorul întrebări, nedumeriri şi răspunsuri[21]

Întrebarea 1 Care sunt virtuțile sufletului şi care ale trupului?

Răspuns

Virtuțile sufletului sunt acestea: iubirea, smerenia, blândețea, îndelunga răbdare, îngăduința, nepomenirea răului, nemânierea, neînfurierea, nezavistia, nejudecarea; necăutarea la slăvi, milostenia, neprihănirea, neiubirea de argint, compătimirea, lipsa de trufie, lipsa de mândrie, străpungerea inimii. Iar virtuțile trupului sunt: culcarea pe jos, privegherea, postul, înfrânarea, sărăcia, neîmprăştierea.

Întrebarea 2

Ce înseamnă ce s-a zis de Apostol: "Cânt cu duhul, dar cânt şi cu mintea"?[520]

Răspuns

Cântă cineva cu duhul când rosteşte numai cu limba cele cântate. Şi cântă cu mintea, când, cunoscând înțelesul celor cântate, se veseleşte în contemplarea lor.

[520] Psalmi 50, 7.

Intrebarea 3

Ce înseamnă: «în fărădelegi m-am zămislit şi în păcate m-a născut maica mea»?[22]

Răspuns

Scopul de mai înainte al lui Dumnezeu a fost să nu ne naştem prin legătura nunții din stricăciune. Dar călcarea poruncii a adus nunta, fiindcă a greşit Adam, adică a nesocotit legea dată lui de Dumnezeu. Deci toți cei ce se nasc din Adam «se zămislesc în fărădelegi», căzând sub osânda protopărintelui. Iar «In păcate m-a născut maica mea» însemnează că Eva, maica cea dintâi, a noastră a tuturor, a născut în păcat, ca una ce

---

Migne P.G. 90, 785-856, cu titlul latinesc prescurtat *"Quaestiones et Dubia"* 2. I Corinteni 14, 15.
[22] Romani 9, 3.

s-a aprins spre plăcere. De aceea şi noi căzând sub osânda maicii, zicem că ne naştem în păcate.

Întrebarea 4

Ce însemnează cuvântul spus de Apostol: «Să fiu anatema de la Hristos pentru rudeniile mele»?[522]

Răspuns

Aş dori, zice, să fiu predat de Hristos diavolului, ca să fiu chinuit şi să sufăr pentru Israel pedepsele pe care le datorează el din pricina necredinței în Dumnezeu, numai ca să se mântuiască, aşa cum şi Domnul s-a dat pe Sine şi s-a făcut pentru noi blestem.[523]

Întrebarea 5 În câte feluri păcătuieşte omul?

[H2] Galateni 2, 10; 3, 13.

[523] Matei 10, 29. Zece asari erau un dinar. Deci asarul era un bănuț foarte mărunt. Iar asarul avea şi el 10 bănuți,

Răspuns

Socotesc că în patru feluri păcătuieşte omul: prin răpire, prin amăgire, prin neştiință şi prin aplecare (dispoziție) sufletească. Primele trei feluri aduc pe om uşor la recunoaşterea păcatului şi la pocăință. Dar cel ce păcătuieşte din aplecare sufletească şi nu vine la pocăință nici în urma experienței, nici cu trecerea vremii, va avea parte de chinuri în chip sigur.

Întrebarea 6

Ce vrea să spună Domnul în Evanghelie prin cuvintele: «Douăpăsări se vând pe un asariu»? [23]

Răspuns

Zic unii că asarul cuprinde zece bănuți. Iar prin zece se arată litera I. Dar această literă e începutul numelui Domnului Iisus Hristos. Deci prin numele Domnului se răscumpără noul şi vechiul popor; şi omul dinlăuntru şi cel din afară.

Întrebarea 7

Ce înseamnă cuvântul spus de Ilie şi repetat de Elisei: «Unde este Dumnezeu Afu»?[525]

---

[525] IV Regi 2, l4.

Răspuns

Se tălmăceşte în trei feluri: Unde este Dumnezeul Tatălui meu? Sau: Unde este Dumnezeul mai marelui meu? Sau: Unde este Dumnezeul celui ce s-a ascuns?

Întrebarea 8 De câte feluri sunt alegoriile şi ce sunt tropii?

[525] Nota lui Combefis, Migne P.G, 90, 792, dă ca exemplu de folosire tropică a mădularelor omeneşti "Cântarea Cântărilor".

Răspuns

Alegoria se foloseşte de lucruri neînsuflețite, ca munți, dealuri, pomi şi celelalte. Tropii de mădularele noastre, cum sunt capul, ochii şi celelalte. Căci tropul înseamnă schimbare (ppepeauai).[526]

Întrebarea 9

Ce înseamnă cuvântul din Psalmi: «şezând cleveteai pe fratele tău şi uneltei sminteală contra fiului maicii tale.?» [527]

Răspuns

Cel ce bârfeşte activitatea celui de aceeaşi credință şi stăruie în defăimarea lui pe drept cuvânt e socotit clevetitor al fratelui său; iar cel ce ponegreşte, purtat de pizmă, pe cel împodobit cu înțelepciune, şi sminteşte pe toți, cu adevărat unelteşte sminteală contra fiului maicii sale.

Întrebarea 10

Fiindcă în cap. 100 al Sf. Diadoh e scris că unii vor fi judecați în veacul viitor prin foc şi aşa se vor curăți, te rog să-mi descoperi înțelesul acestor cuvinte.

Răspuns

Cei ce au dobândit iubirea desăvârşită față de Dumnezeu şi şi-au înălțat în văzduh aripile sufletului prin virtuți se răpesc în nori şi la judecată nu vin, cum zice Apostolul. Iar cei ce nu au câştigat cu totul desăvârşirea, ci au păcate şi isprăvi bune laolaltă, vin la locul de judecată şi acolo, fiind arşi oarecum prin cercetarea faptelor bune şi

Psalmi 49, 20. Matei 16, 23.

rele, dacă se va îngreuna cumpăna celor bune se vor izbăvi de munci.

Întrebarea 11
Despre diferite dreptăti.

Răspuns

înțelepții în cele dumnezeiești zic că sunt trei dreptăți: omenească, îngerească şi dumnezeiască. Cea omenească zic că este împărțirea egală şi cinstită a lucrurilor văzute ale lumii; cea îngerească împărtăşirea îmbelşugată a cunoştinței dumnezeieşti; iar cea dumnezeiască spun că stă în a suferi pentru cei păcătoşi.

Întrebarea 12 Pentru ce Domnul, certându-l pe Petru, i-a zis: «Satano»? [528]

Răspuns

Domnul nu l-a numit pe Petru Satana în înțeles injurios. Toate cele de care s-a lipsit Domnul ni s-au făcut nouă pricină de bunuri pozitive: astfel moartea Lui ni s-a făcut nouă viață; ocara Lui ni s-a făcut nouă slavă. Aceasta neştiind-o Apostolul Petru, când a spus Domnul că va pătimi, a socotit, potrivit cu firea lucrurilor, că e cu neputință să moară viața, sau să fie necinstită Slava cea atât de mare. Domnul, înlăturând această judecată şi vrând să arate că nu trebuie căutată o ordine a firii în cele mai presus de fire, a hotărât să pricinuiască bunuri pozitive prin cele contrare lor: prin moarte viață, prin ocară slavă. Deci cel ce se opune acestei judecăți, îi zice: «Mergi înapoia mea» în loc de: «Urmează hotărârii mele şi nu păşi înainte, luându-te după ordinea lucrurilor». Căci numele

Libr. de opific. hom. cap. 21 urm.

de Satana se tălmăceşte: cel ce se opune. Deci Domnul nu l-a rostit în mod injurios, ci oarecum a zis: tu, cel ce te opui intenției mele!

Întrebarea 13
Fiindcă celor ce nu înțeleg înălțimea cugetării lui [529] *Grigorie al Nyssei li se pare că admite în multe locuri restaurarea (apocatastaza), te rog spune-mi ce ştii despre ea?*

Răspuns

Biserica cunoaşte trei restaurări (apocatastaze). Una e a fiecăruia în parte, pe temeiul virtuții; prin aceasta se restaurează fiecare ins care a împlinit în sine rațiunea virtuții. A doua e aceea a firii întregi la înviere; e restaurarea în nestricăciune şi nemurire. Iar a treia, de care vorbeşte mai mult în tratatele sale Grigorie al Nyssei, este restaurarea puterilor sufleteşti, căzute prin păcat, în starea în care au fost create. Căci precum toate îşi vor primi prin învierea trupului la vremea sperată

Combefis declară că e greu de înțeles acest text, în orice caz din acest text nu se poate deduce la o apocatastasă a celor ce nu se pocăiesc pe pământ şi cu atât mai puțin la a duhurilor rele.

nestricăciunea, aşa trebuie să lepede şi puterile pervertite ale sufletului, în cursul prelungirii veacurilor, amintirile păcatului sălăşluite în el, şi, străbătând (sufletul) toate veacurile şi neaflând odihnă, să vină la Dumnezeu, Cel ce nu are sfârşit. Şi astfel prin recunoaşterea bunurilor, nu prin împărtăşirea de ele, să reprimească (sufletul) puterile sale şi să fie restaurat şi să se arate că Făcătorul nu e cauza răului.[24]

Întrebarea 14 Pentru care pricină, fiind multe injuriile cele grele, Domnul hotărăşte în Evanghelii că cel ce *zice fratelui său: «Nebune» e vinovat gheenei, iar cel ce-i zice «Raca» e supus judecăţii?*[531]

Răspuns

Numele «nebun» spun tălmăcitorii că se dă celui smintit şi fără de minte; iar cel de «raca» în limba evreiască înseamnă «netrebnic». Deci fiindcă numele de «nebun» s-a dat celui necredincios, după cuvântul: «Zis-a cel nebun în inima sa: nu este Dumnezeu»[532] sau după cuvântul lui Moise: «Poporul acesta e nebun şi nu înţelept»[533], cel ce zice fratelui său de aceeaşi credinţă, necredincios şi închinător la idoli, sau eretic, îi zice «nebun» şi se face vinovat pe drept cuvânt de gheenă. Dar cel ce îi zice «raca», adică «netrebnice şi necurate», ponegreşte viaţa fratelui său şi e supus pe dreptate unei pedepse mai uşoare.

Întrebarea 15 Cum trebuie înţeles cuvântul din Simbol: «S-a întrupat de la Duhul Sfânt şi din Maria Fecioara»?

Răspuns

Zic unii dintre sfinţi că din Duhul Sfânt şi-a luat sufletul ca din sământă bărbătească, iar trupul şi l-a format din sângele feciorelnic.

---

[24] Matei 5, 22.

Psalmi 13, 1.
Deuteronomul 32, 6.
Efeseni 1,12.

Întrebarea 16 Pe cine arată Apostolul, zicând către Efeseni: «Pe cei ce au nădăjduit mai înainte în Hristos»? [25]

Răspuns

Pe oricare dintre sfinții dinainte de Domnul, care, nevoindu-se întru virtute, chiar dacă n-a cunoscut tot misterul iconomiei, ci a fost mişcat în parte de fire, a nădăjduit şi a aşteptat că Domnul, care a făcut firea, o va şi reface, o dată coruptă. Irod se tălmăceşte: de piele. Deci trebuie să ne scârbim de gândurile trupeşti.

Întrebarea 17 Ce însemnează cuvântul Apostolului că «Trupul şi

535

sângele nu pot moşteni împărăția lui Dumnezeu»?

Răspuns

Trupul este pofta, iar sângele mânia. Cu dreptate deci cel ce nu se curățeşte de acestea, nu poate moşteni împărăția lui Dumnezeu.

Întrebarea 18 Ce este diapsalmul?

Răspuns

Socotesc că trecerea de la o cugetare la alta, sau de la un fel de învățătură la alta.

Întrebarea 19 Ce tâlc are istoria lui Lameh ?[26]

Facerea 4, 23 urm.

Răspuns

Zic unii dintre învățații în cele dumnezeieşti că în vremea lui Lameh, fiind tulburare şi neorânduială, cel puternic stăpânea asupra celui slab. Deci acest Lameh, întâlnind un bărbat cu soție, l-a ucis şi i-a luat femeia. întâlnind iarăşi un frate cu o soră, l-a ucis şi pe acela şi a luat pe sora lui. Pe cel dintâi l-a numit «b ărbat»; pe al doilea «tânăr». Acestea după istorie. Dar

---

I Corinteni 15, 50.
În greceşte legea e de genul masculin.

după înțelesul mai adânc, Lameh înseamnă lucrarea păcatului. Deci aceasta a ucis în noi pe bărbat, sau legea naturală[537] şi pe[538] tânăr, sau legea duhovnicească şi a luat de la ele litera, ca amestecându-se cu ea semănătorul răului să facă să nască păcatul. De aceea «răzbunarea pentru Lameh va fi de şaptezeci de ori câte şapte» prin ceea ce se înțelege că vor fi iertate pedepsele ce vin de pe urma consimțirii şi săvârşirii păcatului. Pentru aceea când Petru întreabă: «De câte ori voi ierta fratelui meu de-mi va greşi; până la şapte ori?» Domnul îi răspunde: «Nu numai până la şapte ori, ci[539] până la şapte zeci de ori câte şapte». Adică celui ce ți se pocăieşte să-i ierți, nu numai cele mici săvârşite prin consimțirea cugetului, ci şi faptele.

Întrebarea 20 Despre diferitele voiri ale lui Dumnezeu.

Răspuns

Trei voiri trebuie să înțeleagem la Dumnezeu: cea după plăcere (bunăvoință), cea după iconomie şi cea după îngăduință. Cea după plăcere o arată cele petrecute cu Avraam, când i-a zis Dumnezeu: «Ieşi din pământultău».[27] Cea după iconomie o arată cele aduse asupra lui Iosif, pentru a face cu putință cele ce au

[537] în greceşte e diavnoia (înțelesul), dar sensul e acesta de literă, în acord cu concepția Sf. Maxim.
[538] Matei 18, 21-22.
[539] Facerea 12, 1.

venit după aceea. Iar cea după îngăduință o arată cele întâmplate cu Iov.

Întrebarea 21

Ce vrea să arate psalmistul, zicând de vrăjmaşi: «Cei ce năvălesc de jur împrejur»? [28]

Răspuns

«De jur împrejur» înseamnă înainte, îndărăt, la dreapta şi la stânga. Deci dracii dau năvală asupra noastră de dinainte, când ne vrăjesc prin înfățişările materiei; de dinapoi, când stârnesc amintirea păcatului, prin gândurile ce le-am avut mai demult; de la stânga când tulbură sufletul prin patimile trupeşti şi neînfrânate; şi de la dreapta, când dau năvală asupra sufletului prin mândrie şi slavă deşartă.

Psalmi 3, 6.
Psalmi 80, 3.

Întrebarea 22

Ce înseamnă: «Luați psalmul şi dați timpanul; harfa cea dulce cu chitara?» [29]

Răspuns

Luați învățătura dumnezeiască şi dați făptuirea virtuoasă prin mortificarea trupului. Iar «harfa cea dulce cu chitara» este duhul şi sufletul, precum timpanul este trupul.[30]

Întrebarea 23 Ce înseamnă: «Trestia zdrobită nu o va frânge şi inul ce fumegă nu-l va stinge»? [31]

Răspuns

Cel ce urmează pilda Domnului şi se poartă cu milă nu-l face nici pe cel zdrobit de păcat să se frângă de tot şi nu-l stinge nici pe cel ce are rațiunea plină de fumul slavei deşarte pentru niscai virtuți, ci-l lasă în râvna lui, până vine la lumina cunoştinței. Căci aceasta înseamnă, socotesc, a creşte împreună cu sământa cea bună şi neghina, adică a odrăsli împreună cu virtuțile şi patima de a plăcea oamenilor şi de-a fi slăvit de ei. De aceea plugarul sufletelor nu porunceşte să fie smulsă aceasta, până nu se prind statornic rădăcinile virtuților, ca nu cumva, vrând cineva să o smulgă pe aceasta, să smulgă împreună cu ea şi râvna virtuților.

Întrebarea 24 Ce înseamnă: «De te loveşte cineva peste obrazul drept întoarce-i şi pe celălalt»? [32]

Răspuns

Când dracii te ispitesc, prin gândurile ce ți le aduc, la obrazul drept, făcându-te să te mândreşti pentru faptele cele de-a dreapta, întoarce celălalt obraz, adică scoate la vedere faptele de-a stânga săvârşite de noi.[33]

Întrebarea 25

Cum trebuie să înțelegem în mod cucernic cuvântul Evangheliei: «Tatăl nu va judeca pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului»? [34] *Şi de ce zice în alt loc «Eu nu voi judeca pe nimeni, ci cuvântul pe care l-am grăit, acela* [548] *îl va judeca»*

Răspuns

În trad. Patr. Nicodim se spune "bateți timpanul", deci bateți trupul.
Is. 42, 8; Matei 12, 20.
M5 Matei 5, 29.
[32] Sf. Părinți numesc mândria şi încântarea ascunsă de pe urma virtuților, păcate de-a dreapta.
[33] Ioan 5, 22.
M/ Ioan 8,15; 12, 48.

Ca Dumnezeu, nici Tatăl, nici Fiul nu va judeca pe nimeni. Căci nici omul nu se face judecător al celor necuvântătoare, ci al oamenilor. Deci Tatăl a dat toată judecata Fiului, nu întrucât Fiul este Dumnezeu, ci întrucât s-a făcut om. Iar acesta va judeca pe toți, comparând viețuirea sa ca om cu a noastră. Iar «cuvântul Lui care va judeca» este învățătura pe care a arătat-o prin fapte, după cum s-a scris: «Cele ce a început Iisus să le facă şi să le

549

învețe».

Întrebarea 26 Ce înseamnă hula împotriva Duhului şi cum: «Tot păcatul se va ierta oamenilor, dar celor ce vor huli nu li se va ierta nici în veacul acesta, nici în cel viitor»? [550]

Răspuns

Întrebarea cu privire la hula împotriva Duhului Sfânt îşi are dezlegarea aceasta: Domnul făcând multe vindecări, iudeii puneau lucrările Duhului în socoteala stăpânitorului dracilor. Iar cuvântul că nici aici, nici în veacul viitor nuvor avea iertare cei ce hulesc, trebuie înțeles precum urmează: Zic unii dintre cei ce

[548] Fapte 1, 1. Dumnezeu în calitate de ființă superioară nu judecă pe om, ca ființă inferioară, aşa cum nici omul nu judecă animalele. Pentru că a judeca înseamnă a te lua pe tine ca măsură. Dar Dumnezeu nu se poate lua ca măsură pentru om.
[549] Matei 12, 31; Luca 12, 10.

au cercetat acestea prin Duhul, că sunt patru feluri de iertare a păcatelor: două aici şi două în veacul viitor. Fiindcă memoria nu e în stare să-şi amintească greşelile timpului întreg, ca omul să se pocăiască aici pentru ele, Stăpânul firii, în iubirea Sa de oameni, a rânduit, cum s-a zis, şi pentru noi cei ce nu ne pocăim două moduri de pocăință în veacul viitor. Astfel, când unul păcătuieşte aici cu indiferență, dar apoi face bine tot cu indiferență, fie mişcat de milă sau simpatie față de aproapele, fie de alte motive filantropice, faptele lui vor fi cântărite în veacul viitor la vremea judecății şi, văzându-se înclinarea lui spre cele din urmă, va dobândi iertare. Acesta este un mod. Iar al doilea e următorul: Când vreunul e vinovat de păcate, dar auzind cuvântul Domnului: «Nu judecați ca să nu fiți judecați»[35] se teme şi nu judecă pe nimeni când cercetează cele făptuite, nu va fi judecat, ca unul ce a păzit porunca. Căci nu uită de făgăduința dată prin porunca Sa Cel atotnemincinos.

Un alt loc din Sf Maxim, care arată concepția lui despre unitatea concretă a firii omeneşti.

Iar celelalte două moduri se referă la iertarea de aici, când cineva, aflându-se în păcate, e lăsat de Providență cu bun rost în neajunsuri, în nevoi, în boli. Căci fără să știe acela, Dumnezeu îl curățește prin unele ca acestea. Şi dacă acela, încercat în felul acesta, mulțumește, ia plată pentru mulțumire. Iar de nu mulțumește pentru certările de pe urma păcatelor sale, de păcate se curățește, dar încasează pedeapsa pentru nemulțumire. Pe urmă, pentru tot ce păcătuiește cineva față de oameni i se dau prilejuri de iertare, cum a arătat cuvântul. Căci păcătuind cineva față de un om, dar făcând bine altui om, aceeași fire față de care a păcătuit îl și apără.[552]

[552] Proverbe 25, 21.

Dar hula față de Duhul, sau necredința, nefiind iertată pentru nici o altă pricină, fără numai dacă se face cel ce a păcătuit credincios, pe drept cuvânt nu va fi iertat cel ce-și încheie viața în necredință, pentru păcatul necredinței.

Întrebarea 27 Ce însemnează ghicitura din Proverbe: «De flămânzește dușmanul tău, dă-i de mâncare; de însetează, adapă-l. Căci făcând aceasta, îngrămădești cărbuni aprinși pe capul lui»? [36]

Răspuns

Dușmanul sufletului este trupul nostru, care ne războiește mereu prin răscoala patimilor din el. Când deci cugetul trupesc apăsat de conștiință flămânzește, adică se dorește după mântuire, sau însetează după cunoștința dumnezeiască, trebuie să-l hrănim prin înfrânare și osteneli și să-l adăpăm prin meditarea la cuvintele dumnezeiești. Așa se îngrămădesc peste capul lui, adică peste minte, cărbuni aprinși, sau gânduri dumnezeiești și duhovnicești.

Întrebarea 28 Ce însemnează cuvântul din Psalmul 101: «Făcutu-m-am asemenea pelicanului singuratic»? [37]

Răspuns

Pelicanul acesta este o pasăre. Iar șarpele dușmănește mult puii lui. Deci el ce face? Își așează la înălțime cuibul lui, îngrădindu-l din toate părțile din pricina șarpelui. Ce face atunci vicleanul șarpe? Cercetează de unde suflă vântul și din partea aceea își trimite veninul său de-i ucide.

Psalmi 101, 7.
Psalmi 103, 17.

Deci vine pelicanul şi vede că au murit puii lui. Atunci priveşte la nor şi zboară la înălțime, întinzându-şi aripile. Acolo îşi găureşte cu ciocul coastele şi prin nor picură în ei din sângele său şi se trezesc.

Prin pelican se înțelege Domnul, iar puii lui sunt Adam şi Eva, firea noastră. Cuibul lui este paradisul. Iar şarpele diavolul cel răzvrătit. Deci şarpele, începătorul răului le-a insuflat prin neascultare protopărinților veninul său şi aceştia s-au făcut morți prin păcat. Dar Domnul şi Dumnezeul nostru s-a înălțat, pentru iubirea Sa de oameni, pe cinstita cruce şi din coasta sa străpunsă ne-a dăruit viața prin norul Duhului Sfânt.

Întrebarea 29 Ce înseamnă: «Acolo păsările îşi vor face cuiburi»?
555

Răspuns

Păsările sunt sau sufletele, sau diferitele virtuții.

Întrebarea 30 Ce înseamnă: «Locuința cocostârcului e deasupra

Răspuns

Cocostârcul este o pasăre ce viețuieşte în atâta neprihănire, că atunci când are să se împreune plânge patruzeci de zile, iar după aceea alte patruzeci. Iar cuibul şi-l aşează în arbori, unde nu e umbrit de nimic, ci are aer curat. Prin aceasta se indică neprihănirea. Căci aceasta e deasupra tuturor virtuților. Ea stă departe şi de cele ce cad sub simțuri nefiind umbrită de nimic din cele vremelnice.

Psalmi 103, 18.
Deuteronomul 5, 9.

Căci numărul patruzeci cuprinde desăvârşirea fiecăruia din cele patru elemente (ale naturii).

Întrebarea 31

Ce înseamnă: «Voi pedepsi păcatele părinților în copii, până la al treilea şi al patrulea neam, în cei ce mă urăsc»? [557]

Răspuns

Primul neam socotesc că este sămânța răului, adică atacul (sau momeala). Al doilea e pofta. Al treilea deprinderea (habitudinea) răului, adică consimțirea. Al patrulea, lucrarea, adică fapta. Deci se pedepseşte până la al treilea şi al patrulea

neam. Căci atacul şi pofta sunt nevinovate, întru cât răul n-a răzbit până la capăt.

Întrebarea 32

Cum trebuie să înțelegem în mod cucernic răzgândirea lui Dumnezeu în Scriptură?

Răspuns

Zic cei ce au învățat cum trebuie să cugete în mod cucernic cele dumnezeieşti, că e cu neputință ca Dumnezeu să fie Ziditor prin fire, dacă nu e şi Proniator al celor zidite. Dacă-i aşa, e neapărat de lipsă ca Dumnezeu, odată ce este în chip firesc Proniatorul omenirii, să dispună de multe metode de mântuire a firii providențiate de El. Căci omul fiind o viețuitoare nestatornică şi schimbându-se uşor cu vremile şi moravurile lor, e nevoie ca şi Providența dumnezeiască, măcar că rămâne aceeaşi, să se schimbe după dispozițiile noastre, născocind, din cele ce se potrivesc în chip firesc, metoda cea mai corespunzătoare cu relele răsărite în fire. Şi precum în medicină, fiind multe bolile de tratat, iar trupul căzând în diferite boli, medicul trebuie să schimbe şi el metodele mai rele cu altele mai

[557] Amos 1, 9.

bune, aşa şi la Dumnezeu are loc o trecere de la o metodă a Providenței la alta, iar această schimbare se numeşte de obicei în Scriptură răzgândire (jeTocueAeia).

Întrebarea 33

Ce înseamnă: «Pentru cele trei păcate ale Tirului, ba chiar pentru patru nu mă voi întoarce»?[558]

E o interesantă precizare această asemănare a Duhului cu Vocea. Ea stă în armonie cu asemănarea Lui cu Viața. (în tâlcuirea la Tatăl nostru). Dacă Fiul reprezintă în dumnezeire ceva analog cu complexul de sensuri al lumii, fiind un fel de sens al tuturor sensurilor, al tuturor rațiunilor, deci mai mult decât ele, Duhul e ceva analog cu aspectul de viață al lumii, care, deşi unit cu ordinea sensurilor, nu se poate identifica cu aceasta. Viața are diferite trepte pe plan creat şi toate trebuie să stea într-o legătură deosebită cu Duhul (viața sufletească naturală, chiar cea biologică, iar în sus, prin energii necreate, cea duhovnicească). De aceea harul e adus într-o legătură specială cu Duhul Sfânt. Dar pe de altă parte viața în har fiind şi o viață de revelare a rațiunilor divine,. el ne pune în legătură şi cu Hristos. Peste tot lumea energiilor divine (a Sofiei), fiind pe de o parte o lume a rațiunilor divine, dar pe de alta a harului dinamic şi moderator, lumea aceea este o lume a lui Hristos, dar şi a Duhului Sfânt. Poate acest raport între rațiune şi viață explică de ce la început Hristos e adus în conştiința lumii de Duhul, iar apoi Hristos face să se reveleze Duhul, dar abia revelarea Duhului ne deschide ochii deplin pentru a-L vedea pe Hristos ca Dumnezeu. Adică întâi o viață neştiută de noi (neexperimentată) scoate la iveală rațiunea, aceasta apoi atrage atenția

asupra vieții, ca pe urmă viața izbucnind cu toată puterea printr-un nou val să pună în lumină toată profunzimea rațiunilor lucrurilor şi ale lui Dumnezeu. (A se vedea şi paralelismul Duhului cu femeia în conceperea sufletului omenesc al lui Hristos). - Duhul ca Viață are un caracter deosebit de rațiune, dar amândouă sunt deodată, din adâncul care se revelează simultan sub aceste două aspecte nedespărțite, dar neconfundate. "Prin mijlocirea" înseamnă doar că trebuie să cugeți întâi la sens ca în legătură cu el să descoperi viața. Sensul şi viata sunt

Răspuns

Cele patru păcate ale Tirului, la care cugetă cuvântul proorocesc, socotesc că sunt acestea: atacul, pofta, deprinderea (habitudinea) răului şi săvârşirea. Pe cel dintâi şi al doilea, adică atacul şi pofta, le rabdă Dumnezeu, întrucât răul nu a ajuns la împlinire. Dar asupra celui de al treilea şi al patrulea păcat, adică asupra deprinderii şi lucrării, sau consimțirii şi faptei, Scriptura pe drept cuvânt îşi rosteşte amenințarea.

Întrebarea 34 De ce nu se poate zice Tatăl Duhului, sau Hristosul Duhului, cum se poate zice, când e vorba de Tatăl sau Fiul, Duhul lui Dumnezeu, sau Duhul lui Hristos?

Răspuns

Precum Mintea (vou") este cauza Cuvântului, aşa e şi a Duhului, dar prin mijlocirea Cuvântului. Şi precum nu se poate zice de Cuvânt că e al Vocii, aşa nici de Fiul că e al Duhului. [38]

Întrebarea 35 Ce înseamnă cuvântul spus de Domnul; «Dacă ochiul sau mâna ta te sminteşte, scoate-le pe ele şi le aruncă de la tine»? [39]

Răspuns

deodată şi la un loc, dar cugetarea chiar privind la viață, priveşte întâi sensul ei.

Ceea ce spune parabola în chip întunecos se poate înțelege şi despre prieteni, care ne sunt ca nişte ochi, şi despre rudenii, care ne sunt ca nişte mâini, şi de slugi, care ne slujesc ca nişte picioare. Scriptura porunceşte să-i scoatem pe aceştia toți, dacă ne smintesc şi ne vatămă sufletul. Dar porunca poate fi înțeleasă şi altfel, într-un sens mai înalt. De ai o cunoştință contemplativă, ca pe un ochi, dar te face să te mândreşti, scoate-o de la tine. De ai şi o făptuire cuviincioasă, dar ți se face pricină de îngâmfare, scoate-o şi pe ea. De asemenea de ai o

[38] Matei 5, 29.
[39] Avacum 3, 11.

destoinicie într-o slujbă, - iar aceasta e piciorul, - dar te face să te fuduleşti, desparte-te de ea. Căci îţi e mai de folos să fii fără aceste părute virtuţi, decât să mergi prin îngâmfare şi mândrie la pierzarea totală.

Întrebarea 36 Ce înseamnă: «Înălţatu-s-a soarele şi luna s-a oprit în rânduiala ei»? [40]

Răspuns

Când se înalţă în noi Soarele dreptăţii prin faptele cele bune şi prin cunoştinţa adevărată, atunci se opreşte luna în rânduiala ei; adică firea noastră, care e supusă schimbării şi nestatorniciei primeşte o rânduială fixă şi stabilă.

Întrebarea 37 Ce înseamnă cuvântul scris în Epistola sobornicească a lui Petru: «Ca să fie judecaţi după oameni cu trupul şi să trăiască după Dumnezeu cu duhul»? [41]

---

[40] Petru 4, 6.
[41] I Regi l6, 16.

Răspuns

Acestea s-au spus despre cei din vremea potopului. Iar aceştia erau într-o totală necunoştinţă a lui Dumnezeu şi vieţuiau în fapte rele. Deci câte au păcătuit oamenilor li sau iertat pentru războaiele, necazurile şi diferitele strâmtorări ce au venit asupra lor în fiecare zi. Dar păcatele din necunoştinţa Lui nu li s-au iertat, pentru ca păcatul necredinţei să li se ierte pentru credinţa în El celor
ce vor crede, atunci când se va coborî în locul iadului din iubirea de oameni, şi aşa să trăiască cu duhul, judecaţi fiind cu trupul, cum s-a zis, pentru greşelile faţă de oameni.

Întrebarea 38 Ce simbolizează David care cântă şi îmblânzeşte duhul rău al lui Saul? [563]

Răspuns

Tot cel ce, asemenea fericitului David, paşte oile, adică puterea raţională a sufletului, şi ucide iuţimea şi pofta, ca acela leul şi ursul, folosindu-se de cuvântul învăţăturii
într-o contemplaţie înaltă, îndulceşte pe ascultător şi domoleşte patimile răutăţii din el.

Întrebarea 39

Scriptura spune limpede ca Avraam a dat zeciuială lui Melchisedec. Pe de altă parte Avraam zice că n-a luat nirnic din pradă, nici măcar o curea de încălţăminte. Dar atunci de unde i-a dat zeciuiala aceluia? Căci nici el adus cu sine la război nimic, pornind pe neaşteptate. [564]

[563] Facerea 14, 20 urm.

[564] E vorba probabil de prescurile de la proscomidie şi de mai multe potire, când sunt mulţi credincioşi de împărtăşit. Niciodată pâinele şi potirele acestea nu sunt în număr egal. Combefis, P.G. 90, 819 nota f.

Răspuns

Fiindcă dumnezeiasca Scriptură zice că Melchisedec a fost preot, pe dreptate se va crede că Avraam, ca unul ce se afla în ceata mirenilor, i-a dat preotului zeciuială. Iar că a şi avut de unde să-i dea se înţelege uşor. Căci împăraţii care au năvălit asupra Sodomei nu luaseră numai cele ale Sodomei ci aveau cu ei ş i prăzile altor ţinuturi. Acestea toate luându-le Avraam, după ce i-a bătut, unele le-a întors Sodomei, iar celelalte le-a ţinut sieşi şi din ele a dat zeciuială lui Melchisedec.

Întrebarea 40 De ce preoții Legii nu erau împiedicați să aibă soții, iar preoții lui Hristos sunt împiedicați, după cum e obiceiul?

Răspuns

Fiindcă se crede că preoția Evangheliei e după rânduiala lui Melhisedec şi nu după a lui Aaron. Iar de Melchisedec nu s-a scris să fi avut soție. Deci în chip necesar nici episcopii ce preoțesc după rânduiala lui Melchisedec nu-şi iau femei.

Întrebarea 41

De ce, la punerea înainte a cinstitului Trup şi Sânge al Domnului, e obiceiul în biserică ca pâinile şi potirele să fie puse în număr neegal? [42]

Răspuns

Toate cele săvârşite în biserică au o rațiune mai presus de fire. Biserica pune înainte pâinile şi potirele, fiindcă ele sunt prin excelență simboluri şi chipuri ale ființei dumnezeieşti. Iar aceasta e necompusă, pe când toată zidirea e compusă. Căci numai Sfânta Treime, cum s-a zis, e simplă şi necompusă. De aceea pune Biserica pâinile şi potirele în număr neegal, închipuind prin acestea Dumnezeirea.

întrebarea 42 Unii întreabă în ce înțeles se spune că Puterilor cereşti le-a fost ascunsă taina întrupării Domnului, [566] *după ce aflăm că proorocirile despre Domnul s-au făcut prin îngeri, că zămislirea Lui e binevestită Fecioarei de Gavriil şi păstorii sunt învățați prin îngeri?*

Răspuns

Nu încape îndoială că îngerii au ştiut despre întruparea viitoare a Domnului pentru mântuirea oamenilor. Ceea ce le-a rămas lor ascuns a fost modul necuprins al zămislirii Domnului, cum, fiind întreg în Tatăl şi întreg în toate şi toate umplându-le, era întreg în pântecele Fecioarei.

Întrebarea 43 Ce înseamnă Garizim şi Bal? [567]

Răspuns

Efeseni 3, 10.

Garizim se tălmăceşte prin tăiere-împrejur. Iar Bal prin amestecătură. Deci în amestecătura blestemată de neamuri îşi aşează altarul Domnului nostru Iisus Hristos.

Întrebarea 44 Ce înseamnă Havones,[568] *Cana, Galileia, Doec,*[569] *Ermon?* [570]

Iisus Navi 8, 33.
Textul din Migne (Combefis) trimite la Ier.7,
18. I Regi 21, 7; 22, 18.

Răspuns

Havones se tălmăceşte prin ferestre, Cana prin agonisire. Galileia înseamnă descoperire. Doec Sirianul este gândul îngâmfat. Iar Ermon se tâlmăceşte prin alungarea fiarelor. Unii spun că de acolo izvorăşte Iordanul. Prin acestea se indică harul Sfântului Botez.

întrebarea 45 Ce înseamnă cuvântul din Psahni: «Opriţi-vă şi cunoaşteţi că eu sunt Dumnezeu»?[571]

Răspuns

Sunt şase opriri, pe care însuşindu-ni-le putem cunoaşte pe Dumnezeu. Prima e de la săvârşirea păcatului; a doua de la hrana care ne aprinde; a treia de la amestecul cu cei ce vieţuiesc fără strajă; a patra de la îndeletnicirea care ne depărtează de la viaţa cea după Dumnezeu; a cincea de la avuţia cea vrednică de osândă, care trage mintea spre multe; a şasea înseamnă a nu mai avea peste tot o voie proprie. Aceasta este lepădarea şi ascultarea cea adevărată şi după Dumnezeu.

Întrebarea 46

Pe cine închipuieşte Ieftae şi fata lui?[572]

Răspuns

Ieftae închipuieşte persoana Domnului. Iar fata lui trupul preacurat al Aceluia.[573] Căci precum Ieftae era

Deuteronomul 3, 8; 4, 48.
Psalmi 45, 10. Judecători 11,
1.
Reamintim că odpZ trupul în grecește e feminin.
Mt 11, 11; Luca 7, 28.

născut dintr-o desfrânată şi a fost alungat dintre ai lui, iar ieşind a luptat şi a biruit pe duşmani, făgăduind lui Dumnezeu să aducă drept jertfă pe primul din familia sa, care-l va întâmpina la întoarcere, la fel şi Domnul, născându-Se după trup din firea noastră cea desfrânată, în chip nepăcătos, prin aceea că s-a făcut semănătorul propriului Său trup, alungat fiind de cei ce socoteau a fi iudei şi biruind în războiul cel pentru noi, a adus trupul S ău propriu lui Dumnezeu şi Tatăl Lui. Fiindcă Ieftae se tălmăceşte «deschizătură a lui Dumnezeu».

Întrebarea 47 Cum să înțelegem cuvântul din Evanghelie: «Mai mare ca Ioan între cei născuți nu se va ridica, dar cine e mai mic în împărăția cerurilor e mai mare ca el»? [43]

Răspuns

Cel ce se va smeri pe sine mai mult ca Ioan, căci aceasta înseamnă «mai mic», acela e mai mare ca Ioan. Sau altfel: fiindcă se credea că Ioan a dobândit prin contemplație toată cunoştința îngăduită aici, cunoştința cea mai mică şi cea mai de pe urmă în viața viitoare e mai mare decât cea de aici. Sau: teologul cel mai înalt e mai mic decât cel mai de pe urmă dintre îngeri. Sau: cel ce stă pe treapta cea mai de pe urmă în viețuirea evanghelică e mai mare ca cel mai înălțat în treapta legii.

Întrebarea 48 Ce înseamnă cuvântul din Proverbe: «Cel ce pune mână peste mână, nu va fi fără vină»? [575]

[575] Prov. 23, 16.

Răspuns

[43] Prov. 16, 3.

Cel ce amestecă fapta rea cu fapta virtuoasă nu va fi fără vină.

Întrebarea 49 Ce înseamnă: «De şapte ori va cădea dreptul şi se va ridica»? [44]

Răspuns

Dreptul este aici Domnul nostru Iisus Hristos, singurul cu adevărat drept. Căci de El se zice că şi cade şi se şi ridică în noi, ca unul ce a primit toate cele ale noastre. Iar firea noastră a căzut de şapte ori. Prima cădere s-a produs prin greşeala protopărintelui; a doua prin uciderea de om a lui Cain, care a introdus prima dată uciderea; a treia în vremea generației lui Noe, asupra căreia n-a mai rămas Duhul lui Dumnezeu, deoarece oamenii erau numai trupuri; a patra pe vremea zidirii turnului; a cincea pe vremea generației lui Avraam, din care singur acesta a plăcut lui Dumnezeu; a şasea pe, vremea lui Moise, a cărui generație sporise atât de mult în necredință, încât a fost trimis el de la Dumnezeu spre tămăduirea acestei necredințe; a şaptea pe vremea generației Proorocilor, care a întrecut generațiile de mai înainte în măsura răutății. Deci fiindcă, precum s-a zis, firea noastră a căzut de şapte ori, Domnul, mişcat de iubirea de oameni, a ridicat-o, unind-o cu Sine după ipostas.

Întrebarea 50 Ce înseamnă cuvântul Evangheliei: «Spală fața ta şi capul tău îl unge»? [45]

---

[44] Matei 6, 17.
[45] Luca l7, 2.

Răspuns

Fața noastră este viața, arătând, ca şi vederea, cum suntem după omul dinlăuntru. Aceasta porunceşte Scriptura să o spălăm, adică să ne curățim viața de toată pata păcatului. Iar capul este mintea noastră, pe care Scriptura porunceşte să o ungem, adică să o facem să strălucească de cunoştința dumnezeiască.

Întrebarea 51

Ce înseamnă cuvântul: «Mai de folos i-ar fi fost aceluia să i se lege o piatră de moară de grumaz şi să fie aruncat în mare, decât să smintească pe unul din cei mici»? [57]

Răspuns

«Mici» socotesc că numeşte pe cei simpli la cugetare, care din pricina micimii minții nu pot să deosebească judecățile Providenței. Deci dacă cineva sminteşte pe unii ca aceştia, mai de folos i-ar fi fost să facă parte din ceata păgânilor, care, asemenea asinului legat la piatra de moară, se țin numai în ogaşa mişcării lumii, şi să se arunce în mare, adică într-o viață plină de confuzie. Aceasta o întăreşte şi Apostolul Petru zicând: «Mai bine era pentru ei să nu fi cunoscut calea dreptății, decât cunoscând-o să se întoarcă spre cele dinapoi»

Întrebarea 52

Pe cine închipuieşte Cain şi Abel?

II Petru 2, 21.
Ecclesiastul 11,

578

Răspuns

Cain închipuieşte cugetul trupesc, iar Abel plânsul sau pocăința.

579

Întrebarea 53 Ce înseamnă: «Să nu fericeşti pe bărbat înainte de moartea lui»? [46]

Răspuns

Chiar pentru înţelegerea celor mulţi e limpede că, din pricina nesiguranţei şi a nestatorniciei voii omeneşti, nu trebuie să fericeşti pe cineva, până ce trecând prin toată virtutea, nu-şi va încheia viaţa cu sfârşitul cel neîndoielnic. Iar în înţelesul mai înalt, cel ce-a început, prin pocăinţă şi nevoinţă, să umilească cugetul pământesc ce trăieşte în el şi să-l slăbească, încă nu trebuie fericit până ce nu se va mortifica prin asceza unor osteneli încordate şi nu va primi sfârşitul. Numai acesta e fericit ca unul ce a murit împreună cu Hristos prin nelucrarea păcatelor, şi a înviat împreună cu El pentru înălţimea virtuţilor. Aceasta o spune şi psalmistul, zicând: «Fericiţi cei nepătaţi, adică cei [581] curaţi de păcat, care umblă în legea Domnului», adică păşesc înainte prin faptele bune.

Întrebarea 54
Ce înseamnă cuvântul: «Când vă vor izgoni pe voi din cetatea aceasta, fugiţi în alta»? [582]

[581] Matei 10, 27.
[582] Is. 28, 17.

Răspuns

Cetăţile au rostul să păzească şi să asigure lucrurile de preţ. Deci în înţeles alegoric cetatea este nevoinţa constătătoare din diferite virtuţi, ca de pildă: înfrânarea de la vin, reţinerea de la mâncăruri care sunt spre pază şi siguranţă. Deci când ne izgonesc dracii din una din acestea, strecurând în noi înfumurarea şi slava deşartă pentru o astfel de nevoinţă, e bine să dăm înapoi dintr-o asemenea silinţă ce ni se pare osârduitoare, ca să nu cădem în mândrie, şi să fugim la altă virtute, slobodă de slava deşartă, până va veni la noi puterea nepătimirii. Sau, în alt înţeles, cetăţi numeşte sufletele omeneşti.

[46] Psalmi 118, 1.

Căci la acestea fiind trimişi Apostolii de Mântuitorul, când sunt alungaţi de la cele nevrednice, trec la sufletele altora, care s-au făcut în stare să primească învăţătura lor. Şi aceste cetăţi ale lui Israel nu le vor isprăvi de cercetat, fie că în unele sunt primiţi, fie că de altele sunt alungaţi, până nu va sosi Fiul omului, împlinind toate la venirea Lui cea întru slavă.

Întrebarea 55 Cum se înţelege că va pune «mila Sa la cântar», cum[583] *se zice la dumnezeiescul Isaia? şi că nu se dă nici un bine fără judecată, chiar dacă lucrătorilor din vie aşa li se pare?*

Răspuns

Dacă se cântăreşte mila lui Dumnezeu, se şi circumscrie desigur. Deci aşa trebuie să înţelegem acest loc, că precum având putere să vedem, să auzim şi să respirăm, aceasta nu ne face să luăm în noi tot aerul, lumina, glasul, căci atunci nu ar mai rămânea de ce să se împărtăşească şi altul, tot aşa mila lui Dumnezeu dă

I Esdra 7, 14.

fiecăruia, după calitatea dispoziţiilor, atât iertarea cât şi harul. De pildă s-a căit cineva în chip desăvârşit, e şi iertat în chip desăvârşit; tot aşa şi cu cel ce iubeşte.

Întrebarea 56 Ce înseamnă ceea ce se spune la Ezdra: «înfricoşează-i pe ei cu legea Domnului»?[584]

Răspuns

«Înfricoşează-i pe ei» s-a zis în loc de: scutură-i, nu făgăduindu-le cele bune, ci ameninţându-i cu cele înfricoşate. Căci metoda aceasta, bună pentru slugi, se potriveşte iudeilor.

Întrebarea 57 Ce înseamnă: «Armă în fricile nopţii, odihnă în ostenelile zilei»?

Răspuns

«Noapte» a numit atacurile (momelile) ascunse şi viclene ale vrăjmaşului. Iar «zi» ispitele făţişe. Deci cel ce a dobândit destoinicia (deprinderea, habitudinea) cunoştinţei dumnezeieşti şi nu mai ignoră nici unul din gândurile vrăjmaşului, nu se teme de vreunul din atacurile ascunse ale lui. Căci frica nu este nimic

altceva decât un rău aşteptat. Iar ostenelile îndurate pentru ispitele făţişe le socoteşte odihnă, pentru experienţa câştigată din lupta cu ele şi pentru nădejdea cununei fericite a nestricăciunii, ce va fi obţinută după biruirea lor.

După ce ne-am deprins de a discerne stările sufleteşti, scoatem la iveală patima cu urâciunea ei. Dar prin aceasta ea moare.

Întrebarea 58 Ce înseamnă cuvântul spus în Psalmul 75: «Gândul omului se va mărturisi ţie şi rămăşiţa gândului său îţi va fi Ţie sărbătoare»?

Răspuns

«Sărbătoarea» este a celor ce se veselesc. Iar «mărturisirea» a celor supuşi cercetării. Cea din urmă e însoţită de întristare; cea dintâi de bucurie. Deci aceasta o spune, ca punându-se în cumpănă ceea ce e trecător şi nedesăvârşit în gândul bun cu ceea ce e statornic şi desăvârşit, partea din urmă e mai grea. Astfel partea întâi se supune cercetării; partea a doua se face pricină de bucurie.

Întrebarea 59 Care este etimologia gastrimargiei (lăcomia pântecului)?

Răspuns

Nu s-a găsit nimenea nici dintre grămătici (filologi), nici dintre oratori să pomenească de aceasta. Dar Aristotel în scrierea «Despre animale» pomeneşte de un animal, numit margos, care se naşte din putreziciunea ce se află între pământ şi apă. Acesta, din clipa în care se naşte, nu mai încetează să mănânce la pământ, până ce nu găureşte pământul şi iese la suprafaţă. Iar după ce iese, moare în trei zile. După alte trei zile vine un nor de ploaie şi plouă deasupra lui şi-l readuce la viaţă, dar acuma nu mai mănâncă într-una. De aici socotesc că au pornit vechii filosofi când au numit pe cei ce mănâncă mult gastrimargi. Dar cel ce ştie să privească cu evlavie la lucruri poate să înţelegă cele spuse şi într-un sens duhovnicesc. Astfel toată patima obişnuieşte să se nască din putreziciune. Iar după ce se naşte nu încetează să mănânce inima care i-a dat fiinţă, până nu iese, prin deprinderea întru cunoştinţă, la arătare. Iar ieşind, moare în cele trei facultăţi ale sufletului. Apoi harul Duhului, arătându-se prin norul învăţăturii, aduce şiroaie de

cunoştinţă şi o reînviorează. Dar nu la viaţa pătimaşă de mai înainte, ci la una virtuoasă şi plăcută lui Durnnezeu.[586]

Întrebarea 60 Ce înțeles are parabola din Evanghelie despre[587] *lucrătorii din vie şi ce înseamnă neegalitatea aceea?*

Răspuns

Judecata lui Dumnezeu nu se face ţinând seama de timp şi de trup, deoarece sufletul, fiind netemporal şi netrupesc, nu creşte şi nu sfârşeşte deodată cu timpul, iar mişcările şi înclinările lui nu se nasc în chip temporal. De pildă adeseori unul are în viaţa călugărească şaptezeci de ani, iar altul o singură zi. Pe de altă parte scopul călugăriei este să desfacă sufletul de împătimirea şi înlănţuirea de cele materiale şi să-l întoarcă spre Dumnezeu. Deci punem cazul că cel dintâi, având şaptezeci de ani, a murit neîngrijindu-se deloc de o astfel de nepătimire, iar cel deal doilea, având numai o zi şi-a desfăcut tot cugetul pătimaş de la cele pământeşti. La răsplătirea ce se va face la judecată, cel din urmă va lua plata după vrednicie, ca unul ce-a dus ţinta făgăduinţei sale la împlinire; cel dintâi însă o va lua în dar şi numai pentru că a răbdat osteneala nevoinţei.

Spiritualizează energia din ea.
Matei 20, 1.
Efeseni 1, 10.

Întrebarea 61

De ce s-a pogorât Duhul tocmai după zece zile de la Înălțarea Domnului?

Răspuns

Zic unii dintre învăţaţii în cele dumnezeieşti că deoarece, după Dionisie Areopagitul, Puterilele îngereşti sunt rânduite în nouă cete, înălţandu-se Domnul după omenitate (căci după dumnezeire toate le umple), fiecărei cete i-a dăruit o zi, de la prima până la ultima. Căci aveau lipsă şi ele de venirea Domnului la ele, fiindcă «În El, zice Apostolul, s-au reunit toate, nu numai cele de pe pământ,[588] ci şi cele din cer». După aceea s-a arătat lui Dumnezeu şi Tatăl şi apoi s-a coborât Duhul.

Dar lucrul acesta poate fi înțeles şi altfel: Cuvântul lui Dumnezeu, ascuns în cele zece porunci ale Sale, se face corp în noi, coborându-se cu noi în activitatea noastră morală, pe urmă iarăşi ne ridică prin cunoştinţă, înălţându-ne pană ne urcăm la cea mai înaltă dintre toate poruncile,[589] care zice: «Domnul Dumnezeul tău Domnul Unul este». Când deci mintea noastră s-a desfăcut de toate, mai bine zis a părăsit toate şi a ajuns la Dumnezeu însuşi, atunci primeşte limbile de foc, devenind Dumnezeu după har.[47]

Întrebarea 62 Ce înseamnă: «Du-ţi rar piciorul spre prietenul tău, ca nu cumva, săturându-se de tine, să te urască».[48]

[588] Deut. 6, 4.
[589] Întreg urcuşul de-a lungul celor trei trepte (făptuire, cunoastere şi vedere descoperită a lui Dumnezeu) e susținut de Hristos sălăşluit în noi, care urcă împreună cu noi, făcându-ni-se tot mai descoperit.

Răspuns

Prietenul este aici trupul nostru, pentru unirea şi dragostea naturală ce-o avem faţă de el. Deci Scriptura te îndeamnă să nu te încarci prea mult cu grija de trup, ci să te îngrijeşti de el numai atâta cât să poată merge pe urmele sufletului. Iar aceasta rar, ca nu cumva, îngrijndu-te prea mult de odihna lui, să se arate în tine cele ale vrăjmaşilor şi ale celor ce te urăsc.

Întrebarea 63 Ce închipuieşte junca din lege, junghiată la vale, în[592] cazul unui omor al cărui autor n-a fost descoperit?

Răspuns

Prin acestea se închipuieşte gândul duhovnicesc al Scripturii că nu numai pentru greşelile vădite trebuie să ne temem, ca unii ce vom avea să suferim pedepse pentru ele, ci şi pentru cele săvârşite de noi în chip neştiut, dând[593] mereu junca, adică trupul nostru să fie junghiat în valea înfrânării şi a nevoinței. De aceea se părăsea junca încă vie,[49] ca

[590] Prov. 25, 17.
[48] Deuteronomul 21, 4-6.
[49] Luca 5, 19.

să învățăm că nu trebuie să omorâm trupul, ci numai să junghiem şi să îmblânzim plăcerile răsculate.

Întrebarea 64 Ce închipuieşte slăbănogul coborât de patru inşi prin acoperiş? Oare se putea descoperi casa, cum spune istoria? [50]

Trupul în greceşte e feminin, oapț.
[593] În Sf. Scriptură junca nu rămâne vie, e junghiată, dar Sf. Maxim a înțeles prin verbul neurokopeiîn o lovire şi o slăbire a juncii, nu o junghere a ei,

Răspuns

După istorie cu siguranță s-a descoperit casa, căci vizitatorii acelor locuri zic că acoperişurile caselor, făcute din piatră poroasă, sunt foarte uşoare, încât cel ce vrea să le descopere, o poate face aceasta uşor şi repede. Dar după înțelesul mai înalt, slăbănogul este orice minte ce boleşte în păcate şi nu poate vedea pe Cuvântul (Rațiunea supremă) prin contemplația naturală, care e uşa. Deci înlăturând prin credință acoperişul gros al literii legii, e coborâtă prin cei patru de la înălțimea deşartă spre Cuvântul care s-a smerit pe Sine (chenoza) şi primeşte prin credință şi făptuire putința de-a umbla.

Întrebarea 65 De ce Elisei Proorocul s-a rugat şi au ieşit urşi şi au sfâşiat 42 din copiii ce râdeau de el? [51]

Răspuns

Zic unii că copiii aceştia nu sunt Israeliți, ci din alte neamuri; şi nu sunt copii după vârstă, ci după minte. Deci aceştia auzind de Prooroc că făcea multe semne, n-au crezut, ci au râs de el. Dar erau şi unii care nu s-au împărtăşit de părerea lor deşartă. Deci ca să nu fie vătămați aceştia şi blasfemia să se urce la cer, le-a venit în ajutor Dumnezeu.

Iar după înțelesul duhovnicesc, orice minte care e, ca şi Elisei, pleşuvă, adică curată de cugetări pământeşti, e luată adeseori în râs, în urcuşul cunoştinței ei, de gândurile orientate

---

[50] IV Regi 2, 25.
[51] Patru închipuieşte cele patru elemente, care după cei vechi alcătuiesc natura Deci patruzeci e natura constituită.

spre lucrurile ce cad sub simţuri şi spre materie şi formă. Căci numărul patruzeci înseamnă lucrurile ce cad

597

sub simţuri, la care adăugându-se materia şi forma, se naşte numărul patruzeci şi doi. Deci mintea e luată în râs de asemenea gânduri, care vor să o facă să simtă virtutea ca pe o povară. Aceste gânduri le omoară mintea prin rugătiune şi prin urşi, adică prin plăcere şi poftă. Căci aceste pasiuni întrebuinţate întors,[52] adică spre bine, ucid gândurile batjocoritoare.

Întrebarea 66 Cum trebuie să înţelegem neştiinţa Fiului despre sfârşitul lumii? [53]

Răspuns

Există două feluri de neştiinţă: una vrednică de ocară, alta nevinovată. Cea dintâi atârnă de noi, a doua nu atârnă de noi. Cea vrednică de ocară şi atârnătoare de noi este neştiinţa cu privire la virtute şi evlavie. Cea nevinovată şi neatârnătoare de noi e neştiinţa cu privire la toate acele lucruri, câte, vrând să le cunoaştem, nu le cunoaştem: de pildă cu privire la lucrurile ce se petrec departe, sau la cele ce se vor întâmpla în viitor. Dar dacă sfinţii Prooroci au cunoscut prin har cele de departe şi neatârnătoare de noi, cum nu le-ar fi ştiut cu atât mai vârtos pe toate Fiul lui Dumnezeu, iar prin El şi omenitatea Lui, nu prin fire, ci prin unirea cu Cuvântul? Căci precum fierul ars în foc are toate însuşirile focului pentru că luminează şi arde, şi totuşi prin fire nu e foc, ci fier, la fel şi omenitatea Domnului, întrucât era unită cu Cuvântul, le ştia toate şi aceste însuşiri dumnezeieşti le arată în sine, dar ca fire omenească luată de sine, adică neunită, se zice că nu le ştia.

Întrebarea 67 Cum închipuieşte îmbrăcămintea (schima) monahală şi mai ales tunderea

Energia lor e transferată pe plan spiritual.

părului?

Răspuns

Precum capul e în fruntea tuturor mădularelor din trup, tot aşa mintea deţine rolul de cap în suflet. Deci aceasta trebuie tunsă de toate cugetările lumeşti. Colovionul, care acoperă tot trupul şi lasă goale numai mâinile, înseamnă că trebuie să

Marcu 13, 32.

Iov. 11, 11.

îmbrăcăm filosofia morală, care înlătură lucrările ce săvârşesc păcatul, şi că aceasta trebuie să acopere şi puterea şi lucrarea. Căci puterea stăpânirii celui rău este, cum zice Iov,[54] sub buricul pântecelui; iar sufletele, după fericitul David, sunt pline de batjocurile dracilor.[55] Şi aceste batjocuri sunt lucrările curviei. Iar analavul, fiindcă are pe el crucea şi înainte şi înapoi înseamnă că trebuie, cum zice Apostolul, să ne răstignim nu numai noi lumii, ci şi lumea nouă.[56] Aceasta pentru ca, fugind noi de lume, să nu mai avem nici o piedică şi să nu mai fim reținuți de plăcerea față de ea, amăgiți de suprafața ei, dar nici să nu mai fim urmăriți de ea dinapoi, prin încercările fără de voie, şi aşa să slăbim din încordarea credinței. Ci să rămânem nesimțitori şi morți atât față de patimile cele de voie, cât şi față de cele fără de voie.[57] Culionul închipuie harul lui Dumnezeu, care păzeşte şi acoperă mintea noastră. Căci cel ce s-a tuns decugetările lumii, primeşte coiful mântuirii.[58] Iar sandalele au acest înțeles: părți din trup, la fel cum întreg trupul se foloseşte de o rămăşiță de piele, trebuie să se folosească sufletul de trup, iar pe acesta să-l omoare față de patimi. Periboleul (pallium, haina de deasupra), fiind în patru colțuri, cum e lumea din patru elemente, arată că trebuie să ne îmbrăcăm în contemplația naturală, încât să nu mai privim cele ce se văd de dragul simțirii şi al patimilor, ci prin rațiunea ce se află în ele să ne înălțăm spre Ziditorul lor. Faptul că mâna stângă rămâne descoperită[59] arată că faptele bune trebuie să lumineze din noi, după cuvântul Mântuitorului, aşa ca să vadă oamenii faptele noastre cele bune şi să slăvească pe Tatăl nostru cel din ceruri. Iar veşmintele trebuie să fie negre, ca să arate că trebuie să fim nearătoşi (nevăzuți) pentru lume, ca unii ce avem petrecerea în cer. Dacă cineva mai socoteşte că haina de deasupra (pallium) prin cele patru colțuri mai închipuieşte şi cele patru virtuți generale, nu va greşi.

Întrebarea 68

---

[54] Psalmi 37, 8.
[55] Galateni 6, 14.
[56] Patimile cele de voie sunt cele care ne atrag spre plăceri, cele fără de voie sunt suferințele de care vrem să fugim. Deci să nu ne pese nici de plăcere, nici de durere, nici de cele din față, nici de cele din spate.
[57] Efeseni 6, 17.
[58] Combefis se întreabă de nu e greşeală de text, fiind vorba de mâna dreaptă.
[59]

Răspuns

Preotul spune Bisericii «pace» de pe înălţimea scaunului (catedrei), imitând pe Domnul de pe scaun (catedră), care, înălţându-se, I-a lăsat şi I-a dat pacea Sa. Iar poporul răspunzând: «şi cu duhul tău»,[60] vrea să spună: «Ne-ai dat nouă pace, Doamne, şi bună înţelegere între noi. Dă-ne şi pacea care este unirea nedespărţită cu Tine, ca împăcaţi cu

Duhul Tău, pe care l-ai pus în noi la începutul creaţiei, să ajungem nedespărţiţi de dragostea Ta».

Întrebarea 69 Dacă morţii învie în întregime, de ce nu învie în întregime trupurile noastre? De ce credem apoi că prin Botez, ele se prefac?

Răspuns

Intrebarea 70

Răspuns

Dacă vrei o tâlcuire mistică a Scripturii, aceasta trebuie să se înţeleagă aşa: «Lăudaţi pe Domnul în glas de trâmbiţă»[61] înseamnă: prin pomenirea învierii, care va fi anunţată prin trâmbiţă, precum s-a scris. «Lăudaţi-L pe El în psaltire şi chitară», adică prin limba noastră şi prin gură, lovindu-le cu duhul ca cu un plectru (pană), «Lăudaţi-L în tobă şi alăută», adică în trup şi suflet, de la care, ca de la o alăută, străbat cererile la Dumnezeu. «Lăudaţi-L în strune şi în organe», adică în inimă şi în toate măruntaiele şi în toate fibrele dinlăuntru, pe care le-a numit organe. «Lăudaţi-L pe El în chimvale bine răsunătoare», adică prin buze, prin care se împletesc melodiile armonioase ale psalmodierii.

Întrebarea 71

În unele manuscrise ale Apostolului se spune: «Toţi vom adormi, dar nu toţi ne vom schimba»; în altele: «Nu toţivom adormi, dar toţi ne vom schimba».[62] Te rog, arată-mi, care versiune trebuie primită şi ce înseamnă cele

---

[60] Din explicaţia ce urmează se pare că aşa ar trebui să se traducă "rai TW TTveu|jaTi aou". Asa traduce şi Combefis.

Psalmi 150, 3-5.

[62] I Corinteni l5, 51.

scrise?

Răspuns

Socotesc că nu se abate cineva de la gândul Apostolului, dacă primeşte cu evlavie amândouă versiunile, pentru că şi manuscrisele vechi le cuprind pe amândouă. Pe cea dintâi: «Toţi vom adormi, dar nu toţi ne vom schimba», trebuie să o înţelegem în sensul că toţi vom avea de suportat adormirea prin moarte, dar nu toţi ne vom preschimba primind slava şi îndrăznirea. Aceasta o arată acelaşi Apostol în alt loc şi mai limpede, zicând: «Numai să ne aflăm îmbrăcaţi şi nu dezbrăcaţi».[63] Iar pe cea de-a doua: «Nu toţi vom adormi, dar toţi ne vom schimba», trebuie să o înţelegem în sensul că nu toţi vom adormi cu adormirea pentru un timp oarecare, ca să avem lipsă de mormânt şi de risipirea prin stricăciune, ci cei de atunci vor suporta o moarte scurtă, neavând lipsă de adormirea pentru un timp oarecare, deoarece îndată se va produce învierea. Dar toţi se vor schimba, adică se vor îmbrăca întru nestricăciune.

Întrebarea 72

Luca spune în Fapte despre Pavel că «se grăbea, de iar fi cu putinţă să facă ziua Cincizecimii la Ierusalim». Dar atunci cum face Pavel îngenuncheri, ceea ce e oprit de canoane?

Răspuns

[610] Fapte 20, 16, 36. Canoanele Bisericii opreau îngenuncherile între Paşti şi Rusalii, fiind timp de bucurie pentru Învierea Domnului.

Nu despre Cincizecimea însăşi, în care s-a pogorât Duhul, vorbeşte, ci fiindcă toate cele cincizeci de zile se numesc zile ale Cincizecimii, Pavel se grăbea să facă la Ierusalim prima zi de după Paşti. Deci e limpede că şi-a plecat ghenunchiul în vremea postului.

Întrebarea 73

Ce înseamnă cuvintele: «Cel ce zideşte pe temelia aceasta aur, sau argint, sau pietre preţioase, lemne, iarbă, trestie, focul le va cerca? Deci cel al cărui lucru, pe care 1-a zidit, va

6°0 I Corinteni 5, 3.

rămânea, plată va lua, iar cel al cărui lucru va arde, se va păgubi. El însă se va mântui, dar aşa ca prin foc». [64]

Răspuns

Temelia este credinţa lui Hristos. Aurul zidit de cineva în ea este cunoştinţa tainică despre Dumnezeu (mistagogia teologică); argintul viaţa străluminată de virtuţi; pietrele preţioase cugetările evlavioase; lemnele împătimirea de cele ce cad sub simţiri; iarba o zideşte cel ce se hrăneşte cu nesocotinţa; trestia cel ce lucrează stricăciunea. Deci pe cei care au fapte bune ziua cunoştinţei îi arată că în foc, adică în duh s-a făcut descoperirea lor. In ce-i priveşte însă pe cei păcătoşi, lucrurile lor se ard prin judecata din cunoştinţă, care arde conştiinţa; ea desfiinţează păcatele şi mântuieşte pe om, dar îl păgubeşte de virtuţile pe care nu le-a lucrat în timpul de mai înainte. Dar şi în veacul viitor lucrurile păcatului se topesc în neexistenţă, firea reprimind înapoi puterile sale prin foc şi prin judecată. [65]

Întrebarea 74 Ce înseamnă ceea ce spune David cântând: «Dă slugii Tale puterea Ta şi mântuieşte pe fiul slujnicei Tale».[66]

Răspuns

Fiindcă suntem după fire slugi ale lui Dumnezeu şi fii ai slujnicii Sale înţelepciunea, se roagă să ni se dea nouă întâi puterea, adică stăpânirea asupra patimilor. Pe urmă, prin aceasta vine mântuirea.

Întrebarea 75 În cărţile Regilor scrie că Dumnezeu a mişcat pe David să numere poporul. Dar în Paralipomene se zice aceasta de diavolul. Cum se poate arăta acordul Scripturii cu ea însăşi?

Răspuns

Apostolul numeşte pe diavolul dumnezeu al veacului acesta. Aşa trebuie înţeles cuvântul din Regi. Sau şi altfel: fiindcă afară de Providenţa lui Dumnezeu nu se întâmplă nimic, ci toate se

---

[6U] I Corinteni 3, 13-15.

[65] Aici nu se învaţă că păcătoşii se vor "mântui" în sensul că pedepsele lor odată vor înceta, ci că ei nu vor pieri ca lucrurile lor, ci vor fi "păstraţi", "dar în focul veşnic". Sf. Maxim e de acord cu Sf. Ioan Gură de Aur, Hom. 9 în I Cor. 3, unde spune: "Ceea ce spune aceasta este: Nu se va pierde şi el ca lucrurile care se topesc în nimic, ci va rămânea în foc". Vezi şi locuri de la alţi Părinţi în acelaşi sens, îa nota lui Combefis, P.G. 90, 847.

[66] Psalmi 85, 16.

[614] II Regi 24, 1; I Paralipomena 21, 1.

întâmplă fie din bunăvoința, fie din îngăduința Lui, cuvântul din Regi că «Dumnezeu a mişcat», trebuie înțeles că «Dumnezeu a îngăduit», iar cel din Paralipomene că diavolul a lucrat, el a fost cauza. Pe urmă cad cei şaptezeci de mii, care se aflau cu Avesalom şi sufereau de patima închipuirii de sine şi a mândriei. În înțeles mai înalt aceasta înseamnă că David e orice omcare a născut, nu din aplecare (dispoziție) lăuntrică, ci din uitare de sine, un gând de mândrie, dar pe urmă se căieşte şi se roagă lui Dumnezeu. Iar făcând aşa, mor gândurile privitoare la cele vremelnice şi trecătoare. Căci numărul şaptezeci înseamnă mişcarea temporală, pentru cercul înşeptit ce se repetă. De aceea e mai bine a fi prigonit de vrăjmaşii draci, decât a suporta foamea neauzirii cuvântului lui Dumnezeu.

Întrebarea 76 Ce înseamnă cuvântul de la Apostolul: «O, de s-ar şi tăia încaltea»? [67]

Răspuns

Acesta s-a zis în loc de: Vor plânge şi se vor lovi, ajunşi la pocăință pentru păcatele pe care le-au săvârşit tulburând pe credincioşi.

Întrebarea 77 De ce li se interzice Moabiților şi Amoniților să intre în templul Domnului, până la al treilea şi al patrulea şi al zecelea neam; şi până în veac? [68]

Răspuns

Moabit se tălmăceşte intestinul tatălui (evrepov), iar Amonit tatăl maicii. Prin acestea se spune că cel ce ia pildă de răutate de la altul a descoperit intestinul tatălui; iar cel ce naşte păcatul din sine este tatăl maicii, adică al păcatului său propriu. Deci aceştia nu vor intra în casa Domnului până la al treilea şi al patrulea şi al zecelea neam; şi până în veac. Adică cel ce nu s-a apropiat de Dumnezeu prin dobândirea deprinderii binelui şi prin făptuirea lui (căci acestea sunt al treilea şi al patrulea neam al virtuților),

---

Galateni 5, 12.
Deuteronomul 23 ,3; I Ezdra 13, l.

apoi prin numele şi prin credința Domnului Iisus şi prin cele zece porunci ale Legii, nu va intra, prin renaşterea viitoare din veacul cel netrecător, în casa lui Dumnezeu, adică în cetatea cerească în care e locuința tuturor celor ce se veselesc. [69]

Întrebarea 78 Din ce pricină cel ce era numai în parte lepros era în fața Legii necurat, iar cel lepros în întregime era curat?

Răspuns

Cel lepros în vreo parte are moartă partea în care e lepra. Căci retrăgându-se sângele ce întreține viața, se goleşte locul. Şi când prin atingerea preotului se adânceşte locul leprei, îl spurcă pe cel lepros. Tot aşa şi cel lepros în vreo parte a sufletului, golindu-i-se sufletul, adică adâncindu-se prin retragerea puterii vitale a virtuții, se face necurat. Dar cel lepros în întregime e drept că are culoarea leprei, însă sângele vieții avându-l împrăştiat prin tot trupul, îl are semănat şi la suprafață. Aceasta înseamnă că cel ce a ajuns la ultimul capăt al răutății, dar pe urmă sa căit, redobândeşte puterea vitală a virtuții. Numai conştiința o are colorată de urmele cugetărilor dinainte (Tai" TтpoTepai" ppoAhyeaiv). Căci nu poate să nu cugete la cele ce le-a făcut, ca şi când nu le-ar fi făcut. De aceea îl declară Legea pe unul ca acesta curat.

Întrebarea 79 Ce înseamnă cele cinci feluri de jertfe aduse după rânduiala Legii: oaia, boul, capra, turtureaua şi porumbelul?

Răspuns

După unul din înțelesuri, berbecul, ca unul ce e căpetenie, închipuieşte puterea rațională; taurul iuțimea; iar capra pofta. Turtureaua, la rândul ei, închipuieşte neprihănirea, iar porumbul sfințenia. Dacă însă trebuie să luăm seama şi la însuşirile naturale ale fiecărui animal şi să le căutăm înțelesul potrivit, cei pricepuți în astfel de lucruri spun că oaia aduce trei lucruri stăpânului: lâna, laptele şi mielul. Iar pupila ochiului ei se întoarce după soare şi în fiecare zi dă afară 365 de bobițe. La fel oița rațională, care este omul, dacă vrea să se aducă jertfă Stăpânului, trebuie să-i dea ca lână făptuirea morală, ca lapte contemplația naturală (căci aceasta hrăneşte mintea), iar ca miel

Psalmi 86, 7. Leviticul 13, 1, 12.

învățăcelul pe care îl naşte prin învățătură, silindu-se să-l facă întru totul ca pe sine şi să-l aducă desăvârşit lui Dumnezeu. Dar şi pupila ochiului unuia ca acesta se întoarce după soare, adică mintea lui se îndreaptă după Soarele dreptății, care călăuzeşte toate ale noastre prin cârmuirea providențială a lucrurilor; căci în necazuri şi în zile bune el îi mulțumeşte Aceluia pentru Providența care le călăuzeşte bine pe toate. Unul ca acesta leapădă în fiecare zi 365 de bobițe, adică aruncă de fiecare dată cele stricăcioase şi de prisos, supuse timpului şi prefacerii.

Cât despre bou, se spune că el are inima în trei colțuri şi rinichii cu cinci ieşituri; mai are apoi trei stomacuri. Ziua el are ochii luminoşi, iar noaptea în chipul focului. 0 treime din zi şi o treime din noapte el rumegă (pveeiouawv), căutând spre Răsărit. Nara lui dreaptă dă un miros bun (euwdiaZei uOaxov). Iar sângele lui omoară animalele domestice, afară de câine. Deci şi noi, luând ca nişte boi jugul lui Hristos, să ne tăiem inima de piatră şi dezrădăcinând spinii patimilor, să ne lărgim pământul inimii spre primirea cuvântului dumnezeiesc. Să avem apoi inima în trei colțuri, adică să avem în inimă sănătoasa învățătură despre Treime, ca precum inima comunică în chip firesc viața ei trupului, aşa şi credința în Dumnezeu să susțină mădularele sufletului. De asemenea să avem rinichii cu cinci ieşituri, adică partea noastră poftitoare să nu fie întoarsă spre patimi, ci prin cele cinci simțuri să privim zidirea numai în vederea doririi şi iubirii Ziditorului. Să avem apoi trei stomacuri. Stomacul primeşte cel dintâi bucatele şi prin lucrarea de digestie alege şi trimite fiecărui mădular ceea ce e potrivit cu el, iar restul îl predă burții. Aşa se cuvine ca şi noi, conduşi fiind de contemplația activă, naturală şi teologică şi împărțind tuturor mădularelor sufletului cele potrivite, să purtăm grijă şi de cel mai de jos, adică de trup sau de burtă. Iar a răsufla o treime din zi şi noapte, privind spre Răsărit, înseamnă a privi spre întreita Providență a lui Dumnezeu, spre cea care susține, întoarce şi ceartă, şi a-I mulțumi atât în noaptea încercărilor, cât şi în ziua propăşirii. Să avem şi ochii noaptea în chipul focului, iar ziua luminoşi, adică puterea noastră contemplativă capabilă să primească în ziua virtuților razele cunoştinței de la Soarele Dreptătii, iar în noaptea încercărilor şi ispitelor ce vin una după alta pe urma virtuților, în stare să înțeleagă sensul părăsirilor. Să avem şi nara dreaptă binemirositoare. Căci partea dreaptă a omului este sufletul, dat fiind că avem două părți, sufletul şi trupul. Deci cel ce pentru virtuțile sufletului a îmbrățişat harul Duhului Sfânt devine pentru ceilalți binemirositor. Iar sângele acestuia are o putere ce omoară animale domestice; adică

iuțimea abătută din drumul ei ucide pe oamenii ce-o practică şi hrăneşte pe dracii ce latră împotriva noastră.

Capra are o fire ce urcă uşor munții, sare prăpăstiile şi se încântă de melodiile muzicale. Cornul ei drept, oriunde s-ar sufla în el, dă senzația unui cutremur. Apoi dă afară din ea în fiecare zi două sute de boabe. Deci şi sufletul nostru trebuie să sară cu îndrăzneală prăpăstiile ispitelor şi încercărilor, să urce munții proorocilor şi ajungând la înălțimea cunoştinței să se îndulcească cu ea. Şi nu numai să se îndulcească, ci prin clopoțelul ei (5ovak0"), adică prin rațiunea făptuitoare, să comunice şi celor ce-i aud învățătura această dulceață. Iar cornul ei drept înseamnă că cel ce închină lui Dumnezeu contemplația sufletului prin rugăciune, făcându-se binemirositor ascultătorilor, scutură obişnuința patimilor trupeşti din aceştia. Unul ca acesta leapădă totdeauna rătăcirea în jurul celor ce cad sub
simțuri. Căci simțurile împletindu-se cu cele sensibile ....
Lipseşte sfârşitul.

Ale celui dintre sfinți, Părintele nostru Maxim Mărturisitorul Scurtă tâlcuire a rugăciunii Tatălui nostru către un iubitor de Hristos[70]

Am primit pe însuşi de Dumnezeu păzitul meu stăpân,[71] venit la mine prin preacinstita lui scrisoare, pe cel ce este totdeauna de față şi nu poate fi niciodată departe cu duhul. Căci nu disprețuieşte să fie împreună cu slugile sale, pentru bogăția virtuții imitată în chip dumnezeiesc, odată ce însuşi Dumnezeu a dat-o pe aceasta ca mijloc de întâlnire chiar şi cu el. De aceea, minunându-mă de mărimea coborârii lui, temerea mea față de El am amestecat-o cu afecțiune, şi din amândouă, adică din temere şi afecțiune, am dat ființă iubirii, constătătoare din respect şi din dorința de apropiere. Căci am voit ca temerea să nu se desfacă de afecțiune şi să devină ură, nici afecțiunea dispreț, ceea ce se întâmplă când nu are unită cu ea temerea care cumpătează. Am voit mai degrabă ca iubirea să se arate lege afectuoasă ce e sădită înlăuntru şi tinde să se apropie de tot ce este înrudit după fire, înlocuind ura prin afecțiune şi depărtând disprețul prin respect. Pe această temere ştiind-o fericitul David, ca intrând mai mult decât toate în alcătuirea iubirii de Dumnezeu, zice: «Frica Domnului este curată şi ea rămâneîn veacul veacului».[72] El ştia însă că aceasta este altă temere decât cea care se naşte din frica de pedeapsă pentru relele săvârşite. Căci aceasta se depărtează, încetând cu totul când vine iubirea, cum arată undeva în cuvintele sale marele Evanghelist Ioan, zicând: «Iubirea scoate afară frica».[73] Dar cealaltă e o însuşire caracteristică firească a desăvârşitei iubirii. Ea păstrează prin sfiala ei în sfinți pentru veci nestricată legea şi chipul iubirii față de Dumnezeu şi întreolaltă.

^ P.G. 90, 871-910; Filocalia greacă, ed. II, vol. 1, 317-327.

[71] Se vede că această scriere a fost adresată unei personalități pentru care Sf. Maxim avea un mare respect în multe epistole adresantul era numit stăpân. Probabil era egumen, episcop sau dregător civil. (De pildă ep. 40 către egumenul Talasie, P.G. 91, 633).

[72] Psalmi 18, 10.

[73] Ioan 4, 18.

împreunând deci, precum am spus, şi eu temerea de stăpânul meu, cu afecţiunea faţă de el, păstrez în această alcătuire legea iubirii. Prin respect ea mă împiedică să scriu, ca să nu se ivească dispreţul; prin afecţiune, însă, mă sileşte să scriu ca să nu pară ură desăvârşitul refuz de a scrie. Deci ascultând de poruncă scriu, dar nu câte gândesc, «căci gândurile omului sunt şovăielnice», după Scriptură,[74] ci câte vrea Dumnezeu şi câte dăruieşte prin harul Său pentru a produce vreun oarecare folos.

«Sfatul Domnului, zice David, rămâne în veac; gândurile inimii lui, din neam în neam».[75] Prin «sfat» a înţeles, poate, sfatul lui Dumnezeu şi Tatăl, cu privire la coborârea (chenoza) negrăită a Fiului cel Unul-Născut în vederea îndumnezeirii firii noastre, sfat care îmbrăţişează marginea tuturor veacurilor.[76] Iar prin «gândurile inimii

Lui», raţiunile Providenţei şi ale Judecăţii, după care cârmuieşte în chip înţelept viaţa noastră de aici şi cea viitoare, ca a unor generaţii diferite, dând fiecăreia modul cuvenit de lucrare.[77] Deci dacă lucrul sfatului dumnezeiesc constă în îndumnezeirea firii noastre, iar scopul gândurilor dumnezeieşti este să desăvârşească până la capăt cele ce le cerem în viaţa noastră, e

[74] înţelept. 9, 14.
[6 24 6 2 5] Psalmi 32, 11.
[76] Toate veacurile (eonii) sunt purtate de dinamica lui Iisus cel care a coborât în ele, îngroşându-Se pe măsura îngroşării lor şi înălţându-Se împreună cu înălţarea lor. Iisus e în lume prin raţiunile ei, prin Providenţă, prin Legea veche, încă înainte de a veni în trup pentru a se face pârga îndumnezeirii firii omeneşti. Iar după aceea conduce şi de sus, dar şi din sânul istoriei, procesul de îndumnezeire a firii omeneşti, ba acest proces durează pentru oameni şi pentru îngeri chiar şi după sfârşitul acestei lumi, în veci. Deci nu e veac care să rămână pe dinafara acestei misiuni.
[77] Raţiunile Providenţei se împletesc şi se alternează necontenit cu cele ale Judecăţii. Dumnezeu îndemnând pe oameni spre cele bune atât prin inspiraţii şi daruri pozitive, cât şi prin încercări şi pedepse. Aceste raţiuni dinamice (idei-forţă) ce lucrează în sânul istoriei îi dau acestuia un sens unilar. Dar istoria nu e uniformă, pentru că nici raţiunile acestea nu rămân mereu aceleaşi, ci fiecare generaţie e călăuzită după alte raţiuni, dându-i-se alte misiuni, alte moduri de lucrare. De remarcat e că şi de viaţa viitoare spune Sf. Maxim că va fi călăuzită după raţiunile Providenţei.

de folos să cunoaştem şi să împlinim înţelesul Rugăciunii Domnului, şi deci să-l şi descriem.[78] Căci la această rugăciune s-a gândit şi stăpânul meu, mişcat de Dumnezeu, când a scris către mine, sluga sa. Deci trebuind să o fac acum temă a cuvintelor mele, rog pe Domnul, învăţătorul acestei rugăciuni, să-mi deschidă mintea spre înţelegerea tainelor din ea şi să-mi dea cuvânt potrivit spre tălmăcirea celor ce le voi înţelege. Fiindcă ea înfăţişează tot scopul ascuns în chip tainic în cele spuse mai înainte, sau mai bine zis vestit limpede celor puternici la minte. Cuvântul rugăciunii cuprinde cererea tuturor acelora cărora ni s-a făcut pricinuitor însuşi Cuvântul lui Dumnezeu smerindu-Se. El ne învaţă să ne silim a ne însuşi acele bunuri, pe care ni lepoate procura numai Dumnezeu şi Tatăl prin Fiul, care mijloceşte în chip natural şi prin Duhul Sfânt. Căci mijlocitor între Dumnezeu şi oameni este, după
628
dumnezeiescul Apostol, Domnul Iisus, care a arătat oamenilor prin trupul său pe Tatăl cel necunoscut, iar Tatălui i-a adus pe oameni în Sine, împăcaţi prin Duhul.

Pentru aceştia, făcându-Se om în chip neschimbat, se face pricinuitorul şi învăţătorul unor taine nouă şi multe, încât mulţimea şi mărimea lor nu a putut-o cuprinde raţiunea în vreo măsură oarecare. Dintre ele a dăruit oamenilor, cu dărnicia Sa, care întrece toate, şapte la număr, mai generale decât celelalte. Deci scopul rugăciunii este, cum am zis, să îmbrăţişeze tainic tocmai înţelesul acestora, adică: 1. învăţătura despre Dumnezeu (teologia) 2. înfierea prin har, 3. egalitatea în cinste cu îngerii, 4. împărtăşirea de viaţă veşnică, 5. restaurarea firii ca să încline spre ea însăşi în chip nepătimaş, 6. desfiinţarea legii păcatului şi 7. surparea celui rău, care ne stăpâneşte prin înşelăciune. Să cercetăm aşadar adevărul celor spuse.

Teologie ne învaţă Cuvântul lui Dumnezeu prin faptul că se întrupează, arătând în Sine pe Tatăl şi pe Duhul Sfânt. Fiindcă întreg Tatăl şi întreg Duhul Sfânt erau fiinţial şi desăvârşit în

[78] Cele ce le cerem în viaţa noastră sunt cele cuprinse în rugăciunea Tatăl nostru. Iar scopul gândurilor lui Dumnezeu e să împlinească acestea până la capăt. Deci se cuvine să fie lămurite lucrurile ce le cerem în rugăciunea Tatăl nostru pentru a şti ce urmăreşte Dumnezeu prin gândurile Sale.

[62]9 I Timotei 2, 5.

Fiul şi după ce s-a întrupat, fără ca ei să se întrupeze, ci Unul binevoind, iar celălalt împreună lucrând cu Fiul, care însuşi şi-a lucrat întruparea. Căci Cuvântul a rămas mintal şi viu[79] şi neîncăput de nimeni altul după fiinţă; decât numai de Tatăl şi de Duhul Sfânt, şi atunci când şi-a făcut, prin iubirea de oameni, unirea după ipostas cu trupul.

înfierea ne-o hărăzeşte, dăruindu-ne după har naşterea cea mai presus de fire, de sus, prin Duh. Pe aceasta o păzeşte şi o păstrează, împreună cu Dumnezeu, libera voinţă a celor ce s-au născut, cultivând cu dragoste adevărată harul dăruit şi sporind prin împlinirea sârguincioasă a poruncilor frumuseţea dăruită prin har şi înaintând prin golirea de patimi atâta în dumnezeire, cât Sa golit pe Sine Cuvântul lui Dumnezeu de slava majestăţii Sale, pentru mântuirea noastră, făcându-Se cu adevărat om.

Egali în cinste cu îngerii i-a făcut pe oameni, întâi fiindcă «a împăcat prin sângele crucii Sale cele din cer şi cele de pe pământ»[80] şi a surpat puterile vrăjmaşe care umpleau locul dintre cer şi pământ,[81] arătând că, în privinţa împărţirii darurilor dumnezeieşti, ceata Puterilor cereşti şi pământeşti e una, firea omenească vestind întru veselie slava lui Dumnezeu împreună cu Puterile de sus prin una şi aceeaşi voinţă. Apoi fiindcă, după împlinirea lucrării Sale pentru noi, s-a înălţat la cer cu trupul primit, unind prin Sine cerul cu pământul. Prin aceasta a unit cele sensibile cu cele inteligibile şi a arătat firea cea creată ca una de la o extremitate la alta a părţilor ei, unificată în ea însăşi prin virtute şi prin cunoaşterea primei Cauze. Astfel, prin toate câte a săvârşit tainic a arătat, cred, că raţiunea este legătura de unire între cele despărţite; iar lipsa raţiunii însemnează dezbinarea celor unite.[82] Prin aceasta ne-a îndemnat să învăţăm

[79] Sf. Părinţi aseamănă pe Tatăl cu mintea, pe Fiul cu raţiunea (sau cuvântul), iar pe Duhul cu viata. Deci Cuvântul întrupându-se a rămas unit cu Mintea (Tatăl) şi cu Viaţa (Duhul Sfânt) adică mintal şi viu.
[80] Coloseni 1, 20.
[81] Adică ne împiedicau să ne înălţăm la Dumnezeu.
[82] Cuvântul "logos" poate avea aici trei sensuri: raţiune, cuvânt şi sens, Raţiunea sau Cuvântul dumnezeiesc în toate aceste trei sensuri, logosul este legătura de unire a celor despărţite. Patima, care dezuneşte, este lipsa de raţiune; la fel egoismul, care nu înţelege să se

să ne însuşim raţiunea prin făptuire, ca să ne unim nu numai cu îngerii prin virtute, ci şi cu Dumnezeu prin cunoştinţă, negând toate cele ce sunt.[83]

Părtaşi de viaţă dumnezeiască ne face, dându-Se pe Sine de mâncare, cum numai El ştie şi cei ce au primit de la El o astfel de simţire mintală, încât prin gustarea acestei mâncări să cunoască prin cunoştinţă adevărată că «bun este Domnul».[84] Prin aceasta, pe cei ce mănâncă îi umple de o calitate dumnezeiască ce-i îndumnezeieşte, ca Unul ce este în chip vădit şi se numeşte «Pâine a vieţii şi a puterii».

Firea o readună în ea însăşi, nu numai întrucât, făcându-Se om, şi-a păstrat voia nepătimaşă şi nerăzvrătită împotriva firii (neclintindu-se din temelia ei cea după fire,nici măcar împotriva celor ce L-au răstignit; dimpotrivă, alegând mai bucuros moartea pentru ei decât viaţa, cum arată şi caracterul voluntar al patimii, sporit prin dragostea de oameni a Celui ce a pătimit), ci

---

subordoneze unei raţiuni majore, ce încadrează pe toţi. Raţiunile din lucruri şi din oameni tind după o raţiune mai înaltă, care e mai cuprinzătoare. O raţiune particulară care nu vrea să se subordoneze uneia mai generale nu mai e raţiune. în acest sens raţiunea uneşte lucrurile sau raţiunile lucrurilor despărţite. Iar Raţiunea supremă, care e în vârful piramidei tuturor raţiunilor, spre care tind toate raţiunile, este Dumnezeu-Cuvântul. El le uneşte pe toate. Dar şi cuvântul omului către om e o trăsătură de unire între ei. Având acest rost, se înţelege că adevăratul cuvânt e o expresie a raţiunii unificatoare, a unei raţiuni care se ridică de la raţiunea individualistă la raţiunea superioară ce se arcuieşte peste raţiunile particulare ale celor doi. Astfel cuvântul nu mai e raţional, nu mai e din raţiune. Logos rnai înseamnă însă şi sens. Un lucru particular are sens numai dacă face parte dintr-un ansamblu. Individualul, dacă ar sta cu totul de sine, ar însemna un non-sens. Sensul uneşte lucrurile.

[83] E o învăţătură statornică a Sf. Părinţi că numai prin făptuire, prin practică, dobândim adevărata raţiune (şi totodată apare în conştiinţa noastră Hristos cel ascuns în noi de la Botez). Unirea cu îngerii prin virtute arată că virtutea rămâne un bun permanent în cel ce se ridică mai presus de treapta făptuirii, la contemplaţie. De remarcat e că dobândirea adevăratei raţiuni e necesară şi pentru cunoaşterea mistică a lui Dumnezeu prin gnoza apofatică. Ca să fii în stare să negi toate lui Dumnezeu, pentru a urca la cunoaşterea Lui, trebuie să te fi pătruns întâi prin raţiune de mărginirea şi de relativitatea lor.

[84] Expresia "simţirea minţii" (sensibilitatea spiritului) am întâlnit-o şi la Diadoh (Cap. 36, Filocalia vol. I).

şi întrucât a desfiinţat duşmănia, pironind pe cruce zapisul păcatului, pentru care avea firea războiul neîmpăcat cu ea însăşi. Prin aceasta a chemat pe cei de departe şi pe cei de aproape, adică pe cei de sub lege şi pe cei din afara legii şi «surpând peretele din mijloc al despărţiturii, adică desfiinţând legea poruncilor cu învăţăturile ei, a zidit pe cei doi într-un singur om nou, făcând pace şi împăcându-ne»[85] prin Sine cu Tatăl[86] şi întreolaltă, ca pe unii care nu mai avem o voie ce se împotriveşte raţiunii firii, ci, precum în privinţa firii, tot aşa şi în privinţa voii, rămânem neschimbacioşi. Iar firea a făcut-o din nou curată de legea păcatului, neîngăduind ca întruparea Sa cea pentru noi să fie anticipată de plăcere. Pentru că zămislirea Lui s-a făcut în chip minunat, fără de sămânţă, iar naşterea, mai presus de fire, fără stricăciune; căci Dumnezeu, născându-Se din Maică, îi strângea prin naştere legăturile fecioriei mai mult decât firea. Şi a slobozit de sub domnia legii toată firea în cei ce voiesc să imite moartea Lui de bunăvoie, prin omorârea din simţire a mădularelor celor de pe pământ.[87] Căci taina mântuirii se lucrează numai în cei ce vor, nu şi în cei ce rămân sub stăpânirea care-i robeşte.

în sfârşit surparea tiraniei celui rău, care ne stăpânea prin înşelăciune, o face întinzând trupul biruit în Adam ca armă împotriva lui şi biruindu-l. Prin aceasta a arătat trupul, înghiţit mai înainte de moarte, înghiţind pe înghiţitoarea moarte şi stricând viaţa aceleia (a morţii) prin moartea firească. Trupul Lui s-a făcut Vicleanului otravă, ca pe toţi câţi izbutise să-i înghită câtă vreme i-a stăpânit prin moarte, să-i verse arară. Iar neamului omenesc acelaşi trup îi dăruieşte viaţă, împingând ca pe o frământătură toată firea spre învierea vieţii. Căci mai ales pentru aceasta Cuvântul, fiind Dumnezeu, se face om (cu adevărat străin lucru la auzire!) şi primeşte de bunăvoie moartea trupului.

Deci cererea tuturor acestora, cum am zis, vom afla că se cuprinde în cuvântul Rugăciunii.

Coloseni 2, 14.
Efeseni 2, 14-15.
Coloseni 3, 5.

Căci el spune «Tată», pomeneşte «Numele» Tatălui şi «împărăția» Lui. Iar pe cel ce se roagă, îl arată ca fiind «fiu» după har al acestui «Tată». El vrea ca cei din cer şi cei de pe pământ să ajungă la o singură voință.

Porunceşte apoi să se ceară «pâinea cea spre ființă» şi cere oamenilor să se împace, unind firea cu ea însăşi prin porunca de a ierta şi de a i se ierta, ca să nu mai fie tăiată prin deosebirea dintre voințe. învață apoi pe oameni să se roage, să nu cadă în ispită, ca lege a păcatului, şi să fie izbăviți de cel viclean. Şi se cădea ca însuşi Pricinuitorul şi Dătătorul acestor bunuri să fie şi învățător al lor, ca să dea cele spuse în această rugăciune ca reguli de viață ucenicilor care cred în El şi imită viețuirea Lui în trup. Prin ele a arătat «comorile ascunse ale înțelepciunii şi ale

638

cunoştinței», aflătoare cu adevărat în El, trezind dorința celor ce se roagă spre dobândirea lor.

Scriptura a numit, cred, această învățătură «rugăciune», deoarece cuprinde cererea darurilor date oamenilor de Dumnezeu prin har. Căci de Dumnezeu insuflații noştrii Părinți au spus hotărât că rugăciunea este cererea acelora ce le-a dăruit Dumnezeu, în chip cuvenit cu El însuşi, oamenilor, precum votul este făgăduința sau promisiunea acelora pe care oamenii, slujind cu adevărat lui Dumnezeu, I le aduc Lui. Ei au adus ca mărturie în sprijinul acestui cuvânt al lor Scriptura. De pildă:

Coloseni 2, 5.

«Făgăduiți şi dați Domnului Dumnezeului nostru».[88] Sau: «Câte am făgăduit, voi da Domnului, Mântuitorului meu».[89] Acestea se spun despre vot. Iar despre rugăciune următoarele: «şi s-a rugat Ana, zicând: Doamne Adonai, Dumnezeule al Puterilor, dacă auzind vei auzi pe roaba ta, dăruieşte-mi mie un rod al pântecelui».[90] Sau: «S-a rugat Ezechia, regele Iudei, şi Isaia, fiul

[88] Psalmi 15, 11.
6[40] Iona 2, 10.
[90] I Regi 1, 10. Origen în tâlcuirea la Tatăl nostru se ocupă de asemenea de această deosebire între rugăciune [ppooeuxh) şi vot (euch), făcând aceeaşi deosebire şi folosind chiar această pildă a Anei. (G. Bardy, *Origene, De la priere,* Paris, Gabalda, 1931, p.33). Totuşi Sfântul Maxim în rândurile ce urmează ajunge la formulări mai adânci.

lui Amos, proorocul, către Domnul».[91] Sau: «Iar când vă rugaţi, ziceţi Tatăl nostru cel din ceruri... » cuvinte spuse de Domnul ucenicilor. Astfel votul este păzirea poruncilor, întărită prin voia celui ce a dat votul; iar rugăciunea, cererea pe care o face cel ce păzeşte bunurile poruncilor, ca să se prefacă el însuşi în bunurile acelea. Sau mai bine, votul este lupta pentru virtute, pe care aducând-o cineva lui Dumnezeu, Acela o primeşte cu multă plăcere, iar rugăciunea este cununa virtuţii, pe care Dumnezeu o dăruieşte cu bucurie.

Deci fiindcă s-a arătat că rugăciunea este cererea bunurilor procurate de Cuvântul cel întrupat, luându-L pe El însuşi ca învăţător al cuvintelor rugăciunii Sale, ne vom îngădui să pornim la tâlcuirea lor, dezvăluind cu grijă, atât pe cât se poate, înţelesul fiecărui cuvânt, ştiind că însuşi Cuvântul obişnuieşte să hărăzească, în chip folositor, putere înţelegerii celui ce grăieşte.

«Tatăl nostru, care eşti în ceruri, sfinţească-se Numele Tău, vie împărăţia Ta».

Domnul învaţă în aceste cuvinte pe cei ce se roagă, că se cuvine să înceapă odată cu învăţătura despre Dumnezeu. El dă aici o învăţătură tainică despre modul existenţei Cauzei făcătoare a lucrurilor, El însuşi fiind, după fiinţă, Cauza lucrurilor. Prin cuvintele rugăciunii e arătat «Tatăl», «Numele» Tatălui şi «împărăţia» Tatălui, ca să învăţăm de la început să chemăm şi să venerăm Treimea cea una. Căci «Numele» lui Dumnezeu şi Tatăl care subzistă fiinţial, este însuşi Fiul cel Unul născut; iar «împărăţia» lui Dumnezeu şi Tatăl, care de asemenea subzistă fiinţial, este Duhul Sfânt. Fiindcă ceea ce Matei numeşte aici împărăţie, în altă parte, un alt Evanghelist a numit Duh Sfânt, zicând: «Vie Duhul Tău cel Sfânt şi să ne curăţească pe noi».[92] Căci Tatăl nu are Numele ca pe ceva dobândit, iar împărăţia nu o cugetăm ca o demnitate care i se adaugă. Pentru că El nu a început să fie, ca să fi început să fie şi

---

Origen spune doar simplu că votul e un dar, iar rugăciunea e o cerere. Peste tot tâlcuirea Sf. Maxim e mai adâncă decât a lui Origen, luând proporţii de sistem, cu toată scurtimea ei.

[91] Paralipomena 32, 30.

Grigorie de Nisa spune că acest loc se află la Luca (Cuv. 3 la Tatăl Nostru), dar la Luca 11, 2 se află aceleaşi cuvinte ca şi la Matei. Sf. Maxim a urmat aici lui Grigorie de Nisa.

Tată sau împărat. El nu a început nici să existe, nici să existe ca Tată sau ca împărat. Iar dacă, fiind din veci, este şi Tată şi împărat din veci, atunci şi Fiul şi Duhul Sfânt există împreună cu Tatăl, fiinţial, din veci, fiind în chip natural din El şi în El, mai presus de cauză şi de raţiune, nu ivite, din pricina cauzei; după El. Căci relaţia arată deodată cu ea şi pe cele ce le leagă prin relaţie, neîngăduind să fie privite acestea una după alta.

începând deci această rugăciune, suntem îndemnaţi să venerăm Treimea de o fiinţă şi mai presus de fiinţă, ca una ce este cauza facerii noastre. Pe lângă aceasta suntem învăţaţi să vestim şi harul înfierii ce ni s-a dat nouă, fiind învredniciţi să numim pe Cel ce ne este Făcător după fire,

Tată după har. Iar aceasta ne obligă ca, cinstind numele Născătorului nostru după har, să ne silim să întipărim în viaţa noastră trăsăturile Celui ce ne-a născut, adică să-I sfinţim numele pe pământ, să ne asemănăm Lui ca Unui Tată, să ne arătăm fii prin fapte şi să preamărim pe Fiul natural al Tatălui, Pricinuitorul acestei înfieri, prin tot ce gândim şi facem.

Ş i sfinţim Numele Tatălui nostru cel după har, care este în ceruri, omorând pofta pământească şi curăţindu-ne de patimile aducătoare de stricăciune. Căci sfinţirea constă în desăvârşita oprire şi omorâre a poftei din simţire. Ajunşi la această stare se domolesc lătrăturile necuviincioase ale iuţimii, nemaiexistând pofta care să o stârnească şi să o înduplece să lupte pentru plăcerile ei, o dată ce a fost omorâtă prin starea de sfinţenie a raţiunii. Căci iuţimea fiind avocatul poftei, încetează să se înfurie când pofta e omorâtă.

Iar după lepădarea iuţimii şi a poftei, cu drept cuvânt vine, cum zice rugăciunea, stăpânirea împărăţiei lui Dumnezeu şi Tatăl, în cei ce se învrednicesc să spună după desfacerea de acelea: «vie împărăţia Ta», adică Duhul Sfânt. «Peste cine, zice, mă voi odihni, dacă nu peste cel bun şi smerit, care tremură de cuvintele Mele?».[93] De aici este vădit că împărătia lui Dumnezeu şi Tatăl este a celor smeriţi şi blânzi. «Fericiţi, zice, cei blânzi, că aceia vor moşteni pământul».[94] Se înţelege că nu pământul acesta, care deţine, după fire, locul de mijloc al lumii,

[93] Is. 66, 2.
[94] Matei 5, 4.

l-a făgăduit Dumnezeu moştenire celor ce-L iubesc pe El. Căci spune: «Când vor învia din morţi, nu se vor însura şi nu se vor mărita, ci vor fi ca îngerii din ceruri».[95] Sau: «Veniţi binecuvântaţii Părintelui Meu şimoşteniţi împărăţia cea gătită vouă de la întemeierea lumii».[96] Iar în altă parte, zice altuia, care a lucrat cu tragere de inimă: «Intră întru bucuria Domnului tău».[97] Iar după El, dumnezeiescul Apostol zice «Va suna din trâmbiţă şi cei morţi în Hristos se vor scula cei dintâi întru nestricăciune. Apoi noi cei vii, care vom fi rămas, vom fi răpiţi deodată în nori, întru întâmpinatea Domnului în văzduh şi aşa vom fi totdeauna cu Domnul».[98] Acestea fiind făgăduite celor ce-L iubesc pe Domnul, cine va putea spune, dacă priveşte la cuvântul Scripturii şi dacă e mişcat de raţiune şi doreşte să fie slujitor al raţiunii, că cerul şi împărăţia gătită de la întemeierea lumii, apoi bucuria Domnului cea ascunsă în taină şi petrecerea şi locuirea neîncetată şi cu totul nedespărţită a celor vrednici cu Domnul, e tot una cu «pământul»? Deci «pământ» socotesc că numeşte deprinderea şi puterea întărită şi cu desăvârşire neclintită a neschimbatei statornicii a celor blânzi în bine. Căci aceasta este totdeauna cu Domnul şi are o bucurie neîncetată, ca una ce a primit îm650părăţia gătită de la început şi s-a învrednicit de fixitatea[99] şi de rânduiala cea din cer. Ea e statornicită în raţiunea virtuţii, ca într-un oarecare pământ aşezat la mijlocul întregii lumi. În temeiul acestei raţiuni, cel blând stând la mijloc între numele bun şi faima rea, rămâne fără patimă, fără să se umfle de laude (înălţându-se sau umplându-se de slavă deşartă) şi fără să se întristeze de ocări. Căci desfăcându-şi dorinţa de la lucrurile de care e liberă raţiunea după fire, nu simte când îl supără momelile lor, ca unul ce s-a liniştit de orice agitaţie în legătură cu ele şi şi-a îndreptat toată puterea sufletului spre slobozenia dumnezeiască,nemaiurmărind nici un interes. Acestă slobozenie dorind Domnul să o împărtăşească ucenicilor Săi, zice: «Luaţi jugul Meu peste voi şi învăţaţi de la Mine că sunt blând şi smerit cu inima şi veţi afla odihnă sufletelor

[95] Matei 22, 30.
[96] Matei 25, 24.
[97] Matei 25, 21.
[98] Corinteni l5, 52.
crraaiţ.

voastre».[100] Odihnă numeşte stăpânirea împărăției dumnezeieşti, care e ca o domnie ce slobozeşte pe cei vrednici de toată robia.

Iar dacă dă stăpânirea netrecătoare a împărăției celor smeriți şi blânzi, cine va fi atât de neiubitor şi de nedoritor al bunurilor dumnezeieşti, ca să nu dorească la culme smerenia şi blândețea, spre a primi pecetea împărăției dumnezeieşti, cât e cu putință omului, purtând în duhul lui, prin har, forma neştirbită a Celui ce este în mod firesc, după ființă, marele împărat Hristos?

în acest om, zice marele Apostol, «nu este bărbat şi femeie»,[101] adică mânie şi poftă. Căci mânia alungă silnic rațiunea şi scoate afară din legea firii cugetarea. Iar pofta face mai iubite decât Cauza şi Ființa cea unică şi singură de dorit şi nepătimitoare, cele de după ea şi de aceea socoteşte mai de cinste trupul decât duhul. De asemenea face mai atrăgătoare posesiunea celor văzute decât slava şi strălucirea celor inteligibile, trăgând mintea prin lucrarea plăcerii simțuale de la privirea dumnezeiască şi înrudită a celor spirituale. în acest om nu mai e decât rațiunea, care s-a dezbrăcat, prin abundența virtuții, chiar şi de iubirea şi de afecțiunea cea mai nepătimaşă, dar totuşi naturală față de trup. Căci duhul a biruit cu desăvârşire firea şi a convins mintea să se odihnească până şi de la filosofia activității morale, când se întâlneşte cu rațiunea cea mai presus de ființă, printr-o contemplație simplă şi neîmpărțită.[102] Pentru că dacă omul a izbutit să ajungă laaceastă stare în care poate tăia şi lepăda uşor cele ce curg în timp, nu este nimerit ca, o dată ce s-a dovedit slobod de cele sensibile şi a trecut peste ele, să se împovăreze iarăşi cu chipul fāpturii morale ca cu un cojoc.

---

[100] Matei 11, 29.
[65]3 Galateni 3, 28.
[102] Cel blând şi numai el se ridică pe treapta cea mai înaltă a contemplării simple, nediscursive a Rațiunii divine. Din aceasta vedem că pentru Sf. Maxim rațiunea nu se distinge net de minte, fie că nu înseamnă numaidecat cugetare discursivă, fie că discursivitatea trece firesc în contemplația simplă şi unitară, sau viceversa. În acest sens "om rațional" nu e om necontemplativ, ci un om lipsit de mânie şi poftă. Rațiunea nu se opune mintii, sau contemplației, ci patimilor. O precizare: pe treapta fāptuirii morale omul poartă încă în el o afecțiune trupească în limitele naturii, dar pe cea gnostică duhul a covârşit-o prin aceasta.

Aceasta o arată mai limpede marele Ilie, indicând această taină prin cele ce le-a săvârşit în chip simbolic. Acesta când a fost răpit a dat cojocul, adică starea (sau lucrarea) de mortificare a trupului, în care era fixată măreția frumuseții sale morale, lui Elisei, ca ajutor al duhului împotriva a toată puterea vrăjmaşă şi ca unealtă de lovire a firii nestatornice şi cugetătoare, al cărei chip era Iordanul, ca să nu fie împiedicat ucenicul să treacă spre țara sfântă, înecându-se în pofta tulbure şi lunecoasă după cele materiale.[103] El însă a plecat slobod spre Dumnezeu, neoprit de nici unul din lucruri, prin vreo afecțiune față de ele, simplu prin dorință şi necompus prin voință, spre cel simplu prin fire,[104] făcându-şi călătoria prin virtuțile generale ce se îmboldesc una pe alta şi se ridică împreună ca nişte cai de foc. Căci ştia că ucenicul lui Hristos trebuie să lepede dispozițiile neegale, a căror deosebire îi vădeşte alterarea şi nestatornicia, dacă patima poftei provoacă revărsarea sângelui în jurul inimii, iar mânia pusă în mişcare fierberea sângelui. Deci cel ce a ajuns să trăiască, să se mişte şi să fie în Hristos, s-a eliberat de apariția năprasnică a dispozițiilor neegale, nemaipurtând în el, ca pe un bărbat şi femeie, afecțiunile opuse ale acestor patimi, prin care

[103] Atât la Evagrie cât şi la Sf. Maxim întâlnim adeseori ideea unor haine sau corpuri ce trebuiesc pe rând dezbrăcate pentru a ajunge omul la "mintea goală". Prima haină care trebuie dezbrăcată e cea a patimilor. Cel ce se dezbracă de ea trebuie să se îmbrace în haina virtuților; pe o treaptă mai înaltă trebuie dezbrăcată şi aceasta, pentru a se îmbrăca haina vederilor contemplației naturale, ca în sfârşit să fie dezbrăcată şi aceasta şi mintea să rămână "goală", ca să se întâlnească cu Rațiunea goală, cu Dumnezeu descoperit. (În acest sens se vorbeşte şi de dezbrăcarea omului vechi). Cel ce, asemenea lui Ilie, a trecut chiar şi peste afecțiunea naturală față de cele sensibile, trebuie să desbrace şi lucrarea de mortificare a trupului, adică grija de asceză, ca pe un cojoc. Dar această grijă trebuie să o imbrace ucenicul, adică cel ce a rămas pe o treaptă mai jos. Aceasta nu înseamnă că cei ce dezbracă grija ascezei poate să zburde de acum cu trupul, ci că în el starea de mortificare a devenit ceva ce se menține de la sine, fără o grijă specială. Grija ascetică de trup l-ar împiedica acum de la contemplație. Mortificarea e un ajutor al duhului împotriva puterii vrăjmaşe, adică prin ea se accentuează aspectul de duh al firii noastre.

[104] Dumnezeu e simplu după fire, dar noi ne putem dezbina de fire prin voință făcându-ne compuşi. Deci tot prin voință putem ieşi iarăşi din compoziție, unificându-ne voința cu firea.

rațiunea e robită, fiind denaturată de schimbările lor nestatornice.[105] Căci în rațiunea nerobită de aceste afecțiuni el are zugrăvită măreția chipului dumnezeiesc, care înduplecă sufletul să se prefacă prin hotărârea liberă a voii sale spre a deveni după asemănarea dumnezeiască şi să se facă lăcaş atotstrălucit al marei împărăţii care subsistă fiinţial cu Dumnezeu şi Tatăl tuturor, adică al Duhului Sfânt,[106] lăcaş care primeşte, dacă se poate spune, puterea cunoştinţei firii dumnezeieşti, atât cât e cu putinţă. în această stare, naşterea celor releînceteazăşi a celor bune ia fiinţă, sufletul păzind în sine, întocmai ca Dumnezeu, prin harul chemării Sale, neatins ipostasul bunurilor dăruite. În acest suflet Hristos se naşte pururea de bunăvoie în chip mistic,[107] făcându-Se corp prin cei mântuiţi şi făcând sufletul ce-L naşte maica fecioară»[108] întrucât acesta nu mai are, ca să spun pe scurt, prin vreo afecţiune, ca pe un bărbat şi femeie, semnele firii aflătoare sub stricăciune şi facere.[109]

Să nu se mire nimeni că am pomenit stricăciunea înainte de facere. Căci privind fără patimă, cu dreaptă judecată, firea celor

[105] Din toate acestea se vede caracterul moral al raţiunii, după sfântul Maxim. Raţiunea e mai mult ceea ce se opune patimilor, rezistând poftei şi mâniei. Numai aşa nu se denaturează, nu se alterează.
[106] Marea împărăţie a Duhului e lumea Sofiei, sau a energiilor divine, care umrlând întreagă pe fiecare, pe măsura puterii fiecăruia, cum aceeaşi lumină îi umple pe toţi, îi uneşte pe toţi. Dar viaţa Duhului nu se dă pe o cale străină de raţiunea insului, deci nu e despărţită de Raţiunea (Logosul) divină, căreia i se deschide raţinea individuală. Naşterea lui Hristos este aici apariţia Lui în viaţa conştientă a celui ce s-a purincat, fapt numit alteori învierea lui Hristos din mormântul firii, în care s-a îngropat la Botez şi de unde lucrează în chip acoperit la purificarea omului.
[108] Sufletul în greceşte e de genul feminin.
[109] Sf. Maxim face deosebire între facere (yeveoiţ) şi naştere (yevvriaiţ). Facerea e orice început natural de existenţă, care e urmat în mod necesar de stricăciune. Naşterea. când e naturală, e un mod special al facerii. Dar când nu e naturală, ca în cazul lui Hristos, nu se rnai subsumează în facere, deşi a luat naşterea, n-a primit stricăciunea sau facerea urmaţă totdeauna de stricăciune. Sufetul care L-a născut a devenit fecioară, a scăpat de asemenea de acel fel de naştere care duce la stricăciune.

ce apar şi pier, va afla limpede că orice facere începe din stricăciune şi sfârşeşte în stricăciune.

Dar patimile ce caracterizează cele supuse facerii şi stricăriunii, cum am spus, nu le are Hristos sau vieţuirea şi raţiunea lui Hristos sau după Hristos. Căci s-a spus: «în Hristos Iisus nu este bărbat şi femeie»,[110] iar prin aceasta se indică semnele şi patimile firii, care e supusă stricăciunii şi facerii. Într-o asemenea vieţuire nu mai este decât raţiunea deiformă îmbibată de cunoştinţadumnezeiască,[111] şi mişcarea unitară a voii, care nu alege decât virtutea.

«Nici elin si iudeu. Prin acestea se indică deosebirea învăţăturilor despre Dumnezeu, sau mai adevărat vorbind opoziţia dintre ele. Cea dintâi învăţătură susţine nebuneşte nişte principii, împărţind unicul principiu în lucrări şi puteri potrivnice; ea născoceşte slujirea la multi zei, care se dezbină în ea însăşi, împreună cu mulţimea celor ce se închină, şi se face de râs prin marea varietate a slujirii. Cealaltă învăţătură susţine, e drept, un singur principiu, dar îngust şi nedesăvârşit şi aproape inconsistent, fiind lipsit de raţiune şi de viaţă.[112] De aceea cade într-un rău tot aşa de mare ca şi învăţătura de mai înainte, anume în latura opusă a aceleia, în ateism, mărginind la o singură persoană principiul unic şi socotindu-l ca subzistând fără Cuvânt şi Duh, sau străbătut de Cuvântul şi de Duhul ca de nişte simple calităţi. Acesta nu-şi dă seama că ce Dumnezeu mai poate fi acela, care e lipsit de acestea? Sau cum se va împărtăşi Dumnezeu de acestea, ca de nişte accidente, asemenea fiinţelor raţionale supuse facerii? Nici una dintre aceste două învăţături nu este, cum am spus, în Hristos. în El este numai învăţătura evlaviei adevărate şi legea neclintită a cunoaşterii tainice a lui Dumnezeu (a teologiei mistice), care respinge deşirarea dumnezeirii, ca prima învăţătură şi nu primeşte comprimarea dumnezeirii, ca cea de a doua. Aceasta, ca să nu dezbine dumnezeirea prin înmulţirea fiinţei, căci aceasta este greşeala

[110] Galateni 3, 28.
[111] Atributul deiform precizează în chip satisfăcător sensul raţiunii, la Sf. Maxim. Nu e raţiunea opusă contemplaţiei, ci raţiunea opusă stricăciunii patimilor, dar îmbibată de cunoştinţa intuitivă, tainică a lui Dumnezeu.
[112] Adică de Logos şi de Duhul Sfânt.

elinească, nici s-o facă pătimitoare prin reducerea la un singur ipostas, socotind-o lipsită de Cuvânt şi Duh, sau îmbibatăde Cuvânt şi Duh ca de nişte simple calităţi, căci aceasta este greşeala iudaică, după care dumnezeirea nu este: Minte, Cuvânt şi Duh. Învăţătura cea întru Hristos ne învaţă pe noi, cei chemaţi de har prin credinţă la cunoştinţa adevărului, să cunoaştem o unică fire şi putere a dumnezeirii, adică un unic Dumnezeu, contemplat în Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, subzistând fiinţial ca o singură Minte necauzată, născătoare a singurului Cuvânt fără început, subsistent după fiinţă, şi izvor al singurei Vieţi eterne ce subzistă fiinţial ca Duh Sfânt. Ne învaţă să cunoaştem Treimea în unime şi unimea în Treime. Nu numai pe una în alta, căci nu este Treimea în unime ca un accident în fiinţă, sau întors unimea în Treime, căci este fără calităţi. Nici ca pe altceva şi altceva, căci nu se deosebeşte prin eterogenitatea firii unimea de Treime, fiind o fire unică şi simplă. Nici pe una înaintea alteia, căci nu se deosebeşte printr-o putere mai mică Treimea de unime, sau unimea de Treime. Nu se deosebeşte unitatea de Treime nici ca ceea ce-i comun şi general părţilor subordonate, ca să fie contemplată numai prin cugetare, căci această unitate este o fiinţă existând de sine în sens propriu şi o putere cu adevărat puternică prin ea însăşi. Nu este nici una prin alta; căci nu este la mijloc vreo relaţie ca între efect şi cauză, acolo unde e totul unul şi acelaşi şi fără nici o relaţie. Dar nu este nici una din alta; căci nu provine Treimea din unitate, fiind nefăcută şi explicându-se prin sine însăşi. Ci aceeaşi se zice şi se cugetă cu adevărat unitate şi Treime. Este unitate prin raţiunea finţei, Treime prin modul existenţei. Aceeaşi este întreagă unitate, neîmpărţită de ipostase; şi aceeaşi întreagă Treime, neconfundată prin unitate. Ca să nu se introducă prin împărţire mulţime de zei, sau să se înlăture prin confuzie orice Dumnezeu. Învăţătura lui Hristos străluceşte prin ocolirea amândurora.

Iar prin învăţătura lui Hristos înţeleg noua propovăduire a adevărului, în care «nu este bărbat şi femeie», adică semnele şi patimile firii celei supuse stricăciunii şi naşterii; «nici elin şi iudeu, adică învăţăturile potrivnice despre dumnezeire. în ea nu este «nici tăiere împrejur şi netăiere împrejur», adică slujirile corespunzătoare ale acestora, Căci cea dintâi necinsteşte firea

văzută de dragul simbolurilor legii şi ocărăşte pe Creatorul însuşi, socotindu-l Făcător al unor lucruri rele; iar cea de a doua îndumnezeieşte firea de dragul patimilor şi ridică făptura împotriva Creatorului, sfârşind amândouă în acelaşi râu, în batjocorirea lui Dumnezeu. Nu este «nici barbar şi scit», adică despărţirea şi ridicarea firii împotriva ei însăşi, prin voinţă, dezbinare prin care s-a înrădăcinat în oameni legea stricăcioasă şi potrivnică firii, a uciderii întreolaltă. «Nici rob sau slobod», adică împărţirea aceleiaşi firi împotriva voii, care face fără cinste ceea ce este după fire de aceeaşi cinste, având ca lege ajutătoare, ce tiranizează demnitatea chipului, bunul plac al stăpânitorilor.[113]

«Ci toate şi întru toate este Hristos», care zugrăveşte în duh forma (uopfwaiv) împărăţiei fără de început prin cele mai presus de fire şi de lege. Această formă, precum s-a arătat mai înainte, e caracterizată prin smerenia şi blândeţea inimii, a căror unire desăvârşeşte pe omul zidit după Hristos. Căci oricine e smerit este desigur şi blând, şi oricine e blând este desigur şi smerit; smerit, ca unul ce se ştie pe sine avându-şi existenţa ca dar; blând ca unul ceînţelege întrebuinţarea ce trebuie să o facă de puterile dăruite lui după fire, făcându-le să slujească raţiunii spre naşterea virtuţii şi refuzând cu totul să pună lucrarea lor la dispozitia simţirii. De aceea el este cu mintea într-o neîntreruptă mişcare spre Dumnezeu, iar cu simţirea rămâne nemişcat, nemaivrând să simtă nicidecum nimic din cele ce supără cu adevărat trupul şi nelăsând să se întipărească în suflet nici o umbră de întristare, ca să nu se clatine dispoziţia pricinuitoare de bucurie din el.[114] Căci nu socoteşte ca o lipsă de plăcere

Dacă despărţirea în "barbar şi scit" se referă la "distanţarea" diavstasi" şi răzvrătirea voluntară a firii faţă de ea însăşi, prin certurile dintre oameni, împărţirea în "rob şi slobod" e o orânduire care se impune de cele mai adeseori împotriva voii celor rnulţi, prin voinţa despotică a unei minorităţi, sau a unui singur om. Ea "tiranizează" demnitatea chipului dumnezeiesc la om, în a cărui componenţă intră ca o trăsătură esenţială libertatea.

[114] E o stare de "nesimţire" voluntară pentru toate durerile ce vin asupra trupului. Aceasta nu e o nesimţire generală, căci în vreme ce nu simte durerea trupului, sufletul e plin de simţirea unor bucurii spirituale ("simţirea mintală sau spirituală"). Dar este şi o "nesimţire" pe plan sufletesc, la care trebuie să ajungă cel ce caută desăvârşirea:

durerea cea după simțiri. Fiindcă el cunoaşte o singură plăcere: unirea sufletului cu Cuvântul, a cărei lipsă este un chin fără de sfârşit, care se întinde în chip firesc peste toate veacurile. De aceea, lăsând trupul şi toate ale trupului, se duce întins spre convieţuirea cu Dumnezeu,[115] gândindu-se la singura pagubă pe care ar putea-o avea, chiar dacă ar stăpâni toate bunurile pământului: nedobândirea aşteptatei îndumnezeiri după har.

S ă ne curățim deci pe noi înşine de toată întinăciunea trupului şi a duhului, ca să sfințim numele dumnezeiesc. Iar aceasta o facem stingând pofta, devenită în chip necuviincios desfrânată din pricina patimilor, şi legând iuțimea, înfuriată în chip dezordonat de plăceri, cu rațiunea, ca să primim împărăţia lui Dumnezeu şi Tatăl, care vine la noi prin blândeţe.

Iar acum să potrivim cuvântul următor al rugăciunii, ca cele de mai înainte, zicând:

«Facă-se voia Ta, precum în cer, aşa şi pe pământ».

Cel ce aduce lui Dumnezeu închinare în chip tainic, numai prin facultatea rațiunii, despărţită de poftă şi de iuțime, împlineşte pe pământ voia lui Dumnezeu, cum o fac în cer cetele îngerilor. Acela prin toate s-a făcut împreună slujitor şi împreună vieţuitor cu îngerii, precum zice marele Apostol: «Iar petrecerea noastră este în ceruri».[116] Căci în îngeri nu se află pofta ce slăbeşte vigoarea minții prin plăcere, nici iuțimea ce se înfurie şi latră la cei înrudiți fără cuviinţă, ci numai rațiunea care duce în chip firesc spre prima rațiune pe cei raţionali.[117] Numai de aceasta se bucură Dumnezeu şi numai pe ea o cere de la noi robii săi. Aceasta o arată, zicând către marele David: «Căci ce

---

calmul față de laude și de ocări. Lipsa acestuia denotă o sensibilitate egoistă, o preocupare de sine, o stare morală inferioară, care poate ajunge până la o susceptibilitate morbidă.

[115] În greceşte e oumbiwoiț, convieţuire conjugală, între suflet ca soție (fiind de genul feminin) şi Cuvântul lui Dumnezeu.

[66/] Filipeni 3, 20.

[117] O dovadă despre încrederea Sf. Maxim în rațiune, care e activă şi în îngeri. Raţiunea e vigoare. Pofta şi mânia slăbesc această vigoare, slăbind în acelaşi timp vigoarea firii. Deci tăria şi incoruptibilitatea firii înseamnă predominarea rațiunii în ea. Iarăşi notăm că rațiunea nu se opune contemplației, deci nici contemplația rațiunii, ci aceste două sunt aproape un tot. Raţiunea se opune poftei şi mâniei, având un

este Mie în cer şi ce am voit de la tine pe pământ?»[118] Nimic nu are Dumnezeu în cer, care să I se aducă de sfinții îngeri, decât slujirea rațională. Pe aceasta cerând-o şi de la noi, ne-a învățat să zicem când ne rugăm: «Facă-se voia Ta, precum în cer aşa şi pe pământ».

Prin urmare să ne mişte şi pe noi rațiunea noastră spre căutarea lui Dumnezeu; puterea poftei spre dorirea Lui; iar iuțimea să lupte pentru păstrarea Lui.[119] Mai bine zis, mintea să se întindă întreagă spre Dumnezeu, întărită de iuțime ca de un tonic şi aprinsă de dorul poftirii dusă la culme. Imitând astfel pe îngerii din cer, ne vom afla slujind lui Dumnezeu prin toate, înfățişând pe pământ aceeaşi viețuire ca şi îngerii, neavând mintea mişcată spre nimic din cele de după Dumnezeu, întocmai ca aceia.

Viețuind astfel în urma votului ce-L dăm, vom primi, ca pe o «pâine spre ființă» şi spre viață, pentru hrana sufletelor noastre şi pentru păstrarea şi buna folosire a celor dăruite nouă, pe Cuvântul care a zis: «Eu sunt pâinea care s-a coborât din cer şi dă viață lumii».[120] Căci El ni se face toate, pe măsura noastră a celor ce suntem nutriți prin virtute şi înțelepciune, şi se face corp, precum singur ştie, prin fiecare din cei ce ne mântuim, în chip felurit, câtă vreme suntem încă în acest veac, după înțelesul cuvântului rugăciunii, care zice:

«Pâinea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă astăzi». Prin «astăzi» socotesc că se indică veacul acesta. Cel ce ar voi să redea mai dezvăluit acest loc al rugăciunii ar putea zice: «Pâinea

---

caracter moral, ca atare o rațiune fermă e împletită cu o voință tare. [66]0
Psalmi 67, 25.

[119] De unde înainte vorbea de o tăiere a poftei şi mâniei, acum vorbeşte de o punere a lor în slujba lui Dumnezeu. Propriu zis aceasta e învățătura justă. Prin asceză, energia biologică din poftă şi mânie se preface într-o energie spirituală, producându-se un transfer ascendent sau o sublimare, precum prin căderea în păcat s-a produs un transfer descendent de pe planul spiritual pe cel biologic. Altfel de unde ar fi apărut energia din patimi sau din afecte? Prezentarea unirii sufletului cu Hristos ca o căsnicie însoțită de plăcere arată acelaşi transfer. Desigur aceea e o plăcere deplin armonizată cu rațiunea şi cu libertatea voinței, nu ca plăcerea anarhică a simțurilor, care nesocoteşte rațiunea şi vointa, sau le itârăşte cu ele, robind pe om.

[120] Ioan 6, 33. '

noastră pe care ne-ai gătit-o la început spre nemurirea firii, dă-ne-o nouă astăzi, cât ne aflăm încă în viața aceasta muritoare, ca să biruiască moartea păcatului hrănirea cu pâinea vieții şi a cunoştinței, de care călcarea poruncii dumnezeieşti nu l-a lăsat pe primul om să se facă părtaş; căci dacă ar fi mâncat să se sature din această mâncare, nu ar fi fost cuprins de moartea păcatului».

Dar cel ce se roagă să primească această pâine spre ființă desigur nu o primeşte întreagă, precum este pâinea însăşi, ci cât poate el să primească. Pâinea vieții se dă pe Sine tuturor celor ce o cer, ca iubire de oameni, dar nu în acelaşi fel tuturor. Ci celor care au făcut lucruri mari mai mult, iar celor mai puțini în fapte mai puțin, fiecăruia cât poate primi vrednicia minții lui.[121]

Spre acest înțeles al cuvintelor de față ne-a adus Mântuitorul însuşi, poruncind apriat învățăceilor să nu-şi facă grijă câtuşi de puțin de hrana ce cade sub simturi. Căci zice: «Nu vă grijiți în sufletul vostru ce veți mânca şi veți bea, nici pentru trupul vostru, cu ce vă veți îmbrăca. Că toate acestea le caută neamurile lumii. Ci căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu şi dreptatea Lui, şi toate acestea se vor adăuga vouă».[122] Cum ne-ar îndemna deci să cerem cele de care a poruncit mai înainte să

[121] E o "coborâre" (chenoză) tainică a darurilor dumnezeieşti, care se potențializează până la nivelul fiecăruia, ca fiecare pe măsură ce sporeşte la capacitatea de primire, în desfăşurarea puterilor lui spirituale, să ia mai mult din comoara darurilor ascunse în ea însăsi, dar la dispoziția noastră. În această iconomie universală a lui Dumnezeu se cuprinde şi întruparea istorică a Fiului lui Durnnezeu, ca şi întruparea în fiecare om, crescând apoi şi manifestându-Se potrivit cu darurile naturale şi cu împrejurările de viață ale fiecăruia. Procesul acestei actualizări necontenite a energiilor necreate divine durează chiar şi în viața eternă, Sofia nu e decât această formă infinit nuanțată a energiilor divine "coborâte" la nivelul făpturilor, pentru a se înălța deodată cu ele. Un nesfârşit dinamism străbate această lume a energiilor divine, ce coboară la nivelul fiecărei făpturi pentru a urca apoi cu fiecare. E o uriaşă plasă coborâtă în cuprinsul întregului ocean al lumii create ca să ne ridice pe cei ce vrem să ne prindem de ea, dar care continuă să ne ridice şi după ce ne-a urcat în văzduhul vieții eterne. "Pâinea" e întreagă lângă sau în fiecare. Dar unul vede sau foloseşte din ea numai o firmitură mică, altul una mai mare şi aşa mai departe; iar din nesfârşita ei dulceață sesizează fiecare cât e în stare.
[122] Matei 6, 25, 31.

nu ne îngrijim? Este vădit că nu ne-a îndemnat să cerem prinrugăciune cele de care ne-a rânduit prin poruncă să nu ne îngrijim. Căci prin rugăciune se poate cere numai ceea ce putem căuta în temeiul poruncii. Aşadar ceea ce nu ni s-a îngăduit să căutăm prin poruncă desigur că nu e îngăduit să cerem nici prin rugăciune. Iar dacă Mântuitorul a poruncit să căutăm numai împărăția lui Dumnezeu şi dreptatea, cu drept cuvânt a rânduit ca aceasta să o ceară şi prin rugăciune cei ce se doresc după darurile dumnezeieşti. Prin aceasta, asigurând darul celor cerute în chip firesc prin rugăciune, a unit voia celor ce cer cu voia Celui ce oferă darul, făcând prin această unire afectuoasă cele două voințe una şi aceeaşi.

Iar dacă ni se porunceşte să cerem prin rugăciune şi pâinea cea de toate zilele, prin care se întreține viața noastră de aici, să nu trecem hotarele rugăciunii, privind în chip lacom înainte la multe perioade de ani şi să uităm astfel că suntem muritori şi avem o viață care trece ca umbra. Ci să cerem prin rugăciune, fără îngrijorare, doar pâinea trebuincioasă zilei. Să arătăm astfel că facem, prin înțelepciunea cea după Hristos, din viața noastră o meditație (o pregătire) în vederea morții, armonizându-ne dispoziția voinței cu firea şi despărțind sufletul de grija celor trupeşti, mai înainte de a veni moartea. Aceasta, pentru ca să nu se lipească de cele stricăcioase, întorcând spre materie dorința lui cea după fire,[123] şi să se deprindă cu lăcomia, care ne lipseşte de abundența bunurilor dumnezeieşti.

S ă fugim aşadar cu toată puterea de iubirea celor materiale şi să ştergem afecțiunea față de ele, ca pe un praf de pe ochii noştri mintali. Să ne mulțumim numai cu cele ce susțin, dar nu şi cu cele ce îndulcesc viața noastră de aici. Şi numai pentru ele să ne rugăm, cum am învățat, lui Dumnezeu, ca să ne putem păzi sufletul nerobit şi nimicdin cele văzute să nu-l rețină de dragul trupului. Să ne arătăm mâncând pentru a trăi, nu trăind pentru a mânca. Căci primul lucru este propriu firii raționale; al doilea celei neraționale. Să fim păzitori întocmai ai rugăciunii, arătându-ne prin fapte că îmbrățişăm cu hotărâre o unică şi singură viață, pe cea în Duh, şi în vederea dobândirii ei o

Ideea de transfer a energiei spirituale pe plan biologic şi viceversa.
328

folosim pe cea de faţă. De dragul aceleia să încuviinţăm folosirea acesteia, atâta cât să nu renunţăm de a o susţine pe aceasta numai cu pâine şi de-a păzi vigoarea ei naturală atâta cât să nu ne fie spre stricăciune. Să nu urmărim să trăim (pur şi simplu), ci să trăim lui Dumnezeu, făcând din trup un înger (vestitor) al sufletului, străbătut de raţiune prin virtuţi,[124] iar din suflet un vestitor al lui Dumnezeu prin fixarea în cele bune. Iar această pâine să o mărginim în chip firesc la o singură zi, ruşinea de dătătorul rugăciunii oprindu-ne să întindem cererea pentru ea la o a doua zi.

Armonizând astfel în chip real starea noastră lăuntrică cu sensul rugăciunii, vom putea să ne apropiem şi de celelalte cuvinte ale ei, zicând:

«Şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri».

Aşadar după primul înţeles al cuvântului de mai înainte, trebuie să se ceară prin rugăciune pâinea nestricăcioasă a înţelepciunii în veacul acesta, al cărui simbol este «astăzi», pâine de care ne-a despărţit la început încălcarea poruncii. Dar cel ce vrea să facă aceasta nu trebuie să cunoască decât unica plăcere a dobândirii celor dumnezeieşti, al căror dătător este, după fire, Dumnezeu, iar păzitor, după voinţă, hotărârea liberă a celui ce le-a primit; şi nu trebuie să se teamă decât de o singură durere: de pierderea acestor daruri, fapt care se produce prin sfatul diavolului şi prin lucrarea însăşi a celui ce, obosit de moleşeala voinţei, nu păzeşte darul cel de preţ prin dispoziţia voinţei. El nu trebuie deci să aibă voinţa înclinată spre nimic din cele văzute şi prin urmare să nu se lase abătut de nici una din întâmplările dureroase ce-i vin asupra trupului. Cel ce face aşa cu adevărat iartă fără patimă celor ce i-au păcătuit lui. Căci bunul spre care se străduieşte dorinţa lui nu poate să i-l răpească nimeni, fiind socotit după fire cu neputinţă de răpit.

Trup îmbibat de raţiune sau raţionalizat (AeAoyiqjevov cum spune aici, sau AoyioGev, cum spune undeva în cap. theol.) e trupul prin care se lucrează virtuţile. Căci trupul fiind o unealtă de lucru, raţiunea arătată prin el e o raţiune orientată spre fapte. Dar faptele conforme raţiunii sunt exclusiv faptele virtuţii. "Trupul raţionalizat" e o paralelă la "trupul înduhovnicit".

Acela se înfățişează pe sine lui Dumnezeu pildă de virtute - dacă e îngăduit să spunem aşa - cerând Celui ce nu poate fi imitat să-l imite pe el, zicând: «şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiților noştri». El roagă adică pe Dumnezeu ca precum a fost el oamenilor, aşa să-i fie şi lui Dumnezeu. Deci dacă, precum a iertat el greşelile celor ce i-au păcătuit lui, vrea să i se ierte şi lui din partea lui Dumnezeu, e vădit că precum Dumnezeu iartă fără patimă pe cei ce-i iartă, la fel şi el iartă celor ce iau greşit, arătându-se fără patimă față de cele ce i s-au întâmplat. El nu îngăduie nici unei amintiri supărătoare să se întipărească în minte,[125] ca să nu fie dovedit că sfâşie firea prin înclinarea (dispoziția) voii, dezbinându-se de vreun om, om fiind şi el. Unindu-se astfel înclinarea voii cu rațiunea firii, se înfăptuieşte împăcarea lui Dumnezeu cu firea. Căci altfel nu e cu putință firii dezbinate în ea însăşi prin înclinarea voii, să primească pogorâreadumnezeiască şi negrăită.[126] Poate de aceea vrea Dumnezeu să se înfăptuiască mai întâi împăcările între noi; nu ca să învețe de la noi să se împace cu cei ce I-au greşit şi să ierte pedeapsa multelor şi înfricoşatelor fărădelegi, ci ca să ne curețe pe noi de patimi şi să se arate că dispoziția celor iertați conlucră bucuros cu harul.

Să-i modeleze mintea: TUPouoGai TOv vouț. E o structurare a minții şi teoretică şi afectivă, o structurare existențială. Acelaşi termen de tupouîsqai e folosit de Sf. Părinți şi pentru necontenita modelare a minților omeneşti şi îngereşti de lumina dumnezeiască.

[126] Este o idee frecventă la Sf. Maxim că voința poate înclina spre ceea ce-i potrivnic firii, ceea ce aduce o dezbinare atât în firea aflătoare în individ, cât şi în firea general umană prin dezbinarea dintre indivizi. Firea are o rațiune. Când voința se uneşte cu ea, e o voiță rațională, altfel e irațională. Rațiunea firii e rațiunea generală a ei, căreia trebuie să i se subordoneze rațiunile particulare ale diferitelor tendințe şi mădulare ale firii. Voința păcătoasă de obicei se uneşte cu rațiunea particulară a unei tendințe, nesocotind rațiunea generală a firii, ceea ce periclitează unitatea şi sănătatea firii, primjduind-o prin anarhia pe care o încurajează. Firea prin sine tinde spre unitate. Ceea ce o sfâşie e înclinarea rea sau particulară a voinței. Dar lucrul vrednic de remarcat este că o fire dezbinată nu se poate, după Sf. Maxim, uni nici cu Dumnezeu. Într-o astfel de fire e război şi unde e război nu se poate realiza nici un fel de unire, de dragoste. Toate cele cuprinse în vârtejul războiului sunt stăpânite de ură, de af irmarea parlicularității lor, nu de tendința după unirea cu altceva.

Este vădit că înclinarea voii unindu-se cu rațiunea firii, alegerea liberă a celor ce au ajuns la această stare nu va mai fi potrivnică lui Dumnezeu. Căci nu se poate cugeta nimic contrar rațiunii firii, care este atât lege naturală, cât şi lege dumnezeiască, atunci când rațiunea a câştigat mişcarea voii ca să lucreze potrivit cu ea. Şi dacă nu este nimic contrar în rațiunea firii, cu drept cuvânt înclinarea voii mişcându-se în armonie cu rațiunea firii, va avea în toate lucrarea sa de armonie cu Dumnezeu. Iar lucrarea aceasta înseamnă o dispoziție activă, străbătută de harul Celui bun prin fire, spre săvârşirea virtuții.[127]

Deci în această dispoziție se află cel ce se roagă cerând pâinea cunoştinței. Dar în aceeaşi dispoziție se va afla şi cel ce, silit de fire, cere numai pâinea zilnică, dar iartă greşelile celor ce i-au greşit, ca unul ce cunoaşte că după fire este muritor. Acesta, aşteptând în fiecare zi, ca unul ce nu e sigur de cele viitoare, ceea ce ține de fire (să moară), o ia înaintea firii prin dispoziția voinței, făcându-se de bunăvoie mort față de lume, după cuvântul care zice: «Pentru Tine, Doamne, murim în fiecare zi; pentru Tine ne-am socotit ca oile de junghiere».[128] De aceea se împacă cu toți, ca să nu ducă cu sine vreun semn al răutății veacului de acum, când se va muta la viața fără bătrânețe, şi să ia de la Judecătorul şi Mântuitorul tuturor răsplata egală a celor ce le-a făcut aici.

---

[127] Harul dumnezeiesc se sălăşluieşte în ascunsul firii noastre, dar el aşteaptă ca voia noastră să se unească cu el. Numai unindu-se voia cu el, ne preface toată viața. Propriu zis ceea ce câştigă voia din împreunarea cu harul, din întrepătrunderea ei cu harul (TTJ xdpiTi TT£TToiw|jevr|) este tocmai dorința ei de a se armoniza cu rațiunea firii.
[128] Psalmi 43, 24. Ideea că moartea progresează în noi în fiecare zi, că ființa noastră poartă în sine moartea din clipa în care se naşte, a formulat-o Heidegger în definiția ce a dat-o ființei umane ca "Sein zum Tode". Adevărul acesta ca fapt permanent de conştiintă structurează într-un fel caracteristic întreaga existență a omului. Cel ce caută să acopere transparența aceslei evidențe se refugiază în platitudinea unei vieți de obşte, fugind de ei tnşişi. Cei ce primesc însă acest adevăr, trăiesc propria lor identitate într-un stil de sobră hotărâre. Anticiparea prin voință a acestui sfârşit inevitabil la care va ajunge firea, o găsim de asemenea la Heidegger, care a spus că ființa umană se caracterizează prin faptul de a fi mereu lansată înaintea ei, "je vor Sich sein", în ceea ce se arată în primul rând preocuparea de moarte.

Deci le este spre folosul amândurora dispoziția curată față de cei ce i-au supărat, pentru toate motivele.

Dar mai ales pentru înțelesul cuvintelor, care au mai rămas şi care sunt:

«Şi nu ne duce pe noi în ispită, ci ne mântuieşte de cel rău».

Scriptura arată prin acestea că cel ce nu iartă desăvârşit celor ce i-au greşit şi nu-şi înfățişează lui Dumnezeu inima curată de orice supărare, strălucind de lumina împăcării cu aproapele, nu va dobândi darul celor cerute, şi va fi predat ispitei şi celui rău, după o dreaptă judecată, ca să învețe că numai aşa se curățeşte de păcate, dacă scoate din el supărările împotriva altora. «Ispită» numeşte aici legea păcatului, pe care n-a avut-o primul om când a venit la existență; iar «cel rău» este diavolul, care a amestecat în firea oamenilor această lege şi a convins pe om, prin amăgire, să-şi mute dorința sufletului de la ceea ce este îngăduit la ceea ce este oprit, şi să se abată spre călcarea poruncii dumnezeieşti, al cărei efect a fost pierderea nestricăciunii dăruite lui după har.

Sau iarăşi «ispită» numeşte aici consimțirea de bunăvoie a sufletului cu patimile trupului; iar «cel rău» e modul în care dispoziția pătimaşă se preface în faptă. Judecătorul cel drept nu va izbăvi de nici una din acestea pe cel ce nu iartă greşelile celor ce i-au greşit, chiar dacă cere aceasta cu vorba prin rugăciune. Ba chiar îngăduie ca acesta să fie întinat de legea păcatului şi părăseşte pe cel învârtoşat şi aspru la inimă, ca să fie luat în stăpânire de cel rău, ca unul ce a ales mai bine patimile de necinste, al căror semănător este diavolul, decât firea, al cărei Făcător este Dumnezeu. Nu-l împiedică să consimtă de bunăvoie cu patimile trupului, nici nu-l izbăveşte de chipul în care dispoziția împătimită de ele se preface în faptă, deoarece acela, socotind de mai mică însemnătate firea decât patimile inconsistente, a ignorat, în ardoarea pentru ele, rațiunea firii. Căci dacă s-ar fi lăsat mişcat de ea, ar fi cunoscut ce este legea firii şi ce este tirania patimilor, care nu s-a născut din fire, ci s-a adăugat prin libera alegere a voii. Ar fi ştiut că pe cea dintâi să o cultive, păstrând-o prin lucrările fireşti, iar pe cea de a doua să o alunge departe de dispoziția voii şi să păzească firea prin rațiune, ca să stăruie în ea însăşi, curată şi neîntinată, fără ură şidezbinare. Astfel ar fi făcut din dispoziția voii iarăşi o

tovarăşă a firii, ca să nu aducă din altă parte nimic ce nu oferă raţiunea firii.[129] Prin aceasta ar fi alungat orice ură şi orice distanţă faţă de cel înrudit după fire, ca rostind această rugăciune să fie auzit şi să primească har îndoit de la Dumnezeu, pentru harul simplu, adică iertarea greşelilor de mai înainte şi apărarea şi izbăvirea de cele viitoare, nefiind lăsat să ajungă în ispită şi să fie robit de cel rău, pentru un singur lucru şi anume pentru faptul de a fi iertat din toată inima celor apropiaţi.

Drept aceea şi noi, ca să înfăţişez din nou pe scurt înţelesul celor spuse, dacă vrem să fim izbăviţi de cel rău şi să nu fim duşi în ispită, să credem lui Dumnezeu şi să iertăm greşelile celor ce ne-au greşit nouă. «Căci de nu veţi ierta, zice, oamenilor păcatele lor, nici Tatăl vostru cel din ceruri nu va ierta vouă».[130] Făcând aceasta, nu numai că vom lua iertarea greşelilor, ci vom birui şi legea păcatului, nefiind părăsiţi ca să ajungem în ispita lui; iar pe şarpele cel viclean, născătorul legii păcatului, de care ne rugăm să fim mântuiţi, îl vom călca în picioare. Căci însuşi Hristos, care a biruit lumea, ne este nouă conducător în această luptă şi ne înarmează cu legile poruncilor. El este cel ce prin lepădarea legiuită a patimilor leagă firea cu ea însăşi prin iubire şi mişcă dorinţa noastră nesăturată spre El însuşi, care este pâinea vieţii, a înţelepciunii, a cunoştinţei şi a dreptăţii. El ne va face, prin împlinirea voii Tatălui, împreună slujitori cu îngerii, pe noi cei ce prin purtarea noastră în viaţă ne-am arătat vrednici imitatori ai bine plăcutei vieţuiri cereşti. Şi de acolo iarăşi ne va ridica la cea mai înaltă treaptă a celor dumnezeieşti, la Părintele luminilor, şi ne va face părtaşi ai firii dumnezeieşti, prin împărtăşirea de Duhul după har, iar în temeiul acestui fapt vom fi fii ai lui Dumnezeu, purtând în chip neprihănit întreg pe însuşi pricinuitorul harului, pe Fiul după fire al Tatălui, întreg, fără mărginire, pe Cel de la care, prin care şi în care avem şi vom avea existenţa, mişcarea şi viaţa.

---

[129] Păcatul nu poate fi inspirat de fire. Firea nu poate da decât temeri şi inspiraţii bune. Păcatul vine ca un adaos (epioupPaiei), prin faptul că voinţa primeşte inspiraţii din altă parte, sau poate nu vrea să ţină seama peste tot de raţiunea firii.

[130] Matei 6, 14.

Această taină a îndumnezeirii să ne fie ținta spre care să privim în rugăciune, ca să cunoaştem ce am fost şi ce ne-a făcut pe noi coborârea (chenoza) prin trup a Celui Unuia-Născut, şi de unde şi unde ne-a ridicat prin puterea dreptei Sale de oameni iubitoare, pe noi cei ce ne aflam în locul cel mai de jos al lumii, la care ne coborâse povara păcatelor. Şi aşa să iubim şi mai mult pe Cel ce ne-a gătit nouă, cu atâta înțelepciune, această mântuire. Iar prin câte facem să arătăm rugăciunea împlinită şi să ne dovedim propovăduitori ai lui Dumnezeu, ai Celui ce ne este cu adevărat Tată după har. Să nu ne arătăm mai degrabă, prin patimile de necinste, având tată al vieții pe Vicleanul, care unelteşte pururea să se înstăpânească silnic peste fire şi să nu schimbăm din negrijă viața noastră cu moartea. Căci fiecare din cei doi (Dumnezeu adică şi diavolul) împărtăşeşte celor ce le urmează ceea ce are propriu: unul hărăzeşte celor ce-l iubesc viață veşnică; celălalt sădeşte în cei ce se apropie de el, prin strecurarea ispitelor de bunăvoie, moartea.

Căci după Scriptură, chipul ispitelor e îndoit: unul e prin plăcere, altul prin durere. Cel dintâi e ales de bunăvoie, iar celălalt fără voie. Cel dintâi este născătorul păcatului şi de el ni s-a poruncit să ne ferim după învățătura Domnului, care zice: «Şi nu ne duce pe noi în ispită»; sau: «Privegheați şi vă rugați, ca să nu intrați în ispită».[682] Iar celălalt este pedepsitorul păcatului, chinuind

Matei 26, 41.

prin dureri şi necazuri dispoziția iubitoare de păcat. De va răbda cineva acest fel de ispită, mai ales acela care nu e pironit de rău, va auzi pe marele Iacob strigând: «Gândiți-vă la toată bucuria, frații mei, când veți cădea în ispite felurite, că încercarea credinței voastre lucrează răbdare, iar răbdarea dovedirea, iar dovedirea să-şi aibă lucrul desăvârşit».[131] Dar amândouă ispitele, pe cea de voie şi pe cea fără de voie, le unelteşte cu vicleşug cel rău: pe cea dintâi, semănându-şi neghina şi ațâțând sufletul prin plăcerile trupului, ca să-l înduplece să-şi desfacă dorința de iubirea dumnezeiască; iar pe cea de a doua o doreşte

Iacob l, 2; Romani 5, 41.

şi o cere cu viclenie, voind să strice firea prin durere, ca să silească sufletul doborât de dureri să pună în mişcare gândurile de ocară împotriva Făcătorului.

Dar cunoscând noi planurile vicleanului, să ne rugăm să nu ne vină ispita de bunăvoie, ca să nu ne desfacem dorința de iubirea de Dumnezeu; şi să răbdăm bărbăteşte pe cea fără de voie, venită cu îngăduința lui Dumnezeu, ca să ne arătăm punând mai presus decât firea pe Făcătorul firii.

Deci fie ca toți cei ce chemăm numele Domnului nostru Iisus Hristos să ne izbăvim de dulcețile celui rău și să ne slobozim de durerile viitoare, prin împărtăşirea de ipostasul bunurilor viitoare, care ni se va arăta în însuşi Hristos, Domnul nostru, Singurul slăvit, împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt, de toată făptura. Amin.

Sfârşit şi lui Dumnezeu laudă.

CUPRINS

